ADALET, BARIŞ ve SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

YERYÜZÜ DEMOKRASİSİ

VANDANA SHIVA

3. BASKI

bgst YAYINLARI

VANDANA SHIVA

YERYÜZÜ DEMOKRASİSİ ADALET, BARIŞ ve SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

bgst

bgst Yayınları-32
Ekoloji Dizisi-4
Yeryüzü Demokrasisi
Adalet, Barış ve Sürdürülebilirlik
Vandana Shiva
"Earth Democracy - Justice, Sustainability and Peace"
South End Press, Cambridge, MA (2005)
Türkçesi: Ali K. Saysel (Giriş, 1. Bölüm),
Elçin Gen (2., 4. Bölümler), Onur Günay (3. Bölüm)

Birinci Basım: İstanbul, Ocak 2010
Üçüncü Basım: İstanbul, Mayıs 2018
© **bgst** Yayınları

Yayına Hazırlayan: Ali K. Saysel
Redaksiyon: Necdet Hasgül
Türkçe Düzelti: Sibel Neslişah Hazar
Kapak ve Kitap Tasarımı: Rauf Kösemen
İllustrasyon: Tülay Demircan
Mizanpaj: Savaş Yıldırım

Baskı: GD Ofset Matbaacılık ve Tic. San. A.Ş.
Atatürk Bulvarı, Deposite İş Merkezi
A5 Blok, 4. Kat, No: 407
İkitelli OSB, Başakşehir / İstanbul Sert. No: 32211
(0212) 671 91 00

ISBN: 978-975-6165-33-1
Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu
Tomtom Mah. Kaymakam Reşat Bey Sok. 9/3
Beyoğlu/İstanbul Sert. No: 11193
0212 251 19 21
www.bgst.org
bgstyayinlari@bgst.org

YERYÜZÜ DEMOKRASİSİ

Adalet, Barış ve Sürdürülebilirlik

Vandana Shiva

Türkçesi: Ali K. Saysel - Elçin Gen - Onur Günay

bgst Yayınları

Vandana Shiva: Dünyaca ünlü bir çevre ve ekoloji düşünürü, araştırmacı ve aktivisttir. Biyoçeşitlilik ve gen kaynaklarının korunması; büyük şirketlerin egemenliğindeki küreselleşmeye karşı kırsal yoksulların savunulması ve kadınların güçlendirilmesi başlıca faaliyet alanları arasındadır. 1982 senesinde "halkın üzerinde değil, halkla birlikte katılımcı anlayışa dayalı araştırmalar yapmak üzere" Bilim, Teknoloji ve Ekoloji Araştırma Vakfı'nı kurmuştur. Hindistan'ın gen kaynaklarını ve özellikle yerli tohum çeşitliliğini ve bütünlüğünü korumak üzere, 1991 senesinde, kırsal topluluklarla birlikte *Navdanya* ulusal hareketini başlatmıştır (bkz. www.navdanya.org).

Vandana Shiva, Uluslararası Küreselleşme Forumu'nun önderlerindendir ve 1993'te Alternatif Nobel Ödülü'ne (*Right Livelihood Award*) layık görülmüştür. Tarım, ekoloji, küreselleşme ve kırsal topluluklar hakkında çok sayıda kitabı bulunan Shiva, Znet sitesine (www.zmag.org) aylık yorum ve makaleleriyle katkıda bulunmaktadır. Vandana Shiva'nın Türkçe yayımlanmış eserleri şunlardır: *Çalınmış Hasat* (çev. Ali K. Saysel, bgst Yayınları, 2006), *Su Savaşları* (çev. Ali K. Saysel, bgst Yayınları, 2007), *Yeryüzü Demokrasisi* (çev. Ali K. Saysel, Elçin Gen, Onur Günay, bgst Yayınları, 2009), *Petrol Değil Toprak* (çev. Özge Olcay, Sinek Sekiz Yayınevi, 2012), *İyilerin Yanında* (çev. Çağrı Ekiz, Sinek Sekiz Yayınevi, 2012), *Tohum ve Gıdanın Geleceği Üzerine Manifestolar* (Carlo Petrini, Michael Pollan ve Prens Charles ile birlikte, çev. Aykız Doğan, Sinek Sekiz Yayınevi, 2012).

İÇİNDEKİLER

7 ***Sunuş***

11 ***Giriş:*** Yeryüzü Demokrasisi'nin İlkeleri

27 ***1. Bölüm:*** Yaşayan Ekonomiler

107 ***2. Bölüm:*** Yaşayan Demokrasiler

155 ***3. Bölüm:*** Yaşayan Kültürler

201 ***4. Bölüm:*** Yeryüzü Demokrasisi İş Başında

257 ***İndeks***

YERYÜZÜ DEMOKRASİSİ

Adalet, Barış ve Sürdürülebilirlik

Vandana Shiva

bgst Yayınları

SUNUŞ

Yeryüzü Demokrasisi, Vandana Shiva'nın Bgst Yayınları tarafından yayımlanan üçüncü kitabıdır. İlk yayımladığımız *Çalınmış Hasat* (2006), yaşamsal kaynaklarımızın tükeniş yörüngesine girdiği bir dünyada, tarım, gıda ve biyoçeşitlilik sorunlarına odaklanmış bir çalışmadır. Ardından yayımladığımız *Su Savaşları* (2007) ise, yine benzer bir bağlam içerisinde, su kaynaklarımızın devletler ve şirketler tarafından nasıl gasp edildiğini, bunun gıda üretimi ve diğer yaşamsal ihtiyaçlarımız açısından doğuracağı sonuçları incelemektedir. Her iki çalışma da, ele aldığı sorunlar hakkında önemli tarihsel bilgiler içermekte, başta Hindistan olmak üzere tüm dünya üzerindeki güncel çevre ve ekoloji hareketlerinin gündemlerine değinmektedir. Bu özellikleri itibariyle her iki kitap da, gıda, biyoçeşitlilik ve su kaynaklarımız hakkında hem küçük birer ders kitabı niteliğindedir, hem de bu sorunlar etrafında taban hareketlerinin, katılımcı demokrasinin ve topluluk öz-yönetiminin önemini vurgulayan birer el kitabı özelliği taşımaktadır.

Orijinali 2005 yılında South End Press (Cambridge, MA) tarafından yayımlanan *Yeryüzü Demokrasisi*, Shiva'nın önceki çalışmalarında gündemleştirdiği sorunlardan, taban hareketleri ile çevre ve ekoloji aktivizmi içerisinde oluşturduğu deneyimlerden hareketle, sürdürülebilir bir gezegen ve sürdürülebilir bir yaşam için bütüncül bir alternatif perspektif sunmaktadır. Vandana Shiva,

Hindistan uygarlıklarının kadim şiddetten kaçınma kültürünü ve Gandici sömürge karşıtlığını, bilimin ve çağdaş aşağıdan küreselleşme hareketlerinin bakış açısıyla harmanlayarak, adeta bir kurtuluş reçetesi olarak Yeryüzü Demokrasisi'nin inşasını önermektedir.

Yeryüzü Demokrasisi, gerçek demokrasinin, yani katılımcı ve özyönetimci demokrasinin en kapsayıcı ve en bütüncül biçimidir. Sadece insan toplumları hakkında değildir, insan toplumlarıyla birlikte, canlı ve cansız tüm doğa, yani *terra madre* (tabiat ana) hakkındadır. Yeryüzü Demokrasisi *mevcut* ve *yaşayan* üç sacayağı —yaşayan ekonomiler, yaşayan demokrasiler ve yaşayan kültürler— üzerinde yükselen bir gezegen programıdır. Bu üç sacayağı, kitabın ilk üç bölümünde detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Yaşayan ekonomiler, "yeryüzünün kaynaklarının, gıda ve su ihtiyacımızı karşılamak ve yeterli rızk yaratmak üzere hakkaniyetle paylaşıldığı süreçler ve uzaylardır." Yaşayan demokrasiler, "yeryüzündeki yaşamı korumak, barışı savunmak ve adaleti güçlendirmek için, temel özgürlüklerimizin iadesini talep edeceğimiz, temel haklarımızı savunacağımız ve ortak sorumluluklarımızı ve görevlerimizi yerine getireceğimiz uzaylardır." Yaşayan kültürler ise "ortak, evrensel insanlığımızı ve diğer türlerle toprak, su ve hava vasıtasıyla ortaklığımızı tümüyle kucaklarken, çeşitli değerlerimizi, inançlarımızı, pratiklerimizi ve geleneklerimizi şekillendirip yaşadığımız uzaylardır."

İşte, Yeryüzü Demokrasisi yalnızca soyut bir inşa veya inandırıcılıktan uzak bir vizyon değildir. Shiva'nın örneklerini sunduğu yaşayan ekonomi, demokrasi ve kültürler üzerine bina edilen, bir gezegen vatandaşı olma bilinciyle yerelden küresele doğru genişleyen bir demokrasi kavrayışıdır. Bu anlamda "tüm yaşamın demokrasisidir."

Yeryüzü Demokrasisi'nin, gezegeni ve bir tür olarak insanın bekasını tehdit eden ekolojik sorunlara olduğu kadar, toplumsal hareketlerin vizyon sorunlarına ilgi duyanlar açısından da çok önemli bir okuma olduğunu düşünüyoruz.

Ali K. Saysel

GİRİŞ

YERYÜZÜ DEMOKRASİSİ'NİN İLKELERİ

Yeryüzü Demokrasisi hem kadim bir dünya görüşü, hem de barış, adalet ve sürdürülebilirlik hedefiyle doğan yeni bir siyasi harekettir. Yeryüzü Demokrasisi, tikel olanı evrensel olana, çeşitli olanı ortak olana ve yerel olanı küresel olana bağlar. Hindistan'da *vasudhaiva kutumbkam* (yeryüzü ailesi) olarak adlandırdığımız şeyi, yeryüzü tarafından hayatta tutulan tüm canlılar topluluğunu birleştirir. Yerli Amerikalılar ve dünya üzerindeki yerli kültürler yaşamı, insanlar ile diğer canlı türleri; bugünkü kuşaklarla, geçmiş ve gelecek kuşaklar arasındaki bir süreklilik olarak anladılar ve tecrübe ettiler. Suquamish kabilesinin reisi Seattle'a atfedilen 1848 tarihli bir konuşma, bu sürekliliğe işaret etmektedir:

> Gökyüzünü, toprağın sıcaklığını nasıl alıp satarsın? Bu fikir bize yabancıdır.
>
> Havanın tazeliğinin, suyun ışıltısının sahibi biz değilsek, bunları nasıl satın alabilirsin?
>
> Yeryüzünün her bir parçası halkım için kutsaldır. Parlayan her bir çam yaprağı, her bir kumsal, karanlık ormanın buğusu, uçuşup vızıldayan her bir böcek halkımın anılarında ve deneyimlerinde kutsaldır. Ağaçların gövdesinde dolaşan özsuyu, Kızılderililer'in anılarını taşımaktadır.
>
> Biz bunu biliriz: Yeryüzü insana değil, insan yeryüzüne aittir. Biz

bunu biliriz: Her şey, ailemizi birleştiren kan gibi bağlıdır. Her şey birbirine bağlıdır.

Yeryüzü Demokrasisi, bu bağlantıların ve bunlardan doğan hak ve sorumlulukların farkında olmaktır. Reis Seattle'ın "Yeryüzü insana ait değildir" itirazı, bugün dünyanın dört bir yanında "Dünyamız satılık değildir," "Suyumuz satılık değildir," "Tohumlarımız ve biyoçeşitliliğimiz satılık değildir" sözcükleriyle yankılanıyor. Şirket küreselleşmesi* olarak bilinen akıldışı ideolojinin etkisi altında gerçekleştirilen özelleştirmelere karşı verilen bu yanıt, Yeryüzü Demokrasisi'ni inşa etmektedir. Şirket küreselleşmesi, dünyayı yalnızca sahip olunacak bir nesne; pazarı da yalnızca kâr hırsının yönlendirdiği bir mekanizma şeklinde görür. Şirket küreselleşmesi gündemi, Bangalor'daki yarım milyon Hint köylüsünün, tohumların, Dünya Ticaret Örgütü'nün** (DTÖ) Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları*** Anlaşması'nın dayattığı şekilde özel mülkiyet altında sınıflandırılmasına karşı direneceklerine yemin ettikleri yıl olan 1993'ten 1999 Seattle'ına ve gösterilerin DTÖ yönetim toplantılarını durdurduğu 2003 Cancún'una kadar geçen süre içerisinde, yürekli protestolarla karşılanmıştır. Bu protestolar, yeryüzünü bir aile ve tüm canlıların, her renkten, her inançtan, her sınıftan ve her ülkeden insanların birlikteliğinden oluşan bir topluluk olarak gören ve tecrübe eden milyonlarca insanın yaratıcılığının ve yüksek hayal gücünün bir ürünüdür.

Gezegeni özel mülk olarak algılayan görüşün aksine bu hareketler, yerel ve küresel düzeyde, gezegenin bir ortak mülk olduğu görü-

* İng. *corporate globalization*. Ekonomik ve politik güçleri bünyelerinde birleştiren ulusaşırı şirketlerin egemenliğinde, küresel ekonomik entegrasyon sağlanmasını öngören küreselleşme süreci. –y.h.n.

** World Trade Organization.

*** Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPs).

şünü savunmaktadırlar. Dünyanın çeşitli yerlerindeki kültürler ve topluluklar, dünyayı mal ve hizmetlerin yüksek ekolojik, toplumsal ve ekonomik maliyetlerle üretildiği ve çok düşük fiyatlara satıldığı bir süpermarket olarak tecrübe etmek yerine, sahip oldukları biyolojik ve kültürel çeşitliliğin, yaşamlarının ve rızklarının yıkımına karşı direnmektedirler. Milyonlarca çiftçiyi, zanaatkârı ve işçiyi yerlerinden eden, yeryüzünün yaşamsal kaynaklarının talan edilmesine ve kirletilmesine dayanan ölümcül küresel serbest pazar ekonomisine alternatif olarak topluluklar, yeryüzündeki yaşamı koruyan ve yaratıcılığı destekleyen yaşayan ekonomileri kararlılıkla savunmakta ve geliştirmektedirler.

Şirket küreselleşmesi, ortak mülklerin yeni çevirmelerine* dayanmaktadır. Çevirmeler, dışlamak anlamına gelir ve şiddete dayanır. Kâr yönelimli küreselleşme, bolluk kültürünün aksine, dışlama, mülksüzleştirme ve kıtlık kültürlerini yaratmaktadır. Aslında küreselleşmenin tüm varlıkları ve kaynakları birer metaya dönüştürmesi, farklı türlerin ve insanların ekolojik, kültürel, ekonomik ve politik alan üzerinde hak ettikleri paylarını ellerinden almaktadır. Zenginin "mülkü" yoksulun "mülksüzleşmesine" dayanır –özelleştirilen, yoksulların ortak, kamusal kaynaklarıdır ve ekonomik, politik ve kültürel açıdan inkâr edilenler yoksullardır.

Yaşam patentleri ve her şeyin –suyun, biyoçeşitliliğin, hücrelerin, genlerin, hayvanların, bitkilerin– birer mülk olarak kabul edildiği "mülkiyet toplumu" retoriği, yaşam formlarının asli hiçbir de-

* İng. *enclosure*. İngiltere'de ve Galler'de, açık arazilerde yapılan çiftçiliği sona erdiren süreci anlatmak üzere kullanılır. Aynı zamanda bazı ortak mülklerin –bir kişinin veya topluluğun mülkiyetinde olabilen; fakat insanların üzerinde ekip biçmek, hayvanlarını otlatmak, avlanmak gibi bazı geleneksel kullanım haklarına sahip olduğu toprak parçalarının– çitlerle çevrelenişini ve ardından, zenginliklerini başkalarını dışlayacak şekilde kullanacak olan bir veya birden fazla özel mülk sahibine tapulanarak devredilişini anlatmak için de kullanılır. –y.h.n.

ğerinin, hiçbir bütünlüğünün ve hiçbir özneliğinin olmadığı bir dünya görüşünü ifade eder. Çiftçilerin tohum hakkının, hastaların bedelini karşılayabilecekleri ilaç hakkının, üreticilerin doğanın kaynaklarını adil paylaşım hakkının serbestçe ihlal edilebildiği bir dünya görüşüdür bu. "Mülkiyet toplumu" retoriği, bir taraftan yaşamdan yana sloganlar seslendirirken, diğer taraftan dünyanın tüm armağanlarını ve tüm insan yaratıcılığını mülkiyeti altına almaya, kontrol etmeye ve tekelleştirmeye çalışan kesimlerin yaşam karşıtı felsefelerini gizler. İngiltere'de başlayan ortak mülklerin çevrilmesi, gözden çıkarılabilir milyonlarca insan yarattı. Bu ilk çevirmeler, yalnızca toprağı çalmıştı; fakat bugün yaşamın tüm veçheleri çevrilmektedir —bilgi, kültür, su, biyoçeşitlilik, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetleri. Ortak mülkler, ekonomik demokrasinin en yüksek derecedeki göstergesidir.

Kamu mallarının ve hizmetlerinin özelleştirilmesi, yoksulların yaşam destek sistemlerinin metalaştırılması insanların hem ekonomik hem de kültürel güvenliklerini ellerinden alan çift yönlü bir soygundur. Yaşam güvenliğinden ve kimliklerinden mahrum bırakılan milyonlar, aşırıcı, terörist ve köktenci hareketlerin içine sürüklenmektedir. Bu hareketler, eşzamanlı olarak ötekileri düşman beller ve kendilerini aslında ekolojik, kültürel ve ekonomik olarak bağlantılı oldukları insanlardan ayıracak şekilde dışlayıcı kimlikler geliştirirler. Bu suni ayrım, uzlaşmaz ve yamyamca davranışlara yol açar. Aşırıcılığın ve terörizmin yükselişi, küreselleşmenin bu çevirmelerine ve ekonomik sömürgeleştirmesine karşı verilen bir yanıttır. Tıpkı fabrika koşullarında yetiştirilen hayvanlar arasında yaşanan; fakat tavuk ve domuzların serbestçe gezinmelerine izin verildiğinde son bulan yamyamlık türü gibi, terörizm, aşırıcılık, etnik temizlik ve dini hoşgörüsüzlük de küreselleşmenin neden olduğu, doğal olmayan koşullardan kaynak-

lanan bir yamyamlıktır ve Yeryüzü Demokrasisi'nde bunlara yer yoktur.

Çevirmeler, mahrumiyet yaratır ve bu mahrumiyet şirket küreselleşmesinin gizli maliyetidir. Yalancı tespih ağacı*, basmati ve buğday biyokorsanlığına karşı hareketlerimiz, kolektif biyolojik ve fikri mirasımızın birer ortak mülk olarak iade edilmesini hedeflemiş ve başarılı olmuştur. Hindistan'ın Kerala eyaletinde, Plachimada adındaki küçük bir köyde yaşayan kabile kadınları tarafından, dünyanın en büyük şirketlerinden biri olan Coca-Cola'ya karşı başlatılan ve zaferle sonuçlanan mücadele ve benzeri hareketler, doğmakta olan Yeryüzü Demokrasisi'nin merkezinde yer almaktadır.

Yeni fikri mülkiyet hakları, biyolojik, fikri ve dijital ortak mülkleri çevirmektedir. Özelleştirmeler, ortak su mülkünü çevirmektedir. Her bir ortak mülkün çevrilmesi, insanları yerlerinden edip dışlayarak çoğunluk için kıtlığa neden olurken, azınlık için "büyüme" yaratmaktadır. Yerinden etme, insanların gözden çıkarılması anlamına gelmekte ve sebep olunan kıtlık en şiddetli halinde, yaşam hakkının inkârına dönüşmektedir. Genetiği değiştirilmiş tohumların kullanımı ve seçici kürtajlar** yaygınlaştıkça, geniş insan grupları —özellikle kadınlar ve küçük çiftçiler— yok olmaktadır. Bu yok oluşun ölçeği ve hızı, neoliberal şirket küreselleşmesi güçlerinin sürükleyicisi olduğu "ekonomik büyüme" ile orantılıdır. Fakat bu acımasız tükenişler, insanlık tarihini şekillendiren tek eğilim değildir.

---

* Lat. *azadirachta indica*; Hint. *neem*. Maun ailesinden, büyük bir tropikal Asya ağacı. Tonik olarak kullanılan acı bir kabuğu, böcek öldürücü ve antiseptik özelliklere sahip yaprak ve tohumları vardır. Tıbbi kullanımı olan aromatik bir yağ elde edilir. —y.h.n.

İng. *sex-selective abortion*. Kürtajın, ceninin cinsiyetine bağlı olarak gerçekleştirilmesi. Ceninin arzu edilmeyen bir cinsiyete ait olduğu tespit edildikten sonra gerçekleştirilir. Kültürel normların erkek çocuklarına kız çocuklarından daha fazla değer verdiği yerlerde uygulanır; kız çocukları lehine seçici kürtaj pek az görülür. —y.h.n.

Seattle ve Cancún sokaklarında, dünyanın dört bir yanındaki evlerde ve çiftliklerde, insanlık için farklı bir gelecek doğuyor. Dışlamaya değil içermeye, şiddete değil şiddetten kaçınmaya, ortak mülklerin çevrilmesine değil iadesine, yeryüzünün kaynaklarının tekelleştirilmesine ve özelleştirilmesine değil serbestçe paylaşımına dayanan bir gelecek. Halkın projeleri, diyalog ve çeşitlilik, çoğulculuk ve ortaklık, paylaşım ve dayanışma atmosferi içinde geliştiriliyor. Şahin, sağ kanat Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin* yaptığı gibi, kapalı kapılar ardındaki dogmatik kafalar tarafından değil. Ben, bu projeyi Yeryüzü Demokrasisi olarak adlandırdım. Öz-örgütlenme kapasitemize, yeryüzü kimliklerimize, farklılık ve çeşitliliğimize dayanan Yeryüzü Demokrasi'nin başarısı yalnızca tüm insanların akıbetini ve iyiliğini değil, yeryüzünün tüm varlıklarını ilgilendirmektedir. Yeryüzü Demokrasisi, yalnızca bir sonraki protesto gösterileri veya bir sonraki Dünya Sosyal Forumu'yla** ilgili değildir; bizim, bunlar arasında geçen zamanda ne yaptığımızla ilgilidir. Küresel olana, gündelik yaşantılarımızda, gündelik gerçekliğimizde değinir ve yerel değişimler yaratarak küresel değişime neden olur. Bu değişimler küçük gibi görünebilir; fakat etkileri çok kapsamlıdır. Bunlar, doğanın evrimi ve bizim insani potansiyelimiz hakkındadır; bunlar, intihara eğilimli kültürlerin, intihara eğilimli ekonomilerin ve intihar siyasetinin birbirini beslediği kısır şiddet döngülerinden uzaklaşarak, yaşayan kültürlerin, içinde yaşayan demokrasileri ve yaşayan ekonomileri beslediği şiddet içermeyen yaratıcı eylem döngülerine yakınlaşmak hakkındadır.

Yeryüzü Demokrasisi yalnızca bir kavram değildir; ortak mülklerinin, kaynaklarının, rızklarının, özgürlüklerinin, haysiyetleri-

* Project for the New American Century. 1997-2006 yılları arasında Washington D.C. merkezli olarak faaliyet gösteren muhafazakâr bir Amerikan *think-tank*idir. —y.h.n.

** World Social Forum.

nin, kimliklerinin ve huzurlarının iadesini talep eden insanların çok yönlü ve çeşitli pratikleri tarafından şekillendirilmektedir. Bu pratikler, hareketler ve eylemler, farklı görünümler altında ve sayıca çok olsalar da ben, hepsi bir araya geldiğinde Yeryüzü Demokrasisi'ni inşa eden *yaşayan demokrasiler*e, *yaşayan kültürler*e ve *yaşayan ekonomiler*e ait çeşitli örnekler ve fikirler sunan bazı öbekler saptamaya çalıştım. Ekonomi, politika ve kültür birbirlerinden tecrit edilmiş değillerdir. Mal ve hizmetleri üretip değiştiğimiz ekonomiler, toplumdaki kültürel değerler ve iktidar düzenlemeleri tarafından şekillendirilir. Bu nedenle, yaşayan ekonomilerin, yaşayan kültürlerin ve yaşayan demokrasilerin ortaya çıkması sinerji içeren bir süreçtir.

Yaşayan ekonomiler, yeryüzünün kaynaklarının, gıda ve su ihtiyacımızı karşılamak ve yeterli rızk yaratmak üzere hakkaniyetle paylaşıldığı süreçler ve uzaylardır. Yeryüzü Demokrasisi, her birimiz yerel köklere sahip olsak da, aynı zamanda bir bütün olarak dünyaya ve aslında tüm evrene bağlı olduğumuz bilincinden hareket eder. Bizler küreselleşmemizi, ekolojik süreçler, şefkat ve dayanışma bağları üzerinde temellendiririz, sermaye ve finans hareketleri ya da mal ve hizmetlerin lüzumsuz dolaşımı üzerinde değil. Ekolojik sınırları dikkate alan bir küresel ekonomi, hem doğal kaynaklar hem de insanlar üzerindeki israfı azaltmak için, üretimi zorunlu olarak yerelleştirmelidir. Yalnızca ekolojik temeller üzerine inşa edilmiş bir ekonomi, sürdürülebilirliği ve tüm insanların refahını temin eden, yaşayan bir ekonomi olabilir. Bizim ekonomilerimizin muhasebesi, şirketlerin çeyrek yıllık getirilerinin kısa vadesi veya politikacıların dört beş yılı kapsayan dar perspektifleri içerisinde yapılamaz. Bizler, yeryüzündeki tüm yaşamın evrimsel potansiyelini göz önüne alıyoruz ve insanın refahını evlerimizin, topluluklarımızın ve yeryüzü ailesinin içine yeniden yerleştiriyoruz. Ekolojik güvenlik, bizim en temel gü-

venliğimizdir; ekolojik kimliklerimiz, bizim en temel kimliklerimizdir. *Bizler* yediğimiz gıda, içtiğimiz su, soluduğumuz havayız. Gıda ve suyumuz üzerindeki demokratik kontrolümüzün ve ekolojik bekamızın geri kazanılması, özgürlüğümüz için zorunlu olan projedir.

Yaşayan demokrasiler, yeryüzündeki yaşamı korumak, barışı savunmak ve adaleti güçlendirmek için, temel özgürlüklerimizin iadesini talep edeceğimiz, temel haklarımızı savunacağımız ve ortak sorumluluklarımızı ve görevlerimizi yerine getireceğimiz uzaylardır. Şirket küreselleşmesi, serbest pazarların demokrasiyi güçlendireceğini vaat etmişti. Aksine, küresel şirketlerin serbest pazarları, demokrasiyi her düzeyde yok etti. En temelde, şirket küreselleşmesi, ortak mülkleri çevirerek taban demokrasisini yok eder. İster Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF), ister Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından dayatılmış olsun, küreselleşmenin hakiki kuralları, bu kurallardan en çok etkilenen ülke ve toplulukların katılımı olmaksızın, demokratik olmayan yollarla belirlenmiştir. Şirket küreselleşmesi, ekonomik kararları parlamentoların ve vatandaşların erişim alanının dışına taşıyarak, ulusal demokratik süreçleri alt üst etmekte ve zayıflatmaktadır. Hangi hükümet seçilirse seçilsin, bir dizi neoliberal reform politikasına kilitlenmektedir. Şirket küreselleşmesi, gerçekte ekonomik demokrasinin ölümüdür. Şirket kontrolüne ve ekonomik diktatörlüğe yol açmaktadır.

Ekonomik diktatörlük, seçimlere dayalı temsili demokrasiyi sarıp sarmaladığında, dini köktenciliğin ve sağ kanat aşırıcılığın zehirli bir şekilde büyümesi kaçınılmazdır. Bu nedenle, şirket küreselleşmesi sadece demokrasinin ölümüne neden olmakla kalmaz, aynı zamanda dışlamanın, nefretin ve korkunun, oyları ve iktidarı yönlendirmenin siyasi araçları haline dönüştüğü bir demokrasiye, ölümün demokrasisine de neden olur.

Yeryüzü Demokrasisi bizleri, yaşayan demokrasiler tasarlamaya ve yaratmaya muktedir kılar. Yaşayan demokrasi, yaşam ve ölümle ilgili tüm meseleler –yediğimiz ya da erişemediğimiz gıda, içtiğimiz veya özelleştirme ya da kirlilik yüzünden erişemediğimiz su, soluduğumuz veya bizi zehirleyen hava– hakkında demokratik katılımı mümkün kılar. Yaşayan demokrasiler her türün, her halkın, her kültürün asli değerine, yeryüzünün yaşamsal kaynaklarının adil ve eşit paylaşımına ve yeryüzünün kaynaklarının kullanımı hakkındaki kararların paylaşımına dayanır.

Yaşayan kültürler, ortak, evrensel insanlığımızı ve diğer türlerle toprak, su ve hava vasıtasıyla ortaklığımızı tümüyle kucaklarken, çeşitli değerlerimizi, inançlarımızı, pratiklerimizi ve geleneklerimizi şekillendirip yaşadığımız uzaylardır. Yaşayan kültürler, şiddetten kaçınmaya ve şefkate, çeşitliliğe ve çoğulculuğa, eşitliğe ve adalete ve tüm çeşitliliğiyle yaşama saygılı olmaya dayanır.

Yaşayan ekonomilerden büyüyen yaşayan kültürlerde, çeşitli türlere, inançlara, toplumsal cinsiyetlere ve etnisitelere yer vardır. Yaşayan kültürler, yeryüzünden, belirli mekân ve uzaylardan ortaya çıkar ve aynı zamanda tüm insanlığı, yeryüzü ailesinin bir ferdi olduğu şeklindeki gezegen bilinciyle birleştirir. Yaşayan kültürler, çok sayıda ve çok çeşitli kimliklere dayanır. Bunlar, hem –çalıştığımız, oynadığımız, uyuduğumuz, yediğimiz, güldüğümüz veya ağladığımız– günlük yaşantımızın somut gerçeği olarak, hem de bizi küresel planda birleştiren süreçler anlamında, yeryüzü kimliğine dayanırlar.

Reis Seattle "Her şey birbirine bağlıdır." der. Yeryüzüne yerel ve küresel olarak bağlıyız. Yeryüzü kimliğimizin yeniden kazanılmasına dayanan yaşayan kültürler, insan faaliyetlerinin yeryüzünün ekolojik süreç ve sınırlarıyla yeniden entegrasyonu potansiyelini

yaratmaktadır. Yeryüzünün vatandaşları ve yeryüzünün çocukları olduğumuzu hatırlamak, ortak insanlığımızı yeniden kazanmamıza ve şirket küreselleşmesinin parçalama, kutuplaştırma ve çevirmelerinin yarattığı derin hoşgörüsüzlük, nefret ve korku sınırlarını aşmamıza yardımcı olabilir.

Biyolojik ve kültürel olarak farklı yörüngelerde evrimleşirken, bir bütün olarak barış içinde yaşamaya dair kadim görüşler, birbirine bağlı yeryüzü ailemizle kesişmekte ve Yeryüzü Demokrasisi'ne esin vermektedir. Yeniden canlandırdığımız ayrılmazlık ve birbirine bağlılık bilgeliği ve geleneği, kuantum teorisinde, genel göreliliğin uzay-zaman sürekliliğinde ve canlı organizmaların öz-örgütlenmiş karmaşıklığında belirgin olan karakteristiklerdir.

Yeryüzü Demokrasisi güncel bağlamda, barış, adalet ve sürdürülebilirlik için çalışan çeşitli hareketlerin değerlerini, dünya görüşlerini ve eylemlerini yansıtır. Temsili demokrasi ve ekonomik küreselleşme birleşiminin, yeni korkular, yeni güvensizlikler, yeni köktencilikler ve yeni şiddet ürettiği bir zamanda yaşıyoruz. Hem Hindistan'da hem de Birleşik Devletler'de 2004 seçimleri, işlerin ve rızkların yok olmasından doğan boşluğu, dini köktenci söylemin nasıl doldurduğunu gözler önüne serdi. Bu söylem, toplumu kutuplaştırır ve kültürel farklılıkların, insanları birbirine bağlayan sorunlardan —iş, çevre, insan hakları ve ortak bir insanlık meselesinden— uzaklaştırmak için bir araç olarak kullanılmasına izin verir.

Yeryüzü Demokrasisi, ortak insanlığımızın ve tüm yaşamla birliğimizin iadesini talep etmemize imkân verir. Yeryüzü Demokrasisi, yaşamın kutsallığını, tüm varlıkların bünyesine, sınıf, cinsiyet, din veya kast ayrımı gözetmeksizin tüm insanlığın içine tekrar yerleştirir. Yeryüzü ailesine mensup olmak, bizleri "bir arada tutan aile değerlerini" yeniden tanımlar; bu yeni tanım, açgözlülükle ve

şiddetle ilgili sınırlara riayet edilmesini gerektirir. Yeryüzü ailesinin ailevi değerleri, suyun özelleştirilmesine veya yaşamın patentlenmesine izin vermez; çünkü tüm canlılar selametle ve afiyetle yaşama hakkına sahiptir. Reis Seatle'ın "Her şey aynı soluğu paylaşır, hayvanlar, ağaçlar, insanlar... Hava kendi ruhunu, desteklediği tüm yaşamla paylaşır." düşüncesini tanıyan yeryüzü ailesinde, uluslararası toplumun bir kısmı iklimi kararsızlaştıramaz, atmosfer ortak mülkünü çeviremez veya dünya CO_2 kirliliğinin yüzde 36'sını yaratarak diğer türlerin ve diğer ülkelerin haklarını yok sayamaz.

Yeryüzü Demokrasisi, yaşamı muhafaza eden ekolojik süreçleri ve su hakkı, gıda hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, iş ve rızkını kazanma hakkı gibi yaşama hakkının temellerini oluşturan en önemli insan haklarını korur. Yeryüzü Demokrasisi, tüm türlerin ve tüm insanların yaşama hakkının tanınmasına ve buna saygılı olunmasına dayanır.

Geçen 30 yılda Yeryüzü Demokrasisi anlayışım, çeşitli hareketlerle olan bağlantılarım sayesinde somutlaştı. Ekoloji hareketleri, koruma hareketleri ve hayvan hakları hareketleri, mücadelelerini tüm türlerin kendine özgü kıymet ve değerleri üzerinden temellendirdiler. İnsan hakları hareketleri, tüm insanların evrensel insan haklarının tanınmasına dayanır. Yeryüzü Demokrasisi'nde insana ve insan olmayan türlere ilişkin endişeler, uyumlu ve birbiriyle çelişmeyen bir şekilde bir araya gelir. Bu dünya görüşü, şirket küreselleşmesinin, hakları yalnızca şirketlere tanıyan, insanları ve diğer varlıkları sömürülebilir birer hammadde veya kullanılıp atılabilir birer atık olarak gören dünya görüşüne karşı bir alternatif sunar.

Yeryüzü Demokrasisi, bizleri —günlük yaşamımızdan evrenin yaşamına kadar tüm yaşamı— sürekli yenileyerek ve yeniden üreterek birbirimize bağlar. Yeryüzü Demokrasisi, zamanımızın farklı

mekânlarımızdaki evrensel öyküsüdür. Bir tür olarak bekamıza yönelen gerçek tehditlere işaret ederken bile kalbi, sürekli değişim halindeki bir evrenin sınırsız potansiyeli için çarpar. Bir umutsuzluk zamanında umuttur, bir ebedi savaşlar zamanında barış elçisidir, liderlerin ve medyanın kin ve korkuyu büyüttüğü bir zamanda, bizleri yaşamı hararetle ve tutkuyla sevmeye davet etmektedir.

Yeryüzü Demokrasisinin İlkeleri

1. Tüm türlerin, halkların ve kültürlerin kendilerine has değerleri vardır.

Tüm varlıklar bütünlüğü, aklı ve kimliği olan öznelerdir; mülkiyet, manipülasyon, sömürü ve harcama nesneleri değillerdir. Hiçbir insan, diğer türleri, diğer insanları veya patentler ve diğer fikri mülkiyet hakları aracılığıyla diğer kültürlere ait bilgileri mülk edinme hakkına sahip değildir.

2. Yeryüzü topluluğu, tüm yaşamın demokrasisidir.

Hepimiz yeryüzü ailesinin, gezegenin kırılgan yaşam ağıyla birbirine bağlanmış olan fertleriyiz. Hepimiz, yeryüzünün ekolojik süreçlerini, tüm türlerin ve tüm insanların refahını koruyacak biçimde yaşamakla yükümlüyüz. Hiçbir insan, diğer türlerin ve insanların ekolojik alanına tecavüz etme veya onlara zalimce ve şiddetle davranma hakkına sahip değildir.

3. Doğadaki çeşitlilik ve kültürel çeşitlilik savunulmalıdır.

Biyolojik ve kültürel çeşitlilik, kendi içinde bir amaçtır. Biyolojik çeşitlilik, sürdürülebilirliğin koşullarını yaratan hem maddi hem de kültürel bir değer ve bir zenginlik kaynağıdır. Kültürel çeşitlilik, barış için gerekli ortamı yaratır. Biyolojik ve kültürel çeşitliliğin savunulması tüm insanların görevidir.

4. İdame, tüm canlıların doğal hakkıdır.

Tüm insanlar da dahil olmak üzere yeryüzü topluluğunun tüm fertleri, idame hakkına —gıda, su, güvenli ve temiz bir ikamet ve güvenli ekolojik uzay* hakkına sahiptir. İdame için yaşamsal olan kaynaklar, ortak mülk olarak kalmalıdır. İdame hakkı doğal bir haktır; çünkü bu yaşama hakkıdır. Bu haklar devletler veya şirketler tarafından verilmedikleri gibi, devletlerin ve şirketlerin eylemleriyle de feshedilemezler. Hiçbir devletin veya şirketin bu doğal hakları aşındırmaya, bu hakların altını boşaltmaya veya yaşamın devamını sağlayan ortak mülkleri çevirmeye hakkı yoktur.

5. Yeryüzü Demokrasisi yaşayan ekonomilere ve ekonomik demokrasiye dayanır

Yeryüzü Demokrasisi, ekonomik demokrasiye dayanır. Yeryüzü Demokrasisi'ndeki ekonomik sistemler, ekosistemleri ve onların bütünlüğünü korur; insanların rızklarını korur ve herkesin temel ihtiyaçlarını karşılar. Yeryüzü ekonomisinde, vazgeçilebilir insanlar veya harcanabilir türler ve kültürler yoktur. Yeryüzü ekonomisi, yaşayan bir ekonomidir. Doğayı ve insanları koruyan, insanlar tarafından seçilmiş ve ortak iyiliğimiz için çalışan, sürdürülebilir, çeşitli ve çoğulcu sistemlere dayanır.

6. Yaşayan ekonomiler, yerel ekonomiler üzerine inşa edilir.

Yeryüzünün kaynaklarının korunması, sürdürülebilir ve doyurucu rızkların yaratılması, en ihtimamlı, en yaratıcı, en verimli ve en hakkaniyetli şekilde yerel düzeyde başarılır. Ekonomilerin yerelleştirilmesi, toplumsal ve ekolojik bir zorunluluktur. Yalnızca,

* Ing. *ecological space*. İnsan ekonomik faaliyetinin ihtiyaç duyduğu madde ve enerji kaynaklarını temin edip yine bu faaliyetin yarattığı atıkları özümseyecek tüm doğal ortamların kapasitesini tarif etmek üzere kullanılan bir soyutlamadır. —y.h.n.

yerel olarak –yerel kaynaklar ve yerel bilgi kullanılarak– üretilemeyen mal ve hizmetlerin yerel olmayan üretimi ve uzun mesafeli ticareti yapılmalıdır. Yeryüzü Demokrasisi, ulusal ve küresel ekonomileri destekleyen, kuvvetli yerel ekonomilere dayanır. Yeryüzü Demokrasisi'nde küresel ekonomi, yerel ekonomileri yıkıp parçalamaz ve vazgeçilebilir insanlar yaratmaz. Yaşayan ekonomiler, tüm insanların yaratıcılığını tanır ve çeşitli yaratıcılıkların tam potansiyellerine ulaşabilmeleri için alan yaratır. Yaşayan ekonomiler, çeşitli ve adem-i merkeziyetçi ekonomilerdir.

7. Yeryüzü Demokrasisi yaşayan bir demokrasidir.

Yaşayan demokrasi, tüm yaşamın demokrasisine ve günlük hayatın demokrasisine dayanır. Yaşayan demokrasilerde insanlar, yediğimiz gıda, içtiğimiz su, sahip olduğumuz sağlık ve eğitim hizmetleri hakkındaki kararları etkileyebilir. Yaşayan demokrasi, bir ağaç gibi, aşağıdan yukarıya doğru büyür. Yeryüzü Demokrasisi, çevre ve doğal kaynaklar ve insanların idamesi ve rızkları ile ilgili kararlarda –içerme, çeşitlilik, ekolojik ve toplumsal sorumluluk ilkeleri etrafında örgütlenmiş bulunan– yerel toplulukların en büyük yetkiye sahip olduğu yerel demokrasiye dayanır. Yetki, daha uzak yönetim seviyelerine, yerinde hizmet ilkesiyle aktarılır. Öz-yönetim ve öz-yönetişim, Yeryüzü Demokrasisi'nin temelidir.

8. Yeryüzü Demokrasisi yaşayan kültürlere dayanır.

Yaşayan kültürler, barışı destekler ve farklı dini pratiklerin yerine getirilmesi, farklı inanç ve kimliklerin benimsenmesi için serbest alanlar yaratır. Yaşayan kültürler, kültürel çeşitliliğin, yeryüzü topluluğunun birer ferdi olarak ortak insanlığımızdan ve ortak haklarımızdan güç alarak gelişmesine izin verir.

9. Yaşayan kültürler yaşamı besler.

Yaşayan kültürler, tüm yaşamın, insanın ve insan olmayanların, tüm toplumsal cinsiyetlere ve kültürlere ait insanların, şimdiki ve gelecek kuşakların haysiyetine ve bunlara saygı duyulmasına dayanır. Bu nedenle yaşayan kültürler, yıkıcı yaşam biçimlerini, tüketim ve üretim kalıplarını veya kaynakların aşırı kullanımını ve sömürülmesini desteklemeyen ekolojik kültürlerdir. Yaşayan kültürler, çeşitlidir ve yaşama hürmet etmeye dayanır. Yaşayan kültürler, bir mekân ve yerel topluluk kimliğine dayanan ve bireyi yeryüzüne ve tüm yaşama bağlayan gezegen bilincine sahip kimliklerin çokluğunu tanır.

10. Yeryüzü Demokrasisi barışı, ihtimam ve şefkati küreselleştirir.

Yeryüzü Demokrasisi, insanları rekabet, ihtilaf, korku ve nefret ile bölmek yerine onları ihtimam, işbirliği ve şefkat halkaları halinde birleştirir. Açgözlülük, eşitsizlik ve aşırı tüketimin hâkim olduğu bir dünya karşısında, şefkat, adalet ve sürdürülebilirliği küreselleştirir.

1

YAŞAYAN EKONOMİLER

"Yeryüzü herkesin ihtiyacı için yeterli kaynağa sahiptir; fakat bazı insanların açgözlülüğü için değil."

Mahatma Gandi[1]

Ekonomi teriminin kökeni, Yunanca ev anlamına gelen *oikos*-dur. Ev, bir insanın doğup büyüdüğü ve sahiplenildiği yerdir. Mathew Fox "Bizim gerçek evimiz kainatın kendisidir."[2] der. Robert Frost "Ev, kapısına gittiğinizde sizi içeri almak zorunda oldukları yerdir."[3] diye belirtir. Ev, masada her zaman bir yere sahip olduğunuz ve sofrada ne varsa paylaşılacağına güvendiğiniz yerdir. Bir evin veya bir hane halkının parçası olmak, hayata erişebilmek demektir. Günümüzün ekonomik sistemleri nasıl oldu da bu derece dışlayıcı alanlar haline geldiler? Nasıl oldu da bizi içeri almaktan ziyade engelleyen ve süreç içerisinde bir ev olmayı reddetmenin yanında, idame, istikrar ve nihai olarak yaşamak hakkını reddeden sistemler haline dönüştüler?

Egemen ekonomi, pazar ekonomisi, küreselleşmiş ekonomi, şirket küreselleşmesi ve kapitalizm gibi çeşitli isimlerle anılır. Fakat bu isimlerin hiçbirisi, sözü edilen ekonominin şu an dünya üzerinde faal olan *üç ana ekonomi*den sadece biri olduğu gerçeğine değinmez. Yeryüzü Demokrasisi'nde ise, her birey yaşamı mümkün kılan dünya kaynaklarına eşit erişime sahiptir. Bu erişim, diğer iki

ekonominin —*doğanın ekonomisi* ve *idame ekonomisinin*— öneminin kavranmasıyla teminat altına alınır.

Yaşantımız üzerinde egemen olan küresel serbest pazar ekonomisi, kıtlık yaratmak suretiyle hayata ve rızklara erişimi söndürüp inkâr eden kurallar üzerine inşa edilmiştir. Bu kıtlık, doğanın ekonomisi ve idame ekonomisi olarak adlandırılan, hayatı besleyen, koruyan ve yenileyen diğer ekonomilerin tahrip edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Küreselleşme ve serbest ticaret, yaşamın devamı için gerekli olan üretken ve yaratıcı istihdam koşullarının büyük bir bölümünü, ortak mülkleri çevirerek yok etmektedir. Ekonomik küreselleşmenin yaşam karşıtı boyutu, sermaye değişiminin yaşayan süreçlerin yerini almasına, şirket haklarının da yaşayan insanların haklarının yerini almasına dayanmaktadır.

Günümüzün ekonomik ihtilafları, sadece Kuzey-Güney bölünmesinden ibaret değildir. IMF, Dünya Bankası ve DTÖ tarafından dayatılan borç köleliğine dayalı çarpık büyüme modeli ve sömürgecilikten kaynaklanan eşitsizlikler böyle bir boyut içerse de, mücadele, küresel ölüm ve yıkım ekonomisi ile muhtelif yaşam ve yaratıcılık ekonomileri arasındadır. Çağımızda "sahip olmak veya olmamak" ikilemi, "yaşamak veya yaşamamak" ikilemine dönüşmüştür.

Üç Ekonomi

Egemen ekonomik model, çoğu toplumun ve topluluğun ihtiyaçlarını karşılamaktan neden bu derece uzaktır? Başarı, neden artan yoksulluk, açlık ve susuzlukla yakından ilişkili olan ekonomik büyüme ile ölçülmektedir? Ekolojik afetlerin ve yerlerinden edilen, yoksul ve gözden çıkarılan insanların sayısı ile ekonomik büyüme arasındaki doğru orantısal ilişkinin iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, görünen ekonominin pazara indirgenmesi ve her türlü faaliyetin sermaye tarafından kontrol edilmesidir; ikincisi ise şirketle-

rin yasal haklarının, gerçek insanların haklarını kaybetmeleri pahasına artmasıdır.

Egemen ekonomi, miyop bir şekilde pazarın işleyişine odaklanırken, kendi varlığının dayanağı olan doğanın ekonomisini ve idame ekonomisini görmezden gelir. Pazar, mali sonuca odaklanmak suretiyle doğanın ekonomisini ve halkın idame ekonomisini görünmez kılar.

Malların ve hizmetlerin değişimi, insan toplumlarının her daim karakteristik bir özelliği olmuştur. Fakat pazarın, toplumun en üst örgütleyici ilkesi kademesine yerleşmesi, diğer iki yaşamsal ekonominin ihmal edilmesine yol açmıştır. Tüm dikkatler, pazar ekonomisinin büyümesi üzerinde yoğunlaşınca, yaşayan süreçler görünmez dışsallıklar halini alır. Doğanın ihtiyaçları, arkasında uygun bir satın alma gücü bulunmadığı için, pazar ekonomisi tarafından kaydedilemez veya karşılanamaz. Pazara odaklanma, sadece doğanın ekonomisinin ve idame ekonomisinin varlığını gizlemekle kalmaz, pazarın büyümesinden kaynaklanan zararları da gizler. Bunun sonucunda, özellikle Üçüncü Dünya ülkeleri bağlamında, doğanın kaynaklara olan ihtiyacı ihmal edilir. Aynı şekilde, marjinalleşmiş yoksulların biyolojik yaşamlarını sürdürebilmeleri ve toplumun yeniden üretimi için gerekli olan idame ekonomisi de ihmal edilir. Pazar merkezli kalkınma ve küreselleşme süreçleri tarafından yaratılan gizli hasar, yeni yoksulluk ve azgelişmişlik türlerini ortaya çıkarmıştır. Yeryüzü Demokrasisi hareketlerinin ekonomi politiği, doğal kaynakların bu üç farklı ekonomi içerisindeki yeri net bir şekilde ortaya konmadan anlaşılamaz.

Buna ilave olarak, ekonomik büyüme, insanları korumak amacıyla yürürlükte olan zor kazanılmış haklar şirketlere transfer edildikçe, insanların mahrumiyetine ve gözden çıkarılmalarına neden olmaktadır. Şirketlerin serbestisini gözeten serbest pazar ekonomisinin

kuralları giderek, gerçek insanları toplumun ekonomik ve politik ilişkilerinden dışlamanın ve onları doğadan mahrum bırakmanın kuralları haline gelmektedir. Şirketlerin yasal statüleri yöneticilerinin, şirketlerin neden olduğu zararlardan muaf tutulmalarına hizmet etmektedir. Nasıl ki şirketler, bir kişinin yasal haklarına sahip oldularsa, pazar da benzer bir şekilde kişileştirilmiştir. Medyanın "pazarın sağlığı" konusuna ayırdığı sayfalar, gezegenin sağlığı veya halkın sağlığı için ayrılandan çok daha fazladır.

Doğanın Ekonomisi

Ekonomi terimi gibi, *ekoloji* teriminin kökeni de Yunanca olup "ev", "hane" anlamına gelmektedir. Fakat pazar yönelimli kalkınma bağlamında, ekonomi ve ekoloji çatışmalı kavramlar haline getirilmişlerdir. Pazar ekonomisi, doğayı insanlardan; ekolojiyi de ekonomiden ayırmıştır. Doğa, insansız tarif edilmiştir. Doğanın korunması, "yaban hayatın" yönetimine indirgenmiştir. Kalkınma, üretimin yegâne boyutu olarak görülmüştür. Pazar merkezli bakış açısına göre, doğanın ve halkın kendi kendini besleyen ekonomilerinin hiçbir üretken rolü yoktur.

Aslında doğanın ekonomisi, üzerinde diğer tüm ekonomilerin yer aldığı ilk ve temel ekonomidir. Doğanın ekonomisi, malların ve hizmetlerin doğa tarafından üretildiği ekonomidir —hidrolojik çevrim içerisinde geri kazanılan ve dağıtılan su, mikroorganizmalar tarafından üretilen toprak verimi, polenleyiciler tarafından döllenen bitkiler. İnsanın üretimi ve yaratıcılığı, doğanınkiyle kıyaslandığında oldukça önemsiz kalmaktadır.

Doğal kaynaklar, oldukça karmaşık bir ekolojik süreçler ağında üretilir ve yeniden üretilirler. Doğa, dünyanın en başta gelen üreticisidir; fakat onun ürünlerinin varlığı, pazar ekonomisinde olduğu şekilde teslim edilmez ve edilemez. Sadece pazar ekonomisi

bağlamındaki üretim ve üretkenlik, üretim olarak dikkate alınır. Ormancılığın ve tarımın organik üretkenliği de, pazarlanabilir ürünlerle sınırlı olarak, dar bir bakışla, toplam üretken çıktı şeklinde değerlendirilmiştir. Bunun bir sonucu olarak, pek çok alandaki üretim faaliyeti –ormanların humus üretimi, su kaynaklarının yenilenmesi, genetik ürünlerin doğal evrimi, aşınan kayalardan oluşan verimli toprak– ekonominin kapsamı dışında kalmıştır. Bu üretken süreçlerin pek çoğu, diğer ekolojik süreçlere bağımlıdır ve doğa bilimleri kapsamında bile tamamen anlaşılamamıştır.

Şu anda, bu doğal süreçlerin tüm ekonomik değerlerine vurgu yapan temel ses, ekoloji hareketleridir. Kaynakları dikkate almayan ekonomik kalkınmanın bugünkü boyutları, tüm doğal kaynak sistemini tehdit etmekte ve muazzam üretkenlik kaybına neden olmaktadır. Pazar-yönelimli büyüme süreci, kaynakların aşırı tüketimi ve ekolojik süreçlerin kavranamayan tahribatı neticesinde, doğanın ekonomisini imha etme riskini içinde barındırmaktadır. Bu sonuçlar, belirli bir kalkınma projesinin verili vadesi içerisinde ortaya çıkmayabilirler. Bu tarz bir kalkınmadan kaynaklanan ekonomik büyümenin kısa vadeli olumlu katkısı, doğal ekolojik süreçlerin ekonomisi üzerindeki gizli veya geciken hasarın dengelenmesi açısından tümüyle yetersiz kalabilir. Bu yüzden daha geniş bir bağlamda, ekonomik büyümenin kendisi, kalkınamamışlığın nedeni haline gelebilir. Doğal kaynakların ticari çıkarlar uğruna kontrolsüz kullanımından kaynaklanan ekolojik yıkım, zenginliğin üretiminde pazar ile doğa arasındaki ihtilafın bir alametidir.

İdame Ekonomisi: Halkı Resmin İçine Yeniden Dahil Etmek

İdame ekonomisinde insanlar, kendi yaşantılarının devamı için gerekli olan şartları doğrudan temin edebilmek için çalışırlar. İn-

sanların üretiminin ve yeniden üretimin temelde mümkün olduğu ekonomi budur. Toplumsal yeniden üretimin cereyan ettiği yer, ataerkil işbölümünün varlığı nedeniyle, kadınların ekonomisidir. Kadınların çalışması, tüm insan faaliyetleri için idame ve destek sağlar. Buna pazarın tahakkümü altındaki ekonominin görünür faaliyetleri de dahildir. İdame ekonomisi insanlığın, zanaat üretimiyle, köylü tarımıyla, zanaatkâr balıkçılıkla ve yerli orman ekonomileriyle uğraşan üçte ikisinin ekonomisidir. İdame ekonomisi, insanların doğayla dengeli bir şekilde üretim yaptıkları ve toplumu ortaklık, birliktelik ve mütekabiliyet yoluyla yeniden ürettikleri tüm alanları içerir.

İdame ekonomisi olmadan pazar ekonomisi de var olamaz. Sermaye pazarlarının olmadığı yerlerde bile idame ekonomileri var olabilir. Fakat idame ekonomisi olmadan sermaye pazarları var olamayacağı gibi, pazar, idame ekonomisini tümüyle içselleştiremez. Çünkü, toplumsal külfetin dışsallaştırılması, kârların ve sermaye birikiminin temelidir. Yapısal uyum ve küreselleşme rızkları yok ettikçe, kadınlar ailelerini besleyebilmek için daha uzun süreler boyunca, çok sayıda yarı zamanlı işte çalışırlar. Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi kamu sağlık sistemini tasfiye ettikçe, hastaların bakım külfeti aileler tarafından üstlenilir. Pazarlar, pazar dışı çalışmaya ne kadar fazla bağımlı olursa, idame ekonomisi de o kadar görünmez kılınır ve kaynaksız bırakılır.

Üçüncü Dünya'nın yoksulluğu, kaynakların idame ekonomisinden yüzyıllar boyunca hortumlanmasının bir sonucudur. Küreselleşme, idame ekonomisinin tüketilmesinin yöntemlerini ivmelendirmiş ve genişletmiştir —suyun özelleştirilmesi, tohumların ve biyoçeşitliliğin patentlenmesi, tarımın şirketleştirilmesi gibi. İdame ekonomisinin göz göre göre aç bırakılması, küreselleşmenin vahşetinin köklerinde yatmaktadır.

Modern ekonomi bilimi, kalkınma ve ilerleme kavramları ve şimdilerde küreselleşme paradigması, insanın ekonomik üretiminin tarihinin yalnızca çok küçük bir kısmını ele alır. İdame ekonomisi, rızkları doğrudan doğadan temin etmek suretiyle, insan toplumlarına yaşamın devamı için gerekli olan maddi araçları vermiştir. Sınırlı bir kaynak temeli bağlamında, doğal kaynakları doğrudan insan varlığını desteklemekten alıkoyarak pazar ekonomisinin büyümesine yönlendirmek, idame ekonomisini yok eder. İdame ekonomisinde temel ihtiyaçların karşılanması ve uzun vadeli sürdürülebilirliğin güvence altına alınması, doğal kaynak kullanımı için örgütleyici ilkelerdir. Pazar için ise örgütleyici ilkeler, kaynakların kâr ve sermaye birikimi için sömürülmesidir.

Pazarlar ve *Pazar*

Pazarlar, mübadele yerleridir. Hindistan'da bugün bile varlığını koruyan *bazaar*, insanların yetiştirip ürettikleri ürünlerini mübadele ettikleri yerlerdir. Somut, yerleşik pazar, toplumun içinden büyür. Doğrudan ilişkilere ve yüz yüze yapılan işlemlere dayanan bu pazar, aslında toplumun bir uzantısıdır. Pazarların yerini *pazar* aldığında, toplumun yerini sermaye alır ve pazar, şirketlerin anonim yüzü haline gelir. Yarattıklarını ve ihtiyaç duyduklarını mübadele eden gerçek insanların yerini, pazarın soyut ve görünmez eli alır.

İki çeşit pazar vardır: Doğanın ve toplumun içinde yerleşik olan pazarlar, mübadele, buluşma ve kültür mekanlarıdır. Bunlardan bazıları eş zamanlı olarak, hem birer festivaldir, hem de gerçek insanların ürettiklerini veya doğrudan ihtiyaçlarını alıp sattıkları birer mübadele alanıdır. Bu tür pazarlar çeşitlidir ve doğrudandır. İnsanların hizmetindedirler ve insanlar tarafından biçimlendirilirler.

Sermaye tarafından biçimlendirilen pazar ise, üretici insanları dışlar. Mübadelenin gerçekleştiği kültürel alanlar, görünmez süreçlerle yer değiştirmiştir. Halkın ihtiyaçlarının yerini açgözlülük, kâr ve tüketicilik almıştır. Pazar, kaba sermaye birikimi süreçlerinin gizemli bir havaya büründürülmesi için bir araç ve ipleri elinde tutan şirket iktidarının arkasında gizlendiği bir maske haline gelmiştir.

Çevreyi ve insanların yaşamını yok eden, bedensizleşmiş ve bağlamından kopmuş olan bu pazardır.

Pazarın Egemenliği

Pazar ekonomisinin egemenliğini sağlayan en temel faktör, kendi kapsama alanı dışındaki kaynaklara sahip çıkabilme yeteneğidir. Arazinin kamusal mülkiyetten özel mülkiyete dönüşümü, pazar ekonomisinin hâkim ekonomi haline gelmesinde asli öneme sahipti. Ortak mülklerin çevrilmesi olarak bilinen bu dönüşüm, genellikle korsanların* açgözlülüğü ve iktidarıyla tetiklenmiştir.[4] *Çevirme* sözcüğü, toplumun kendisine ait olan ortak mülklerden, "bir toprak parçasının çalı, hendek ve diğer engellerle, insanların ve hayvanların serbest geçişini engelleyecek şekilde çevrelenmesi" suretiyle fiziksel olarak dışlanmasını ifade etmektedir.[5]

Önceleri, ortak mülk olarak adlandırılan araziler, resmi olarak toprak sahiplerine ait olmalarına rağmen bunların kullanım hakkı ortak yararlananlara** aitti. Çevirmeyi mümkün kılan, ortak mülkiyeti sağlayan bu kullanım haklarının kaldırılması olmuştur. Bu hareketin 16. yüzyılda başladığı İngiltere'de, tekstil sanayisinin artan yün talebi, tekstil makinelerinin açlığı, çevirmenin itici gücüydü.

* İng. *privatee*.
İng. *commoner*.

Sanayicilerin, tüccarların ve bankerlerin desteğini arkasına alan toprak sahipleri, köylüleri topraklarından sürüp onların yerine koyunları getirdiler. Sir Thomas More, ortak mülklerin çevrilmesi hadisesini "koyunların insanları yemesi" şeklinde tarif ediyordu:

> O sizin pek mazlum ve uysal ve de pek kanaatkâr koyunlarınız şimdilerde, duyduğuma göre o kadar pisboğaz ve o kadar vahşi olmuşlar ki, insanların kendilerini yiyip yutmaya başlamışlar. Tüm tarlaları, evleri ve kentleri tüketip, yok edip, mideye indirmeye başlamışlar.[6]

Çevirme ekonomisi, toprak sahiplerinin lehine çalışırken, kaybedenler köylüler oldu. Ortak mülk olan bir dönüm tarıma elverişli arazi üzerinde, 750 kilogram ekmek üretilebilirken, aynı arazi üzerinde sadece birkaç koyun beslenebiliyordu.[7] Gıda ve idame ekonomisi açısından bu bir kayıptı; çünkü bir koyundan ancak 80 kilogram et üretilebiliyordu. Fakat parasal açıdan toprak sahipleri kazançlıydı. Koyunları güden tek bir çobanın toprak sahibine getirisi, düzinelerce çiftçinin ödediği kiranın çok daha üzerindeydi. Köylülerin yaşamlarını sürdürebilmek için ortak mülkler üzerinde gıda, yem, yakıt ve diğer temel ihtiyaç maddelerini üretiyor olmalarının arazi sahibi açısından herhangi bir önemi yoktu. Elde edilen kârlar, korsanların pazar ekonomisini genişletmeleri için yeterli gerekçe oluşturuyordu. Bunun, doğanın ekonomisi ve idame ekonomisi üzerindeki maliyetlerinin bir önemi yoktu.

Ortak mülklerin çevrilmesi, beş süreçten oluşur:

1. İnsanların, önceden ortak mülkleri olan veya ortak mülk altında bulunan kaynaklara erişim haklarının ellerinden alınması.
2. Yaşamlarını desteklemiş olan ortak mülklere erişim haklarının inkâr edilmesiyle "artık" ve "gözden çıkarılabilir" insanların yaratılması.

3. Ortak mülklerin çevrilmesi sonucunda özel mülkiyetin yaratılması.

4. Pek çok ihtiyacı karşılayan ve pek çok işlevi yerine getiren çeşitliliğin yerini, pazar için hammadde ve meta temin eden monokültürlerin alması.

5. Çevirmelerin, küçük bir azınlığa ait ayrıcalıkların ve münhasır hakların genişlemesi ve bunun sonucunda çoğunluğun mülksüzleşmesi ve yoksullaşması olarak değil de, insanlığın evrensel ilerlemesi olarak tanımlanıp algılanacağı şekilde, aklın ve hayal gücünün çevrilmesi.

Çevirmeler, "üretken imkânların hiç görülmemiş bir şekilde genişlemesine"[8] izin verdiği için övgüye layık görülmüştü. Üretkenlik, ortak mülkten yararlananların bakış açısından değil, zengin ve muktedir olanların bakış açısından tanımlandı ve doğanın sürdürülebilirliği veya halkın idamesi yerine sadece kârlara ve pazar için sağlanan faydaya önem verdi. Zenginler, "ortakçıların dik başlılığını, otlakların iyileştirilemez oluşunu ve paylaşılan mülkiyetin temsil ettiği üretim kayıplarını esefle karşıladılar."[9] Oysa ortak mülkler, toprak sahiplerinin düşündüğü gibi israf edilmiş araziler değildi; aksine topluluğa belirli bir düzeyde özgüven ve özyönetim sağlayan zengin kaynaklardı.

Pazar, idame ekonomisini görüş alanının daha da dışına iten kendi çarpan etkisini yarattı. Güçlü olanlar, büyüyen pazar ekonomisinden daha fazla ekonomik ve politik güç elde ettikçe, yoksulları daha fazla mülksüzleştirip, onların ortak mülklerini daha da fazla çevirdiler. Ve yoksullar, kendi idamelerini sağlayacak araçlardan daha fazla yoksunlaştıkça, önceden kendi ürettiklerini satın almak üzere pazara daha fazla yönelmek durumunda kaldılar.

> Kulübelerde yaşayanlar, kendi kaynaklarından uzaklaştırıldığında... bilinen yollarla yapabilecekleri pek az şey vardı. İhtiyaçlarının çoğunu kendi elişleriyle temin etmeleri tümüyle imkânsız hale gelmişti: bu ihtiyaçların giderilmesi, başka kaynaklardan hazır olarak temin edinilmesi gerekiyordu. Bu kaynakların dükkânlar olduğunu söylemeye bilmem gerek var mı?[10]

Geçmişte ortak arazi mülklerinin başına gelenler, bugün fikri mülkiyet hakları vasıtası ile ortak biyoçeşitlilik ve tohum mülkiyetimizin, özelleştirme ile de ortak su mülkiyetimizin başına gelmektedir. Tarihsel olarak toplulukların ortak mülkü olan tohumlar, ilaçlar ve su, artık patentlere sahip olan Monsanto gibi gen devlerinden ve su imtiyazlarına sahip olan Suez, Bechtel ve Vivendi gibi su devlerinden yüksek bedeller ödenerek satın alınmaktadır. Ortak mülkiyet haklarının özel mülkiyet haklarına dönüşümü, toplumun geniş kesimlerinin yaşama hakkını örtük olarak inkâr etmektedir.

Ortak Mülkler Nelerdir?

Ortak mülk mefhumunun kendisi, bir kaynağın mülkiyetinin topluluğa ait olduğunu ve topluluk tarafından yönetildiğini ve kullanıldığını ifade eder. Ortak bir mülk, karşılıklı bağımlılık ve işbirliğine dayalı toplumsal ilişkileri içinde barındırır. Açık kurallar ve ilkeler vardır; karar alma sistemleri vardır. Hangi ekinin ekileceği, ne kadar sığırın otlatılacağı, hangi ağaçların kesileceği ve hangi derelerin hangi tarlaları ne zaman sulayacağı gibi kararlar topluluğun fertleri tarafından birlikte ve demokratik olarak alınır. Bir ortak mülkü ortak mülk yapan, demokratik bir yönetişim biçimidir. Bu, geç 18. yüzyıl İngiltere'si için doğru olduğu kadar, halen yönetişim ve mülkiyet yönteminin ortak mülklerin topluluk tarafından kontrolüne dayandığı bölgeler için de geçerlidir.

Hindistan'da, toprağın hakkaniyetli dağıtımı, sıklıkla *bhaiachara*

veya erkek kardeşlerin (*bhai*) geleneği (*achara*) olarak adlandırılan bir sisteme dayanmaktaydı. Lord Baden-Powel, toprak imtiyazları üzerine yazdığı kitabında şu tespitte bulunuyor:

> Burada kullanılabilir bütün arazi Panchayat [yerel konsey veya topluluk konseyi] tarafından kötü, iyi, daha iyi, en iyi vs. şeklinde sınıflandırılır. Daha sonra her biri her toprak çeşidinden tüm araziye saçılmış örnek küçük arazi parçaları içeren uygun sayıda pay hazırlanır. Bu şekilde oluşturulan her bir pay *baiwadi-bigha* veya *tauzi-bigha* diye adlandırılır. Bu sıradan veya standart ölçülerle hiçbir ilgisi olmayan yapay bir arazi birimidir. Ardından, ailelerin büyüklüğü dikkate alınarak bu payların belirli bir adedi adalar veya alt adalar halinde teslim edilir... Yapılan her şey eşitlik arzusuyla –katlanılması gereken yükü uygun paylaştırmak maksadıyla– gerçekleştirilir.[11]

Tüm *bhaiachara* köyleri, bu arazi parçası yöntemini uygulamaz. Bu yöntem, hava ve çevre şartlarının en sert ve tahmin edilemez olduğu bölgelerde yaygındır. Araziye saçılma, işbirliğini ve kolektif eylemi geliştirmiştir.

> Araziye saçılma bireylere, işbirliğine katılmaları halinde belirsizlik karşısında sigorta sağlayan kurumsal bir araçtı... Risk paylaşılabildiği ve değişim gösteren kaynaklara erişim eşitlenebildiği ölçüde işbirliği içinde hareket etme eğilimi de artıyordu. Ekilebilir arazilerin saçılması, sözleşerek otlakçılık ve arazi sulama kanallarının, kuyuların ve göletlerin kolektif yönetimiyle bir arada yapılmaktaydı.[12]

Delhi Üniversitesi'nden Profesör Chakravarty-Kaul, *bhaichara*nın ayrıca, arazilerin, toprağın ne kadarının sürüldüğüne ve geçmiş kullanımlara dayanarak bölündüğü yörelerde ve hatta her bir ailenin, topluluğun diğer fertleri üzerinde herhangi bir baskı oluşturmamak kaydıyla, ortak mülkün dilediği kadar fazlasını ekmesine izin verildiği köylerde de uygulandığını belirtmektedir. *Bhaiachara* işletmelerindeki esas unsur, vergilendirmenin sadece ailenin ne kadar araziyi ektiğine göre yapılmasıdır.[13]

Terra Nullius

Sürdürülebilir kültürlerin birçoğu, tüm çeşitlikleri içerisinde, yeryüzünü *terra mater* (toprak ana) olarak görürler. Doğanın sunduğu armağanları minnetle kabul eder, borçlarını ekolojik olarak sürdürülebilir yaşam tarzlarıyla ve yeryüzü merkezli kozmolojileriyle öderler. Yeryüzünün edilgen olduğu şeklindeki sömürgeci inşa ve bunu takiben arazinin bir *terra nullius* (boş arazi) olduğu şeklindeki sömürgeci kategorinin yaratılması iki amaca hizmet etmiştir: ilk yerleşenlerin varlığının ve sabık haklarının inkâr edilmesine ve yeryüzünün yeniden üretici kapasitesinin ve süreçlerinin karanlıkta bırakılmasına. Böylelikle, çevirmelerden özel mülkiyetin doğmasına ve kaynakların sürdürülemez kullanımının "kalkınma" ve "ilerleme" şeklinde değerlendirilmesine izin verilmiştir. Korsanlar ve sömürgeciler için çevirmeler iyileşmedir.

Avustralya'da sömürgeciler, tüm kıtayı *terra nullius* –ıssız– ilan ederek toprağın ve doğal kaynaklarının tümüne el konulmasını haklı göstermişlerdi. Bu beyan, ortak mülklerin özelleştirilmesi için basit bir güzergâh oluşturmuştu; çünkü sömürgeciler açısından ortak mülkiyet diye bir şey yoktu. Benzer bir şekilde, Amerikan kolonilerinde de doğal kaynakların devralınması, yerlilerin topraklarını "iyileştirmedikleri" gerekçesiyle haklı gösterilmişti. Massachusetts Körfezi Kolonisi'nin ilk valisi John Winthrop'un 1669'da ifade ettiği gibi:

> New England yerlileri hiçbir araziyi çevirmezler, yerleşik ikametgâhları da yoktur, toprağı geliştirmek için evcil sığırları da. Yani o ülkeler üzerindeki Doğal Haklar'ından başka hiçbir şeyleri yoktur. Yani onlara kullanımları için yetecek kadarını verirsek geri kalanını hukuken alabiliriz.[14]

Biopiracy'de yazdığım üzere, boş arazi mantığı şimdi "boş hayat"'a doğru genişliyor. *Terra nullius* şimdilerde, biyoçeşitliliğin ilk sahiplerinin ve yenileyicilerinin ellerinden alınması maksadıyla kullanılıyor. Bunun için tohumlar, tıbbi bitkiler ve tıbbi bilgi doğa olarak tanımlanıyor ve gen mühendisliği araçları "iyileşmeye" giden tek yol olarak tarif ediliyor.[15] Yöneticiler, pazar dışı kullanım biçimlerini görmezden gelerek, Hindistan Nehir Bağlama Projesi kapsamında nehirlerin çevrilmesi, şişelenmiş su ve meşrubat üretmek için Coca-Cola ve Pepsi gibi şirketler tarafından yeraltı suyunun çevrilmesi hususunda kendilerini serbest addediyorlar.

İngiliz Çevirmeleri

İngiltere Kralı tarafından çorak arazi* ilan edilen ortak mülkler, aslında yerleşik köylü topluluklara ait hayvanlar için geniş ortak otlama alanı; binalar için kereste ve taş; çatı örgüleri ve sepetçilik için saz; yakıt için odun ve gıda için vahşi hayvan, kuş, balık, kabuklu ve kabuksuz yemişler sağlayan üretken arazilerdi. Bu kaynaklar, ortak erişim hakları sayesinde çok sayıda küçük çiftçiyi destekliyordu. Ayrıca, mısır yetiştiren bölgelerde açık tarla tarımıyla uğraşan aşırı kalabalık köylerden göç etmiş, fakir ve topraksız köylüler için de bir barınak oluşturmaktaydı.[16]

Ormanların kaderi de otlaklarınki gibiydi. Köylüler, tüm orman ürünleri üzerinde ortak hak sahibiyken, ormanların mülkiyeti Kraliyet'e aitti. Kapitalist büyümeyi beslemek için artan kaynak ihtiyacı karşısında Kraliyet, bir ormansızlaştırma siyaseti benimsedi. Bunun sonucunda köylüler ortak haklarını kaybederken, Kraliyet ve tımar sahibi lordlar, ormansızlaştırılmış arazileri çevirip bunları rekabetçi bir fiyatla kiraya vermek üzere büyük çiftlikler halinde parsellere ayırdılar.

* İng. *wasteland*.

Ülkenin birçok yerinde tımar sahibi lordlar ve köylüler arasında, ortak mülklerin kontrolü için kafa kafaya çarpışmalar meydana geldi. 1628 ve 1631 yılları arasında büyük kalabalıklar, çevrilmiş arazilere defalarca saldırdılar ve içeri girdiler. İngiltere'nin büyük bir kısmı ayaklanma halindeydi.

İngiliz ortak mülkler yasasına göre, ortak mülklerin çevrilmesi tüm topluluğun oybirliğiyle rızasını gerektiriyordu. Hiçbir merciinin ortak mülkleri bir başkasına devretmeye veya çevirmeye hakkı yoktu. Sadece tek bir üye bile, değişimi engelleyebilirdi. Bu hak temeldi, devredilemezdi ve hararetle korunmaktaydı.

> Senin bir karış toprağı çevirmene bile meydan okuyorum; sana münferiden meydan okuyorum; sana müştereken meydan okuyorum; mahkemelerinizde buluşabilirsiniz, istediğiniz kararları geçirebilirsiniz, hepsini kınayacağım; çünkü hayvanımı burada ve bu arazinin her karışında otlatmaya hakkım var; yasa bana bu hakkı veriyor ve Kral bu hakkı koruyor.[17]

Ne var ki, paranın gücü ortak mülklerin yönetimini ve mülkiyetini altüst ettikçe, yerel demokrasi ve bu devredilemez haklar aşındı. Ticari çıkar grupları Parlamento'ya, ortak mülklerin çevrilmesi için kanunlar çıkarmaları yönünde baskı yapmaya başladılar.

1770 ve 1830 yılları arasında ortak mülklerin çevrilmesini yasalaştırmak için Parlamento tarafından 3280 kanun teklifi geçirildi. Bu yasal düzenleme sonucunda:

> 24 milyon dönüm ortak arazi, açık tarla, çayır, sulak alan, orman ve kullanılmayan "israf edilen" toprak, o zamana kadar tüm kamunun mülkü olan bu varlıklar, özel ellere verildi ve hemen ardından özel kazanç için çalılarla, çitlerle çevrildi, ekip biçildi, üzerinde sürüler otlatıldı, avlanıldı.[18]

Parlamentonun onayı olmadan yapılan çevirmeler de neredeyse sonsuz sayıdaydı. Bu dönemin sonu itibariyle İngiltere'deki arazilerin yarısından fazlası özel ellerde toplanmıştı.

Ortak Mülklerden Emtiaya: Çevirme Olarak Sömürgecilik

Çevirmeler yalnızca İngiltere'de cereyan etmiş tarihsel bir olay değildir. Çevirmeler süregiden sömürgeleştirme süreçlerinin de önemli bir parçası olmuştur. Sömürgecilik, Amerikalar'da*, Afrika'da ve Asya'da ortak mülkleri çevirerek ve orijinal halkları köklerinden koparark özel mülk yaratmıştır.

İngilizlerin ormansızlaştırma ve çevirme politikaları, Hindistan'daki sömürgelerinde de tekrarlanmıştır. Yüksek Yasama Konseyi tarafından 1865'de kabul edilen ilk Hindistan Orman Yasası hükümete, ormanları ve *benap*ları (sınırsız arazi) tahsisli orman olarak ilan etme yetkisini tanıyordu. Bu kanun, ormanların "bilimsel yönetimi" olarak adlandırılan şeyin başlangıcına işaret eder ve hem ormanların veriminin hem de yerel halkın orman ürünleri üzerindeki haklarının aşınmasına neden olmuştur. Teknik anlamda, ormanlar bir devlet mülküne dönüştürülmüş olsalar da, ormanların tahsis edilmesi aslında bir çevirmeydi; çünkü ortak bir kaynağı ticari bir kaynağa dönüştürüyordu. Devlet yalnızca bu özelleştirmeye aracı oluyordu.

İngilizler, Hindistan'da kendi yönetimlerini tesis ettiğinde, sadece Bengal Eyaleti'nin toplam yüzölçümünün üçte biri ila yarısının, çorak arazi olduğu tahmin ediliyordu. Sömürgeci çorak arazi kavramı, arazinin biyolojik üretkenliğini değil, onun gelir getirme kapasitesini dikkate alıyordu. Çorak arazi, çiftlik değil orman olduğu için, herhangi bir gelir üretmediği kabul ediliyordu. Bu arazilere

* İng. *Americas*. Güney ve Kuzey Amerika kıtalarını ve civar ada devletlerini de içerecek şekilde tüm Amerika ülkeleri. –y.h.n.

Britanya yönetimi tarafından el konuluyor ve gelir getiren arazilere dönüştürülmeleri için yetiştiricilere kiralanıyordu. Ancak 19. yüzyıl sonuna gelindiğinde ormanlar da gelir getiren arazilere dönüştüler ve devlet ormanları, artık çorak arazi şeklinde anılmamaya başlandı. Fakat köy ormanları ve otlaklar, tarım topluluklarının yaşamsal yakıt ve yem kaynakları olmalarına karşın, çorak arazi şeklinde sınıflandırılmaya devam ettiler.

Yani sömürgeci çorak arazi kategorisi, bir ekonomik kategoriydi; ama sömürgeci politikalar aynı zamanda bir de ekolojik çorak arazi kategorisi yarattı: biyolojik üretkenliğini toplumsal ve yönetsel eylem veya eylemsizlik nedeniyle yitiren araziler. Bu çorak arazilere tahsisli orman alanlarında, bireylerin özel mülkiyeti altındaki tarım alanlarında ve topluluklar tarafından yakıt ve yem temin etmek için paylaşılan ortak arazilerde rastlanmaktadır.

Sömürge döneminde köylüler gıda bitkisi yerine çivit* yetiştirmeye zorlanıyorlardı, Britanya ordusuna gelir sağlamak için tuz vergisi getirilmişti ve ormanlar, ticari kullanım için devlet tekellerine dönüştürülmek üzere çevrilmişti. Bu eylemler, kırsal bölgelerde köylülerin kullanım veya *nistar* haklarını —gıda, yakıt ve topluluğun ortak araziler üzerinde hayvan otlatma haklarını— giderek aşındırdı. Köylü toplulukların ormanlar, kutsal koruluklar ve "çorak araziler" üzerindeki haklarının aşınması, güçsüzleşmelerinin temel nedeni oldu.

Hindistan topraklarının gasp edilmesinin ardından kamu gelirinin toplanması, sömürgeci güçlerin en temel meselesi haline geldi. Birilerinin vergi ödemesi gerekiyordu. Britanyalılar, Hindistan'a gelmeden önce ürün vergilendiriliyordu; fakat arazi değil. Vergi

* İng. *indigo*. Tropikal ve ılıman Asya'da genellikle çivit rengi boya üretmek üzere yetiştirilen çiçekli çalı bitkileri. —y.h.n.

toplamak için Britanyalıların kirayı yetiştiricilerden toplayıp kendilerine aktaracak mal sahiplerine ihtiyacı vardı. Bu nasıl yapılabilirdi?

Yanıt son derece basitti: toprak beyleri yaratarak. Toprak beyleri bulmak pek zor bir iş değildi, bunu zaten devlet için köylülerden para toplamakta olanlardan daha iyi kim yapabilirdi? Böylelikle *zamindar*lar, yeni toprak beylerinin çoğunluğunu oluşturdu.

Bengal'de 18. yüzyıl sonlarında yaşayan her türden kırsal toprak beyi, kolayca ve yanlış bir şekilde zamindar* olarak adlandırılmaktadır. Bengal kırsalındaki bu çeşitli unsurların köy zamindarlarıyla hiçbir benzerliğinin olmaması, kafa karışıklığını daha da artırmaktadır. Bengal zamindarları, birbirinden farklı en azından dört kategori içerir: Tippera ve Cooch Behar *raja*sı [prens veya şef] gibi, beyliklerin eski başları; Burdwan, Dinajpur, Rajshahi, Jessore ve Nadia *raja*ları gibi, sabit bir arazi vergisi ödeyen ve feodal şefler gibi davranan büyük arazi sahibi aileler; kuşaklardan beri arazi geliri toplamak üzere ofisleri bulunan çok sayıdaki aile ve 1765'te Diwani'nin hibesiyle tesis edilen, mültezimler**. 22 Mart 1793'te Genel Vali Lord Cornwallis, araziler üzerinde özel mülkiyet hakkı ödülünü, peşinden bir dizi sınırlayıcı düzenleme getiren bir genelgeyle birlikte bu çok çeşitli kırsal toprak beyleri grubuna bağışlarken, onları yalnızca isimleri itibariyle birleştirmiştir. Bunun talihsiz bir "yanlış kimlik" vakası olduğu söylenebilir.[19]

Kaynakların sömürgeciler tarafından çıkarılması, Hindistan'ın kendi yerel altyapısını geliştirme becerisini önemli ölçüde azaltmıştır. Hindistan'ın önde gelen tarihçilerinden Dharampal, Bri-

* Hindistan'daki Moğol yönetimi esnasında devlet adına tımar toplayan kişi. —y.h.n

** İng. *revenue-farmers*. Zamindarlara tımar ödeyen çiftçilerden —İng. *tax-farmers*— farklı olarak, devletten toprak kiralayan çiftçiler. —y.h.n.

tanya öncesi Hindistan'da kaynakların yüzde 85 ila 90'lık bir bölümünden toplumsal-kültürel-ekonomik altyapıyı muhafaza etmek için yerel ve orta seviyelerde yararlanıldığını göstermiştir. Bunun sadece yüzde 5 ila 10'luk bir kısmı, merkezi yönetime gitmekte, geri kalanı sanatların icrasını, *vaidya*ları (yerli tıp pratisyenlerini), okul öğretmenlerini, rahipleri, muhasebecileri, demircileri, marangozları, çömlekçileri, yıkamacıları, su yöneticilerini ve sulama sistemlerinin bakımını desteklemek üzere yerel ekonomiye bırakılmaktaydı. Sömürgecilik bu dağılım oranını tersine çevirdi, Britanyalılar, halkı destekleyecek yerel altyapı için sadece yüzde 10 bırakmaya, yüzde 90'a ise imparatorluğu çekip çevirmek üzere el koymaya başladılar.[20]

Şirketlerin Doğuşu

Doğu Hindistan Şirketi gibi şirketlerin doğuşu, yatırımcılar için yeni servet kapıları açarken, üreticilerin güçsüzleşmelerini ve mülksüzleşmelerini şiddetlendirdi. Üretimin ve üreticilerin ticarete önder olmaları gerekirken ticaret, üretimi kontrol etmeye başladı. Sonunda şirketler üretimin kontrolünü İngiltere'deki işçi loncalarından ve Hindistan gibi geleceğin sömürgelerinden devraldılar.

En eski şirketlerden biri olan Doğu Hindistan Şirketi, sömürge yolculuklarını finanse etmek üzere, sermaye sahibi adamlar tarafından kuruldu. Bir vali ve 24 yardımcısı tarafından yönetilmekteydi ve Ümit Burnu'ndan Macellan Boğazı'na kadar Asya, Afrika ve Amerika'daki tüm adalar ve limanlarla yapılacak ticaret üzerinde mutlak tekel sahibiydi.

Doğu Hindistan Şirketi'nin kurulduğu 1600 yılında Hindistan, ürettiği pirinç, buğday, şeker ve ham pamuk ile sadece Asya'yı beslemekle kalmıyordu. Aynı zamanda dünyanın tekstil atölye-

si konumundaydı. Doğuda Hindistan ve Güney Asya'nın en ücra kıyılarından batıda Avrupa'ya kadar ve Hazar Denizi kıyılarından Mozambik ve Madagaskar kıyılarına kadar uzanan çeşitli pazarlarda satılmak üzere muazzam miktarlarda pamuk üretiyordu.[21] Bu uluslararası ticaret yolları, Doğu Hindistan Şirketi tarafından fethedilmiş ve bir imparatorluğun nüveleri tesis edilmişti. 1717 senesinde Doğu Hindistan Şirketi, İmparator Farrukhsiyar'dan bir *firman* veya bir hibe elde etti. Buna göre, 3 bin rupilik bir yıllık haraç karşılığında, diğer tavizlerin yanında, tüm imparatorluk sınırları içerisinde gümrüksüz ticaret yapma hakkını elde etti. Tarihçi Radha Kamal Mukherjee şöyle yazıyor:

> Hollandalı ve Britanyalı korsanların, işletmelerin, askerlerin, komisyoncuların ve tacirlerin yüzyıllık faaliyetleri onları Asya'nın uzak parçaları arasındaki ve Asya ile Avrupa arasındaki ticarette tam bir tekel konumuna getirmekle kalmadı, aynı zamanda bir imparatorluğun temellerini de attı.[22]

Bu ferman, Britanya'nın Hindistan'daki ticari ve siyasi stratejisinin de temelini oluşturacaktı. Ocak 1757'de Bengal düştü. Doğu Hindistan Şirketi'nin tüccarları artık "sadece tacir" değillerdi, aynı zamanda Hindistan'ın yöneticileriydiler. Bu başarı karşılığında Doğu Hindistan Şirketi'nden, muzaffer Robert Clive, 234 bin sterlin ödül kazanmıştı.[23]

Doğu Hindistan Şirketi, mamul Hint tekstili ithal ederek işe başladı. Daha sonraları ithalatı yarı mamul ürünlerle sınırlandırarak Hint tekstilinin ithalatını yasakladı. 1750'de, Çin ve Hindistan bölgeleri dünya tekstilinin yüzde 73'ünü üretiyordu. Hindistan dünyanın tekstil fabrikası konumundaydı. Britanyalılar önce bu sanayiyi yok ettiler ve ardından kendilerininkini kurdular. Sanayi efsanesine göre, Britanya tekstilinin büyümesinin nedeni teknolojidir. Ne var ki sanayinin İngiltere'de büyümesinin nedeni gümrükler ve

yasaklardı (DTÖ'nün diliyle "nicel sınırlamalar"). Teknolojik yenilikler daha sonra gerçekleşti. Oxford tarih profesörlerinden H. H. Wilson şöyle yazıyor:

> 1813'te, Hindistan'ın pamuklu ve ipekli mallarının Britanya pazarında o zamana kadar, İngiltere'de üretilenlere göre yüzde 50 ila 60 daha düşük bir fiyattan satılabildiği görülmüştü. Bunun sonucunda, İngiliz mallarını kendi değerleri üzerinden yüzde 70 ila 80 gümrük vergisi koyarak veya pozitif yasaklama uygulayarak koruma ihtiyacı doğdu. Eğer böyle olmasaydı, bu türden yasaklayıcı gümrükler ve hükümler konmasaydı, Parsley ve Manchester'daki tezgâhlar daha en başında susar ve bir daha harekete geçirilmesi, buhar gücüyle bile mümkün olamazdı. Bunlar Hindistanlı üreticiler feda edilerek yaratılmıştı.[24]

1771'den önce İngiltere hiç pamuklu üretmemişti; ne pamuk yetiştirmişti ne de eğirmek için yeterli dayanıklılığa sahip pamuk ipliği üretecek makinelere sahipti. Britanya tekstil sanayisi Hindistan'dan düz beyaz pamuklu Amerikan bezi* ithal edilerek kuruldu. Ardından Hindistan'daki yöntem, süreç ve baskıları taklit ederek Amerikan bezi sanayisi gelişti. 1845'e gelindiğinde artık işler değişmişti ve tekstil ticareti İngiltere'nin elindeydi. Sidney Smith tarihi unutarak şunları yazabilmektedir: "Anglo-Saxon ırkının uğruna yaratıldığı söylenebilecek en büyük amaç, Amerikan bezi üretimidir."[25]

Hindistan üretimi yok oldukça, katkıları da tarihten silindi. "Serbest" ticaretin neden olduğu kayıplar —Hindistan'dan tekstil ithalatı yüzde 80 gümrüğe tabiyken Hindistan'a yapılan ihracat yüzde 2.5 oranında gümrüklendiriliyordu— Hindistan'ın hem yerel hem de dış pazarlarının yitirilmesine neden oldu. 1846'da, eskiden ihracatçı konumda olan Hindistan artık, İngiltere'den 180 milyon

* İng. *calicos*.

metreden daha fazla kumaş ithal ediyordu. Bu rakam, 1835'de 51 milyon metre ve 1814'te 800 bin metreydi.[26]

Ekonomik Küreselleşme / Şirket Küreselleşmesi

Sanayileşmenin ilk aşamalarında İngiltere'deki çevirme hareketi, köylülüğü gözden çıkarılabilir ilan etti ve onları arazilerin dışına sürdü. Sanayileşme, Güney ülkelerine "kalkınma" olarak getirilmişti. Küreselleşme ile birlikte gelişen şirket hâkimiyeti, sömürgeciliğin yarattığı bu temel üzerinde devam etmekte, ardında yıkım ve tahribatın izlerini bırakmaktadır.

Pazar ekonomisi, kaynaklar üzerindeki hakların algılanış biçiminde kaçınılmaz bir değişim yaratır. Ortak mülklerin metaya dönüşmesinin iki sonucu vardır. Birincisi, siyasi olarak zayıf durumda olan grupların ortak mülklere erişim sayesinde sahip oldukları yaşam hakkını ellerinden alır. İkincisi, ortak mülklerin yönetiminin temelinde yer alan kaynak kullanımı üzerindeki toplumsal kısıtları bertaraf ederek doğanın öz-yenileme ve sürdürülebilirlik hakkını kendisinden çalar.

Üçüncü Dünya ülkelerinde devlet, doğal kaynakların metalaştırılması sürecine büyük ölçüde aracı olmuştur. Bu süreç, kolektif kamu çıkarının geliştirilmesi şeklinde ifade edilse de, devlet sıklıkla, kaynakların özelleştirilmesinin güçlü bir aracı olmuştur. Ormanların köy ortak mülkünden devlet tahsisli ormanlara dönüştürülmesi, ucuz ve düzenli hammadde akışı temin ederek özel kağıt hamuru ve kağıt sanayisinin çıkarlarına hizmet etmektedir. Benzer bir şekilde, barajlar kamu fonları ile inşa edilmekte; fakat özel sanayi ve ticari tarımsal üretimin enerji ve su ihtiyacını karşılamayı hedeflemektedir. Kamu bankalarından sağlanan kredilerle, ekonomik güce sahip grupların özel kuyuları veya özel trolleri desteklenmektedir. Doğal kaynaklar üzerindeki ihtilaflar, haklar üzerindeki ihtilaflardır.

Şirket küreselleşmesi bizlere dayatılmıştır. Kendisini, herkesin içinde yüzmesi icap eden bir okyanus, parçası olmamız gereken kaçınılmaz bir süreç gibi sunmaktadır. Şirket küreselleşmesi umumiyetle uluslararası ticaret ile ilgili bir şeymiş gibi sunulur ve buna pek az insan tarafından önem verilir. Fakat şirket küreselleşmesi malların sınırları aşması demek değildir. Uluslararası ticaret her zaman vardı. Malların sömürgecilikten önce de sınır aşırı tiareti yapılıyordu. Aslında, bu ticareti kontrol altına almak arzusu sömürgeciliğe neden olmuştu. Baharat ticareti, Avrupalı sömürgecilerin bu ticaret üzerinde denetim arayışına girmelerinden çok daha önceleri de yapılmaktaydı. Şirket küreselleşmesi şimdilerde, ulusları tanımlayan o yapay sınırlarla karşılaştırıldığında gezegen ve insanlık üzerinde çok daha ağır sonuçlar doğuracak şekilde, diğer bazı sınırları aşmaktadır. Bugün aşılan etik sınırlarla karşılaştırıldığında, uluslararası ticaret ile başa çıkmak çok daha kolaydır. Bu etik sınırlar yüzyıllar boyunca, bazı şeylerin ticaretin kapsamı dışında olduğunu ilan eden inançlar, kültürler ve toplumlar tarafından yaratılmıştır. Bazı şeylerin ticareti yapılamaz ve meta değerlerinden farklı birtakım değerlerle yönetilmeleri gerekir.

Küreselleşme, aslında bizim zihinlerimizin, kalplerimizin, hayal gücümüzün ve kaynaklarımızın nihai olarak çevrilmesidir. Şirket küreselleşmesi bu gezegenin kaynaklarının —özellikle su ve biyoçeşitliliğin— birer ticari meta olduğunu iddia etmeden önce, suyun hiç kimseye ait olamayacağı düşünülürdü. Yağmur, bize su temin eden muazzam bir hidrolojik çevrim içerisinde yağar, nehir havzalarından ve yeraltı akiferlerinden* akar, okyanusla buluşur ve buharlaşır. Çevrim bazen yavaştır ve kuraklık olur; fakat su çevriminin kuraklığı ile baş edebiliriz. Suyun sadece tek bir yöne, yukarıya, paraya doğru akacağını söyleyen yapay kuraklıkla ise baş edemeyiz.

* İng. *aquifer*. Yeraltı suyunu tutan ve ileten kayaç ortam. —y.h.n.

Bizlere, küreselleşmenin herkesi birbirine bağlayan küresel bir köy yaratarak barış getireceği vaat edilmişti. Fakat şirket küreselleşmesinin tam anlamıyla dünyanın anayasası haline dönüştüğü 1995'ten beri yaşanan savaşlar bu iddiayı yalanlıyor. Kültürler arasında ortaya çıkan geçimsizliklere bir bakın. Üçüncü Bölüm'de şirket küreselleşmesi ile terörizmin, aşırıcılığın ve sağ kanadın yükselişi arasındaki ilişkiye daha fazla değiniyorum. İkinci bir vaat de zenginlikti: "Su yükseldiğinde tüm tekneler yükselir" Sular yükselmedi. Aksine, çekildi. Bu kaynakların yönetimini şirketlere devreden sürecin bizzat kendisi tarafından tüketildi.

Azgın kapitalist açgözlülük, ABD'de "müşfik kapitalizm" olarak adlandırılıyor. Fakat, şirketlerin hâkimiyetinin ve sermaye egemenliğinin yok ettiği şey, müşfik idame ekonomisi ve doğanın ekonomisidir. Doğanın ve halkların haklarının korunması korumacılık şeklinde, ticaret ve yatırım engeli olarak tanımlanmaktadır. Ticaret kuralları ve neoliberal reform, şefkatin kendisini yasadışı ilan eden kanunları kurumsallaştırmaktadır. Böylelikle, tüm yaşamı kutsal gören şefkat kültürleri yaşam üzerindeki patentler ile yasadışı kılınmaktadır. Toplumsal zenginliği ve doğanın zenginliğini paylaşan şefkat ve toplumsal adalet kültürleri, su, sağlık ve eğitim gibi yaşamsal kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi yoluyla yasadışı kılınmaktadır. Rızkları, işi ve sosyal güvenliği korumayı ve teminat altına almayı hedefleyen ekonomiler tasfiye edilmekte, insanlara toplumda ve ekonomide hiçbir yer bırakılmamaktadır. Bunlar müşfik bir ekonominin örnekleri değildir, hem yöntemleri hem de sonuçları itibariyle daha çok bir savaş halini andıran bir şiddet ekonomisine örnek teşkil etmektedirler.

Mevcut ekonomi ve kamu politikalarını biçimlendiren neoliberal paradigma hakkında tipik bir örnek, IMF tarafından basılan *Who Will Pay? Coping with Aging Societies, Climate Change, and Other*

Long Term Fiscal Challenges [Kim Ödeyecek? Yaşlanan Toplumlar, İklim Değişimi ve Diğer Uzun Vadeli Mali Sorunlarla Başa Çıkmak] adlı kitapta bulunabilir. Kitabın başlığı, bir salto ile, toplumsal ve ekolojik yeniden üretim meselelerini mali bir sorun olarak tanımlamaktadır. İnsanlar ve doğa yok edilerek yerine yalnızca para ikame edilmiştir. Sadece pazarla ve parayla ilgilenen pazar iktisatçıları, doğa ve toplum karşısında kördürler. Zenginlerin mallarının, toplumu ve doğayı sömürerek biriktiğini göremezler. Bu iktisatçılar, doğa ve insanların zaten katkıda bulundukları şeylere değer biçemezler. Oysa bu katkı IMF tarafından sağlanan borçların tamamından daha büyük bir ekolojik ve toplumsal borç oluşturmaktadır.

Yerli Amerikalı ve Hint kültürlerinin her ikisi de bir yedinci-kuşak mantığına sahiptir; yani harekete geçmeden önce gelecek yedinci kuşak üzerindeki etkilerin dikkate alınması gerektiğini söyler. Bugün Sosyal Güvenlik'in sözümona gelecek kuşakların güvenliği için tasfiye edilmesi yönündeki neoliberal reçete, aslında gelecek kuşakların refahı ile ilgili değildir. Bu reçete, mali kaynakların idame ekonomisinden pazar ekonomisine kaydırılması, hem bugünkü hem de gelecek kuşakların sosyal güvenlikten yoksun bırakılması anlamına gelmektedir.

Pazarda Büyüme ve Verimlilik

Pazar ekonomisi hakkındaki diğer bir efsane de bunun en verimli üretim yöntemi olduğudur. Fakat doğanın ekonomisinin yok edilişi hesaba katıldığında bu "verimli" pazar ekonomisinin epey verimsiz olduğu görülür. Endüstriyel tarımın verimliliği ve üretkenliği vasıfsızlaşan toprakların, tükenen yeraltı sularının ve yok edilen biyoçeşitliliğin maliyetlerini gizler. Endüstriyel tarım, ürettiğinin 10 misli fazla enerji tüketir. Suyu tutumlu kullanan bitkileri ve organik yöntemleri kullanarak yapılan, biyoçeşitlilik içe-

ren tarım ile karşılaştırıldığında 10 misli fazla su kullanır. Aslında, doğanın ekonomisinden bakıldığında, biyoçeşitlilik içeren ekolojik çiftliklerin büyük ölçekli, endüstriyel monokültür çiftliklerine göre çok daha yüksek üretkenliğe sahip oldukları görülür. Verimlilik yanılsaması, ekolojik maliyetler dışsallaştırılarak yaratılmıştır.[27]

Büyüme hemen her zaman, doğanın ekonomisine ait kaynakların pazar için metalaştırılmasıyla yaratılmıştır. Ekonomik büyüme, doğal kaynakların işletilmesiyle gerçekleşir. Ormansızlaşma büyüme yaratır. Derin yeraltı suyu madenciliği büyüme yaratır. Denizlerde aşırı avlanma büyüme yaratır. Daha fazla ekonomik büyüme, büyümenin gerçekleşmesi için yok edilmesi gereken kürelerin, kendilerini yenilemelerine yardımcı olamaz. Sermaye büyüdükçe doğa küçülür. Pazarın büyümesi kendi yarattığı krizi çözemez. Dahası, belki doğal kaynaklar paraya dönüştürülebilirler; ama para doğanın zenginliğine dönüştürülemez. Ekolojik krize çözüm üretmeye çalışan pazar iktisatçıları, kendilerini pazarla sınırlayarak, doğal kaynakların meta ve hammadde olarak ticari işlevlerini ikame etmek üzere bir arayışa girerler. Mali kaynaklar ne kadar çok olursa olsun, doğada ekolojik yıkım sonucunda yitirilen yaşamı yeniden var edemez. Bir Afrika köylüsü bunu çok özlü bir şekilde ifade ediyor: "Bir danayı balçıkla sıvayarak bir ineğe dönüştüremezsin."[28]. Doğanın ekonomisinde ve idame ekonomisinde geçer akçe para değil, yaşamın kendisidir.

Küreselleşmiş Tarım

Ticari bitki üretimi ve gıda işleme, arazi ve su kaynaklarını idame ekonomisinin ihtiyaçlarından alıkoyup giderek artan sayıda insanı gıda haklarından mahrum bırakır:

> Acımasız tarım süreçleri —sanayileşme, uluslararasılaşma— daha

> fazla insanın aç kalmasında, muhtemelen gaddar savaşlardan ve doğanın alışılmamış kaprislerinden çok daha büyük bir role sahiptir. Yüksek teknoloji ürünü ihraç bitkisi üretimi modelinin açlığı artırmasının çeşitli nedenleri vardır. Kıt arazi, kredi, su ve teknoloji, öncelikli olarak ihraç pazarlarına ayrılmaktadır. Pazarlar, aç insanların pek çoğunu etkilemezler dahi... Kârlar, parası olmayan insanları beslemek için hiçbir istek duymayan şirketlere doğru akar.[29]

Tarımsal emtianın ticareti, hiçbir zaman kendi yarattığı yeni kıtlık ve yoksulluk koşulları içerisinde değerlendirilmemiştir. Bu yeni yoksulluk, artık kültürel veya göreli değildir, mutlaktır ve gezegen üzerindeki milyonların yaşamını tehdit etmektedir. Bu yeni maddi yoksulluğun kökeninde, pazarın ekonomik paradigması yatmaktadır. Bu paradigma, ne kendi doğal kaynak ihtiyacının büyüklüğünü ne de yarattığı bu talebin ekolojik istikrar ve yaşamın devamı üzerindeki etkilerini fark edebilmektedir. Sonuç olarak, pazar ekonomisinin sınırlı bağlamı içerisindeki verimli ve üretken olduğu zannedilen ekonomik faaliyetlerin, diğer iki ekonominin, doğa ve idame ekonomilerinin bağlamında, verimsiz ve yıkıcı oldukları ortaya çıkar.

Hindistan'da genetiği değiştirilmiş pamuk, dönüm başına 370 kilogram verim vaat etmişti. Oysa dört eyalette ortalama verim 50 kilogramdır. Çiftçi gelirinin, dönüm başına 2.500 rupiye yükseleceği öngörülüyordu; fakat ortalama 1.500 rupi zarar olduğu tespit edilmektedir. Bu bitkilerin performansının tamamen güvenilmez olduğu görülmüştür. Hindistan'ın Bihar gibi en yoksul eyaletlerinde Monsanto'nun köylülere sattığı melez mısır tohumları, topyekûn ürün kaybına ve toplam 4 milyar rupi zarara neden oldu. Bt-pamuğun* Andra Pradeş'teki başarısızlığı 1 milyar rupi zarara yol açtı. Melez veya genetiği değiştirilmiş tohuma yönelen bir çift-

---

* *Bacillus thuringiensis* adındaki toprak bakterisi tarafından üretilen böcek öldürücü proteinleri kendi kendisine salgılayan, genetiği değiştirilmiş pamuk çeşidi. –y.h.n.

çi kendisini bir sene içerisinde, iki yüz veya üç yüz rupi borç altında bulmaktadır. Tek bir şirket, ticareti, kimyasalları ve pazarı kontrol ettiğinde, çiftçilere yüksek maliyetli tohumlar satmakta ve köylüleri en büyük alıcı konumuna itmektedir. Bunu, ancak yanıltıcı reklam faaliyetleri ve sahte öngörülerle başarabilmektedir. Çiftçiler ve köylüler çok yüksek bir borç altında bırakılmaktadır.[30]

Bu, şirketler için tohum özgürlüğü; fakat köylüler için tohum köleliğidir. Monsanto, Hindistan'da tohumları ABD'deki fiyatı üzerinden satmaktadır. Üretim maliyetleri on misli artarken, tarımsal ürün fiyatları ticaretin serbestleşmesi nedeniyle yüzde 50 azalmıştır. Sadece gıda bitkilerinde Hindistan çiftçileri, yılda 24 milyar dolar kaybetmektedir. Zenginleştirileceği söylenen yoksullar daha da yoksullaşmaktadır. Kırsal gelirlerin azalması alım gücünü azaltmakta, hakları ortadan kaldırmakta ve sonunda yoksullaşan çiftçiler açlar ve borçlular kervanına katılarak, Hindistan'da artan oranlarda görüldüğü şekilde, çiftçi intiharlarına doğru sürüklenmektedirler. Çiftçi intiharları ve bağımsız Hindistan'da ilk defa ortaya çıkan açlık, yoksulluğun boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Hindistan'da 1942'den beri açlık görülmemişti; fakat şimdilerde çeşitli bölgelerde, peşi sıra açlıktan ölümlerle karşılaşılmaktadır. 8 bin çocuğun açlıktan öldüğü bir bölgede yapılan 1991 tarihli bir hükümet araştırması, ticaretin serbestleşmesinden ve küreselleşmeden önce, 0-6 yaş grubunda hiçbir çocuğun açlık nedeniyle ölmediğini ortaya koymuştur.[31] 2002'de Hindistan'daki çocuk ölümlerinin yüzde 47'si gıda eksikliğinden kaynaklanmıştır. Gıda olmadığı için değil –65 milyon ton silolarda çürümektedir. Dengenin her iki ucunun –hem gıda üretiminin hem de tüketiminin– bozulduğu bir dünyada tahıl devleri, gıdayı yoksulların ödediğinin yarı fiyatına satın alıp başka birilerinin pazarına dökebildiği için.

Bu tahıl devleri aynı zamanda, başka bir yerden, dünya çiftçilerinin cebine değil, bir avuç şirketin kasasına akan 400 milyar dolar sübvansiyon ile desteklenmiş gıdaları ithal etmekte ve bunu da Hindistan pazarına dökmektedir. Barış ve zenginlik vaatleri tümüyle anlamsızdır.

DTÖ'nün ticari bitkilerin dayatılmasının önünü açan Tarım Anlaşması, aslında Cargill Anlaşması olarak adlandırılmalıdır. Anlaşmanın orijinal metninin müsveddesi Uruguay Turu esnasında Cargill'in eski başkan yardımcısı Dan Amstutz tarafından hazırlanmıştır. DTÖ kuralları sadece ticaret hakkında değildir. Gıdanın nasıl üretildiğini ve gıda üretimini kimlerin kontrol ettiğini de belirlemektedir. Cargill'in, yani Tarım Anlaşması'nın birincil amacı Güney pazarlarını açmak ve köylü tarımını şirket tarımına dönüştürmektir. Fakat pazarların Cargill'e açılması, rızkların çiftçilere kapanması anlamına gelmektedir. Asya, dünyanın en büyük tarımsal ekonomisidir ve nüfusun çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. Cargill açısından Asya pazarlarının ele geçirilmesi kilit önem taşımaktadır. Kendi kendine yeterli gıda ekonomilerinin gıda bağımlısı ekonomilere dönüştürülmesi, Cargill'in vizyonu ve DTÖ'nün stratejisidir.

Tarım Anlaşması, bir tarım şirketleri antlaşması olduğu için, üretimin ve ticaretin çarpık bir tasarımını temsil etmektedir. Ekolojik tahribat, aile çiftliklerinin yok edilmesi ve halk sağlığının yıkımı için bir reçetedir. Yerel destek, pazara erişim ve ihracat rekabeti gibi kuralların görünürdeki tarafsızlığının ardında, gıda üretimi ve dağıtımı hakkındaki taraflı fikirler ve efsaneler yatmaktadır.

Cargill'in DTÖ Tarım Anlaşması'nın içine yerleştirdiği ve yücelttiği efsaneler arasında, ABD'nin gıda üretmek için en iyi bölge olduğu ve ABD'nin en iyi gıdayı yetiştirdiği fikri de yer almaktadır.

Aslında ABD, gıdanın nasıl üretilmemesi ve yetiştirilmemesi gerektiği konusunda bir model oluşturmaktadır. 1990'da, ABD çiftçi hane halklarının yüzde 22'sinin gelir seviyesi, resmi yoksulluk sınırının altındaydı ve bu oran tüm ABD hane halkları için geçerli olan oranın iki misliydi. 1993'te, ortalama bir çiftlik işletmecisi gelirinin yüzde 88'inden fazlasını çiftlik dışı işlerden elde etmekteydi. 1982'den 1993'e kadar çiftçiler tarafından alınan girdilerin maliyeti üç misli artarak çiftlik kârlarının azalmasına neden oldu. Bunun sonucunda, 1982-1993 yılları arasında her yıl 67 bin kişi tarım sektörüne katılırken, 99 bin kişi bu sektörü terk etti, diğer bir deyişle her yıl 32 bin çiftçi tarımı bıraktı.[32] 1990-1994 yılları arasında, Hindistan çiftçilerinin sadece yüzde 1.98 yatırım getirisi elde etmiş olmaları şaşırtıcı olabilir mi?

Küçük çiftçilerin yerlerinden edilmeleri, büyük çiftliklerin üretken olduğu iddiasına dayanılarak gerekçelendirildi. Aslında, eski Hindistan Başbakanı Charan Singh'in de belirttiği gibi, küçük çiftlikler büyüklerine göre daha üretkendir.

> Bir yaşam süreci olarak tarım ele alındığında, uygulamada, belirli koşullar altında, çiftlik boyutu arttıkça (diğer bir deyişle, dönüm başına insan emeği ve denetimi azaldıkça) dönüm başına verim azalır. Bu sonuçlar neredeyse evrenseldir: bir dönüm yatırım başına çıktı küçük çiftliklerde, büyük çiftliklere göre daha fazladır. Yani, Hindistan gibi kalabalık ve sermayesi kıt bir ülke, tek bir 100 dönüm çiftlik ile kırk tane 2,5 dönüm çiftlik arasında bir seçim yapma imkânına sahip olsa, küçük çiftlikleri tercih etmesi halinde ulusal ekonomi üzerindeki sermaye masrafı daha az olacaktır.[33]

Fakat küçük çiftlikler ve küçük çiftçiler, küreselleşme ve ticaret güdümlü ekonomik reformlar tarafından yok edilmektedir. "Reformlar" başladığından beri Hindistan'da 5 milyon çiftçinin rızkı yok olmuştur.

Diğer bir efsane de serbest ticaretin gıdanın daha verimli bir şekilde tedarik edilmesini sağlayacağıdır. Oysa kuvvetli sübvansiyonlar ve damping uygulamaları olmasa ABD şirketleri Güney pazarlarını ele geçiremezler. Tarımsal ürünlerin serbest ticareti temelde, ülkelerin aynı ürünleri hem ihraç hem de ithal ettikleri bir gıda değiş tokuşudur. Bu ticaret sadece üretilemeyen veya başkalarının üretmediği ürünlerin ticaretinden ibaret değildir. Tüm dünya, dev tarım şirketlerinin kontrol ettiği bir avuç metanın ticaretine esir düşmektedir.

Dahası, küreselleşmiş tarım ve dampingin çiftçilerin gelirlerini "motosiklet, cep telefonları ve bilgisayar" satın alabilecekleri şekilde yükselteceği fikri de dampingin yerel pazarları yok ettiği ve buna bağlı olarak rızkların ve gelirlerin yok edildiği gerçeğini gizleyen bir efsanedir.[34]

Çiftçilerin yerlerinden edilmeleri ve toprağın, suyun ve biyoçeşitliliğin yok edilmesi ABD gıda sisteminin iki olumsuz boyutudur. Halk sağlığına yönelik tehditler de sanayileşmiş, şirketler tarafından kontrol edilen bir gıda sisteminin diğer bir ölümcül veçhesidir. ABD gıda kültürü küreselleşmeyle birlikte tüm dünyaya yayılırken, sağlık sorunlarını da beraberinde yaymaktadır. Hindistan'da, Coca-Cola ve Pepsi'de görülen yüksek pestisit* kalıntıları hakkındaki yoğun tartışmalar, ABD tarzı sanayileşmiş gıda üretiminin getirdiği kamu sağlığı sorularına bir örnek teşkil etmektedir. Obezite salgını da diğer bir hastalıktır. ABD'de yaşayan çocukların yaklaşık yüzde 70'i obeziteden muzdariptir ve diyabet, yüksek kolesterol ve yüksek tansiyon gibi, önceleri sadece yetişkinlerde görülen bazı metabolik düzensizlikler göstermektedirler.[35] Günümüzde ABD'de 44 milyon yetişkin obezdir ve diğer bir 6

* İng. *pesticide*. Tarımsal ürünlere zarar veren bitki, böcek ve diğer canlıları etkisizleştirmek için kullanılan kimyasallar. –y.h.n.

milyon da "süper obez" olarak adlandırılmaktadır. Obezite şimdilerde ABD'de sigaranın ardından, ölümlerin ikinci nedenidir. Hastalık Kontrol Merkezleri'nin tahminlerine göre, ABD'de her yıl 280 bin kişi aşırı kilonun doğrudan etkileri neticesinde yaşamını yitirmektedir.[36] Obeziteye bağlı yıllık sağlık harcamaları 240 milyar dolardır; ayrıca 33 milyar dolar da diyet ürünleri ve diyet programları için harcanmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte, kârların hâkimiyeti altındaki bu kötü gıda kültürü tüm dünyaya yayılmıştır. McDonalds, Coca-Cola ve Pepsi pazarlarını genişlettikçe, sağlıklı yerel beslenme alışkanlıklarını da yok etmektedir. ABD'nin obezite salgını, endüstriyel *junk-food* ile birlikte tüm dünyaya yayılmaktadır. Çin'de 12 okulda yapılan bir araştırmada çocukların yüzde 30'unun obez olduğu görülmüştür. Hindistan'da neredeyse tüm çocukların yüzde 7.5'i obezdir. Chennai'de yüzde 18'i aşırı kiloludur. Delhi'deki öğrencilerin beşte ikisinde yüksek kolesterol ve diyabet görülmektedir. Endüstriyel gıda ve *junk-food*'un sağlık üzerindeki etkilerinin ötesinde, ABD şimdilerde genetiği değiştirilmiş organizmalardan* (GDO) kaynaklanan yeni bir sağlık probleminin de kaynağı haline dönüşmektedir. Avrupalılar GD gıda tüketmeyi reddetmişlerdir. Hindistan ve Zambiya, gıda yardımı olarak GD mısırı reddetmiştir. GDO'ların ticaretini düzenlemek üzere imzalanmış olan Biyogüvenlik Protokolü adında küresel bir antlaşma vardır. Ne var ki, biyoteknoloji sanayisi ve tarım şirketlerinin güdümündeki ABD, GDO ticaretinin düzenlenmesine karşı çıkmakta ve yurttaşların bilme ve seçme haklarını da inkâr etmektedir. Organik şirketlerin sahte yüzleri —Odwalla meyve suları Coca-Cola'nındır; Celes-

* İng. *genetically modified organisms*. Genetik içeriği gen mühendisliği yöntemleriyle değiştirilmiş olan gıda. Genellikle rekombinant DNA teknolojisi olarak adlandırılan bu yöntemler, farklı organizmalardan edindikleri DNA moleküllerinden yararlanırlar. —y.h.n.

tial Seasoning çayı, Philip Morris, Monsanto ve Exxon-Mobil'in yatırımcıları olduğu Hain'e aittir– gıda devlerinin düzenbazca niyetlerinin kanıtıdır.[37] ABD'nin GDO'lar hakkında AB'ye karşı bir uyuşmazlık başlatacağı tehdidi, DTÖ kurallarının kötü gıdayı nasıl dayattığının, ülkelerin ve yurttaşların gıda güvenliği ve iyi gıda haklarını nasıl inkâr ettiğinin bir göstergesidir.

En yeni sonuçlar İngiltere'den, Çevre Bakanlığı'nın organize ettiği üç yıllık saha denemelerinden elimize ulaşmaktadır. En azından kolza ve pancar için elde edilen sonuçlar, GD tohum kullanan çiftliklerde canlı türlerinin, geleneksel kimyasal çiftliklere kıyasla beş misli daha fazla yok olduğunu göstermektedir. Bu tür çalışmalar, Avrupalıların GD gıda üzerindeki fiili yasakları kaldırmalarının pek o kadar kolay olmayacağını göstermektedir. ABD'nin Avrupa'ya karşı Mayıs 2003'te açmış olduğu ve Avrupalıları GDO tüketmedikleri için Afrika'daki açlık sorununun çözümünü engellemekle suçlayan davaya rağmen.

Avrupalılar bu kabadayılıklardan bıkmış görünüyorlar. Geçenlerde, Avrupa çevre komiseri Margot Wallström şunları söyledi:

> İnsanlara yalan söylemeye ve bunu insanlara dayatmaya çalıştılar. Bu doğru bir yaklaşım değil. Bunu Avrupalılara dayatamazsınız. Sanırım bundan bir ders çıkarmışlardır, özellikle şimdi bunun dünyada açlık sorununu çözeceğini vs. iddia etmeye çalışırlarken. Eğri oturup doğru konuşalım... bu şirket hissedarlarının açlığını gidermek içindi, kalkınmakta olan dünyanınkini değil.[38]

Diğer bir efsane de küreselleşmenin bilgi toplumu yarattığıdır. Fakat insanca, onurlu bir yaşam sürmek için sahip olmamız gereken en temel seçeneklerden yoksunsak, gıdamızın nasıl üretildiğini bilmiyorsak, masalarımızın sandalyelerimizin ne tür ormanlardan üretildiğini, gıdayı yetiştiren insanların ücretlerinin adil olup olmadığını, gıdamızın içinde neyin bulunduğunu bilmiyorsak, bir

bilgi toplumunda yaşadığımızı söyleyemeyiz. Bu bilgi toplumu değildir. Bilgi, Monsanto tarafından maniple edilen veriler değildir. Bilgi, serbest seçim yapabilen bilgili yurttaşlardır. Bilgi toplumu böyle oluşur. Fakat bu demokratik çerçeve, tam da şirket küreselleşmesi tarafından yok edilmeye çalışılan şeydir.

Hindistan'da GD pamuğun başarısızlığı üzerine, en azından 20 adet bağımsız araştırma yapılmıştır. Bilim, Teknoloji ve Ekoloji Araştırmaları Vakfı*, Tarımsal Araştırma Enstitüsü ve Hindistan Hükümeti Tarım Bakanlığı'nın bu konuda araştırmaları vardır. Üretilen tüm veriler birbiriyle uyumludur; çünkü çiftçilerin arazilerinde olup bitenleri yansıtmaktadır. Fakat uluslararası mecrada okuyabileceğiniz tek çalışma, *Science* dergisinde Matin Qaim ve David Zilberman —Bonn ve Berkeley'den iki bilim insanı— tarafından yazılan ve yüzde 80 verim artışı olduğunu iddia eden bir araştırmadır.[39] Bu bilim insanları, ekim mevsiminde Hindistan'a hiç uğramadılar. Monsanto kendilerine verileri temin etti ve onlar da bunu yayımladılar. Fakat bu bir istisna değildir. Rekombinant büyüme hormonu dayatıldığında da böyle olmuştu. Gıda ve İlaç İdaresi'nin** sözümona bilim insanları tarafından *Science*'da yayımlanan bu makalenin verileri kendileri tarafından üretilmemişti. Ham veriye hiçbir şekilde bakmadılar. Monsanto onlara hazır bir makale verdi ve bu, onların adıyla yayımlandı.[40]

Bağımsız bilgi, mevcut pek az bilgi, kamu bilim insanları, kamu entelektüelleri ve aktivistler arasında işbirliğiyle üretilmektedir. Bilgi tekeli kuran şirket biliminin etkisi altında bilginin ve araştırmanın başına gelenler, insanlık için son derece tehlikelidir. Bunu

* Research Foundation for Science, Technology and Ecology. Bizzat Vandana Shiva tarafından, çevresel aktivizmi desteklemek ve yönlendirmek üzere katılımcı araştırmalar yapmak üzere kurulmuş olan bir yapıdır. —y.h.n.

** Food and Drug Administration (FDA).

göze alamayız, özellikle de ticari çıkarların el koyduğu bilimsel araştırmalar, çevre ve sağlık için yeni tehlikeler yaratırken. Daha fazla bağımsız bilgiye ihtiyacımız var, daha azına değil. Buna karşın yanıltılmaya devam ediyoruz; bilgi, serbest pazarlar yaratılsın diye sansürleniyor.

Günümüzün Çevirmeleri

Ortak mülklerin bugün tanık olduğumuz çevirmeleri, suyun özelleştirilmesi, yaşam formları ve biyoçeşitlilik üzerindeki patentler, "zenginlerin yoksullara karşı devrimi"[41] diye adlandırılan ilk çevirme hareketlerine dayanmaktadır. Biyoçeşitliliğin ve bilginin çevrilmesi, sömürgeciliğin yükselişiyle birlikte başlayan bir dizi çevirmenin en son aşamasını oluşturmaktadır. Arazi ve ormanlar, çevrilerek ortak mülklerden emtiaya dönüştürülen ilk kaynaklardı. Ardından su kaynakları, barajlar, derin yeraltı suyu madenciliği ve özelleştirme projeleriyle çevrildi. Şimdi sıra, fikri mülkiyet hakları ile çevrilmeye çalışılan biyoçeşitliliğe ve bilgiye geldi.

Günümüzün çevirmeleri hem kaynakları hem de kültürü çevirmektedir. Uluslararası Küreselleşme Forumu tarafından yayımlanan yeni bir rapor *ortak mülkler* terimini, içine sağlık, su sistemleri, eğitim ve enformasyon gibi kamu hizmetlerini de alacak şekilde genişletmektedir.[42] Ortak mülklerin yönetimi ve mülkiyeti çok farklı biçimlerde yapılandırılabilir; önemli olan ayrıcalıklı bir azınlığın değil, tüm insanların ortak iyiliği ve ortak çıkarının güvence altına alınmasıdır. Devlet, ortak mülklerin çevrilmesini ve özelleştirilmesini kolaylaştırabilir veya kamu sistemleri ve sosyal refah yapıları inşa ederek ortak iyiliğimize hizmet eden ortak mülkleri yaşatabilir. Devletin bu iki karşıt rolü onu, çevirmeler ve ortak mülklerin geri kazanımı arasındaki ihtilaflarda bir mücadele alanı haline getirmektedir.

Fikri Mülkiyet Yasaları

Ortak mülkler, yoksulların kolektif ekonomik varlıklarıdır. Ortak mülklerin çevrilmesi bu nedenle, yoksulların rızklarını elde edebilmek için bağımlı oldukları kaynakların onlardan çalınması anlamına gelir. Hindistan'da insan yaşamı bugün dahi, büyük ölçüde ortak doğal mülklerin doğrudan kullanımına dayanır.[43] Ekoloji hareketleri seslerini insan yaşamının devamı açısından son derece önemli olan bu yaşamsal ortak mülklerin yok edilmesine karşı yükseltiyor. Temiz su, verimli toprak, ürün ve bitki gen çeşitliliği olmadan ekonomik kalkınma mümkün olamaz. Formel ekonomik faaliyetler bazen ihmal, bazen de vazife sonucunda ortak doğal kaynakların üretkenliğini bozmuş ve bu da pazar ekonomisi ile idame ekonomisi arasındaki çelişkiyi güçlendirmiştir. Ortak mülkler kullanıcıların hak ve sorumluluklarının bir birleşimini içerir, kullanım ve muhafaza arasında denge kurar, doğa ile bir ortaklık duygusu, çeşitli topluluklarla bir paylaşım fikri yaratır.

Yerli topluluklar arasında yenilik toplumsal ve kolektif bir fenomen olarak görülür ve sonuçları herkes tarafından bedelsiz olarak kullanılabilir. Dolayısıyla, yalnızca biyoçeşitlilik değil, biyoçeşitliliğin kullanımı da ortaklık şeklinde düzenlenmiş ve hem toplulukların içinde hem de topluluklar arasında serbestçe mübadele edilebilmiştir. Yenilikler, yüzyıllar boyunca yeni kuşaklara aktarılmış ve yeni kullanım amaçları için benimsenmişlerdir. Bu yenilikler zaman içerisinde ortak bilgi havuzunda özümsenmişlerdir. Bu ortak bilgi bugün var olan muazzam tarımsal ve tıbbi bitki çeşitliliğine son derece büyük katkıda bulunmuştur. Bu miras, ekonomik fayda güden ve sahibi bulunan bir mal gibi görülmemiştir. Miras kesinlikle bir mülk değildir, ekonomik haklar demeti olmaktan ziyade, topluluğu ve bireyi temsil eden bir ilişkiler demeti şeklinde algılanır. Biyolojik kaynaklar veya bilgi üzerinde bireysel "mülkiyet" hakkı,

yerel topluluklara yabancıdır. Bu, tartışmasız bir şekilde, yerli hakların bilgisinin gasp edilişini şiddetlendirir; topluluklar ve biyoçeşitliliğin muhafazası açısından endişe verici sonuçlar yaratır.

DTÖ, fikri mülkiyet haklarını getirip bunun başına bir de "ticaretle ilgili" manasına gelen TR ön ekini koyduğunda, fikri mülkiyeti ticaret ile yakından ilişkilendirmiş oluyor ve fikri mülkiyet tasarımını önemli ölçüde değiştiriyor. Önceleri patent yasaları, her ülke tarafından, o ülkenin durumu dikkate alınarak belirlenir, icat yeteneği ve yaratıcılık ödüllendirilirdi. Her topluluk, insanların toplumsal durumunu dikkate alarak, yaratıcılığı ödüllendirmenin sınırlarına karar verirdi. Hangileri halkın ortak mülküdür ve hangileri kısa bir süre için inhisari hak olarak değerlendirilebilir? 1995'ten önce hiçbir zaman, fikri mülkiyet bu gezegen üzerindeki yaşam biçimlerini kapsamamıştı. 1995'ten sonra uygulamaya giren ticaretle ilgili fikri mülkiyet hakkı yasaları sadece hücrelerin, genlerin, bitkilerin, koyunların ve ineklerin fikri mülk olarak edinilmesine imkân vermekle kalmadı, yaşamın mülk edinilmesini artık bir şart olarak ilan etti. DTÖ'nün Fikri Mülkiyet Anlaşması'nın 27.3 (b) maddesi, tüm dünyaya bunu dayatmaktadır. Bu mevzuatın sonuçları tabii ki korkunçtur. Artık yaşayan dünyanın geri kalanıyla kurduğumuz ilişki, bir ortaklık ilişkisi değildir, bir tüketici ilişkisidir. Büyük şirketlerin kurduğu ilişki ise bir yaratan ilişkisidir.

Zamindar sisteminde Britanyalılar, imparatorluğu idare etmek için kira toplamak üzere toprak beylerini yarattılar. Bunun yol açtığı ve 2 milyon insanın ölümüyle sonuçlanan 1942 açlığı ve bu sistem altında toplanan rant miktarı, bugün tohumların fikri mülkiyete dönüştürülmesi neticesinde elde edilen yıllık rant ile karşılaştırıldığında önemsiz bir seviyededir. DTÖ yaşam-beyleri yaratmış, büyük şirketlere de tohumu saklamaları gereken köylüleri ve ilaç ihtiyacı olan Afrika'daki AIDS kurbanlarını vergilendirme görevini

vermiştir. Tohumunu saklayan veya komşusuyla değiş tokuş eden bir çiftçi, artık bir suçlu gibi muamele görecektir.

Bu dönüşüm tarihi inkâr etmektedir. Dünyada bugün hâlâ tohumlara sahip olmamızın tek nedeni, insanların bunları saklamış olmalarıdır. İnsanlar tohumu saklamakla kalmamışlardır, saklamamayı gayri ahlaki olarak görmüşlerdir. Kadim Sanskritçe metin şöyle der: "En büyük günah tohumun soyunun tükenmesine izin vermektir." Benim memleketim olan Himalayalar'da, Gurkha savaşı sırasında açlık yaşandı; fakat tek bir evde bile tohumlar yenmedi. Tohumlara dokunulmadı. İnsanlar aç kaldılar; fakat tohumları gelecek kuşaklar için sakladılar. Fakat şimdi doğurganlığı, tohumun yeniden üretilebilirliğini yok eden teknolojiler (ünlü sonlandırıcı teknolojiyi) tasarlamakla yetinmiyoruz, mülkiyet hakları üzerinde, temel olarak "üreyen canlılar üretmemelidirler" anlamına gelen yasalar uyguluyoruz. Her şeyi bir metaya dönüştürüyoruz.

Suyun Özelleştirilmesi

Doha'daki DTÖ bakanlar toplantısında beyannameye, "gümrüklerle ilgili ve gümrük dışı tüm ticaret engellerinin kaldırılmasından" söz eden bir madde iliştirildi. "Çevresel hizmetlerin ticareti" temel olarak suyun ticareti anlamına geliyor. Cancún'daki teklif "çevresel malların ticaretinde gümrüklerle ilgili ve gümrük dışı tüm engellerin kaldırılmasını" içeriyordu. Burada da bahsedilen yine suydu. İster mal ister hizmet olarak adlandırılsın burada sözü edilen, suyun serbest ticaretinden başka bir şey değildir. Su üzerinde serbest ticaret hakları, California'lı Sunbelt şirketinin Kanada'yı, Kanadalılar "Hayır, suyumuzu satmak istemiyoruz." dediği için NAFTA'nın* kurallarına göre dava etmesi gibi durumlara neden olmaktadır.

* North American Free Trade Agreement

Bu anlaşmalar, ulusal sınırları aşan malların ticaretinin ötesinde şeyler içermektedir. Tüm gezegenin metalaştırılması ve yaşamın —hem gezegenin hem de insan yaşamının— hakiki temellerinin büyük şirketlerin mülkiyetine devredilmesi anlamına gelmektedir. DTÖ kuralları, ortak mülkleri çevirerek bunları bir avuç şirketin ellerine bırakmaktadır. Su alanında beş adet dev vardır: Suez, Vivendi, Bechtel, Thames ve RWE. Petrol zengini kuzeydoğu Hindistan'da Halliburton da yenilerde devreye girmiştir. Bechtel'in Irak'ta büyük yeniden inşa sözleşmeleri imzalayan şirketlerden biri olduğunu biliyorsunuzdur. Bechtel, aynı zamanda Bolivya'nın Cochabamba kentinde su sözleşmesini ele geçirmeye çalışmış; fakat halkın toplu eylemleri sonucunda kovulmuştur. Bechtel'in yorumuna göre, su imtiyazı bölgedeki her damla suyun kendilerine ait olduğu anlamına gelmektedir ve örneğin kırsalda yaşayan, kendisine ait kuyudan kovayla su çeken bir kadın bir hırsızdır. Bechtel, ABD'de şimdilerde, Big Dig olarak adlandırılan 14,6 milyar dolarlık otoyol inşaatı projelerinden kâr elde etmektedir. Fakat neyse ki su burada da Bechtel'in kontrolünden paçayı kurtarıyor; çünkü tünel "delik deşik"[44]*. İlk çevirmelerde olduğu gibi, özelleştirme çoğunluğun aleyhine azınlığa fayda sağlamaktadır.

Suyun özelleştirilmesinin ardında yatan argümana göre, belirli bir emek veya belirli bir şirket sermayesi yatırıldığı için, kaynağın kendisi özel mülk olarak yeniden tanımlanmalıdır. Suyun özelleştirilmesini savunanlar "ham haldeki suyun saflaştırılmasının, arıtılmasının, insanlara ulaştırılmasının, tekrar uzaklaştırılmasının çok fazla iş içerdiğini, bunların suyu bir sanayi ürünü haline getir-

* Big Dig, ana otoyolu 5,6 kilometrelik bir tünelle Boston kent merkezinin altından geçirmeyi amaçlayan bir mega projenin gayri resmi adıdır. ABD'deki en maliyetli otoyol projesidir. Projenin içerdiği pek çok sorun arasında, tünel duvarlarında meydana gelen ve inşaata kalıcı hasar veren su sızıntıları önemli bir yer tutmaktadır. —y.h.n.

diğini" iddia etmektedir. Fakat bu insanlar, doğanın suyu dağlardan aşağı indirmek, binlerce kilometre taşıyarak denizlere ulaştırmak, buharlaştırmak ve tekrar yeryüzüne döndürmek suretiyle yaptığı işleri görmemektedirler.

Suyun özel mülk olarak yeniden sınıflandırılması, diğerlerinin yaşam için gerekli olan bu kaynağa erişimden dışlanmaları ihtimalini yaratmaktadır. Bu gezegende suyun, sermayenin onu nasıl kontrol edebileceğine ve ona nasıl erişebileceğine göre tahsis edileceğini söyleyen bir sistem, aslında pek çok türün yok olabileceğini ima etmektedir. Hiçbir canlı türü, sudan kendi payına düşen faydalanma hakkını pazar yerinde aramaz; toplulukların ve ekosistemlerin birer üyesi olarak suya erişir.

Avustralya'da o kadar güzel bir bitki olan okaliptüs, Hindistan'da diğer türlerin su payını onlardan çalmış, tahribata neden olmuştur. Okaliptüs, Hindistan'a ticari bitki olarak, monokültürler halinde, uygunsuz bir şekilde getirilmiş, uygun olmadığı çevrede yabancı bir tür gibi davranmıştır. Ticaret anlaşmaları ve suyun metalaştırılması da benzer bir şekilde davranmaktadır.

Suyun özelleştirilmesinde, tıpkı yaşamın özelleştirildiği diğer alanlarda —biyoçeşitlilik ve gıdada— olduğu gibi, insani koşulların iyileştirilmesi yönündeki herhangi bir vaadin yerine getirildiği tek bir proje bile yoktur. Fakat özelleştirme başarısız olduğunda bile şirketler lehine çalışır. Halkın kamu hizmetlerine erişimini yitirmesi ve borç sarmalına sürüklenmesi için sunulan bir reçetedir. Manila'da su özelleştirildi; fakat Suez sistemi yürütemedi. Kendisi, kamu şirketini su temin etme sorumluluğuyla baş başa bırakıp çekilirken, kendisine yapılacak ödemeleri garanti altına aldı ve kamu şirketini Dünya Bankası'na borçlu bıraktı. Güney Afrika'da 10 milyon insanın suyu kesildi; çünkü faturalarını ödeyemediler.

Sonuçta 300 bin insan kolera oldu ve 300 insan öldü. Hindistan'da, "Özelleştirmemiz gerekiyor, bu para olmadan sistemlerimizi işletemeyiz." iddiasında bulunan her yerde olduğu gibi, özelleştirmeyi mümkün kılan şeyin aslında kamu parası olduğunu görürsünüz. Sistemin özel olarak işletilmesinin maliyeti, kamuya ait olarak işletilmesinin maliyetinin 10 katıdır. Delhi özelleştirmesinde böyle olmuştur, tüm yatırımlar kamu fonlarıyla yapıldığı halde su fiyatları 10 kat artmıştır.[45] Bir üniversite, bir sağlık sistemi veya bir su temini sistemi, hangisi olursa olsun, kamuya ait olduğunda on misli daha düşük maliyetle yürütülebilir. Özelleştirmenin halk için son derece verimsiz ve yararsız olduğu görülüyor. Şirketler açısından ise oldukça yararlı olduğu ortada. Bu şirketler kamu altyapısını çökertmekle kalmıyorlar, sağlık, su veya enerji temininde başarısız olduktan çok sonra bile kendilerine garanti edilen geliri alıp yollarına devam edebiliyorlar.

Örneğin Enron, Hindistan'da tamamen başarısız oldu; ama hâlâ alacakları olduğunu iddia ediyor. Bechtel, General Electric ve Enron, tamamlayamadıkları bir proje için ve fiyatı çok yükseldiğinden dolayı satamadıkları enerji için 1,2 milyar dolar talep ediyorlar. Enerji temin edip etmediklerine bakılmaksızın, kendilerine 20 yıl boyunca ödeme garantisi verilmiş durumda. Buna bir de serbest pazar diyorlar. Pazar hizmetleri sağlamaz. Pazar, şirketlerin gelirini tahsil etmek için kamu kaynaklarını ve kamu servetini kullanır.

"Hâsılat"* ve Çevirmeler

Çevirmeler ve ortak mülklerin geri kazanımı, sadece İngiltere'ye özgü tarihsel bir mesele veya günümüz Hindistan'ındaki politik ve ekonomik ihtilafların merkezinde yer alan bir sorun değildir.

* Ing. *takings*.

ABD'deki siyasi ihtilafların ve tüm dünya ölçeğinde, küreselleşme hakkındaki tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Ortak güvenlik ve kamu yararının kamusal altyapısının çökertilmesi, bunun çevre koruma, işçi hakları, sosyal güvenlik, kamu sağlığı ve kamu eğitimiyle ilgili yasalar üzerinden yerine getirilmesi, günümüzdeki ortak mülk çevirmelerinin bir biçimidir ve bunlar eski çevirmelerin üzerinde yükselmektedir. ABD Yüksek Mahkemesi'ne atanan yargıçlar etrafında dönen tartışmalar da aslında, kamu vakfı doktrini* ile geri kazanılan ortak mülklerin yeniden çevrilmesi yönündeki girişimlerle ilgilidir.

"Yeni Dünya"daki ilk çevirme, yerli toplulukların, Amerikalar'ın esas sakinlerinin arazi ve kaynaklarına şiddet kullanılarak ve insanlık tarihinin en kötü soykırımı uygulanarak el konulmasıyla gerçekleşti. Din, mekanistik bir dünya görüşü ve kovboy kapitalizmi bir araya gelerek esas sakinlere ait arazi ve toprakları kendine mal etmek ve bu topraklara el koymak üzere kullanıldı. Çevirmelere dayalı olan bu ekonomi, soyguncu baronların, serüven peşinde koşan tacirlerin ve korsanların, sömürgeci kovboyların ekonomisiydi. Sömürgeciler ve işgalciler, filozof John Locke tarafından ifadeye kavuşturulan "doğal mülkiyet hakkını" kendilerine mal ettiler. Ortak mülklerin çevrilmesi suretiyle özel mülkün yaratılması, kaynakların doğadan çıkarılarak emek ile harmanlanması şeklinde tanımlandı. Yerli kültürlerin emeği doğanın bir parçası olarak kabul edildi; böylelikle arazinin insan katkısı içermediği varsayıldı. *Terra Madre*, *terra nillusa*, kovboy kapitalistler tarafından özel mülk olarak işlenebilecek boş bir yeryüzü parçasına dönüştürülmüş oldu.

* İng. *public trust doctrine*. Bazı kaynakların kamu kullanımı için muhafaza edilmesini ve hükümetin bu kaynaklar üzerinde vasi rolünü üstlenmesini savunan doktrin. –y.h.n.

Bu şiddet içeren mülksüzleştirme ekonomisi ve düzenlenmemiş kapitalizm*, New Deal** ile terbiye edildi ve bazı ortak mülkler, kamu vakfı doktrini ile geri kazanıldı. Milli parklar, plajlar ve su yolları ortak mülk olarak koruma altına alındı ve devlet, mütevelli görevini üstlendi.

ABD'de çevre yasalarına yönelik saldırılar, ortak mülklerin New Deal aracılığıyla geri kazanılmasını boşa çıkartmaya yöneliktir ve tüm kamu mallarını ve kaynaklarını özel mülk olarak çevirmeyi hedeflemektedir. Dahası bu teori, bu tür çevirmeleri ve el koymaları doğal bir hak, ortak mülklerin geri kazanılmasını ise "hâsılat" veya hırsızlık şeklinde tanımlamaya çalışmaktadır.

Richard Epstein'ın *Takings: Private Property and the Power of the Eminent Domain* [Hâsılat: Özel Mülk ve İstimlak Yetkisinin Gücü] adlı kitabı, 21. Yüzyıl'ın kovboy kapitalistlerinin "mülkiyet toplumunun" mukaddes kitabıdır. Bu kitap aynı zamanda, Temiz Su Yasası'nı, Tehlike Altındaki Türler Yasası'nı iptal etmek için ve kamu vakfı doktrinine dayalı yasaları değiştirmek için Epstein'in felsefesini kullanan Clarence Thomas ve Antonio Scalia gibi yargıçların da mukaddes kitabıdır. Locke ve Epstein'in sorunu, sömürgecilerin, kovboyların ve şirketlerin hâsılatına karşı kör olmaları ve ortak mülklerin çevrilmesiyle yaratılan özel mülkü kutsal bir kategoriye yükseltmeleridir. Ortak faydayı korumaya çalışan tüm girişimleri bir hâsılat şeklinde değerlendirmekte ve ilk "hâsılat sahibinin" tazmin edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Epstein *Takings*'de, hükümetlerin plajların çevrilmesini ve nehirlerin

* İng. *unregulated capitalism*. Ekonomik faaliyetlerin yasalar tarafından kurallara bağlanmadığı, ekonomik serbestliğin sınırlandırılmadığı kapitalizm. —y.h.n.

** ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt tarafından 1933 ve 1938 yıllarında ekonomik bunalımı aşmak üzere başlatılan, merkezi planlamayı ve kamu harcamalarının artırılmasını temel alan ekonomik program. —y.h.n.

kirletilmesini önlemeye yönelik düzenlemeleri hakkında şunları söylemektedir: "Hükümetler mecbur edilen bireylere, en az mecbur edilmeden önceki durumlarını tesis edecek seviyede iyileştirme yapmalıdır."[46]

Eğer bu mantık tümüyle ve dürüstçe uygulanacak olsaydı, Yerli Amerikalılar'ın, arazilerine cebren el konulmuş olması nedeniyle tazmin edilmeleri gerekirdi. Ne var ki yerel topluluklardan alınan hâsılat silinmektedir; fakat hükümet plajları ve akarsuları kamu malı olarak korumaya çalıştığında bu, hâsılat şeklinde tanımlanmaktadır. Örneğin 1987'de, *Nollan* ve *California Kıyı Toplulukları* arasındaki davada hükümet, plajı kamunun ortak erişimi için korumaya çalışırken, Yargıç Scalia bunun bir "hâsılat" olduğu hükmüne vardı, haksız ve adaletsiz olduğuna hükmetti. *Lucas*'ta, benzer bir davada, Scalia benzer bir hüküm verdi. *Dolan* davasında, taşkınları önlemek üzere yapılması gereken inşaatlar da hâsılat olarak adlandırıldı, böylece yasa dışı ilan edildi.[47]

"Mülk sahipliği toplumunun" bütün temeli yeni çevirmelere dayanmaktadır. Günümüzün Epstein tarzı çevirmelerini haklı göstermek üzere tertiplenen hukuk, üç tahrifata dayanır.

Birinci tahrifat, sömürgecilik tarihinin bir hâsılat olduğunun silinmesi ve işgal edilen sakinlerin ve onların önceki hakları ve önceki iddialarının inkâr edilmesidir.

İkinci tahrifat, kamu vakfı doktrinine göre davranan devletlerin bu davranışlarının, istimlak yetkisi* ile aynı şeymiş gibi tanımlanmasıdır. Kamu vakfı, insanların ortak kaynaklar ve ortak mallar üzerindeki topluluk haklarını tanır, hükümet ortak zenginliği

* İng. *eminent domain*. Hükümetin, bir yurttaşın özel mülkünü istimlak etme veya o mülke belirli bir parasal bedel ödeyerek; fakat mülk sahibinin rızası olmadan el koyma yetkisi. —y.h.n.

korumakla mükellef bir mütevelli konumundadır. İstimlak yetkisi ilkesi topluluk egemenliğinin inkâr edilmesine dayanır ve hükümetlerin kamuya ve ortak çıkarlara karşı hareket edebilmesine imkân verir.

Ormanları, plajları, nehirleri, atmosferi ortak mülk olarak koruyan hükümetler kamu vakfı doktrinine göre hareket etmektedir. Ortak mülkleri çevirerek insanları yerinden eden hükümetler, istimlak hakkı üzerinden hareket etmektedir. İnsanların barajlar, otoyollar ve alışveriş merkezleri için yerlerinden edilmeleri bunun bir örneğidir. Dile getirilen her zaman kamu yararı olsa da, aslında kamu yararı özel kazanç uğruna feda edilmektedir.

Üçüncü kasti tahrifat ise *kamunun bireye* indirgenmesidir. Kamu, hükümet için kullanıldığı gibi kolektif çıkar ve topluluk örgütleri için de kullanılır. Ne var ki kovboy kapitalizmi toplumu bireylere indirgeyerek topluluğu yok eder. Margaret Thatcher toplum diye bir şeyin var olmadığını, sadece bireylerin var olduğunu söylemişti. Ayn Rand kamu diye bir şeyin var olmadığını; çünkü kamunun sadece bireylerin toplamı olduğunu iddia etmişti.

Richard Epstein, hâsılatın topluluğun refahı için olduğunu söyler ve kamu yok olur. Kamu çıkarının tüm bireysel çıkarların bir toplamı olduğunu ve kamu mallarının özelleştirilmesinin, topluluğun refahını artırmak üzere tasarlanmış bir sistem olduğunu iddia eder. Bu sahte argümanını uyduruk verilere dayandıracak kadar ileri gider. Epstein'e göre çevre yasaları kamunun 1 dolar kazanmasına hizmet eder; fakat özel mülk sahibi 10 dolar kaybeder. Kamu çıkarı tüm bireysel çıkarların bir toplamı olduğuna göre kamu, çevre yasaları nedeniyle zarara uğrar. Bunun aksine bizim, karides çiftçiliğinin maliyetleri üzerine yaptığımız çalışma, karides sanayisinin kazandığı her 1 dolar karşılığında yerel toplulukların

10 dolar kaybettiğini göstermektedir. Kırılgan ekosistemleri korumayı amaçlayan Kıyı Düzenleme Bölgesi Yasası olmasaydı, Hindistan Yüksek Mahkemesi karides çiftliklerinin kapatılmasına karar veremeyecekti. İşte bu nedenle, ABD'de olduğu gibi Hindistan'da da doğanın ekonomisini ve yerel idame ekonomilerini yok ederek süper kârlar elde eden şirketler, çevre yasalarını ortadan kaldırmaya çalışıyorlar. Kendilerinin doğa ve toplumdan acımasızca aldığı hâsılatı, doğayı ve toplumu koruyan yasaların hükümetin hâsılatı olduğunu iddia ederek gizlemeye çalışıyorlar.

Kovboy kapitalistlerin, düzensizleştirme* yoluyla özelleştirme ve çevirme gündemi işte budur.

İşçilerin Güvenliğinin Yitirilmesi

Çevirmeler, ortak mülklerden yararlananlar ve topluluk için yeni yoksulluklar ve güvenliği yok eden yeni koşullar yaratır. Yoksullara, kendileri için rızk kaynağı olan ve ekonomik güvenlik anlamına gelen arazinin, biyoçeşitliliğin ve suyun yerine bırakılan yegâne "kaynak", emekleridir. Kapitalizmin yükselişi, üreticiler tarafından idare edilen ekonomilerin yerine sermaye tarafından idare edilen ekonomileri getirdi. Sanayileşme öncesi İngiltere'de zanaat loncaları, üyeleri için adil bir yaşam ve yüksek kalitede bir zanaatkârlık güvencesi veriyordu. Hastalık ve yoksulluk gibi durumlarda karşılıklı yardımlaşma, lonca sisteminin temel özelliklerinden biriydi.

> Lonca sisteminin esası, sanayinin, sanayi işçilerinin kendi kendilerine, kendilerinin tayin ettiği seçilmiş bir yetkili tarafından yönetilmesine dayanır. Diğer taraftan kapitalist sistemde bu yönetim, sanayi işçilerinin saflarının dışında yer alan ve onlarla sık sık ihtilafa düşen insanlara devredilmiştir.[48]

* İng. *deregulation*. Ekonomik faaliyetler üzerindeki kural ve yasal sınırların ortadan kaldırılması. —y.h.n.

İşçi hakları için senelerce yürütülen örgütlenme çalışmaları ve yaratılan baskılar sonucunda, sanayileşmiş ülkelerde ve Güney'deki "örgütlü" sektörlerde iş güvenliği tesis edilebilmiştir. Günümüzde, küreselleşmenin bir sonucu olarak, işçi hakları tasfiye ediliyor ve istihdam yaratan büyüme yerine, istihdam yaratmayan büyüme süreçlerine tanık oluyoruz. Jeremy Rifkin'e göre, ABD'de şirketler, her yıl 2 milyondan fazla işi tasfiye ediyorlar.[49]

İşçilerin kazandığı zaferlerden birisi, şirketlerin çalışanlarına, yaşlılıklarında sosyal güvenliklerini sağlama sözü vermeleriydi. Şirket küreselleşmesi, bu yükümlülükten kurtulmaları için şirketlere yardımcı oluyor. Şirketler, işleri taşerona devrederek, kâr marjlarını yükseltmek için, çalışanlarına karşı yükümlülüklerinden kurtuluyorlar. Danışmanlık şirketi McKinsey'e göre şirketler, küresel ücret uçurumları nedeniyle (bu uçurum diğer nedenlerin yanı sıra, ücret dışı ödemeler arasındaki uçurumdan kaynaklanıyor), toplam maliyetlerinin en az yüzde 45 ila 55'ini taşeronlaştırma yoluyla tasarruf ediyorlar. ABD ve Hindistan arasındaki ücret uçurumu telefon operatörleri için 12'ye 1. University of California, Berkley'de yapılan 2003 tarihli bir araştırmaya göre şirketler, ABD hizmet sektöründeki tahmini 14 milyon işi taşerona havale ederek, harcamalarını her yıl yaklaşık 300 milyar dolar azaltabiliyorlar.[50]

Şirketler, Sosyal Güvenlik yükümlülüklerinden sözleşmeleri doğrudan ihlal ederek de kaçabiliyorlar. 10 Kasım 2004 tarihli *Wall Street Journal*'da yer alan bir habere göre, şirketler "Söz Verilen Sağlık Ödemelerini Kesmek İçin Sendikalı Emeklileri Dava Edecek" kadar ileri gitmiş vaziyetteler. Makale, bir meşrubat kutusu üreticisi olan Rexam Inc.'in, sözleşmede yer alan sağlık ödemelerini kesmek üzere, emekli George Kneifel aleyhine açtığı davanın mahkeme celbinden söz ediyor.

Dahası, Sosyal Güvenliğin özelleştirilmesi önerileri –Başkan Bush'un ikinci döneminin öncelikler listesinde yer alıyor– şirketlere genç işçileri sömürme "özgürlüğünü" veriyor ve yaşlıları toplum üzerinde bir yük olarak, yani yeni bir vazgeçilebilir insan kategorisi olarak yeniden sınıflandırıyor. Aslında bu yaşlılar çalıştıkları yıllarda kendi paylarını topluma vermişlerdi ve yaşlılıklarında bakıma, ailelerinin ve topluluklarının, işverenlerinin ve hükümetlerinin bakımına ihtiyaçları var.

Pazarın Körlüğü

Ekonomik büyümeye dayalı kalkınmanın örgütleyici ilkeleri, pazarda fiyatlandırılmayan ve meta üretimi için girdi olamayan tüm kaynak ve kaynak süreçlerini değersiz kılar. Bu öncül genellikle, yaşamın devamı için gerekli olan kaynakların akış yönünü değiştiren ve onları yok eden kalkınma programları yaratır. Kaynakların yönünün değiştirilmesi (örneğin, arazilerin çok amaçlı topluluk ormanlarından, monokültür plantasyonlarına ve endüstriyel ağaç türlerine yönlendirilmesi veya suyun temel gıda üretiminden ve içme suyu temininden alınarak ticari bitki üretimine yönlendirilmesi gibi) pazar ekonomisi bağlamında, ekonomik kalkınma programları olarak genellikle önerilirken, doğanın ekonomisinde ve idame ekonomilerinde, ekonomik azgelişmişlik yaratır. Yeryüzü Demokrasisi hareketleri, pazar-temelli ekonomik kalkınmanın, yaşamın devamına yönelik bu tehditlerine karşı durmayı amaçlamaktadır. Üçüncü Dünya'da ekoloji hareketleri zenginlerin bir lüksü değildir; yaşamları pazar ekonomisi tarafından risk altında tutulan ve bu ekonominin genişlemesi nedeniyle tehdit edilen çoğunluk için, yaşamın devamı açısından bir zorunluluktur.

Pazar ekonomisi, doğal kaynaklar üzerindeki ihtilafları ve ekolojik yıkımı ekonomik krizden ayrı olarak değerlendirir ve ken-

di genişlemesini kendi yarattığı ekolojik ve toplumsal krize karşı bir çözüm olarak önerir. İdame ekonomisini restore etmek üzere aşamalı ekolojik yeniden canlandırma programları yerine, doğal kaynakların derhal ve daha büyük miktarlarda tüketimine dönük daha yüksek sermaye yatırımlarını bir çözüm olarak salık verir. Suyun özelleştirilmesi ve su pazarları, suyun tüketilmesine ve kirletilmesine karşı bir çözüm olarak sunulur. Oysa, *Su Savaşları*'nda tartıştığım gibi, bunların hepsi, su krizini yaratan pazarın "dışsallıklarıdır" Küresel pazarların dayanağı olan monokültürlerin neden olduğu türlerin yok oluşu krizine karşı, yaşamın patentlenmesi yoluyla biyoçeşitliliğin metalaştırılması önerilmektedir. Yani hastalığın kendisi tedavi gibi sunulmaktadır.

Sürdürülebilirlik

Bu gezegeni, evimizi milyonlarca canlı türü ile paylaşıyoruz. Adalet ve sürdürülebilirlik, ihtiyacımız olandan daha fazla kaynak kullanmamamızı gerektiriyor. Kaynak kullanımında itidal ve doğanın sınırları içerisinde yaşamak toplumsal adaletin önkoşuludur. Ortak mülkler, adalet ve sürdürülebilirliğin birleştiği, ekoloji ve hakkaniyetin buluştuğu yerdir. Otlakların ve ormanların birer ortak mülk olarak veya istikrarlı bir ekosistem gibi bir ortak mal olarak yaşamını devam ettirebilmeleri; ancak kaynakların kullanımını denetleyen ve yöneten toplumsal örgütlenmelerin varlığıyla mümkündür. Bir topluluğun çözülmesiyle beraber, birlikte mülkiyet ve birlikte sorumluluk gibi kavramların aşınması, ortak mülklerin vasıfsızlaşmasını tetikleyebilir.

İlerleme kavramı, çevirmelerin ve yerinden etmelerin her aşamasında, seçkinlerin, yoksulların kaynaklarını ve rızklarını, insanın evriminde sıradaki kaçınılmaz adım diyerek gasp ettikleri projeleri satmak üzere kullanılmıştır. Sonuç, hemen her zaman toplumsal

karışıklık ve yerinden edilmek de olsa, bir mahrum bırakma yörüngesi imtiyazsız tabakaların yaşamını iyileştirmek şeklinde sunulmuştur. İlerleme ve kalkınma ölçüsü evrenselleştirilerek çevirmeler gizlenir ve güçlülere akan faydalar yanlış bir şekilde, sanki yerlerinden edilenlere ve harcanabilir insanlara yarıyormuş gibi gösterilir. Yani, harcanabilirlik olan kalkınma, zenginlik ve refah olan kalkınma şeklinde sunulur. Barajlar, insanları yerlerinden ettiğinde olan budur. Otoyollar ve nehir yönlendirmeleri –küreselleşmenin altyapısı– insanları harcanabilir kıldığında olan budur. "Işıldayan Hindistan", 2004 yılında küreselleşmeyi destekleyen projeler için düzenlenen büyük propaganda kampanyasının sloganıydı. Oysa, ekolojik, ekonomik ve kültürel açıdan sonuç "Köklerinden Koparılmış Hindistan"dır.

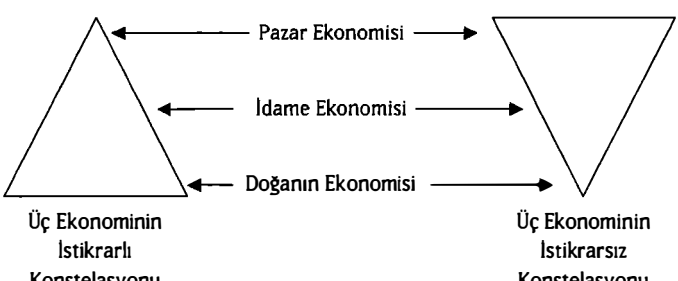
İstikrar

Sürdürülebilir toplumlar istikrarlı bir durumda hareket ederler – yaşam çevrimleriyle birlikte, onlara karşı değil. İstikrarlı bir durumda olmak, hareketsiz olmak anlamına gelmez; belirli bir yörünge üzerinde hareket etmeyi ve ilerlemeyi içerir; bir atomun etrafındaki elektron veya dünyanın etrafındaki ay gibi. Kadim uygarlıkların ekolojik bilinçleri, onların ekolojik olarak istikrarlı bir şekilde ilerlemelerine imkân verdi. Fakat, nasıl ki klasik fizik, elektronların hareketini açıklamakta ve anlamakta yetersiz kalıyorsa, alışılagelmiş pazar ekonomisi de istikrarın durgunluk ve tümüyle hareketsizlik olmadığını anlamakta yetersiz kalır. Amazonlar'ın, Andlar'ın veya Himalayalar'ın yerli kültürleri, binlerce yıldır sürdürülebilir olan, yaşayan kültürlerin birer örneğidir ve eğer küreselleşen ekonomi tarafından yok edilmezlerse, bugün dahi bu özelliklerini korumaktadırlar. Gandi, bu ihtilafı ele aldığı bir konuşmasında şunları söylüyor:

> Modern medeniyet bedensel konforu artırmayı amaçlar; fakat bunda bile acınası ölçülerde başarısız olur... Bu medeniyet öyle bir şeydir ki, sadece sabırlı olunuz ve kendi kendisini yok etmesini bekleyiniz... [bu] medeniyetin ateşinde yok olan kurbanların haddi hesabı yoktur. Öyle bir öldürücü etkisi vardır ki insanlar, her şeyin iyi olacağı inancıyla onun kavurucu alevlerinin altına girerler.
>
> Hindistan halkının medeniyetsiz, ihmalkâr ve vurdumduymaz olduğu, onlara herhangi bir değişimi kabul ettirmenin imkânsız olduğu iddiası, Hindistan'a karşı bir saldırıdır. Bu, aslında bizim kuvvetli yönümüze karşı bir saldırıdır. Deneyimin tezgâhında döverek sınadığımız ve doğru olduğuna kanaat getirdiğimiz şeylerin değişmesini istemeyiz. Pek çokları, kendi tavsiyelerini Hindistan'a dayatıyor, fakat Hindistan yolundan şaşmıyor. Bu onun güzelliği, bu bizim umudumuzun tek tutamağı.[51]

Çağdaş ekoloji hareketleri, denge ve kararlılığın durgunluk anlamına gelmediğini, doğanın temel ekolojik süreçleriyle denge içerisinde olmanın bilimsel ve teknolojik gerilik olmadığını iddia ediyorlar. Aksine, yeryüzümüz ve onun çocukları yaşamaya devam edeceklerse, bu denge ve kararlılık halinin, aslında dünyanın ulaşmak üzere çaba göstermesi gereken bir incelik olduğunu tesis etmek üzere yenilenen bir girişimi temsil ediyorlar. Dünya nüfusunun çeyreğinin, toprak verimliliğinin, suyun ve gen çeşitliliğinin aşınması nedeniyle açlık tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu bir zamanda, bitip tükenmeyen bir büyüme serabının peşinden koşmak, soykırıma davetiye çıkarmak anlamına geliyor. İnsanları, doğayı yıkıma uğratarak öldürmek, adaleti, barışı ve yaşamın devamını tehdit eden görünmez bir şiddet biçimidir. Editör ve yazar Claude Alvares bu yıkımı Üçüncü Dünya Savaşı şeklinde adlandırıyor. "Barış zamanında yürütülen emsalsiz; fakat en fazla ölü ve en fazla üniformasız asker içeren bir savaş."[52]

Ekonomik örgütlenmenin istikrarlı bir konstelasyonunda*, doğanın ekonomisi en temel ekonomi olarak kabul edilir. Çünkü, idame ekonomisi ve pazar ekonomilerinin temelini teşkil eder ve doğal kaynaklar üzerinde en yüksek önceliğe ve hakka sahiptir. Fakat kalkınma ve ekonomik büyümeden yana olan güçler, pazar ekonomisini birincil kabul ederler ve doğanın ekonomisini ve idame ekonomisini marjinal ve ikincil addederler. Sermaye birikimi mali büyümeye yol açar; fakat her üç ekonominin doğal-kaynak temelini aşındırır. Sonuç, ticari ormancılık, ticari sulama ve ticari balıkçılık tarafından yaratılan krizlerde görüldüğü üzere, yüksek derecede bir ekolojik istikrarsızlıktır. Ekolojik ihtilafları çözmek ve doğayı yeniden canlandırmak için, bu ekonomilere sağlıklı bir doğanın istikrarlı temeli üzerinde yükselmesi icap eden yerleri verilmelidir. Sermayeye değer vermek yerine doğaya değer veren bir ekonominin istikrarı aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Kalkınma ve ekonomik büyüme, yalnızca sermaye birikimi süreci çerçevesinde algılanır. Fakat mali kaynakların pazar ekonomisi seviyesindeki büyümesi, genellikle doğal kaynakların, insanların idame ekonomilerinden ve doğanın ekonomisinden yönlendirilmesi sayesinde gerçekleşir. Bu, doğal kaynaklar üzerinde ihtilaf yaratır

* Ing. *constellation.*

ve aynı zamanda doğa, insanlar ve sermayenin ekolojik, toplumsal ve politik açıdan kararsız bir konstelasyonunu oluşturur.

Doymak bilmeyen büyüme iştahı ve buna dayanan kalkınma ideolojisi, ekolojik krizin ve doğal kaynakların yıkımının altında yatan temel faktörlerdir. Afrika'nın geniş alanlarına sürdürülemez ticari bitkilerin getirilmesi, bu kıtanın yaşadığı ekolojik felaketin temel nedenlerinden birisidir. Güney Amerika'daki yağmur ormanlarının ekolojik dengesinin bozulması, kesilen alanlarda tarımsal işletmelerin ve sığır otlatıcılığının büyümesinin bir sonucudur. Tarımsal işletmeler, arazilerin üretkenliği azaldığında, bu araziler üzerinde yarattıkları hasarı onarma yükümlülüğü altına girmeden, kârlarını korumak ve artırmak, başka kaynakları ve başka sektörleri tüketmek üzere yollarına devam etmektedirler. Afrika'nın otlak arazilerinin ve çiftliklerinin, Latin Amerika'nın ormanlarının yok edilişinin maliyetini çokuluslu gıda şirketleri değil, yerel köylüler ve kabileler üstlenmektedir. Ekolojik yıkımın ve idame ekonomisine verilen hasarın maliyetleri yerel nüfus tarafından tek başına üstlenilmektedir.

Ortak Mülklerin Sahte Trajedisi

Sermaye-yoğun makineler ve sanayileşme süreci insani ilerlemenin bir ölçütü haline gelmiştir. Bu ilerleme, ilk sanayi devriminden günümüzün biyoteknoloji devrimine dek, çevirmeleri ve özelleştirmeleri haklı göstermek üzere kullanılmıştır. Güçlü olanın bakış açısından, ortak mülklerin çevrilmesi ilerleme, kalkınma ve büyüme yaratır. Halkın bakış açısından, çevirmeler yoksulluk, güçsüzlük ve en aşırı noktasına varıldığında harcanabilirlik yaratır.

Çevirmeler, halkın ortak çıkarlarıyla zengin ve güçlülerin çıkarlarını kutuplaştırır ve yoksulları kenara iter. Çevirmeler yoluyla ortak mülklerin özelleştirilmesini ve özel mülk yaratılmasını bir

hak haline dönüştürmek, aynı zamanda milyonları mahrumiyet içerisinde bırakmak anlamına gelir. Ortak mülklerin hikâyesi her zaman, onların çevrilmesini isteyenler tarafından çarpıtılacaktır. Açgözlülük, tahakküm ve dışlamak insanın "asli" özellikleri değildir. İşleyen ortak mülkler, insanların kendi kendilerini idare edebildiklerini, demokratik öz-örgütlenme ve öz-yönetimin işe yaradığını, insanların yardımlaşabildiklerini, paylaşabildiklerini ve ortak çıkarları doğrultusunda birlikte demokratik kararlar alabildiklerini göstermiştir. Ortak mülklerin özel kesim tarafından devralınması suretiyle açgözlülüğün ödüllendirilmesini isteyenler, yardımlaşma, paylaşma ve öz-düzenlemenin insan toplumlarında işe yarayabileceğini inkâr etmektedir.

Çevirmelerin filozofu Thomas Hobbes, yaşamı "kısa, nahoş, kaba saba bir hadise" şeklinde gördü ve insanın her daim, herkesin herkesle kavgalı olduğu bir savaş halinde olduğunu iddia etti. İnsanlığın içsel bir rekabet halinde olduğunu iddia eden bu görüş, ortak mülklerin sürdürülebilirliğini inkâr eder.

20. Yüzyıl'da Garrett Hardin, ortak mülklerin trajedisini inceledi ve bunu bir bilim haline getirdi. Hardin, ortak mülkün her bir kullanıcısının, küçük bir kolektif maliyet karşılığında büyük bireysel getiri sağlayacak bir seçimle karşı karşıya bulunduğu bir senaryo tasarlar: sürüye bir inek daha eklemek ve bunun ortak mülk —otlak— üzerindeki etkisi. Hardin, ortak bir otlağın kaçınılmaz olarak bozulacağını; çünkü her sürü sahibinin kendi çıkarı doğrultusunda davranacağını ve otlağa, giderek daha fazla sığır ekleneceğini iddia eder. Hardin'in ortak mülklerin trajedisi işte budur.

Hardin'in göremediği şey, ortak mülklerin varlığının dahi, işbirliği içerisindeki yönetim ve mülkiyetin gerçekliğini gösterdiğidir. Şurası unutulmamalıdır ki rekabet, insan toplumlarının her zaman

itici gücü olmamıştır. Bilim insanı ve filozof Peter Kropotkin şöyle yazıyor:

> Eğer doğaya "en sağlam olanlar kimlerdi, birbirleriyle sürekli savaş halinde olanlar mı yoksa birbirlerini destekleyenler mi?" diye soracak olursak, karşılıklı yardımlaşma alışkanlığı geliştiren hayvanların tartışmasız en sağlam olduklarını derhal görürüz. Onlar, yaşamlarını devam ettirebilmek için daha fazla imkâna sahiptirler ve kendi sınıflarında, en yüksek zekâ gelişimine ve bedensel örgütlenme düzeyine ulaşırlar.[53]

Üçüncü Dünya'daki kırsal toplumların büyük kesiminde, yardımlaşma ilkesi hâlâ hâkimiyetini korumaktadır. Yoksullar, yardımlaşma ve karşılıklılık ekonomisine katılmadan yaşamlarını devam ettiremezler. Benzer bir şekilde, mübadele yerine kendi tüketimi için üretmek, geçim ekonomilerinde başlıca tarz olmuştur. Üyeleri arasında işbirliğine ve ihtiyaç temelli üretime dayalı toplumsal örgütlenmelerdeki kazanç mantığı, rekabet ve kâra dayalı toplumlarda olduğundan tümüyle farklıdır. Hardin'in ortak mülklerin trajedisi bu koşullar altında işlemez.

Hardin, ayrıca topluluğun ortak mülk üzerinde, hangi mevsimde ne kadar sığır otlatılacağına birlikte karar verdikleri gerçeğini de görmemektedir. Ortak mülklerin doğası, en yoksulları dahi güvence altına alır. Kolektif topluluk yönetimi var olduğu sürece, ortak mülkler güçlüler tarafından özelleştirilemez. Özelleştirilmiş bir ortak mülk artık bir ortak mülk değildir, fiili veya yasal olarak özel mülktür. Aslında ortak mülklerin trajedisi olarak adlandırılan şey, özelleştirmenin trajedisidir. Hardin'in ortak mülkler için öngördüğü sonuçlar, güçlü olanların kaynakları ekolojik yenilenebilirlik sınırlarının ötesinde tüketebilme yeteneklerinden kaynaklanmaktadır. Daniel Fife, bir bilim insanı ve araştırmacı, şunları söylüyor:

> Ortak mülklerin trajedisi gerçekmiş gibi görünebilir; fakat aslında olan biten oldukça farklıdır. Ortak mülkler öldürülmekte, birileri de zengin olmaktadır. Altın yumurtlayan tavuk kâr uğruna kesilmektedir.
>
> Bu durum iş dünyası için de geçerlidir. Sorumlu şirketler, sonsuza kadar nasıl devam edebileceklerini garanti altına alır. Fakat bir şirket "geçici en yüksek kâr" elde etmeyi temel amaç olarak benimsediği zaman, sorumsuzluğu kendi kaynaklarının yok olmasına neden olabilir.[54]

Toplumsal denetim sistemlerinin modernleşme ve kalkınma nedeniyle aşınması, pek çok bölgede ortak mülklerin Hardin'in modeline uygun bir şekilde vasıfsızlaşmasına neden olmuştur. Fakat ortak arazilerin nüfusun temel ihtiyaçlarını bile karşılayamadığı bazı koşullar altında, rekabet olmamasına rağmen bir trajedinin yaşanması beklenebilir.

Köy ortak mülkleri, Hindistan'da tarihsel bir gerçektir. Köy korularının veya yol kenarı plantasyonlarının kalıntılarına bugün bile kolaylıkla rastlanabilir. Geleneksel köyde, özel ve eşitsiz arazi sahipliği, ortak ve eşit olarak paylaşılan kaynaklarla yan yana var olmuştur. Bir toprak sahibinin kendi arazisini kullanış biçimi, özçıkarlar tarafından belirlense de, ortak kaynakların kullanımı söz konusu olduğunda, özel toprak sahibi üzerinde bile çeşitli denetim mekanizmaları vardır.

Toplumsal ve kültürel düzenlemeler, doğanın sömürülmesini engellemenin temel mekanizmalarını oluşturmuşlardır. Topluluklar, üyelerinin tabi olduğu örgütleyici ilkeleri ve kontrol mekanizmalarını tesis eden, ortak olarak kabul gören normlara ve değerlere dayanırlar. Paylaşılan bir kaynak, ortak olarak paylaşılan bir normun topluluğun tüm üyeleri tarafından örtük bir şekilde kabul edilmesiyle, komünal bir şekilde yönetilebilir.

Geleneksel köy ekonomilerinin kendi kendisine yeterli doğası, sosyo-ekonomik eşitsizliklere rağmen ortak mülklerin devamını sağlamıştır. Kendi kendine yeterlik, bireylerin topluluk eylemlerinin altını oymalarını önleyen bir eşitlik düzeyi yaratmıştır. Örneğin, kendi sosyo-ekonomik hiyerarşisine sahip olan geleneksel bir kıyı balıkçı köyünde, ortak mülklerin (denizdeki balığın) tüketimi herkesin tabi olduğu sıkı denetimlerle yönetiliyordu. Köyün en yoksul kesimi kıyıda avlanıyor, mahsül bireysel mülkiyet temelinde dağıtılıyordu. Ne var ki, en güçlü grupların deniz kaynaklarını aşırı tüketmesi, topluluk düzenlemeleri tarafından engelleniyordu. Düzenlemeler, yumurtlama dönemlerinde av yasağı, sık dokunmuş ağ kullanılmaması gibi uygulamalar içermekteydi. Hindistan'ın deniz ekosistemlerinin yüzyıllar boyunca korunması bu tür politikalar sayesinde sağlanmıştır. Köy koruları da benzer mekanizmalarla muhafaza edilmiştir. Büyük kentsel ve endüstriyel pazarların köy ekonomisine sızmasıyla birlikte, bireysel ve topluluk düzenlemelerine uyma zorunluluğu ortadan kalktığı için ortak mülklerin topluluklar tarafından düzenlenmesi tehdit altına girmiştir.

Büyük pazarlara erişim, şimdi olduğu gibi eskiden de büyük ölçüde topluluk üyelerinin en güçlü olanlarıyla sınırlıydı. Eğitimle, bürokrasiyle ve maliyeyle ilgili kurumlara kolay erişim zenginlerin artık toplumsal normlara tabi olmadıkları yeni bir süreci başlattı; bunun sonucunda topluluk yapısı dağıldı. Deniz kaynakları söz konusu olduğunda, mekanize trollerin getirilmesi (uluslararası ve yerel finansman aracılığıyla) geleneksel topluluk normlarının ihlal edilmesine yol açtı ve deniz kaynaklarından yararlanış şeklini etkiledi. Benzer bir şekilde, yalnızca zengin çiftçiler tarafından uygulanan yeni tarımsal tekniklerin getirilmesi, köy seçkinlerinin yerel kaynaklara bağımlılığını azalttı (örneğin yerel olarak üreti-

len yeşil gübre yerine yurt dışında üretilen kimyasal gübrelerin kullanılması gibi). Bu gibi şartlar nihai olarak yerel kaynakların ve onların kullanımını yöneten topluluk normlarının yavaş yavaş erimesine yol açtı.

Nüfus Fazlasının Nedenleri Hakkındaki Efsaneler

Mevcut ekolojik kriz nedeniyle Üçüncü Dünya halklarını ve özellikle onların nüfus artışını suçlamaya çalışan, büyüyen bir literatür var. Zenginlerin ekolojik krizini çözmek için yoksullar üzerinde odaklanılmasını savunanlar arasında, başı çeken isimlerden birisi Garrett Hardin. "Lifeboat Ethics: The Case Against Helping the Poor" [Cankurtaran Etiği: Yoksullara Yardım Edilmesine Karşı Çıkmanın Nedenleri] adlı makalesinde yoksullar, gezegenin kaynakları üzerinde gereksiz bir yük oluşturan fazlalık bir nüfus olarak değerlendirilmektedir. Hardin'in cankurtaranı "önce kadınlar ve çocuklar" felsefesine değil, triyaj* temeline dayanmaktadır. Kriz anında zayıf olanlar feda edilmektedir.[55] Bu güvenlik paradigmasında korunması gereken, güçlülerin kaynak talebi ve kaynaklar üzerindeki denetimidir. ABD başkanı George H. W. Bush'un 1992 Yeryüzü Zirvesi'nde dile getirdiği ve bundan dokuz sene sonra, 9/11'in hemen ardından "Amerikan yaşam biçimi müzakere edilemez." diyen Dick Cheney'in de ifade ettiği mesaj budur. Kaynak yok edici yaşam biçimlerini korumak için, bazı insanlar harcanabilir hale getirilmektedir.

ABD politikasına göre, nüfus kontrol faaliyetleri bir güvenlik meselesidir. Savunma Bakanlığı'nın nüfus hakkındaki pozisyonu şöyle özetlenmektedir:

---

* İng. *triage*. Çeşitli proje ve eylemler arasında öncelik ilişkisi kurarken, mali ve ayni kaynakların en iyi ne şekilde kullanılabileceğinin, başarı ihtimalinin ve bu kaynaklara en çok nerede ihtiyaç duyulduğunun dikkate alınması. —y.h.n.

> Görev zor ve belirsiz olabilir; fakat bu ülkenin politika yapıcıları ve stratejik planlamacılarının, önümüzdeki on yıllarda cereyan edecek nüfus eğilimlerine ve bunların neden ve sonuçlarına ciddi bir şekilde eğilmek dışında çok az seçeneği bulunmaktadır... Ellerinin altındaki devlet olanaklarının tümünü birden (kalkınma yardımı ve nüfus planlaması), yeni silah sistemleri de dahil olmak üzere her türlüsünü kullanmaları gerekmektedir.[56]

Bir Ulusal Güvenlik Politikası raporu büyüyen nüfusların büyüyen yerel ihtiyaçlar yaratacağına işaret etmektedir. Bunun sonucunda "yabancı şirketlere verilen tavizlerin kamulaştırılması veya keyfi müdahalelere maruz kalması muhtemeldir. Hükümet politikaları, işçi ihtilafları, sabotaj veya halk hareketleri nedeniyle, ihtiyaç duyulan malzemelerin düzenli akışı engellenecektir."[57] ABD ekonomisinin talepleri, ABD'nin mal temin eden ülkelerin politik, ekonomik ve toplumsal istikrarı üzerindeki ilgisini artırmaktadır. Çünkü, Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi'nin bir raporunun gösterdiği gibi, insan gücünün yoğun olduğu bölgesel ihtilaflar önümüzdeki yıllara hâkim olacaktır; ABD hükümetinin dış politikasının itici gücünü çevre, nüfus artışı ve kadın hakları oluşturacaktır. ABD şirketlerinin büyümesi için ihtiyaç duyulan kaynakların güvence altına alınabilmesi için, Üçüncü Dünya nüfuslarının kontrol edilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar ve nüfus ilişkisi hakkındaki bu emperyalist bakış açısı, nüfus artışının, sıradan insanların kaynaklarına el konulmasıyla tetiklendiğini algılayamaz. Bu el koymalar, aynı zamanda direniş hareketlerinin içinde büyüyebileceği bir ortam yaratır. 1994'ün yılbaşında, NAFTA'nın uygulamaya konmasıyla birlikte başlayan Zapatista ayaklanması, bir örnek olarak burada verilebilir.

Üretim ve tüketim kalıplarını kontrol etmeden nüfusları kontrol etmeye çalışmak, çevresel krize bir çare değildir. Kaynaklar üzerindeki baskının büyük bir kısmı, çok sayıdaki yoksuldan değil,

müsrif üretim sistemlerinden, uzun mesafeli ticaretten ve Birinci Dünya'nın aşırı tüketiminden kaynaklanır. Önerilen çözüm –kurbanları suçlamak ve nüfus artışı probleminde ekonomik güvensizliğin ve yaşam kaynakları üzerindeki hakların inkâr edilmesinin önemini görememek– sorunu şiddetlendirmektedir.

Yerel toplulukların nüfusunu azaltmak ve küresel pazarın yarattığı yükü yok saymak Güney'in ekosistemlerini koruyamaz. Dahası, nüfus ve çevre ilişkisi hakkındaki pek çok analiz, yerel olmayan talebin kaynaklar üzerindeki baskısını yok saymaktadır. Yerel nüfus baskısının, ekosistemler üzerindeki tek baskı olduğunu varsaymaktadır. İnsan toplumları söz konusu olduğunda "taşıma kapasitesi" yalnızca yerel nüfus büyüklüğünün ve yerel biyolojik destek sistemlerinin bir fonksiyonu değildir. Kuzey'deki nüfuslar, Güney'deki nüfuslara ve ekosistemlere, daha karmaşık ilişkilerle bağlıdır.

Kuzey'in Üçüncü Dünya kaynakları üzerindeki talebi, sonuç itibariyle yerel nüfusları desteklemek üzere yararlanılabilecek kaynakların eşik seviyesini aşağıya çeker. Diğer bir ifadeyle, yerel üretim, tüketim ve yaşam tarzı kalıpları temel alındığında "sürdürülebilir" olabilecek bir nüfus büyüklüğü, yerel olmayan talepler neticesinde sürdürülemez hale gelir.

Üçüncü Dünya'daki pek çok ekosistem, yalnızca yerel nüfusları taşımakla kalmaz, endüstriyel hammadde ihtiyacını karşılamak suretiyle Kuzey'i de taşır. Örneğin Hollanda, kendi doğal kaynak talebini karşılayabilmek için, kendi yüzölçümünün yedi misli büyüklüğünde arazi varlığına ihtiyaç duyar. "Ekolojik ayak izi" kavramı* üretim ve tüketim kalıplarının yerel olmayan ekolojik etkilerini değerlendirmek üzere bir yol göstermektedir. Sağlıklı ve

* İng. *ecological footprint*. İnsan ekonomik faaliyetinin yeryüzünün ekosistemleri üzerinde yarattığı baskının bir ölçüsüdür. İlk olarak 1990'ların başlarında William Rees ve Mathias Wackernagel tarafından geliştirilmiştir. –y.h.n.

Sürdürülebilir Toplulukların Planlanması Görev Gücü'nden Wackernagel ve Rees'in yazdığına göre, "ekolojik ayak izi, belirli bir nüfusun doğa üzerinde yarattığı 'yükün' bir ölçüsüdür. O nüfusun mevcut tüketim seviyesini ve atık tahliyesini sürdürebilmesi için gerekli olan arazi miktarını temsil eder."[58]

Enerji uzmanı Amory Lovins, doğal kaynaklar üzerindeki talebi nicel olarak ifade etmek için enerji "köleleri" mecazını kullanır. "İşgücü itibariyle yeryüzü nüfusu 4 milyar değil, 200 milyardır. Burada bilinmesi gereken, bunların yüzde 98'inin konvansiyonel gıda tüketmiyor oluşudur." der. Lovins'e göre, yeryüzü üzerindeki her bir insan, yeryüzünün kaynakları üzerinde elli insanın yaratacağına eşdeğer bir baskı yaratmaktadır. Lovins, kaynaklar üzerindeki eşitsiz talebi anlatmaya devam ederken "ortalama bir ABD vatandaşının ortalama bir Nijerya vatandaşına oranla 250 misli daha fazla kaynak kullandığını" belirtir.[59] Rasyonel bir çevresel yaklaşımın politik önlemlerini, enerjinin büyük bir kısmını talep edenlere yöneltmesi beklenir.

Sorun yanlış algılandığında, yanlış sonuçlara yol açmaktadır. Dünya nüfusunun yüzde 80'i —yoksullar— nüfus kontrolüyle imha edilseydi bile bu, çevresel sorunun yalnızca küçük bir yüzdesine yanıt verirdi. "Cankurtaran sandalı", zenginler ve onların "enerji köleleri" tarafından yaratılan "nüfus baskısı" nedeniyle öyle veya böyle batardı.

Çevresel uzay, kullanılabilir toplam kaynaklar ve yeryüzünün ekosisteminin kirlilik ile baş edebilme kapasitesi dikkate alındığında, her bir insanın erişebileceği paylaşılan kaynakları ifade eder. Çevresel uzay kavramı, biyosferin* baş edebileceğinden daha fazla kirlilik yaratmanın bir çeşit çevirme olduğunu; çünkü başkaları-

* İng. *biosphere*. Tüm canlıları ve onların birbirleriyle ve cansız küreyle etkileşimlerini entegre eden küresel ekolojik sistem. —y.h.n.

nın meşru paylarını ellerinden aldığımızı anlamamızı sağlar. Örneğin dünya nüfusunun yüzde 5'ine sahip olan; fakat CO_2 kirliliğinin yüzde 36'sını yaratan ABD'nin, sonuç itibariyle atmosferi "çevirdiği" söylenebilir.

Teorik kavramsal mesele, sürdürülebilir olmayan kullanımı yalnızca gözle görülebilir, yerel talepler için değil, aynı zamanda kaynaklara yönelik gözle görülmeyen, yerel olmayan talepler için de tespit edebilmektir. Bu daha geniş vizyon olmadan "sürdürülebilir nüfus" için gösterilen çabalar, Üçüncü Dünya'da çevresel tahribatın kurbanlarına, özellikle yoksul kadınlara karşı ideolojik bir mücadele olmaktan öteye geçemeyecektir. Çevre üzerinde, küresel ekonomik sistemlerin ve zenginlerin yaşam tarzının yarattığı baskılarla yüzleşemeyecektir.

Hardin ve ekolojik ve insani sürdürülebilirlik için pazar çözümlerini önerenler, ortak mülklerin tahribatıyla ilgili olarak, bu mülklerin çevrilmesiyle birlikte tahribatın hızlandığını, insanların yerlerinden edildiğini, kaynakların kâr uğruna sömürüldüğünü görmemektedirler. İngiltere'de ortak mülklerin çevrilmesi köylüleri topraklarından sürdü ve bu arazileri koyunlar için otlağa dönüştürerek "tombul hayvanlar ve sıska insanlar" yarattı. Mahrumiyet içindeki insanların emeklerinden başka satabilecek hiçbir şeyleri yoktu.

Nüfus artışı çevresel krizin bir nedeni değil; fakat bunun bir veçhesidir ve her ikisi de kaynakların devredilişiyle ve rızkların yok edilişiyle ilintilidir. İngiltere'de ortak mülklerin çevrilmesine nüfus artışı eşlik etmiştir. İngiltere'nin (ve Galler'in) nüfusu 1781'de 7,5 milyondan 1831'de 16,5 milyona yükselerek iki misli artmıştır.[60] 1600'de Hindistan'ın nüfusu 100 ila 125 milyondur ve 1800'e kadar bu seviyede kalmıştır. Ardından, Hindistan'da Britanya yönetimi-

nin genişlemesi ve kaynakların, hakların ve insanların yararlanabileceği rızkın azalmasıyla birlikte nüfus artışı başlamıştır: 1845'te 130 milyon, 1855'te 175 milyon, 1867'de 194 milyon, 1871'de 255 milyon. Radhamakamal Mukherjee şu sonuca varmaktadır: "Pax Britanica önceki yüzyıllarda görülmemiş bir nüfus artışını harekete geçirmiştir."[61]

1900 itibariyle kaynaklar ve nüfus arasındaki uçurum ve tarımdaki aşırı yığılma, hiçbir modern medeni toplulukta görülmemiş boyutlarda işsizlik ve yoksullukla sonuçlanmıştır. Mahmood Mamdani şöyle söylüyor: "Başka bir gelir kaynağı bulunmalı; bir terzinin bana söylediği gibi bunun tek çözümü, 'bir ailede en az üç veya dört erkek evlat olacak şekilde yeterli çocuk sahibi' olmaktan geçiyor" İnsanlar, diğer tüm güvenlik biçimlerini yitirdiğinde, teminat altına alınmış herhangi bir sosyal güvenlik olmadığında, çocuklar tek ekonomik güvenliktir. Yetersiz kaynaklar, erişilmesi güç veya yetersiz sağlık hizmetleri nedeniyle Hindistanlı bir kadın altı çocuk doğurmak durumundadır; çünkü 60 yaşına geldiğinde kendisine ve kocasına bakabilecek bir erkek evladın varlığını ancak bu şekilde güvence altına alabilmektedir.[62]

On yıllardır devam eden başarısız "nüfus kontrolü" programlarının ardından, sorunun kökenine doğrudan eğilmek çok daha yararlı olabilir. Asıl mesele insanların ekonomik güvenlikten yoksun olmalarıdır. Çevresel yıkımın ve ona eşlik eden nüfus artışının çaresi, insanlara doğal kaynaklara erişim haklarının iade edilmesinden geçmektedir. Böylelikle, güvenliklerini yeniden kazanacaklar ve sürdürülebilir rızklar yaratacaklardır.

Yaşayan Ekonomiler

Yaşamın devamına dönük ekolojik tehditler bir paradigma değişimini zorunlu kılmaktadır. Tarih boyunca, idame için gerekli olan

kaynak temellerini muhafaza etmeyi başaramayan toplumlar, başlangıçtaki büyüme döneminin ardından çökmüşlerdir. Örneğin, Mezopotamya ve Roma uygarlıklarının çöküşü, bu uygarlıklara ait yaşam destek sistemlerinin çöküşüyle ilişkilendirilmektedir. Sahra altı ülkelerin idamesine yönelik tehditler de benzer bir şekilde, bu ülkelerin yaşam destek sistemlerinin yağmalanmasından kaynaklanmaktadır. Toplumlar, kaynakların aşırı tüketimine dayalı sonu gelmeyen bir büyüme rotası izleyerek hiçbir zaman başarılı olamamışlardır.

Yeryüzü Demokrasisi hareketleri, mağdur ve dışlanmış olanların, kendi bekalarını korumak üzere doğanın dengesini muhafaza etmeyi amaçlayan mücadelesidir. Ekoloji ve adalet hareketleri, yeryüzünün kaynaklarının bekasını ve bu kaynaklar üzerindeki temel hakların korunmasını güvence altına almak üzere çalışarak dünyaya bir gelecek vaat etmektedir. Bunlar, pazar ve ticaret öncülüğündeki küreselleşmenin faydalarından mahrum bırakılan; fakat bunun tüm maliyetlerini ödeyen, kenara itilmiş toplulukların hareketidir. Bu hareketler köklerinden sökülmüş insanların harcanabilir olarak görülmesi eğilimini tersine çevirmektedirler.

Yeryüzü Demokrasisi bizim hepimizi, muzaffer olanlarımızı bile yok etmekle tehdit eden bir savaşa karşı gösterilen, şiddetten kaçınan bir tepkidir. Yeni doğan ekoloji hareketlerinde yer verilen pratikler, adalete, sürdürülebilirliğe ve Yeryüzü Demokrasisi'ne doğru yaşanan köklü bir yeniden yapılanmada yeni başlayan girişimleri temsil etmektedir. Bu hareketler yereldir; fakat başarıları yerel ötesi etkilerinde yatmaktadır. Sadece yaşama hakkını talep etmektedir; fakat bu minimal talep barışçıl ve adil bir dünyada yaşama hakkı ile ilişkilidir. Dünya görüşleri ve yaşam tarzları ekolojik olarak yeniden yapılandırılmadığı müddetçe, barış ve

adalet ihlal edilmeye devam edecek ve en nihayetinde insanlığın bekası tehdit altına girecektir.

Kaderlerimiz bizim kontrolümüzde değil. Yeryüzü Demokrasisi, kaderimizi tekrar öz-düzenleme altına almak mücadelesiyle yüzleşmenin bir yolu. Yeryüzü Demokrasisi'nin ilkeleri, topluluklarla yapılan saha çalışmalarının buluşmasından ve hâkim paradigma hakkında yapılan tartışmalardan doğdu. Yeryüzü Demokrasisi, ekolojik demokrasiler –tüm yaşamın demokrasisi– hakkındadır. Pek çok insan için demokrasi, liderler için belirli periyotlarla oy kullanmaktır. Bu liderler sırtlarını dönüp "Savaş istemiyor olabilirsiniz, ben yine de savaşa girerim. GDO'ları istemeyebilirsiniz, ben sizi yine de GDO'larla zorla beslerim. Eğitim sisteminin özelleştirilmesini istemeyebilirsiniz, ben yine de özelleştiririm." derler. Bu "demokrasi" halkı temsil etmez veya halka ilham vermez.

Bizim demokrasimiz ekonomiyi biçimlendirirken, gıdamız, suyumuz, biyoçeşitliliğimiz ve arazimiz hakkında karar verirken kimlerin kaygılarını temel almamız gerektiğini dikkate alır. Tüm yaşamın demokrasisi, yaşayan bir demokrasidir. Tüm türlerin ve tüm insanların içsel değerini tanır. Tüm insanlar ve tüm türler, doğaları gereği çeşitli olduklarından, çeşitliliğe sadece müsamaha gösterilmesi gereken bir şey olarak değil, var oluşumuzun zaruri bir koşulu olarak, kutlanması gereken bir şey olarak yaklaşırlar. Çeşitlilik olmadan biz de olmayız. Tüm insanlar dahil olmak üzere tüm yaşam, doğanın zenginliğini paylaşmak doğal hakkına, devamlılığı –gıdayı, suyu, ekolojik uzayı ve evrimsel özgürlüğü– güvence altına alma hakkına sahiptir. Bu, devletler tarafından yazılmış bir hak değildir. Bu, şirketler ve şirketlerin açgözlülüğü tarafından inkâr edilebilecek bir hak değildir.

Adalet ve İstikrar

Gandi'nin ekonomik anayasası şöyledir:

> Bana göre, Hindistan'ın ve hoş, aslında tüm dünyanın, ekonomik anayasası öyle olmalıdır ki, bunun altında yaşayan hiç kimse gıda ve giyimden yoksun olduğu için acı çekmemelidir. Diğer bir deyişle, herkes iki yakasını bir araya getirmek üzere çalışma imkânına sahip olmalıdır. Ve bu ideal evrensel olarak; ancak temel yaşamsal ihtiyaçların üretimi için gerekli olan araçların kitlelerin yönetimi altında olmasıyla mümkün olabilir. Bunların hepsi Tanrı'nın havası ve suyu gibi, veya olması gerektiği gibi, herkes için serbestçe erişilebilir olmalıdır. Bunlar başkalarını sömürmenin bir aracı haline dönüştürülmemelidir. Bunların herhangi bir ülke, bir millet veya bir insan grubu tarafından tekelleştirilmesi adaletsiz olacaktır. Bu basit ilkenin ihlal edilmesi, bugün yalnız bu mutsuz topraklarda değil, dünyanın diğer yerlerinde de tanık olduğumuz fukaralığın nedenidir.[63]

İntihara meyilli pazar ekonomisi, sürdürülmesi ve adil hale getirilmesi mümkün olmayan bir büyüme yaratırken, doğanın ekonomisini ve halkın idame ekonomisini yok ediyor. Yaşayan ekonomiler halkın yaratıcılığını, dayanışmasını ve karşılıklı bağımlılığını yeniden canlandırırken ekolojik süreçlere de yeniden hayat veriyor. Dayanıklı yaşayan ekonomiler insan merkezlidir, adem-i merkeziyetçidir, sürdürülebilirdir ve rızk yaratır. Ortak mülkiyet, ortak üretim, paylaşım ve katılıma dayalıdır. Yaşayan ekonomiler, sadece kavramlardan ibaret değildir; yaşamaktadırlar ve günümüzde ortaya çıkmaya devam etmektedirler.

Yaşayan ekonomiler doğanın canlı, esnek ve yenilenebilir ekonomisine ve halkın zengin, çeşitli ve sürdürülebilir ekonomilerine dayanır. Yaşayan ekonomiler, sürdürülebilir ve adildir. Doğal kaynakların yenilenme sınırlarına riayet ederler ve bu kaynakları herkesin ihtiyacı karşılanacak şekilde paylaşırlar. Bu nedenle bi-

yoçeşitlilik ve su, ortak mülk olarak kalmalıdır. Bu nedenle ortak mülklerin savunulması, Yeryüzü Demokrasisi konstelasyonu içinde yer alan pek çok hareketin ortak noktasıdır.

Yerelleşme

Irak'ta ne olduğu ABD'de yaşayan insanların çoğunu ilgilendirmez. Irak'ta olanlar, oraya gönderilen askerlerin aileleri dışında kalan pek çok insan açısından gün be gün hissedilen bir acı değildir. Mesafe onları tecrit eder. Bu tecrit yerelleşmenin, yerel kaygıların ve düzenlemelerin ön planda tutulmasının, neden Yeryüzü Demokrasisi'nin anahtar bir öğretisi olduğunu açıklar. Yerelleşme, adaletin sınanmasına imkân verir. Yerelleşme bir sürdürülebilirlik sınavıdır. Bu tüm kararların yerel seviyede alınması gerektiği anlamına gelmez. Tabii ki ulusal ve küresel ölçekte alınması gereken kararlar ve politikalar olacaktır; fakat kararların bu diğer seviyelere ulaşabilmeleri için, yaşayan demokrasinin süzgecinden geçmesi gerekecektir. Yetki yerinde hizmet ilkesiyle, daha uzak yönetim kademelerine aktarılmıştır: İşler, etkilerin hissedildiği yere en yakın seviyede çok daha etkili bir şekilde icra edilir. Bu ilke ekolojik bir zorunluluktur.

Doğal kaynakların rolünü değersizleştirmek —hem ekolojik süreçlerde hem de halkın idame ekonomisinde— ve bu kaynakları meta üretimi ve sermaye birikimi için kaynağından alıp başka taraflara yönlendirmek ve yok etmek, ekolojik krizin ve Üçüncü Dünya'daki ölüm kalım krizinin temel nedenidir. Çözüm, yerel kaynakların yönetiminin yerel topluluklara bırakılmasında yatmaktadır, böylelikle hem doğanın ekonomisini hem de kendi sürdürülebilirliklerini yeniden inşa etme hakkına, sorumluluğuna ve kabiliyetine kavuşacaklardır. Yaşayan ekonomilerin üstlendikleri görev işte budur.

Yaşayan ekonomiler, insanların yaratıcılığına ve öz-örgütlenmesine dayanır. Yaşayan ekonomiler, dışarıya doğru büyür, bireyden topluluğa, bölgeye, ülkeye ve tüm küreye doğru. En yoğun ilişkiler yerel seviyede, en zayıf ilişkiler ise uluslararası seviyede yaşanır. Bu nedenle yaşayan ekonomiler, küreselleşmiş ve merkezileşmiş olan hâkim modelin aksine, temelde yerel ve adem-i merkeziyetçidir. Yerelleşme ve adem-i merkeziyet, tecrit veya daha üst örgütlenmeler ile koordinasyon kuramamak anlamına gelmez. Yaşayan ekonomilerde küçük, öz-örgütlenen sistemler çok karmaşık bir örgüt yapısı oluşturacak biçimde birbirleriyle ilişkilenebilirler. Hindistan'da, küresel pazar devlerine dahi esin veren Lijjat Papad ve Tiffin kadınları bunu çok güçlü bir şekilde gözler önüne seriyorlar.

Pazarı Düzenlemek

Yaşayan ekonomiler, doğayı ve toplumu korumak ve onarmak için gerekli olan; fakat serbest pazar ekonomilerinin uygulamamak için direndiği iki ekolojik ilkeye dayanır. Bu ilkeler, Yeryüzü Zirvesi olarak bilinen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın (1992) Gündem 21 raporunda altı hassasiyetle çizilen "ihtiyatlılık ilkesi"* ve "kirleten öder ilkesi"dir** İhtiyatlılık ilkesi, ekolojik zarar yaratabilecek faaliyetlerin yapılmaması gerektiğini söyler. Kirleten öder ilkesi de, kirletenin doğaya ve topluma verdiği her türlü zararı ve temizleme maliyetlerini ödemesi gerektiğini ifade eder.

Kirleten öder ilkesine göre, fosil yakıtları, fosil yakıta dayanan enerji ve taşımacılık sistemlerini satanlar, iklim değişiminin etkileri için, CO_2 salımlarını azaltan süreçler ve sürdürülebilir, yenilenebilir enerji alternatiflerinin yaratılması için gerekli olan ma-

* Ing. *precautionary principle.*

Ing. *polluter pays principle.*

liyetleri ödemelidirler. Önümüzdeki yüzyıl içerisinde iklimlerin fosil yakıt kullanımı ve sera gazı salımları –özellikle de CO_2– nedeniyle değişeceği artık bilinmektedir. Sera gazlarının atmosferdeki bugünkü konsantrasyonu bile, yeryüzü atmosferinin önümüzdeki yüzyıl içerisinde 1,9 ila 5,8 santigrat derece ısınmasına neden olacaktır. CO_2 salımlarının büyük bir bölümü sanayileşmiş ülkeler tarafından yaratıldığı halde, asıl etkiler Güney'de hissedilecektir. Çünkü, sıcaklık ve yağışlardaki değişimler tropik bölgelerdeki tarımın yaşama kabiliyetini daha fazla etkileyecektir. Deniz seviyelerinin yükselmesi, kıyı topluluklarını ve küçük ada devletlerini daha fazla etkileyecektir.

Atmosfer kirliliğinden kaynaklanan ortak mülk problemini ele alan –fakat sorumlulukları ayrıştıran– bir iklim değişimi anlaşması için girişimler mevcuttur. Kyoto Protokolü, sera gazı salımlarının azaltılması sorumluluğunu ülkelere yüklemeye çalışmaktadır. Yeryüzü Demokrasisi'nde iklim değişimi problemini çözme sorumluluğu, şirketlerin ve onların CEO'larının omuzları üzerinde olmalıdır. Hükümetlerin ve hükümetler arası anlaşmaların sorumluluğu, üretim ve tüketim kalıplarının sürdürülebilir çevrimlerin sınırları içerisinde kalmasını güvence altına almak olmalıdır.

Rızkların Canlandırılması İçin Yaşayan Ekonomiler

Rızk, devamlılığın, anlamın ve amacın insani kaynağıdır; benlik ve topluluk algısı sağlar. Rızklar, yaşam biçimidir ve hayatın araçlarıdır. Rızklar, birilerinin kendi işgücünü, ücret ödeyen diğerlerine sattığı bir "iş" değildir. Gıda yetiştiren bir çiftçinin bir işi yoktur; fakat bir rızkı vardır. Rızklar kendi kendilerini var ederler. "Öz-istihdam" vasıtasıyla yaratıcı üretim, kaynaklara erişimi gerektirir, ortak mülkler bunu güvence altına alır. Balıkçı topluluklar rızkları için denize bir ortak mülk olarak erişebilmelidirler, ormancı top-

luluklar rızkları için ormanlara bir ortak mülk olarak erişebilmelidirler, çiftçi toplulukların da rızkları için biyolojik ve hidrolojik ortak mülklere erişebilmeleri gerekir. Ortak mülklerin çevrilmesi sadece insanların kaynaklarını ellerinden almaz, onların öz-sürdürülebilirliklerini ve rızklarını da çalar.

Hindistan'da, her yıl 5 milyon köylü yerinden ediliyor. Hindistan'ın bir milyar nüfusunun yüzde 75'i rızkını tarımdan elde ediyor. Son on yıl içerisinde gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) her yıl yüzde 6 büyümesine karşın, Hindistan'ın tarım ve imalattaki istihdamı azalmıştır. Hizmet sektörleri bile istihdam yaratmadan büyüyor. Hindistan'da adından çokça söz edilen taşeronlaştırılan enformasyon teknolojisi, halen GSYH'nin yüzde 1'ini oluşturuyor; fakat 1 milyondan az insanı istihdam ediyor —yani nüfusun sadece yüzde 0,01'ini. Dahası, bu işlere Hindistanlıların sadece yüksek öğrenim görmüş olan yüzde 5'i girebilir. Demek ki, tarım ve imalat pek çok Hindistanlı için rızk kaynağı olmaya devam edecek.[64]

Küreselleşme, işsiz büyümeye yol açıp harcanabilir insanlar yaratırken, yaşayan ekonomiler herkese iş güvencesi sağlıyor. Yaşayan ekonomiler, idame için çalışmak esasına dayalı. İnsanoğlunu ve doğayı merkeze yerleştiriyor. Yaşayan ekonomilerde, ekonomi ve ekoloji çatışma halinde değil, birbirlerini destekler nitelikte.

Yaşayan Ekonomiler İş Başında

Ben, doğanın ekonomisinin değer ve kıymeti hakkında ilk derslerimi Chipko kadınlarından öğrendim. Yerel kadınlar için ormanlar, idame için gereken tüm ihtiyaçları —suyu, gıdayı, yakıtı, yemi ve ilacı— temin eden bir anaydı. Ormansızlaşma nedeniyle yaşanan toprak kaymaları, protestoları harekete geçiren temel faktördü. Fakat ormancılık aynı zamanda akarsuların yok olmasına neden oluyor, taşkın ve kuraklıkları şiddetlendiriyordu, bu

da yakıt ve yem kıtlığıyla sonuçlanıyordu. Hindistan'da ormancılık, ormanlar sömürgeci politikalar tarafından yerel ihtiyaçlar için yönetilen birer ortak mülk olmaktan çıkarılıp imparatorluk için hammadde temin eden kereste madenlerine dönüştürüldüğünden beri, önemli bir gelir kaynağıdır. Dünya topluluğunun yaşayan ekonomisi, pazarın öldüren ekonomisi ile karşı karşıya kalmıştır. 1970'ler boyunca kadınlar, köy be köy ortaya çıkıp ağaçlara sarılarak —*chipko*, sarılmak veya kucaklamak anlamına gelir— kereste şirketlerinin ormanlarını yok etmelerini önlemişlerdir. 1978'de yaşanan şiddetli bir taşkın, kadınların haklı olduğunu, ormanların yalnızca birer kereste madeni olmağını, aynı zamanda ekolojik güvenlik kaynağı olduğunu göstermiştir. 1981'de hükümet, Himalayalar'ın tepelerinde kerestecilik faaliyetini yasaklamıştır. Sıradan kadınlar, ağaçları kendi hısımları gibi kucaklayarak, keresteci çıkar gruplarının polis gücüne ve kaba kuvvete dayalı enerjisinden çok daha yüksek bir enerjiyi harekete geçirmişlerdir.

Navdanya: Gıdanın Yaşayan Ekonomisi

Navdanya, tarım şirketlerinin DTÖ ve Dünya Bankası tarafından dayatılan, intihara/soykırıma meyilli ekonomisinden, gıdanın yaşayan ekonomilerine geçişi hedefleyen bir şebekedir. 200 binden fazla çiftçi, yeryüzünü zenginleştirmek, kırsal üreticiler için zenginlik yaratmak ve tüketicilere kaliteli gıda sunmak üzere çalışmaktadır. Doğanın ekonomisini inşa etmek, toprağın verimini ve mikroorganizmaların biyoçeşitliliğini yeniden inşa etmeyi içerir. Gübre ve pestisit biçimindeki kimyasalların yerini almak, bitkilerin üretkenliğini ve besin değerini artırmak üzere biyoçeşitliliğe dayalı çiftçiliği yeniden hayata geçirir.

Navdanya çiftçileri harcamalarını, kimyasal satın alıp büyük şir-

ketlerin cebine kâr olarak koyduklarının yüzde 90'ı oranında azaltabilmektedirler. Tasarruf edilen gelir, eğitim ve sağlık için kullanılabilmektedir. Navdanya çiftçilerinin geliri, kimyasal çiftçilerin gelirine göre üç misli daha fazladır, toksinler için daha az harcama yapmaktadırlar. Biyoçeşitlilik ve adil ticaret onların, pazarın oynaklığı ve adaletsiz ticaret kuralları karşısındaki zedelenebilirliğini azaltmaktadır.

Navdanya üretim, işleme ve dağıtım düzeyinde yaşayan ekonomiler inşa etmiştir. Biyoçeşitliliğe dayalı organik çiftçilik, adil ticaret ile birleşerek rızkların güvenliğini, gıda, besin ve sağlık güvenliğini artırmaktadır. Çevre, çiftçiler ve kamu sağlığı, bunların her biri zenginleşmektedir.

Gıdanın yaşayan ekonomisini yaratmak, yaşayan demokrasilerin veya yaşayan kültürlerin yaratılmasından bağımsız değildir. Şirketlerin diktatörlüğüne ve gıda faşizmine karşı alternatifler, demokrasiyi derinleştirip kültürel alanların yeniden kazanılmasını sağlar. Yaşayan gıda ekonomileri, küresel tarım şirketleri ve gıda sanayisi tarafından yayılan ölüm kültürüne alternatif olarak, gerçek yaşam kültürünü yaratmaktadır. Yaşayan gıda ekonomileri aynı zamanda "ucuz" gıda efsanesine de meydan okumaktadır. Endüstriyel olarak üretilen, gen mühendisliğine tabi tutulan, küresel ölçekte alınıp satılan gıdanın ucuz olmasının nedeni, petrol, kimyasallar ve ihracat ürünleri için uygulanan sübvansiyonlar, vergi tatilleri biçimindeki sübvansiyonlar ve gıda zinciri boyunca çiftçilerin ve işçilerin sömürülmesi biçiminde uygulanan sübvansiyonlardır. Eğer gıdanın gerçek maliyetleri dahil edilecek olsa, şirketlerin yönetimindeki gıdanın insanların satın alamayacağı kadar pahalı olacağı görülecektir. "Ucuz ve nahoş" olandan "adil ve sağlıklı" olana doğru yönelmeliyiz.

Lijjat Papad: Kadınların Ekonomisi

Hindistan'daki topluluklar, pazarın çatlakları arasında, yaşayan ekonomilerin yaşayan örneklerini sunuyorlar. Bu örneklerden biri de Lijjat Papad. Lijjat Papad tipik bir Hindistan yemeği. Mart 1959'da yedi kadın tarafından başlatılan bu örgütün bugün 40 bin üyesi var. Bu kadınlar, Bombay'da Gurgaum'da bir araya gelip, gelir kaynağı olarak *papad* sarmaya başlamışlar. İlk yıl sadece 6169 rupi elde edilen satışlar, bugün 3 milyar rupiye ulaşmış vaziyette. Örgütün Hindistan'a yayılmış olan 63 dalı ve 40 bölümü var. Lijjat Papad'ın başarısı ve yaşayan ekonomilerle bağlantısı, felsefesinde ve örgütsel yapısında yatıyor. Örgütün broşüründe şunlar yazıyor:

> Örgütümüzün en büyük varlığı felsefesidir. İktidarın kudretine sahip değiliz. Ne çok paramız var ne de hatırlı insanlarımız. Yine de bizim örgütümüz hayatta kalmayı başardı. Onu işleten hiç kimse olmamasına karşın gayet iyi işliyor. Aslında büyüyor.
>
> Pek çok kişi bunun nasıl mümkün olduğunu merak edecektir. Kimsenin patron olmadığı, emirler vermediği ve herkesin eşit haklara sahip olduğu bir örgüt nasıl işleyebilir? Aslında bunda şaşıracak hiçbir şey yok. Örgütümüzün başarısındaki anahtar unsur, temel fikirlerimizdeki hazinede yatmaktadır.[65]

Broşür, örgütün ardında yatan ve kendisiyle birlikte çalışan kadınların rızkını güvence altına alırken, diğer taraftan da sürdürülebilir şekilde büyümesini sağlayan felsefeyi anlatmaya devam ediyor. Bazı anahtar felsefi noktalar şunlar:

> Ortak mülkiyet - Tüm kız kardeş üyeler örgütün sahibidir. Tüm kâr ve zarar, ne kadar olursa olsun, üyeler tarafından birlikte paylaşılır veya sahiplenilir. Üyelerin taahhütleri şunu söyler: "Ortak mülkiyetin geniş anlamını benimseyeceğim... ben diğerlerinden daha fazla kazanacağım şeklinde düşünmek yerine, başkalarının benden daha az kazanma*malarını* için çaba göstereceğim."

Ayrımcılığa karşı olmak - Örgütümüz kız kardeşlere aittir. Onlar herhangi bir dinin veya kastın mensubu olabilirler, eğitimli veya eğitimsiz, zengin veya yoksul olabilirler.

Gönüllülük - Bizim örgütümüz, kız kardeşlerin gönüllülüğe dayalı örgütüdür. Bu, örgütün felsefesini ve pratiklerini beğenen kadınların kendi iradeleriyle katılabilecekleri ve herhangi özel bir neden varsa yine kendi öz iradeleriyle ayrılabilecekleri anlamına gelir... Hiçbir iş daha ast veya daha üst olarak kabul edilmez. Örgüt için her türlü iş, eş derecede önemlidir ve kız kardeşler istedikleri işi seçmekte serbesttirler.

Özerklik ve Bağımsızlık - Örgütümüz yardım veya hayırseverlik kabul etmez. Bu bizim temel felsefemizdir. Örgütümüz kurulduğu günden beri kimseden hiçbir zaman hayırseverlik, bağış veya hibe kabul etmedik ve gelecekte de hiçbir zaman kabul etmeyeceğiz.

Etik işletmecilik ve kâr değil kalite taahhüdü - Örgütümüzün temel hedefi, çok çalışarak bir miktar kazanç sağlamak ve onurumuzla yaşamaktır. Eğer para kazanamazsak örgüt yaşayamaz, para kazanmak için örgütü büyük bir anlayış, bilgelik ve beceriyle işletmek gerekir.

Bizim örgütümüz bir aile gibidir Örgütü bilgece idare etmek ilkesiyle birlikte, örgütümüzün kız kardeş üyelerinin örgütlü bir şekilde mutlu olarak ve karşılıklı güven ve arkadaşlık duygularıyla çalışmaları da bizim temel amacımızdır... Tüm kız kardeşler eşittir. Kimse patron veya kimse emir kulu değildir. Statü olarak kimse üst veya ast değildir. Organizasyonda herkes eşit hak sahibidir... Daha fazla veya daha az ödül elde ediyor olmalarının bir önemi yoktur. Bu birinin üst, diğerinin ast olduğu anlamına gelmez. Eğer onlar arasında bir fark varsa bu, sorumluluklarıyla ilgilidir. Bazı kız kardeşler daha fazla sorumluluk üstlenirken bazıları daha az üstlenebilirler. *Sanchalika* [kol başkanı, konsensüs ile seçilir] en büyük sorumlulukları üstlenmekte ve diğer kız kardeşlere bir annenin aile üyelerine baktığı gibi bakmaktadır.

> Örgütümüz bir ibadet yeridir - Biz organizasyonumuza bir tapınak, cami, *gurudwara*[*], kilise gibi, bir ibadet yeri gibi yaklaşırız... Toplumun kendisinin Tanrı'nın bir tezahürü olduğuna inanırız. O halde, toplumda hangi ekonomik faaliyet yapılırsa yapılsın, hepimize, sana ve bana refah sağlamayı hedeflemelidir. Bu hedefi gütmeyen, dar ve bencilce tavırlarla yürütülen ekonomik faaliyetlerin toplum üzerinde felaketlere yol açacağı kesindir.[66]

*Dabbawala*lar, Emeğin Onuru

Güney Bombay'da her gün 3 milyondan fazla insan işe gidiyor; fakat bunların çoğu yine de ev yemeği yiyebiliyorlar; çünkü 5 bin *dabbawala* veya sefer tası taşıyıcısı, evlerden ofislere sıcak yemek paketi taşıyorlar. Bombay Sefertası Tedarikçileri Derneği adındaki bu öz-örgütlenen şebeke, hiçbir belge, emir veya patron olmadan her gün 175 bin adet yemek paketi taşıyor. Bu teslimatların üç saatlik bir zaman aralığında, 45 kilometrelik bir toplu taşıma hattı üzerinde ve her 16 milyon teslimatta 1 hata payı ile gerçekleştirilmesi son derece hayret verici.

*Dabbawala*lar, Maratha İmparatorluğu'nun kurucusu büyük Chatrapathi Shivaji Maharaj'ın torunları olarak kabul ediliyorlar. Derneğin Başkanı Raghunath Megde "Dernekte kimse işçi veya işveren değildir, herkes ortak ve ortak maliktir." diyor. Dernek, kendi sevkiyat lojistiğini ve kendi kodlama sistemini oluşturmuş. Her sefertasının üzerine nereden alındığını, kalkış ve varış istasyonlarını ve teslim edileceği adresi belirten, sayılardan oluşan bir kod yazılıyor.

Tüm şebeke, her biri 15 ila 25 *dabbawala*dan oluşan adem-i merkeziyetçi birimler halinde çalışıyor. Para söz konusu olduğunda, her birim diğerinden bağımsız; fakat *dabba*ların teslimatı için birbirleriyle koordineli çalışmak durumundalar. Bağımsızlık, yalıtıl-

[*] Sihlerin ibadet yeri. –y.h.n.

mışlık veya parçalanmışlık anlamına gelmiyor, karşılıklı bağımlılık ve mütekabiliyet anlamına geliyor. Her *dabbawala*, vakfa her ay 10 rupi aidat ödüyor ve her grup kendi parasını ve günlük işleyişini kendisi yönetiyor. Milyonlarca sevkiyat yapan, 5 bin birimden kurulu bu şebeke öz-örgütleniyor, dışsal denetim mekanizmalarına, dışarıdan yönlendirilen organizasyon yapılarına veya hiyerarşik yönetim katmanlarına dayanmıyor. Her ayın 15'inde dernek, anlaşmazlıkları çözmek ve sorunları ele almak üzere bir toplantı düzenliyor.

Şebeke, üyelerine öz istihdam olanağı sağlamakla kalmıyor. Ev ve işyeri, mutfak ve ofis arasında bir bağ kurarak *dabbawala*lar, gıda kültürlerinin ve gıda çeşitliliğinin sürekliliğini sağlıyorlar. Büyük metropollerde gıda sistemlerinin *McDonald*slaşmasına ve *fast food* monokültürlerine karşı yaşayabilir, işe yarar bir alternatif sunuyorlar.

Sürdürülebilir ve öz-örgütlenen ekonomiler için verilen bu örnekler, ekonomik küreselleşmenin istihdam ve rızkı yok eden, Dünya Bankası ve IMF'den veya DTÖ ticaret kuralları ve büyük şirketlerin yönetim merkezlerinden ekonomik yönetim talep eden mantığını tersine çeviriyor.

Sonuç

İnsan merkezli ekonomik sistemler insanların yaratıcılığına, zekâlarına ve öz-örgütleyici faaliyetlerine dayanır. Gelirler, işgücü üzerindeki yatırımın getirisine dayanır, sermaye yatırımının getirisine değil. Mülkiyet işe dayanır, sermayeye değil. Karar süreci adem-i merkeziyetçidir. Büyük şebekeler, küçük ölçekli, öz-örgütlenen faaliyetlerin karşılıklı bağımlılığından doğar. Yerelleşme dış dünyadan bir tecrit edilmişlik anlamına gelmez, kendi kaderini bağımsızca tayin etmek anlamına gelir.

İnsan yaratıcılığını merkeze alan yaşayan ekonomiler, bu haliyle doğanın çeşitliliğini, öz örgütlenmesini ve karmaşıklığını taklit eder. Diğerlerine karşılıklılık ve dayanışma halinde bağımlı olan her kişi, her grup ve her topluluk, yaşayan ekonomilerin asıl merkezidir. Gandi, yaşayan ekonomilerin yapısını bu çerçevede şöyle ele alır:

> Yaşam, tabanı doruk noktasını taşıyan bir piramit olmamalı, okyanussal bir daire şeklinde örgütlenmelidir. Merkezinde, köyü için ölmeye hazır bireyin var olduğu, o köyün tüm köy daireleri için ölmeye hazır olduğu, en nihayetinde hepsinin birden, bütünsel bir parçası oldukları okyanussal dairenin ihtişamını paylaşan, hiçbir zaman kibirli ve saldırgan olmayan, mütevazi bireylerden kurulu tek bir yaşam haline geldiği okyanussal bir daire. Böylelikle, en dış daire çeperi, iç daireyi yıkmak üzere güç kullanmayacaktır; fakat içerdeki tüm dairelere dayanıklılık sağlayacak ve kendi dayanıklılığını da onlardan alacaktır.[67]

Notlar

Mahatma K. Gandhi'den aktaran, Vandana Shiva, *Tomorrow's Biodiversity*, London: Thames & Hudson, 2000, s. 131.

Mathew Fox, *The Reinvention of Work: A New Vision for Livelihood in Our Time*, New York: Harper Collins, 1994, s. 141.

3 Robert Frost, *Robert Frost's Poems*, New York: St, Martin's, 2002, s. 163.

4 Korsan geleneksel olarak, açık denizlerde devletin onayıyla korsanlık yapanlar için kullanılır. Ben, bunu ortak mülkleri çeviren insanlar için kullanıyorum; çünkü bu insanlar, bir kaynağı özelleştirerek halka karşı bir korsanlık eylemine girişiyorlar.

5 G. Elliot Smith'ten aktaran, Jeremy Rifkin, *Biosphere Politics: A New Consciousness for a New Century*, New York: Crown, 1991, s. 39.

6 Thomas More'dan aktaran, Rifkin, *Biosphere Politics*, s. 41.

7 Rifkin, *Biosphere Politics*, s. 41.

8 Boyle'dan aktaran, Anthony McCann, *Beyond the Commons: The Expansion of the Irish Music Rights Organisation, the Elimination of Uncertainty, and the Politics of Enclosure*, Doktora Tezi, Limerick Üniversitesi, 2002, s. 236.

9 Nesson, McCann'dan aktaran, Anthony McCann, *Beyond the Commons*, s. 236.

10 George Sturt, Kirkpatrich Sale, *Rebels Against the Future: The Luddities and Their War on the Industrial Revolution: Lessons for the Computer Age*, Boston: Addison Wesley, 1995, s. 35.

Baden H Baden-Powell, *Land Systems of British India: Being a Manual of the Land-Tenures and of the Systems of Land-Revenue Administration Prevalent in the Several Provinces*, Londra: Oxford, 1907.

The Famine Inquiry Commission, The *Famine Inquiry Commission Report on Bengal*, Kalküta, 1944, yeniden basım Yeni Delhi: Usha, 1984, s. 27.

13 J. N. Uppal, *Bengal Famine of 1943: A Man-Made Tragedy*, Delhi: Lucknow, 1984, s. 60.

14 John Winthrop, Djelal Kadir, *Columbus and the Ends of the Earth.* Berkeley: University of California Press, 1992, s. 171.

15 Vandana Shiva, *Biopiracy: The Plunder of Nature and Knowledge*, Boston: South End Press, 1997.

16 Ortak mülkler ekseriya, çeşitli biçimlerde gerçekleştirilen çevirmeler sonucunda mülksüzleştirilen insanları soğurmuştur. Köylüler barajlar tarafından mülksüzleştirilip yerlerinden edildiğinde, yaşamlarına devam edebilmek için ortak mülk olarak ormanlara yönelirler. Kentsel gecekondu bile hakikatte, yerlerinden edilenlerin resmi mülkiyet haklarına sahip olmaksızın hayatta kalmaya çalıştıkları bir ortak mülktür.

17 Aktaran, Rifkin, *Biosphere Politics*, s. 45.

18 Sale, *Rebels Against the Future*, s. 35.

19 Vandana Shiva ve Radha Holla Bhar, *Sharing the Earth's Harvest: An Ecological History of Food and Farming in India*, Vol. 2, Delhi: RFSTE, 2001, s. 15.

20 Dharampal, *Despoliation and Defaming of India*, Goa: Other India Press, 1999, s. 24.

21 Radha Kamal (Radhakamal) Mukherjee, *Economic History of India*, Allahabad, Hindistan: Kitab Mahal, 1967, s. 183.

22 Mukherjee, *Economic History of India*, s. xvii.

23 *Report of the Indian Irrigation Commission*, 1901-03, Calcutta: Government Printing, 1904, yeni baskı, Kalküta: F. K. L. Mukhopadhyay, 1984.

24 Mukherjee, *Economic History of India*, s. 172.

25 A.g.e., s. xix.

26 A.g.e., s. xxiii.

27 Ernst von Weizsacker, Amory Lovins ve Hunte Lovins, *Factor Four: Doubling Wealth, Halving Resource Use*, Londra: Earthscan, 1997, s. 50; Vandana Shiva vd., *Principles of Organic Farming*, Delhi: Navdanya, 2004, s. 156-163.

28 Lloyd Timberlake, *Africa in Crisis: The Causes, the Cures of Environmental Bankruptcy*, Londra: Earthscan, 1985, s. 154.

29 Richard Barnet, *The Lean Years: Politics in the Age of Scarcity*, Londra: Abacus, 1980, s. 171.

30 Vandana Shiva vd., *Corporate Hijack of Biodiversity: How WTO-Trips Rules Promote Corporate Hijack of People's Biodiversity and Knowledge*, Delhi: Navdanya 2002; AB-Hindistan Biyogüvenlik ve Biyoteknoloji Diyaloğu bildirileri, 1-2 Nisan 2005, Yeni Delhi.

31 Tribal Research and Training Institute, *Malnutrition-Related Deaths of Tribal Children*, Pune, India: Tribal Research and Training Institute, 2002, s. 4.

32 A. V. Krebs, "The Corporate Reapers: Towards Total Globalisation of our Food Supply," *Sustainable Agriculture and Food Security: The Impact of Globalisation* içinde, ed. Vandana Shiva ve Gitanjali Bedi, Thousand Oaks, CA: Sage, 2002, s. 187.

33 Charan Singh, *Economic Nightmare in India*, Yeni Delhi: National Publishing House, 1984, s. 119.

34 Oxfam'dan aktaran, *Boxing Match in Agricultural Trade: Will WTO Negotiations Knock Out the World's Poorest Farmers?*, Oxfam Briefing Paper, no. 32, 19 Kasım 2002.

35 Eric Schlosser, *Fast Food Nation: What the All-American Meal Is Doing to the World*, Londra: Penguin, 2002, s. 240.

36 A.g.e., s. 241.

37 http://www.organicconsumers.org/organic/corporate120604.cfm.

38 http://www.independent.co.uk/news/science/us-firms-tried-to-lie-over-gm-crops-says-eu-583287.html.

39 Matin Qaim ve David Zilberman, "Yield Effects of Genetically Modified Crops in Developing Countries," *Science* 299, no. 5608, 7 Şubat 2003, s. 900-902.

40 Jeffrey M. Smith, *Seeds of Deception: Exposing Industry and Government Lies About the Genetically Engineered Food You are Eating*, Fairfield, IA: Yes! Boks, 2003, s. 90-93.

41 Arthur Hocart'tan aktaran, Rifkin, *Biosphere Politics*, s. 39.

42 John Cavanagh ve Jerry Mander, ed., *Alternatives to Economic Globalisation*, San Francisco: Berrett-Koehler, 2004, s. 45.

43 N. S. Jodha, *Market Forces and the Erosion of Common Property Resources*, Haydarabad, Hindistan: ICRISAT, 1986, mimograf.

44 Sean M. Murphy ve Raphael Lewis, "Big Dig Found Riddled with Leaks: Engineers Say Fixes Could Take a Decade," *Boston Globe*, 10 Kasım 2004.

45 Bkz. 4. Bölüm, Yeryüzü Demokrasisi İş Başında.

46 Steve Chapman, *Takings Exception: Maverick Legal Scholar Richard Epstein on Property, Discrimination, and the Limits of State Action*, Reasononline, http://reason.com/9504/epstein.apr.shtml.

47 Steve Chapman, *Takings Exception*, Reasononline.

48 Charlotte Waters, *An Economic History of England 1066-1874*, Londra: Oxford University Press, 1928.

49 Jeremy Rifkin, *End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*, New York: Putnam Books, 1995, s. 3.

50 Sarah Anderson ve John Cavanagh, *Alternatives to Economic Globalisation* içinde, ed. John Cavanagh ve Jerry Mander, San Francisco: Berrett-Koehler, 2004, s. 45.

51 M. K. Gandhi, *Hind Swaraj*, Ahmedabad: Navjivan Pres, 1938, s. 61.

52 Claude Alvares, "Deadly Development," *Development Forum*, 11(7), 1973, s. 3.

53 Peter Kropotkin, Mutual Aid: A Factor of Evolution, www.calresco.org/texts/mutaidi.htm.

54 Daniel Fife, "Killing the Goose," *Environment*, 13(3) Nisan, 1971, s. 20-22.

55 Garrett Hardin, "Lifeboat Ethics: The Case Against Helping the Poor," *Bioscience*, 24, 1974, s. 561.

56 Vandana Shiva'dan aktaran, Mira Shiva, *Women, Population and Environment: A Report for he International Conference on Population and Development, Cairo*, Delhi, RFSTE, 1994, s. 13.

57 ABD Ulusal Güvenlik Andıç'ı, no. 200, Başkan Ford tarafından 26 Kasım 1975 tarihinde onaylanmış, 7 Mart 1989 tarihinde gizliliği kaldırılmıştır, http://www.mega.nu/ampp/nssm200.htm.

58 Mathis Wackernagel ve William Rees, *Our Ecological Footprint: Reducing Human Impact on the Earth*, Gabriola Island, BC, Kanada: New Society Publishers, 1996, s. 9.

59 Amory Lovins, *World Energy Strategies: Facts, Issues and Options*, Londra: Friends of the Earth, 1975, s. 133.

60 Sale, *Rebels Against the Future*, s. 39.

61 Mukherjee, *Economic History of India*, s. 95.

62 Mahmood Mamdani, *The Myth of Population Control*, New York: Monthly Review Press, 1972; Jean Drèze ve Mamta Murthi, *Fertility, Education and Development*, Londra: Suntory Center, LSE, Ocak 2000.

63 M. K. Gandhi, "Economic Constitution" *Young India*, 15 Kasım 1928.

64 Vijay Joshi, "Myth of India's Outsourcing Boon," *Financial Times*, 15 Kasım 2004.

65 Shri Manila Graham Dog Dijet Papa, "Basic Philosophy and Practices of Our Organization."

66 A.g.e.

67 R. Kothari'den aktaran, Vandana Shiva vd., *Ecology and the Politics of Survival*, Yeni Delhi: United Nations University and Sage Publishers, 1991, s. 341.

2

YAŞAYAN DEMOKRASİLER

Demokrasi, çok istismar edilen bir kelime haline geldi. Iraklılara demokrasi götürme vaadiyle başlatılan Irak'ı Özgürleştirme Harekâtı, Irak halkı için yalnızca işkence, kötü muamele ve temel ihtiyaçlardan mahrumiyetle sonuçlandı. Küreselleşme, serbest ticaretin açık pazarlar, açık pazarların da açık toplumlar anlamına geldiği varsayımıyla demokrasiyi yaymayı vaat ediyordu. Ama bu denklem doğru değildir. Şirketlerin küreselleştiği günümüz dünyasındaki pazarlar açık değildir —ticaret kuralları kontrolü dev şirketlerin eline bırakır. Bunun sonucunda ortaya çıkan toplumlar da açık değildir. Şirket küreselleşmesi gıda ve su kaynakları üzerinde, yani hayatımızı sürdürmek için ihtiyaç duyduğumuz en temel kaynaklar üzerinde diktatörlük kurulmasına neden olmaktadır. Bizi en temel özgürlüklerimizden, hayatta kalmak için ihtiyacımız olan özgürlüklerden mahrum bırakmaktadır. Temsili demokrasi, temel özgürlüklerimizi savunmada giderek daha da yetersiz kalmaktadır.

Küreselleşme ve Temsili Demokrasinin Sınırları

Şirket küreselleşmesi ve serbest ticaret kuralları, şirketlerin ve sermayenin, yurttaşlar ve devletler tarafından yapılacak siyasi ve toplumsal düzenlemelerden muaf olmalarını sağlar. Şirket küreselleşmesi, ticareti düzensizleştirerek, gündelik yaşamlarımız-

la ilgili kararları demokrasinin nüfuz alanından çıkarıp DTÖ'nün, IMF'nin, Dünya Bankası'nın, Wall Street'in ve şirket yönetim kurullarının insafına bırakır. Aslında bu, düpedüz, ekonomik demokrasinin katli anlamına gelir.

Şirket küreselleşmesi, şirketlerin kârını ve mali büyümeyi artırmak için, yerel ve ulusal ekonomileri, yerel ekonomilerin yarattığı rızkları ve işleri yok eder. Bu durum, güvenliksizlik yaratır. Güvenlikten mahrum olma duygusu korkuyu ve dışlamayı besler, dar kültürel kimliklere ve dışlayıcı ideolojilere dayanan politikaların ortaya çıkması için elverişli bir ortam yaratır. Böyle bir ortamda temsili demokrasi, gitgide kültürel milliyetçiliğin güdümüne girer. Kültürel milliyetçilik, ekonomik küreselleşmenin ikizi olarak ortaya çıkar.

Yurttaşların, temsili demokrasinin mekanizmaları aracılığıyla hükümetleri değiştirmesi mümkün olmasına mümkündür; gelgelelim, şirketlerin kontrolü ve küreselleşmenin zorunlu kuralları, hükümetler değişse de ekonomi politikalarının aynı kalmasını güvence altına alarak hükümet değişimlerini anlamlı olmaktan çıkarır. Hangi partinin iktidara geldiği hiç fark etmez —ABD'de Cumhuriyetçiler ya da Demokratlar, Britanya'da İşçi Partisi ya da Muhafazakârlar, Hindistan'da Kongre Partisi ya da BJP* Gerçekte iktidar, şirketlerindir.

Yurttaşların özgürlüklerini yeniden kazanmaları için demokrasiyi yeniden icat etmemiz gerekiyor. Demokrasi kavramını derinleştirmemiz ve genişletmemiz gerekiyor. Bizim zihnimizdeki demokrasi fikri, halkın, hükümetlerin iktidarını ya da hükümetlerin şirketlere devrettiği iktidarı denetleme gücünün olmadığı, sırf seçim-

* Bharatiya Janata Party. Hindistan Halk Partisi, 1980'de kurulmuş merkez sağ bir partidir. —y.h.n.

lerin yapıldığı bir demokrasiden ibaret değil. Yaşayan demokrasi, karar alma konusundaki gücümüzü ve imkânlarımızı yeniden kazanmayı hedefler. Öz-örgütlenmeyi ve öz-yönetimi (Gandi'nin *swaraj* [öz-yönetim ve bağımsızlık] kavramını) gerektirir. Demokrasiyi, dışlanmışları da içine alacak şekilde genişletmeliyiz —mahrumiyete mahkûm edilmiş toplulukları, çocukları, tutukluları, yaşlıları ve yeryüzünün çeşitli canlılarını kapsayacak bir demokrasi. Ben bu demokrasi biçimine, Yeryüzü Demokrasisi adını veriyorum. Özgürlüklerimizi korumak, yeryüzünün yaşam kaynaklarının devamını sağlamak, adaleti ve sürdürülebilirliği temin etmek, çatışmaya son verip barışı tesis etmek için Yeryüzü Demokrasisi'ne ihtiyacımız var.

Küreselleşme Çağında Demokrasinin Krizi

Bugün, iki zıt kuvvetin aynı anda büyümesine şahit oluyoruz —biri küreselleşme, diğeri yerelleşme. İlki küresel şirketlerin, ikincisiyse yerel toplulukların ve taban hareketlerinin güdümünde; ilki iktidarı yukarıya taşırken, ikincisi tabana yönlendiriyor. Küreselleşme gerçek anlamıyla ekonomik demokrasinin sonu demektir. Serbest ticaret kuralları, şirketlere devlet müdahalesinden ya da devlet eliyle düzenlemeden muafiyet sağlamak amacıyla tasarlanmıştır.

Bir demokraside, ekonomi politikasını halkın istekleri ve iradesi yönlendirmelidir. Ekonomi politikasının DTÖ ya da Dünya Bankası ve IMF tarafından belirlendiği, halkın iradesinden yalıtıldığı yerde artık ekonomik demokrasi değil, ekonomik diktatörlük söz konusu olur. Hindistan'da Kongre Partisi ile BJP, ABD'de Cumhuriyetçiler ile Demokratlar arasında, şirketlerin sultasını sürdürecek politikaları benimsemeleri bakımından giderek hiçbir fark kalmamasının nedeni budur. Seçimler, şirket küreselleşmesinde ekono-

mi politikalarını değiştirmez. Değişen tek şey, başa gelen partiler ve devlet başkanlarıdır. Devletlerin başında gerçekte küresel şirketler bulunur. Onlar da kendi çıkarlarını halkın çıkarlarından, kendi haklarını, insanların ve diğer canlıların haklarından üstün tutarlar, kendi kârları her şeyden, yaşamdan ve özgürlükten bile yüce bir değerdir.

Temsili demokrasinin, halkların özgürlüklerini korumak bakımından ne kadar sınırlı olduğunu en iyi gösteren örnek, Hindistan'dır —demokrasilerin en büyüğü ve en canlı olanı. 2004 seçimleri hem pazar köktenciliğinin hem de dini köktenciliğin iktidarını reddetti. Halkın oyu, Hindistan'da ekonomik reform olarak sunulan şirket küreselleşmesine karşı çıkmıştı. Ancak, yeni başbakanın ve devlet görevlilerinin ilan ettiği ilk şey, "reform"ların durdurulmayacağı, sadece bu reformlara insani bir çehre kazandırılacağıydı. Hindistan halkı, ekonomiyi yönetecek insani bir yürek, köylüleri, yoksulları, işsizleri ve açları önemseyen insani bir yürek istiyordu, insan çehresi taşıyan bir maske değil. Ekonomik demokrasi, köylüleri intihara, yoksulları açlık ve susuzluğa, gençliği işsizliğe mahkûm ederek şirket kârlarını sağlama alan ekonomik küreselleşmenin gayri insani süreçlerinin ters çevrilmesini gerektirir.

Cancún'da Zafer

DTÖ'nün Cancún'da düzenlenen toplantısının sonucu, demokrasinin diktatörlük, adaletin adaletsizlik, Güney'in Kuzey, yoksulun zengin, insanın kâr, yaşamın ölüm karşısında kazandığı bir zaferi temsil eder.

Meksika'nın doğu kıyısında yer alan Cancún'un, turkuaz suları ve beyaz kumlarıyla bir tatil beldesi olduğu düşünülüyordu; böyle bir mekânın günümüzün en hararetli çekişmelerine ve tartışmalarına sahne olacağı kimsenin aklına gelmezdi. Gelgelelim, 2003 yılı-

nın 10-14 Eylül günleri arasında Cancún'un otellerini dolduranlar turistler değil, DTÖ toplantısına katılacak hükümet görevlileriydi. Otellerin yer aldığı bölgenin sokaklarını da turistler değil, protestocular doldurmuştu: Göstericileri DTÖ'nün beşinci toplantısının gerçekleştirileceği alanın 10 kilometre uzağında tutmak için günler öncesinden kurulan polis barikatlarını aşmaya çalışıyorlardı.

Seattle'da olduğu gibi, Cancún'daki toplantı da başarısız oldu. DTÖ'nün soykırım politikalarına ve kurallarına karşı sergilenen direniş, DTÖ'yü ekonomilerimizin ve yaşamlarımızın her alanına nüfuz edecek şekilde genişletmeyi hedefleyen müzakereleri sekteye uğrattı. DTÖ kurallarının adil ticaretle ilgisinin olmadığını, düpedüz bir ölüm kalım meselesi olduğunu, toplantının ilk gününde intihar eden Koreli çiftçi Lee Kyung Hae trajik biçimde ama kahramanca göstermişti. Lee ve dünyanın değişik bölgelerinden küçük çiftçi ve köylüler, otellerin bulunduğu bölgenin dışındaki Casa de Culture bölgesinde kamp kurmuştu. İlk günün sabahında, çiftçilerin önderliğinde bakanlık konferansının düzenleneceği yere bir yürüyüş düzenlendi. İnsanları ticari pazarlıkların yürütüleceği bölgeden uzak tutmak için kurulmuş barikatlara ulaştıklarında, üzerinde "DTÖ çiftçileri öldürüyor." yazılı bir pankart taşıyan Lee Kyung Hae barikata tırmandı ve kendini bıçakladı. Üzerinde, "Başkaları yaşayabilsin diye kendimi öldürüyorum." yazılı bir not vardı.

Bu, Lee'nin DTÖ'ye sesini duyurmaya çalıştığı ilk girişimi değildi. *Korea Agrofood* adlı derginin Nisan 2003 sayısındaki bir yazısında şöyle diyordu:

> Uruguay Turu Anlaşması'ndan kısa bir süre sonra, biz, Koreli çiftçi kardeşlerim ve ben, kaderlerimizin çoktan avuçlarımızdan kayıp gittiğini idrak ettik... Nicedir içimde birikip yüreğimi yakan sözlerimi sizlere haykırmak istiyorum:

Kimin için pazarlık yapıyorsunuz? Halk için mi, kendiniz için mi?

Yanlış mantığa ve diplomatik jestlere dayanan DTÖ müzakerelerinizden vazgeçin.

Tarımı DTÖ sisteminden çıkarın.[1]

Cancún toplantısından on yıl önce —DTÖ kurulmadan önce— Lee'nin başkanlık ettiği Kore Küçük Çiftçiler Federasyonu'na üye çiftçiler, Hindistan'da düzenledikleri gösteride tarımın "serbest ticaret" anlaşmalarının dışında tutulmasını talep etmişlerdi. O gösteriyi izleyen yıllar içinde, serbest ticaretin bir tehdit ve kandırmaca olduğu iyice ortaya çıktı. Serbest ticaret, aslında küçük çiftçilere ve yoksul ülkelere dayatılan zoraki ticarettir. Aynı zamanda da sahte ticarettir; çünkü verimlilik ve hakkaniyetli ticaret ilkeleri dillere pelesenk edilirken, dünya pazarlarında yüksek sübvansiyonlarla desteklenen ürünlerdeki fiyat düşüşü yüzünden verimli üretim yapan küçük üreticiler yok edilmektedir.

Lee gibi çiftçiler, Kore'nin pirinç pazarını Cargill ve ConAgra gibi ABD tarım devlerinin dampingine* maruz bırakan DTÖ kuralları yüzünden yaşama haklarından mahrum bırakıldılar. 2001'de pirincin üretim maliyeti ABD'de kilogram başına yaklaşık 0,70 dolarken uluslararası satış fiyatı 0,54 dolardı. Bu damping —ürünleri, üretim maliyetinin altındaki fiyatlarla satma— DTÖ kuralları çerçevesinde yasaldır ve dampinge direnmek yasadışı hale gelmiştir. Adaletsiz ve haksız ticarete neden olan ihracat sübvansiyonları, ithalat kısıtlamalarının zorla kaldırılması ve gümrük vergilerinin düşürülmesi, fiyatları sürekli aşağı çekerek tarım ürünlerinin fiyatlarında ani düşüşlere neden olmaktadır. Daha Cancún toplantısının bile öncesinde, o dönem AB Ticaret Komisyonu başkanı

* İng. *damping*. Bir ürünün, ülke içinde tüketim için satışa sunulan fiyattan daha düşük fiyatla ihraç edilmesi. —ç.n.

olan Pascal Lamy, Avrupa Birliği'nin ihracat sübvansiyonlarında kesinti yapmayacağını duyurmuştu. ABD de yurtiçi sübvansiyonlarda kesintiye gitmeyeceğini duyurmuştu. Aslında, hem ABD hem de AB, Marakeş'te Kuzey ülkelerinin tarım sübvansiyonlarını düşürüp hakkaniyetli bir uluslararası pazar yaratılacağını vaat etmiş olmalarına rağmen, DTÖ anlaşmaları yürürlüğe girdikten sonra tarım sübvansiyonlarını artırdılar. DTÖ, "mavi kutu" ve "yeşil kutu" destekleri olarak adlandırdığı kurallar aracılığıyla sübvansiyonların artırılmasını yasallaştırmıştır. Yeşil kutu destekleri, çevresel programlarla ilgilidir, mavi kutu destekleriyse üretimle bağlantılı oldukları gerekçesiyle "ticareti bozmayan" diye tanımlanan sübvansiyonlardır; gelgelelim bunlar, ücretlerde bozulmaya neden oldukları için gerçekte ticareti bozmaktadırlar. Bu mekanizma aracılığıyla AB'de tahıllara verilen açık sübvansiyonlar 1992'de 2,2 milyar ECU'dan [European Community Unit] 1999'da 883 milyon avroya düşerek yüzde 60 oranında azalırken, doğrudan ödemeler sıfırdan 12,8 milyar avroya yükselmiştir. İhracat iadeleri de dahil edildiğinde, tahıl ürünlerindeki toplam sübvansiyon 1999'da 2,985 milyara ulaşmıştır. Bu da, 1992'den beri aslında sübvansiyonlarda 785 milyon avroluk bir artış olduğu anlamına gelir.[2]

ABD'de pamuk üretimi ve ihracatına yönelik sübvansiyonlar, 2002'de kabul edilen ABD Tarım Kanunu'ndan sonra neredeyse 4 milyar dolara yükselmiştir. 2001'de ABD'de bir çuval pamuk üretiminin maliyeti 0,93 dolarken, ihracat fiyatı 0,40 dolardı, yani %57 oranında damping söz konusuydu. Bu oran 1995'te %17 idi. ABD'nin dampinge neden olan sübvansiyon politikası, ülkeleri ithalat kısıtlamalarını kaldırmaya zorlayan ve yoksul ülkeleri dampingin yıkıcı etkileri karşısında kendilerini korumaktan men eden DTÖ kurallarıyla birleşerek, Üçüncü Dünya tarımını yok olmaya sürüklemektedir. ABD tarım kanunu, sübvansiyonlarda 82 milyar dolar-

lık bir artışa yol açmıştır. ABD devleti bu yasayla, pamuk üreticilerine, dünya pazarında pamuğun kilo başına satış fiyatı olan 1,23 dolar ile 1,57 dolarlık hayali ideal fiyat arasındaki farkı ödemektedir. Bunun sonucu olarak ABD'li pamuk üreticileri 3,9 milyar dolar sübvansiyon almış, bunun çoğu ise dev tarım şirketlerine verilmiştir. Bu sübvansiyonlarla birlikte ABD, pamuk ihracatını iki katına çıkarmış ve DTÖ'nün kurulduğu 1995 yılından beri 250 milyon Afrikalı pamuk üreticisini rızkından etmiştir.

Tarımda serbest ticaret adı altında yapılan bu yasallaştırılmış dolandırıcılık, Cancún'da DTÖ toplantılarının başarısız olmasının temel nedeniydi. Çiftçi Lee'nin intiharı barikatlardan güçlü bir direniş mesajı yollarken, toplantı salonunun içinde de başkaldırı rüzgârları esmeye başlamıştı.

Cancún'da bir araya gelmeden önce ABD ve AB, tarım konusunda çoktan bir anlaşmaya varmışlardı. Bu anlaşmaya göre Güney ülkeleri ticaret bariyerlerini daha da kaldırmaya zorlanırken, ABD ve Avrupa'daki tarım işletmelerine yönelik ihracat sübvansiyonlarının düşürülmesi reddedilecekti. Gelişmekte olan yirmi bir ülkenin hazırladığı karşı-öneri ise, gümrük vergilerinde daha fazla indirim yapılmadan da Üçüncü Dünya çiftçilerini zaten öldüren ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasını talep ediyordu. Toplantı bu iki metin üzerinde kilitlendi. DTÖ, Bakanlık Konferansı'nın üçüncü gününde yayımladığı sonuç bildirgesi taslağında, Güney ülkelerinin hiçbir talebine yer vermedi. Daha da beteri, Afrikalı pamuk üreticisi ülkelerin ABD'nin dampinginden korunma taleplerine, Afrikalıların pamuk üretiminden vazgeçmelerini öneren bir paragrafla karşılık verildi. Sonuç bildirgesi yayımlandıktan sonra, Afrika ülkelerinden bir temsilci şöyle dedi: "Afrikalılar Cancún'dan pratik sonuçlar almaksızın ayrılırlarsa, bir daha dönmeyebilirler; çünkü bunca çabanın sonunda elimize hemen hemen hiçbir şey geçmedi."

Afrika ülkelerinin önderliğinde DTÖ üyelerinin toplantıyı terk etmesi, yatırım, devlet alımı, rekabet politikası ve ticaretin kolaylaştırılması gibi yeni konuların dayatılmasının açıkça reddedildiğini gösteriyordu. Fakat Seattle toplantısının ardından Cancún toplantısının da başarısızlıkla sonuçlanması, aynı zamanda, serbest ticaret anlaşmalarından tarım ve fikri mülkiyet gibi konuların çıkarılması ihtiyacına da işaret etmektedir. Bunlar ulusal sistemlerin inisiyatifine bırakılmalı, sadece ticaret çerçevesinde değil, temel ihtiyaç ve rızk meselesi olarak ele alınmalıdır.

ABD ve AB, Cancún'da, damping ve haksız ticaret faaliyetlerine devam etme haklarını sağlama alma niyetindeydiler. Dünya pazarlarını ele geçirmek için, DTÖ'nün pazar erişimi kuralları çerçevesinde, kendi tarım iş kollarının çıkarlarını desteklemeye devam etmek istiyorlardı. Yurttaş gruplarının kararlı örgütlenmeleri ve gelişmekte olan ülkelerin oluşturduğu yeni ittifaklar, on yılı aşkın bir zamandır bu zorbalığa meydan okuduğu için, AB Ticaret Komisyonu Başkanı Lamy, DTÖ'yü bir "Ortaçağ kurumu" olarak adlandırıyor, ABD ticaret temsilcisi Robert Zoellick ise Üçüncü Dünya ülkelerinin delegelerine "uzlaşmazlar grubu" diye çamur atabiliyor. Zengin ülkeler, reform yapmayacaklarını ve DTÖ'de reform yapılmasına izin vermeyeceklerini belli ettiler. Artık, çiftçilerimizi ve tarımımızı yok eden bu tek taraflı özgürleşmeye dur demek şarttır. Ulusal ve iç çıkarlarımızı, güçlü ülkelerin güçlü şirketlerinin açgözlülüğünden ve sahtekârlığından üstün tutmanın zamanı gelmiştir. DTÖ'ye Karşı Hindistan Halk Kampanyası'nın talep ettiği gibi, ithalat kısıtlamalarını yeniden devreye sokmanın artık zamanıdır. Cancún'da ticarette serbestleşme paradigmasına ağır bir darbe indirilmiştir. Sağlam yerel ve ulusal ekonomiler üzerine kurulmuş bir adil ticaret paradigmasına somut bir biçim kazandırmanın vakti gelmiştir. Artık insanların yaşamını kâr hedefinden üstün tut-

manın zamanıdır. Uluslararası ticaret karşısında iç üretime öncelik vermenin zamanıdır.

Cancún'daki DTÖ toplantısının başarısızlıkla sonuçlanmasından ve bakanlık düzeyinde bir anlaşmaya varılamamasından sonra, Cenevre'de hiçbir yeni sorun, ticaret gündeminin genişletilmesi yönünde hiçbir öneri, meşru biçimde müzakere edilemez. DTÖ'nün Cancún'daki meşruiyet kaybı, demokratik alanı yeniden sahiplenme ve ekonomilerimizi şirket kârlarına değil, yaşama hizmet edecek şekilde biçimlendirme yolunda bir fırsata dönüştürülmelidir. Cancún'da demokrasi galip gelmiştir. Şimdi, ekonomi ve ticaretle ilgili kararların, anayasalarımızı ve temel insan haklarını ihlal etmemesini güvence altına alarak bu zaferi sürekli kılmalıyız. Şirket kârlarının güdümünde olan küresel ticaretin, rızklarımızın ve yerel ekonomilerimizin altını oymasını engellemeliyiz. Ekonomik demokrasi, ancak bir ağaç gibi yukarı doğru büyüyebilir: Kökleri yerel ekosistemlere, yerel kültürlere ve yerel ekonomilere bağlıdır, gövdesi güçlü ve canlı ulusal ekonomileri destekler, dalları da sürdürülebilirlik, adalet ve hakkaniyet gibi ilkelere bağlı uluslararası ticaretle beslenir ve onu besler. Cancún'daki başarısızlık, yeryüzünü ve onun tüm insanlarını korumak için hayata geçirmeye çalıştığımız alternatifler adına bir zafer olabilir.

Seattle ve Cancún'da, Güney halkı ve hükümetleri demokratik haklarını kullandılar ve diktatörlüğün süreçleri o an için kesintiye uğradı; ama demokrasiyi yolundan saptırmak için devreye sokulan daha pek çok süreç var. Bunlardan en önemlisi köktendinciliğin ve dışlama ideolojilerinin böl-yönet politikasıdır. Bunların ikisi de insanların demokratik enerjilerini tüketip dağıtma işlevi görür.

Serbest Pazar Demokrasisi ve Köktencilik

DTÖ'nün hazırladıklarına benzer serbest pazar anlaşmaları ve Dünya Bankası ile IMF'nin yapısal uyum programları, halkların iradesine rağmen dayatılır. DTÖ, Dünya Bankası ve IMF kararları demokratik olmayan yollarla alınır. Bu kurumların dayattığı politikalar, yoksulların varlığını zenginlere ve küresel şirketlere aktarır. Serbest pazar, ekonomiyle ilgili, doğal kaynaklar başta olmak üzere, üretim araçlarının ve kaynaklarının mülkiyetiyle ilgili kararlarda bütün insanların söz sahibi olmasını içeren ekonomik demokrasiyi desteklemez. Ekonomik demokrasilerde, sınıf, ırk, cinsiyet ya da etnisiteden bağımsız olarak bütün insanların yaratıcı üretim faaliyetine katılmasına imkân sağlanır. Küreselleşmenin dünyasından farklı olarak, ekonomik demokrasilerde hiçbir insan gözden çıkarılabilir değildir. İnsanları, kaybettikleri benlik, anlam ve önem duygularını bir nebze olsun yeniden kazanabilmek için köktenciliğe yönelten, onursuzca kendilerine reva görülen bu gözden çıkarılabilirliktir. İşte bu yüzden, küreselleşme köktenciliği besler, bu yüzden serbest pazarlar demokrasi yerine terörizm ve aşırılıkçılık yaratır. Amy Chua'nın *World on Fire*'da [Dünya Bir Yangın Yeri] söylediği gibi:

> Pazarların ve demokrasinin küresel çapta yayılması, Batı dışındaki dünyanın tamamında grup nefretinin ve etnik şiddetin en temel, en pekiştirici sebebidir. Bu toplumlarda pazarlar ve demokrasi, farklı etnik grupların yararına işlediği için, serbest pazar demokrasisi son derece istikrarsız ve her an patlamaya hazır koşullar yaratır. Pazarlar "yabancı" bir azınlığın elinde muazzam bir servetin birikmesine neden olarak, çoğu ezelden beri yoksul olan çoğunlukların kin ve düşmanlık duygularını körükler.[3]

Küreselleşme, eşitliği, adaleti ve demokrasiyi aşındırdığı için, bir korku kültürünü körükler, köktencilik de korkudan beslenir. Hiç-

bir toplum, kültürel düzeydeki bu parçalanmaya karşı bağışık değildir. 1991'de Dünya Bankası ile IMF'nin dayattığı ticarette serbestleşme/serbest pazar reformlarının ardından, Hindistan'daki seçimlerde dinin itici bir kuvvet olarak ortaya çıkmasına şaşmamak gerekiyor. Keza 2004'teki ABD seçimlerinde, Irak'taki savaşın ya da ekonominin değil, dini ve kültürel değerlerin belirleyici etkenler olarak öne çıkmasına da şaşmamak gerekiyor.

Küreselleşme, pozitif kimliklerin negatif kimliklere dönüştürülmesi aracılığıyla kültür savaşlarını yaratıyor ve şiddetlendiriyor. Ekonomik küreselleşme, çoğu insanın kimlik duygusunu devşirdiği çalışma rızklarını ve iş güvenliğini yok ederek, kültürleri ve pozitif kültürel kimlikleri yok ediyor. Ekolojik ve ekonomik kimlikler, bir yerdeki ve bir topluluktaki köklere bağlıdır. Güvenli işler ve rızklar yok edildiğinde, kaybolan benlik duygusunun yarattığı boşluk, negatif kimlikle doldurulur —yani, "öteki olmayan"ın kimliğiyle. ABD'de pek çok çiftçi, artık kimliğini topraktan devşiremiyor; çünkü borç ve icra kıskacı onları topraklarından etmiş durumda.

Köklerinden koparılmış bu topluluklar, negatif kimlik temelinde maniple edilerek oy bankası ve iktidar tabanı oluşturmaya sevk edilirler. Demokrasi, negatif kimliklere dayalı bir kültür savaşı tarafından, ekonomik demokrasiden koparılır. Bu şekilde yaratılan kısır döngüde, sürdürülebilir olmayan, halk karşıtı ekonomi politikaları negatif kültürlerle ve "halkın, halk tarafından, halk için" yönettiği değil "şirketlerin, şirketler tarafından, şirketler için" yönettiği bir negatif demokrasiyle desteklenir. Politikacılar seçimleri kazanmalıdır; ama halk adına ekonomik süreçlere müdahale edemezler. Ekonomik adalet yerine, kültürel ve dini kimliğe ve güvensizlik duygusuna yatırım yaparlar. Ekonomik demokrasi olmadan politik demokrasi, insanları birleştirmek yerine bölen bir kuvvet haline gelir. Demokrasinin asli dokusunu oluşturan kültü-

rel farklılık ve çoğulculuk, pazarın doğrudan saldırısı ve politikacıların manipülasyonuyla paramparça olur.

Yereli Yeniden İcat Etmek, Küreseli Yeniden İcat Etmek

Şirket küreselleşmesi, özerk ve egemen —ekolojik, ekonomik, kültürel, toplumsal, politik, etik, tinsel— mekânlarımızı istila eden, zoraki birtakım ticaret kurallarına dayanır. Küreselleşme bir yandan yaşamı ticaret, dünyayı emtia olarak yeniden tanımlar. Öte yandan, küresel deneyimimizi küresel pazarlarla ve küresel kurumlarla sınırlar. Ama küreseli farklı bir şekilde anlamak da mümkün. Küresel, insanlar olarak sahip olduğumuz evrensel değerlere de işaret edebilir —yaşamlarımızda tecrübe ettiğimiz, farklı inançlarda somutluk kazanan, BM İnsan Hakları Bildirgesi'nde yüceltilen değerlerdir bunlar. Pek çok canlı türünden biri olan insanlara işaret edebilir —bizi diğer türlerden hem ayıran hem de onlara bağlayan bir özelliktir bu. Yeryüzü ailesinin küresel mensubu olma deneyimini yaşayabiliriz. Yeryüzü ailesinin mensupları olarak da, bilincimiz bizi başka türlerin egemenliğine, dokunulmazlığına ve ekolojik yaşam alanlarına saygı göstermeye, bunları korumaya sevk eder. Bu saygı, yeryüzünün kaynakları üzerindeki ekolojik ayak izimizi en aza indirme şartını getirir.

Yerelleşme, üretim ve tüketim sistemlerimizdeki toplumsal ve ekolojik maliyetleri içselleştirir. Bunları, âdet yerini bulsun diye ya da kirliliği ve adaletsizliği artıran "kirletme izni ticareti"* gibi dış düzenlemelerle gidermeye çalışmaz. İş ve kâr karşısında insanlara ve doğaya, ticaret karşısında ekoloji ve hakkaniyete, şirketler karşısında yurttaşlara, küresel pazar karşısında yerel demokrasi-

* İng. *trade in pollution permits*. Pazar mantığına dayalı çevre politikası uygulamalarından biridir. Hükümet, çevreyi kirleten belirli bir maddenin salımına yasal bir sınır koyar; yasal sınırın altında kirlilik yaratan şirketler ise, artık "kirletme haklarını" başka şirketlere satabilirler. —ç.n.

ye, şirket kapitalizminin ve çok sayıdaki patriarkın soyut inşaları karşısında, insanların gündelik yaşamlarındaki fiili gerçekliklere öncelik verilmesiyle, doğal kaynaklar ve rızklar korunur, adalet ve sürdürülebilirlik güvence altına alınabilir.

Yerelleşme, doğa ile kültürün, insanlar ile diğer türlerin, yerel ile küreselin, mikro ile makronun karşılıklı bağımlılığına dayanır. Yerelleşme her yeri dünyanın merkezi olarak değerlendirir. Her insanı, her canlıyı sürekli genişleyen şefkat ve ihtimam çemberinin merkezine koyar. Neoliberalizm, Washington'u dünyanın merkezi olarak görür ve bu görüş açısı içine girmeyen her şeyi gözden çıkarılabilir sayar. Çeşitli canlıları, kültürleri ve ekonomileri tanımaktan aciz olan Washington mutabakatı*, aynı zamanda şirket küreselleşmesini hayata geçirmenin ekolojik ve toplumsal maliyetlerini görmekten de acizdir. Ticarette serbestleşme taraftarlarının, bu maliyetlerin yükü altında ezilenlerin ya da gözden çıkarılabilir muamelesi görenlerin çığlıklarını işitmemesinin sebebi de budur. Küreselleşmenin kendini düzeltme mekanizması yoktur. Yerelleşme ise, doğanın ekolojik tepkisine de, insanların kültürel ve politik tepkisine de her zaman kulak verir ve gerekeni yapar.

Yerel ekonomiler yegâne ekonomiler değildir; ama sömürüye dayalı olmayan, adil uluslararası ticaretin temelini oluştururlar. Yerelleşme, tabandan yukarıya, içerden dışarıya, yerelden küresele doğru büyüyen, sürdürülebilir ve adil ekonomiler inşa eder. Bu ekonomilerde, yerel üretimi ve yerel rızkları yok eden yapay sübvansiyonların, aslında yerel olmayan üretimi daha ucuz hale getirmediği kabul edilir. Bir yandan yeryüzünü tahrip edip çiftçileri

* Ekonomist John Williamson'un 1990'da yazdığı bir makalede on madde halinde özetlediği istikrar içerisinde kalkınma reçetesi, daha sonra Washington mutabakatı olarak anılmaya başlandı. Önerilen reçete, devletin küçültülmesini ve piyasa güçlerine dayalı bir kalkınma anlayışını savunmaktadır. –y.h.n.

öldüren, öte yandan da hastalıklara yol açan ucuz gıda miti, uzun mesafe taşımacılığını ucuzlaştıran ve yerel olmayan ürünlerin fiyatlarının düşük olmasını sağlayan fosil yakıt sübvansiyonlarına dayanmaktadır. Uluslararası pazarda fiyatların düşmesine yol açan ve dampingi teşvik eden ihracat sübvansiyonlarına dayanmaktadır; ayrıca şirketlerin çiftçileri köleleştirip sömürmesine fırsat veren tarım tekellerine dayanmaktadır. İşin gerçeği, ucuz gıda denen şey, çevre, çiftçiler ve halk sağlığı açısından son derece masraflıdır. Ucuz görünmesinin tek nedeni, gerçek maliyetlerin gizlenmesidir. Bu, yanlış bir ekonomidir. Yerelleşme ise, gerçek maliyetlere ve gerçek ücretlere dayanan dürüst bir ekonomi yaratır.

Yerel ekonomiyi inşa eden Topluluk Destekli Tarım (TDT), adil ticaret ve dayanışma ekonomileri gibi yeni inisiyatifler, üreticilere tam ücret ödeme ve emeğin onurunu teslim etme ilkelerine dayanır. Bu adil ve dürüst ekonomilerin hâlâ küçük olması, baskıcı ve gayri demokratik ticaret politikaları aracılığıyla ayakta tutulan küresel ekonominin yarattığı çarpıklıkların sonucudur. Gelgelelim, tek tek ele alındığında küçük olan bu ekonomiler, bir araya geldiklerinde hayli önemlidirler. İçinde bulunduğumuz koşullar, yerel ekonomilerin olabildiğince serpilip gelişmesine ve bütün imkânlarını hayata geçirmesine izin verecek şekilde değiştirilmelidir. Yeryüzü Demokrasisi, çeşitliliğe dayanır. İnsanlarda ve doğada, çok boyutlu, çok işlevli yaratıcılık ve üreticilik etkinliklerine dayanır. Yerel ekonomilerin büyümesi için hükümetlerin görevlerini yerine getirmeleri gerekir —Üçüncü Dünya ülkelerinin hükümetlerinin, şirket küreselleşmesinin hızına ve genişlemesine dur demek için Cancún'da yaptığı gibi. İnsanların, Seattle'da ve Cancún'da yaptıkları gibi, küresel olarak seferber olup direniş göstermeleri gerekir. Ama en önemlisi, yerel ve ulusal düzeylerde şirket küreselleşmesine direnmeye yönelik eylemlerin yürütülmesi ve kurucu eylem

yoluyla yaşayan ekonomilerin inşa edilmesi gerekir. Yaşayan ekonomiler, tohumdan büyüyen ağaç gibi, yukarıya ve dışarıya doğru büyür. Soykırım ve intihar ekonomileri insanlara ve ülkelere tepeden dayatılır. Yaşayan ekonomiler, doğayla ve insanlar arasındaki dayanışmayla inşa edilir. Üçüncü Dünya'yı yoksullaştıran, çiftçileri borçlanmaya ve intihara sürükleyen şirket küreselleşmesinin mekanizmalarının yarattığı bağımlılıktan farklı olarak, yaşayan ekonomiler karşılıklı bağımlılık ilişkileri üzerine kurulur.

Yaşayan ekonomilerde şiddete yer yoktur; şiddete ve açgözlülüğe dayanan pazar ekonomilerinin tersine, şefkatin damgasını taşırlar. Yaşayan ekonomiler, ancak yaşayan demokrasilerle beslenip büyütülerek gelişebilirler.

Şirket küreselleşmesinin alternatifleri üzerine çok tartışıldı ve bu tartışmalar genellikle bir ve/veya ikiliği içinde kilitlendi. Sabit yaklaşımlar içine hapsolmak hareket yaratmaz. Yaşayan demokrasi, ve/veya yaklaşımıyla inşa edilemez. Yaşayan demokrasilerin, hem iktidarı hükümetlerden ve kurumlardan alıp halka devretmeleri, hem de ulusal hükümetleri, uluslararası kurumları ve şirketleri daha demokratik ve toplumsal denetime açık hale getirmeleri gerekir. Aslında, demokrasinin yerel, ulusal ve küresel düzeylerde inşası birbirini dışlamayan süreçler olmanın ötesinde, birbirine kopmaz biçimde bağlı süreçlerdir. Ancak canlı ve etkin bir yurttaşlık bilinci ulusal hükümetleri ve küresel kurumları demokratikleştirebilir. Yaşayan demokrasiler, topluluğa ve topluma ait olan hak ve sorumlulukları hükümetlerin elinden alır, ulusal ve yerel meseleleri küresel olmaktan çıkarır. Sağlam ulusal ve küresel demokrasiler, ancak sağlam yerel demokrasilerin zemini üzerine inşa edilebilir.

Yaşayan demokrasiyi inşa etmek için atılması gereken çeşitli adımlar vardır:

Birincisi, yurttaşlığı yeniden tanımlamak ve ortak varlıkları topluluk adına ele geçirmektir. Yurttaşlığın yeniden tanımlanması ve ortak kaynakların ele geçirilmesi, hem doğal kaynaklar, rızklar ve karar alma süreçleri üzerindeki denetimi devletin elinden almayı, hem de DTÖ kuralları ve Dünya Bankası ile IMF'nin yapısal uyum programları aracılığıyla şirketlerin özelleştirdiği kaynakları yeniden kazanmayı içerir.

İkincisi, doğal kaynaklar ile rızkları ve yurttaşların haklarını korumak, sermayeyi düzenlemek için halkın egemenliğini artırarak hükümeti yeniden yaratmaktır. Aynı anda, atmosfer gibi ortak küresel ekolojik varlıklar üzerinde etkide bulunan faaliyetleri düzenlemek üzere hükümetler arası sorumluluk alanları tanımlamak gerekir. Hâkim kalkınma modeli, yerel toplulukların ve yurttaşların işlevlerini gasp eden merkezileşmiş hükümetlere dayanır. Topluma ait olan şeyi, bireylere ve topluluklara geri verebilmek, ulusal demokratik süreçlerle en iyi şekilde hayata geçirilecek karar alma gücünü şirketlerin ve küresel kurumların elinden almak için hükümeti yeniden yaratmalıyız. Çiftçilerin tohum saklamasını engelleyen merkezileşmiş devlet denetimi ya da kürtaj gibi konulardaki merkezileşmiş hükümet kontrolü, birey olarak insanlara, ailelere ve topluluklara ait olan demokratik ve özgür alanların devlet tarafından gasp edilmesine örnektir. Şirket küreselleşmesi, şirketlerin düzenlenmesinde devletin rolünü tasfiye ederken, köktencilik insanların denetlenmesinde devletin daha fazla rol almasını talep etmektedir. Demokrasinin gerçek hale getirilebilmesi için, bu gasp ve saptırmalara son verilmesi gerekir.

Üçüncü adım, küresel kurumların ve yönetimin yeniden yaratılmasıdır. Dünya Bankası, IMF ve DTÖ gibi küresel kurumlar, insanların ne iradesini ne de demokratik ifadelerini yansıtır. Küresel kurumlar, dünyanın yurttaşlarını savunmak açısından gün geçtik-

çe daha da başarısız bir tablo sergiliyor. Bu kurumlar, güç sahibi şirketlerin ve ülkelerin kendi emelleri için kullandığı birer araç haline geliyor. Bu arada, aslında yerel ve ulusal öznelere ait olması gereken yetkileri kendilerine mal ediyorlar. Örneğin DTÖ, yerel topluluklara ve ulusal hükümetlere ait olan biyolojik çeşitliliği denetleme hakkını gasp ediyor. Bunun sonucu olarak, yerel topluluklar tohumlarının, biyolojik çeşitliliklerinin ve kolektif bilgi birikimlerinin özelleştirilmesiyle ve çevrilmesiyle karşı karşıya kalmış durumdalar. Keza ulusal hükümetler, kendi sosyo-ekonomik koşullarına uygun patent yasaları çıkarmalarını engelleyen yasalara uymak zorunda kalıyorlar. Oysa biyolojik çeşitliliğin yönetilmesine ilişkin kuralları en uygun şekilde biçimlendirecek olanlar, yerel topluluklardır. Patentlerle ilgili yasaların sorumluluğunu üstlenecek en uygun merciler, ulusal düzeydeki mercilerdir; ancak o zaman yurttaşlar söz konusu ulusal politikalarda söz sahibi olabilir, hükümetlerin yurttaşların tohum, gıda ve ilaç gibi gereksinimlere ulaşma hakkını savunmasını sağlayabilirler. Küresel kurumların rolünü, işlevini ve gücünü yeniden tanımlamak, aynı zamanda küresel şirketlerin sahip olduğu gücü de yeniden tanımlamak anlamına gelir; çünkü şirketlerin egemenliği, gayri demokratik güç kullanan küresel kurumlar aracılığıyla tesis edilir.

Her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğu bir dünyada yaşadığımız için, yerel düzeydeki değişimlerin küresel ölçekte etkileri olur. Keza küresel düzeydeki değişimlerin de yerel ekonomiler, yerel kültürler ve yerel demokrasi üzerinde etkisi olur. Yaşayan demokrasi yereli, ulusalı ve küreseli, yaratıcı, bütünlüklü bir sinerjiyle birbirine bağlar ve bu sinerji sürdürülebilirliği, adaleti ve barışı getirebilir. Bu sinerji, bütün farklılıklarımızı kapsayan bir öz-örgütlenmeden doğacağı için, dışsal bir denetim ya da tahakküm olmaksızın gelişebilir.

Topluluk, Devlet ve Şirket

Küreselleşme, topluluk, devlet ve şirket arasındaki ilişkiyi tamamıyla akışkan hale getirdi. Küreselleşmenin cazibesi genellikle daha az bürokrasi, daha az merkeziyet, daha az bürokratik kontrol gibi özellikleri içeren bir fikre dayandırılır. Küreselleşme, devletin gücünün aşınmasına işaret ettiği gerekçesiyle övülür.

Küreselleşmenin ideolojik projeksiyonlarının pek çoğu, devlet ile şirketler, devlet ile pazar arasındaki yeni ilişkiye odaklanmıştır. Hindistan'ın şimdiki Başbakanı ve eski Maliye Bakanı olan Manmohan Singh'in şu sözleri, devlet eliyle düzenlemenin kaldırılmasını savunan ideolojiyi yansıtır: "İktidar, şirket yönetim kurullarına verilmelidir."[4] Ulus-devlet sultasından şirketlerin sultasına geçiş, insanlara daha fazla güç bahşetmiyor. Bu savı destekleyecek çok kanıt var; ama sırf şu olguyu düşünmek bile yeterli: Şirketler, özellikle ulusaşırı şirketler, hükümetlerden daha güçlü ve hesap verme yükümlülükleri daha az, bu da insanların elinde daha sınırlı bir güç olması demek.

Son yıllarda ulusaşırı şirketlerin ekonomik ve politik gücü olağanüstü artmış durumda. Bu şirketler, dünyadaki servetin üçte birini ellerinde bulunduruyorlar. Şu anda dünya ticaretinin giderek artan önemli bir oranını, firmaların kendi aralarında değil, kendi içlerinde yaptıkları ticaret oluşturuyor.

Şirket küreselleşmesi, iş dünyasında ve ticarette devlet eliyle düzenlemenin daha az olması anlamına geliyor. Fakat ticaretten ve şirketlerden elini çeken devlet, insanların yaşamına daha fazla giriyor. Küreselleşme, kaynakları kamusal alandan alıp şirketlerin alanına aktarırken, huzursuzluk ve isyan da ister istemez artıyor. İnsanların hayatta kalma seçenekleri yasadışı hale gelebiliyor. Bolivya'da tanık olduğumuz gibi, sözgelimi su gibi ortak kaynakla-

rın özelleştirme yoluyla çalınmasına göz yumulurken, yağmur suyunu biriktirmek yasak olabiliyor. Böyle bir durumda, işlevi sadece güvenliği sağlamakla sınırlı en küçük devlet bile muazzam derecede büyük ve kapsayıcı olacak, toplumun servetinin büyük kısmını tüketip yurttaşların yaşamlarının her alanını işgal edecektir.

Ulus-devletin gücünün aşınması, iktidarı şirketlerin elinde yoğunlaştırır. İktidarı insanlara devretmez; iktidarı tabana yayarak topluluklara geçirmez. İktidarı yerel düzeyden alıp, devletin kurumlarını, insanların sağlığının ve haklarının koruyucusu olmaktan çıkararak, şirketlerin mülkiyetinin ve kârlarının koruyucusu haline getirir. Bu durumda devlet, yurttaşları korumaktan ziyade yabancı yatırımı korumaya yönelir. Devletin işlevindeki bu alt üst oluşun en iyi örneği, "yabancı yatırımcıların yaşamlarını ve mülklerini korumak" üzere Hindistan polisinin yabancı güvenlik uzmanları tarafından eğitilmesi yönünde, son dönemde duyurulan bir tekliftir.[5] Bir başka örnek de, Hindistan hükümetinin son dönemde aldığı bir karardır: Hükümet, astım gibi ciddi sağlık sorunlarına yol açtığı tespit edilen MSG* maddesinin izin verilen düzeyini yükseltmeye karar vermiştir. Böylece, KFC gibi *fast food* zincirlerinin genişlemesi, halk sağlığından üstün tutulmuştur.[6]

Küreselleşmenin genişlemesi, yurttaşların kendi sağlık ve esenlikleri için gereken koşulları belirlemek ve etkilemek için ihtiyaç duydukları demokratik alanla çatışma halindedir. Şirketlerin kontrolünün genişlemesi, çoğunlukla, tüketici tercihi yoluyla demokrasinin genişlemesi kisvesi altında sunulur. Gelgelelim, çoktan

* Mono sodyum glutamat. Glutamik asit adındaki aminoasidin tuzudur. Yıllardan beri, lezzet artırıcı katkı maddesi olarak çeşitli gıda zincirleri tarafından kullanılmaktadır. Temel işlevi tüketicinin tat alma duyusunu yanıltmak suretiyle tüketilen gıdanın daha besleyici ve daha kaliteli olduğu izlenimi yaratmaktır. MSG'nin kalıcı sağlık etkileri hakkındaki tartışmalar devam etmekle birlikte, kısa vadeli etkilerinin olduğu kabul edilmektedir: baş ağrısı, terleme, ağız etrafında cilt yanması, çarpıntı, halsizlik, nefes darlığı vs. —y.h.n.

belirlenmiş bir dizi seçenek arasından tercih yapmak, özgürlük değildir. Şirket demokrasisi, yaşam koşullarımızı ve toplumu yönlendirecek değerleri belirleme hakkımızdan vazgeçmemizi gerektirir. Bireysel, elit tüketicilerin otomobil ve zararlı gıda seçenekleri arttıkça, toplulukların demokratik bir kamusal işleyişle kendi doğal kaynaklarını kontrol etme kabiliyeti azalmaktadır.

Dışlama Politikasından İçerme Politikasına

Doğal kaynaklar üzerinde şirketlerin kontrolü mü, yoksa toplulukların kontrolü mü? Hangisi sürdürülebilir, adil ve demokratik bir gelecek vaat eder? Hindistan'da baş gösteren en önemli sorunlardan biri, rızklarını doğal kaynaklara —toprak, su ve biyolojik çeşitlilik— ortak erişimle sağlayan çok sayıda yoksul insanın hayatta kalma hakkı. Her sektörde, şirketlerin kontrolü ile toplulukların kontrolü arasında ciddi bir çatışma baş gösteriyor.

Halk hareketleri, iktidarın merkezileşmiş ulus-devletlerin kurumlarında toplanmamasını talep ediyorlar. İktidardan toplumun her kesimi pay almalı ve çeşitli kurumlar iktidarı dağıtmalı, yerel düzeyde iktidarı en çok kullananlar yerel topluluklar olmalı. Ne var ki, ulusaşırı şirketlerin belirlediği gündem uyarınca, iktidarın merkezileşmiş ulus-devletlerin kontrolünden çıkarılması ve küresel şirketlerin veya DTÖ, Dünya Bankası ve IMF gibi küresel kurumların daha da merkezileşmiş kontrolüne devredilmesi gerekiyor.

İnsanlar, gündelik hayatları üzerinde etkili olan kararlar çerçevesinde demokrasiyi yeniden tanımlıyorlar. Ülkeyi, merkezileşmiş bir devlet çerçevesinde değil, halkı göz önüne alarak yeniden tanımlıyorlar. Yerelleşme yönündeki bu eğilim, aslında küreselleşmeye koşut olarak ortaya çıkmıştır. Eğer küreselleşme, şirketlerin güdümünde şirket kontrolüne yönelik bir gündemse, yerelleşme de insanların çevreyi, hayatta kalma olanaklarını ve rızklarını ko-

rumaya yönelik bir gündemidir. Devlet eliyle düzenlemenin ortadan kalktığı koşullarda, insanlar kendi ekolojik ve demokratik tepkilerini yaratmaktadırlar.

Yaşayan demokrasi, farklı kültürlerin ve toplulukların yaşamasına dayanır; ama aynı zamanda hepimizin tek bir ortak insanlığı, bütün canlılar ve yaşam formlarıyla tek bir ortaklığı paylaştığımız düşüncesine de dayanır. Yaşayan demokrasi, hem yereldir hem de küresel. Bu nedenle ve/veya mantığının dışlayıcılığının ötesine geçer, ilişkilerin ikiliklere hapsedilemeyeceği ve birbirlerinden ayrılamayacağı gerçeğiyle gelişir. İlişkiler, insanların birbirlerine kulak verip etkileşim kurmaları için gereken alanı yaratır. Bu da sorumluluk yaratır, paylaşım ve şefkatin zeminini oluşturur. İlişkilerin var olma nedeni, hepimizin yeryüzü ailesine mensup olmamızdır —aynı biyosferi paylaşır, aynı yeryüzü üzerinde yaşarız, hepimizin evi aynı gezegendir, bu nedenle hepimiz birer ilişkiyizdir. Bu bizim en temel kimliğimizdir. Bu kimlik, hem gündelik hayatımızı geçirdiğimiz özgül mekânla, hem de tek bir yeryüzü ailesinin, tek bir insanlığın mensubu olduğumuzun bilinciyle şekillenir.

Yerelleşme Otarşi* Değildir

Yerelleşme, otarşi ya da izolasyon değildir. Küreselleşme mantığını, yabancı ya da büyük ölçekli yatırımın söz konusu olduğu her somut durumda, sürdürülebilirlik, demokrasi ve adalet sınavına tâbi tutmaktır. Ayrıca devleti, halkın çıkarlarını korumanın ve devletin el koyduğu iktidar ve otoriteyi sıradan insanlara geri vermenin aracı haline getirmektir. Yaşayan demokraside, hükümetin özü öz-yönetimdir. Yaşamın sadece öz-örgütlenmeye imkân tanımayan alanlarında, hükümete ihtiyaç vardır. Günümüzde

* İng. *autarky*. Kendi kendisine yeterli olan ve sınır aşırı ticaret yapmayan ekonomi biçimidir. —y.h.n.

asıl mesele, devleti, merkezi, bürokratik ve denetleyici olmayan, topluluklara dayanan ve onlara karşı sorumlu olan bir tarzda nasıl yeniden yaratacağımızdır. Mal ve hizmetlerin dağıtımına, çevre üzerinde yaratılan etkilere ilişkin kararları, düzenlemeden ve hesap verme yükümlülüğünden azade pazar güçlerine bırakmak hatadır. Pazarın toplumsal düzenlenişi, gelişmiş topluluk haklarının ve sosyal politikaların varlığını gerektirir –bu, bireysel tüketici tercihlerinden farklı bir şeydir. Küreselleşmenin arkasındaki kuvvet olan ulusaşırı şirketler ile, yerelleşmenin arkasındaki kuvvet olan yurttaşlar ve yerel topluluklar arasındaki mücadele, hem şirketlere düzenleme getirip hem de insanların özgürlüğünü tanıyan ve artıran bir devletin nasıl olması gerektiği konusunda bir mücadeleye yol açıyor. Yokluklardan azade olmak –gıda, ev, temel ihtiyaç mahrumiyetinden kurtulmuş olmak– en temel özgürlüktür, bu temel olmadan diğer özgürlükler kazanılamaz. Yaşayan demokrasiler inşa ederek, sivil toplumu sağlamlaştırarak, insanları güçlendirerek bu özgürlüğü güvence altına almak, günümüzün demokrasi projesidir.

Halkın Korumacılığı

Yerelleşme yönündeki hareketler, insanlarda yeni bir korumacılığın gelişmesini sağlıyor. Çevreyle ve ekonomiyle ilgili kararları alma gücü ve yetkisi, merkezi devletlerden, yerel düzeyde kendi kendini yöneten yapıların eline geçiyor. Artık devletin hangi rollere ve işlevlere sahip olması gerektiğine, yurttaşlar ve topluluk örgütlenmeleri karar veriyor. İnsanlar şu anda ulusaşırı şirketlerin çıkarlarını kollayıp yurttaşların, küçük üreticilerin ve küçük esnafın çıkarlarını feda eden çarpık toplum kurumlarını –yargı kurumlarını, polis gücünü, devlet dairelerini– dönüştürmenin yollarını arıyorlar.

ABD Ticaret Kanunu'nun 301. maddesindeki zorlayıcı hükümlerin, IMF ve Dünya Bankası'nın liberalleşme yönündeki baskılarının ve GATT* Uruguay Turu'nun bir araya gelmesiyle birlikte, 1991'den beri dünyanın en büyük şirketleri Hindistan'da yeni yatırım fırsatlarını zorlamaktadır. Bu yatırımlar ve politikalar, yabancı yatırımcıların çıkar ve haklarının, Hindistan yurttaşlarının çıkar ve haklarından üstün tutulmasına yaramıştır. Ama şimdi, bütün sektörlerde, en büyük çokuluslu şirketler, sadece hükümetin değil, halkın da onayını almanın demokratik faaliyet göstermek için şart olduğunu kabul etmeye zorlanıyorlar.

İster Kerala'daki Coca-Cola; Delhi'deki Suez; Karnataka'daki Monsanto, Cargill ve W. R. Grace; Goa'daki DuPont; Delhi ve Bangalor'daki KFC olsun, ulusaşırı şirketlerin ülkeye girişi yerel topluluklar ve taban hareketleri tarafından sorgulanıyor. Yerel topluluklar hep bir ağızdan şöyle diyorlar: "Yatırım ve kalkınma süreçlerinin işleyişine biz karar vereceğiz. Kendi doğal kaynaklarımızın mülkiyetini ve kullanımını biz belirleyeceğiz." Bu mesaj bir köyden diğerine, bir yatırım alanından diğerine yankılandıkça, demokratik adem-i merkezileşmeye ve ekonomik yerelleşmeye dayalı yeni bir çevre felsefesi de hayata geçiriliyor. Halkın baskısı, hükümeti, sadece yabancı yatırımcıları değil, kamu çıkarını ve ülkenin doğal ve kültürel mirasını koruma görevini hatırlamaya zorluyor.

Çevre yönetiminde, şirketlerin çıkarları lehine işleyen merkezi devletin ve devletüstü sistemlerin ötesinde bir sistem doğuyor. Yerelleşme, küreselleşmenin ve ticari açgözlülüğün panzehiri olarak ortaya çıkıyor.

* General Agreement on Tariffs and Trade. Gümrükler ve Ticaret Genel Anlaşması. –y.h.n.

Çeşitlilik Ve Özgürlük

Yeşil Devrim*, çeşitliliğin bilinçli bir şekilde yok edilmesinin örneğidir. Yeni biyoteknolojiler bu eğilimleri yineliyor ve derinleştiriyor. Dahası, yeni teknolojiler, GATT'ın (Gümrükler ve Ticaret Genel Anlaşması), Biyolojik Çeşitlilik Anlaşması'nın ve başka ticari platformların, fikri mülkiyet hakları rejimi çerçevesinde uygulanan patent tekelleriyle birlikte, yaşam formlarının çeşitliliğini, endüstriyel üretim ve kâr için hammaddeye indirgiyor. Ayrıca, farklı canlı türlerinin kendini idame etme özgürlüğünü, rızkları doğanın çeşitliliğine bağlı olan küçük köylü ve üreticilerin özgür sürdürülebilir ekonomisini tehdit ediyor.

Sözgelimi tohum, kendisini yeniden üretir ve çoğaltır. Çiftçiler tohumu hem mahsul olarak hem de gelecek yılın ekini olarak kullanır. Tohum özgürdür, hem ekolojik anlamda, hem kendisini yeniden üretmesi anlamında hem de çiftçinin rızkını yeniden üretmesi bakımından ekonomik anlamda.

Bu tohum özgürlüğü, tohum şirketleri açısından büyük bir engeldir. Bir tohum pazarı oluşturmak için tohumun maddi olarak dönüştürülmesi ve yeniden üreme kabiliyetinin engellenmesi gerekiyor. Ayrıca tohumun yasal statüsü de değiştirilmeli, çiftçi topluluklarının ortak mülkiyeti olmaktan çıkarılıp tohum şirketlerinin patentli özel mülkü haline getirilmelidir.

Tohum, yaşamın maniple edildiği ve tekel altına alındığı bir çağda özgürlüğün alanı ve simgesidir. Tohum, sadece büyük ve güçlü olmakla kalmaz, en küçük kulübelerde ya da bahçelerde ve en yoksul ailelerde direnişin ve yaratıcılığın göstergesi olarak yaşam bu-

* 1960'lardan itibaren, dünya tarımında yüksek tane verimi sağlayan ve bunun için bol miktarda tarımsal girdi ihtiyacı duyan, melez tarla bitkilerinin yaygın üretimini destekleyen topyekün dönüşüm. –y.h.n.

labilir. Gücünü, küçüklüğünden alır tohum. Tohum, aynı zamanda çeşitliliği barındırır. Hayatta kalma özgürlüğünü somutlaştırır. Tohum özgürlüğü, çiftçilerin şirketler karşısında özgür olmasından daha öte bir şeyi, farklı kültürlerin merkezileşmiş denetimden bağımsız olmasını temsil eder. Tohumda, ekolojik sorunlar ve sosyal adalet bir araya gelir. Tohum, içinde bulunduğumuz serbest ticaret yoluyla sömürgeleştirme döneminde, Gandi'nin "çıkrığı" –Hindistan bağımsızlık hareketi sırasında özgürlüğün simgesi– olabilir.

Yıllarca birlikte çalıştığım, pek çok engel ve baskıyı aştığımız hareketlerle işbirliği içerisinde, çiftçilerin arazilerindeki tohum çeşitliliğini kurtarmak için bir ulusal program geliştirdik. Buna Navdanya (kelime anlamıyla dokuz tohum) adını verdik. Bu isim, çeşitliliğin zenginliğini çok güzel simgeliyor. Bizim oluşturduğumuz program, tohum korumaya yönelik ilk program değil. Genetik kaynaklar daha önce de, tohum ıslahı amacıyla her zaman toplanmıştır. Tohum ıslahının tektipleştirme riski, 1970'lerde devleti gen bankaları oluşturmaya sevk etti. Ne var ki gen bankaları, çiftçilerin arazilerinden topladıkları biyolojik çeşitliliği çiftçiler aracılığıyla ve onlarla birlikte korumadılar. Çiftçilerin arazilerinden gen bankalarına akan çeşitlilik, tohum şirketlerine aktarıldı. Çiftçiler, şirket tohumlarının tüketicilerine dönüştü. Bu süreç, çiftçiyi genetik çeşitliliği korumak ve tohumun kullanılıp geliştirilmesinde inisiyatif kullanmak gibi kritik bir işlevden mahrum bırakıyor. Çiftçilerin kendi biyolojik ve fikri miraslarına sahip çıkma hakkını çalıyor. Korumayı üretimden, bilim insanını çiftçiden ayırıyor. Navdanya, çiftçiler ile bilim insanlarının dikey değil, yatay ilişkiler kurmalarını, biyolojik çeşitliliğin korunması ile gıda üretiminin el ele vermesini, çiftçilerin bilgilerini çalmak yerine bilgilerinin sağlamlaştırılmasını hedefliyor.

Hayata geçirmek istediğimiz temel değişimler, ancak uzun vadede gerçekleştirilebilir; ama Navdanya, çalıştığımız köylerde şimdiden ciddi etkiler yaratmış durumda. Yerli tohum çeşitliliğini korumak için küçük çabalarımızın yeterli olmadığını biliyorduk. Bu nedenle, yeni teknolojiler ve fikri mülkiyet hakları aracılığıyla yaşamın her alanında tekel kuran çokuluslu şirketlerin tehdidine karşı, kamuoyunu harekete geçirmek üzere çiftçi hareketleriyle el ele verdik.

1991'de çiftçi örgütleriyle temas kurup onları yeni eğilimler konusunda uyardım, çiftçilerin tohumları serbestçe kullanma, değiş tokuş etme ve değiştirme haklarını korumak için onlarla birlikte çalışmak istediğimi bildirdim. Şubat 1992'de, Karnataka Rajya Ryota Sangha (KRRS) [Karnataka Eyaleti Çiftçi Birliği] ile birlikte GATT ve tarım üzerine ulusal bir konferans düzenledik. Ekim 1992'de, KRSS'nin Hospet'te düzenlediği kitlesel bir çiftçi yürüyüşünde, ismini, Gandi'nin adaletsiz rejimlerle işbirliğine girmeme ilkesine dayanan hakikat mücadelesinde izlediği *satyagraha** [hakikate bağlılık] politikasından alan tohum *satyagraha*sı başlatıldı. Mart 1993'te Delhi'deki tarihi Red Fort [Kızıl Kale] bölgesinde ulusal çiftçi örgütü Bharatiya Kisan Sendikası [Hindistan Çiftçi Sendikası] liderliğinde ulusal bir yürüyüş düzenledik. 15 Ağustos 1993 Ulusal Bağımsızlık Günü'nde, çiftçiler *samuhik gyan sanad*larını (kolektif fikri mülkiyet haklarını) ilan ettiler. 2 Ekim 1993'te, Bangalor'da 500 bin çiftçinin katıldığı bir gösteride tohum *satyagraha*sının birinci yılı kutlandı. Bu gösteride, diğer Üçüncü Dünya ülkelerinden çiftçilerin yanı sıra çiftçi hakları ve sürdürülebilir tarım üzerine çalışan bilim insanları da bizimle dayanışma gösterdiler. Tohum *satyagraha*sının dünyaya açılması, bir yıl içinde, *küreselleşme* kelimesine yeni bir anlam vermişti. Artık bu kelime, serbest ticaretin

* Mahatma Gandi tarafından geliştirilen şiddet içermeyen direniş felsefesine ve pratiğine verilen Sanskritçe isim. —y.h.n.

savunucularının jargonunda olduğu gibi küresel şirketleri ifade etmiyor, yaşamın her yönü üzerindeki merkezi denetime karşı halk direnişinin küreselleşmesi anlamına geliyordu. 1994'te, yalancı tespih ağacı* tohumunun patentini alan W. R. Grace şirketine karşı *neem* kampanyasına başladık. Hükümetin 1994'te Marakeş'teki GATT'ı imzalamasını engellemek için seferber olduk ve bu anlaşmayla DTÖ kurulduktan sonra da ona karşı çıkmak ve meydan okumak için eylemlerimize devam ettik. Uluslararası çapta, 1994'te Uluslararası Küreselleşme Forumu** olarak ve Seattle'dan sonra "Dünyamız Satılık Değildir" Şebekesi*** olarak örgütlendik. Hindistan'da DTÖ'ye Karşı Halk Kampanyası'nda 250 örgüt bir araya geldi. Kampanya, eski GATT delegesi olan ve Uruguay Turu'na katıldığı için demokratik olmayan "anlaşmaları" halka dayatmak için başvurulan hileleri iyi bilen S. P. Shukla öncülüğünde yürütüldü. Katılımcılar arasında dört eski başbakan, işçi sendikaları, kadın hareketi örgütleri, çiftçi sendikaları ve çevre örgütleri vardı. 2000'de halkların doğal kaynaklara erişim hakları için mücadele eden hareketler, Mandal Pandey'in 1857'de Hindistan'ın bağımsızlığı için ilk hareketi başlattığı yerde bir araya geldi. Kendimizi, toprakla, ormanlarla, biyolojik çeşitlilikle, gıda ve suyla ilgili temel özgürlüklerimizi korumaya vakfettik. *Bija swaraj* (biyolojik çeşitlilik ve tohum demokrasisi), *anna swaraj* (gıda demokrasisi) ve *jal swaraj* (su demokrasisi) hareketleri böyle doğdu.[7]

Yerli tohum, monokültüre ve tekel haklarına direnmenin bir yolu haline gelmiştir. Tektiplikten çeşitliliğe doğru sürdürülebilir geçişte, bütün türlerin haklarına saygı duyulur. Yerli tohumları koru-

* Lat. *azadirachta indica*; Hint. *neem*. Maun ailesinden, büyük bir tropikal Asya ağacı. Tonik olarak kullanılan acı bir kabuğu, böcek öldürücü ve antiseptik özelliklere sahip yaprak ve tohumları vardır. Tıbbi kullanımı olan aromatik bir yağ elde edilir. —y.h.n.

** International Forum on Globalization.

*** "Our World is Not for Sale" Network.

mak, biyoteknoloji sanayisi için gerekli hammaddeyi korumaktan çok daha öte bir anlam ifade eder. Soyu tükenme noktasına getirilen tohumlar, doğa hakkında düşünmenin ve ihtiyaçlarımızı gidermenin başka yollarının tohumlarını içlerinde barındırır.

Çeşitliliğin korunması, her şeyden önce, doğada ve toplumda, ekosistemlerde ve bilgi sistemlerinde alternatiflerin filizlenmesine imkân tanımaktır. Çeşitliliği beslemek ve korumak günümüzde bir lüks değildir, hayatta kalmak için elzemdir. Çeşitlilikte en küçük şeylerin bile değeri ve işlevi vardır. Küçük şeylerin serpilmesine imkân vermek özgürlüğün gerçek ölçütüdür.

Tohum Saklama: Etik Görevimiz ve İnsan Hakkımız

Tohum, gıda zincirindeki ilk halkadır. Sanskritçe'de *bija* (tohum) yaşamın kaynağı anlamına gelir. Tohum saklamak bizim görevimiz, tohumları paylaşmak kültürümüzdür.

Tohumlar ve genetik kaynaklar üzerindeki patentler, bizleri doğuştan gelen haklarımızdan mahrum bırakır, tohum saklamayı ve paylaşmayı fikri mülkiyet suçuna dönüştürerek rızklarımızı ellerimizden alır. Bu, kültürümüze, insan haklarımıza ve bizatihi hayatta kalma imkânlarımıza yönelik bir saldırıdır.

Güney'in yoksul köylüleri, tohum tekelleri karşısında dayanamamaktadırlar. Kanadalı çiftçi Percy Schmeiser'in davası, bu nedenle sadece kendi kaderi üzerinde değil, milyarlarca başka çiftçinin kaderi üzerinde de belirleyici olacak. Schmeiser'in kanola mahsulü, Monsanto'nun Round Up marka hazır kanolası yüzünden kirlenmişti. Monsanto, Schmeiser'in zararını tazmin etmediği gibi, "fikri mülkiyet hırsızlığı"ndan kendisine dava açmıştı.[8] Monsanto'nun Schmeiser'e açtığı ahlakdışı ve haksız dava, çiftçilere karşı işlenmiş çifte bir suçu temsil ediyor. Öncelikle, gayri meşru tohum pa-

tentleri oluşturup dayatmaları, bizi tohum saklamaya yönelik insani hak ve görevimizden mahrum bırakıyor. İkincisi, ürünleri kirleten şirketi, mülkiyet hakları ve daha fazla kârla ödüllendiriyor. "Kirleten öder" ilkesi, bu davayla "kirletene ödenir" ilkesine dönüşüyor.

Bu ters içtihat, bütün çiftçiler ve bütün canlı türleri adına düzeltilmelidir. Çiftçilerin özgürlüğü, şirket tekellerinin özgürlüğünden önce gelmelidir. Çiftçilerin hayatta kalma imkânları, şirketlerin açgözlülüğünden önce gelmelidir. Schmeiser'in geleceği, bizim geleceğimizdir. Onun tohum özgürlüğü, bizim özgürlüğümüzdür. Onun bir çiftçi olarak hakları, bütün çiftçilerin insan haklarının simgesidir.

Gandi'nin *swadeshi* [kendine yeterlilik], *swaraj* [öz-yönetim], *satyagraha* [hakikate bağlılık] ve *sarvodaya* (içerme) vizyonu, yaşayan ekonomiler ve yaşayan demokrasiler inşa etmede bize ilham oluyor. Bizler, onun mirasında umudu, özgürlüğü, kendi yaratıcılığımızı buluyoruz. Gandi'nin felsefesi eylemlerimizi yaşamla dolduruyor. Gandi aracılığıyla kurucu eylemlerle işe koyuluyor; her eylemi en sağlam direnişimize dönüştürüyoruz. Hükümetler, tarımla ilgili fikri mülkiyet hakkı kanunlarını yürürlüğe koymaya başladıklarında, ki Hindistan, Patent Kanunu'na eklediği üç maddeyle ve bitki türleri hakkındaki kanunlarla bunu yaptı, Gandi'nin şu sözlerini hatırlıyoruz: "İnsanların itaat etmesi gerektiği itikadı sürdüğü müddetçe adil olmayan yasalar da, kölelik de var olacaktır." Bu sözleri hatırlayıp *bija satyagraha*ya olan bağlılığımızı tazeliyoruz. Mahatma Gandi, Tuz Kanunlarını ve Britanya İmparatorluğu'nun tuzu sömürgeleştirmesini protesto etmek için tuz *satyagraha*sına başlamıştı. Bu gelenekte, Hindistan'daki halk hareketi, *bija satyagraha*ya bağlı kalıp adil olmayan ve ahlakdışı fikri mülkiyet kanunlarına itaati reddetmişti.

Genetik kirlilik, biyolojik çeşitliliği, küreselleşme de çiftçilerimizi tehdit ettiği için, *swadeshi* ve *swaraj*a dayanan yaşayan ekonomiler ve yaşayan demokrasiler inşa ediyoruz. Tohumun yıl boyu filizlenme, gelişme ve kendisini yenileme potansiyeli taşıması gibi, Gandi'nin mirası da özgürlük için yürüttüğümüz eylemleri ve stratejileri, içinde bulunduğumuz zamana ve koşullara uygun şekilde filizleme, geliştirme ve yenileme potansiyeline sahiptir.

Swadeshi çabalarımız, tohumdan başlayıp, *jaiv kheti* (organik tarım) ve adil ticareti de kapsamaya başladı. Biyolojik çeşitliliğin korunması biçimini alan *swadeshi*, *satyagraha* direnişine, yani ahlakdışı ve adil olmayan yasalara uymama ilkesine dayanarak, organik biçimde *jaiv panchayata* (yaşayan demokrasiye) dönüştü.

Gandi'nin mirası yaşıyor ve yaşamı bütün çeşitliliğiyle özgür kılacak yeni araçlar yaratmamız için bize umut veriyor. Gandi'nin mirası, insanların ve tüm canlı türlerinin özgürlüklerinin tohumlarını taşıyor. Gandi'nin mirası, insanlığın umududur.

Yaşayan Demokrasi Hareketi

Seattle ve Cancún'daki hareketlerin başarısı ve Dünya Sosyal Forumları'ndaki olağanüstü seferberlik, tek kültürlülüğe ve manipülasyona değil, çeşitliliğe ve öz-örgütlenmeye dayanan yeni politikaların örnekleridir. Bunlar, demokrasi için yeni bir öz-örgütlenme modeli oluştururlar. Gerek yerel gerekse küresel düzeydeki başarılar, politikada her düzeyde dönüşüm yaratmanın temeli olarak öz-örgütlenmenin imkânlarına işaret eder.

Şirket küreselleşmesinin şiddetine ve yüzeysel dinler ile dar milliyetçi kimlikler aracılığıyla meşrulaştırılan savaşlara, aynı anda hem yerel hem de evrensel olan araçlarla karşılık verilmesi gerek-

mektedir. Bu süreçlere yönelik yerel tepkiler, yeryüzündeki ekolojik ayak izimizi en aza indirmek, rızk ve iş fırsatları yaratmaktır. Kökleri biyolojik ve kültürel çeşitliliğe dayanan farklı kimliklerimiz, yer ve aidiyet duygularımız, verdiğimiz bu yerel tepkilerden doğar. Evrensel tepkilerse, diğer canlılarla yaşamı, insanlığın bütünüyle insanlığı paylaştığımız kabulünden doğar.

Şirket küreselleşmesinin hâkim biçimi, dar, son derece yerelleştirilmiş bir çıkarı, evrensellik kisvesinde sunarak dayatır. Bu dayatma, derin bir yapısal şiddeti içerir ve kimlikler tehdit altına girdiği, güvenlik duygusu aşındırıldığı için şiddet kısır döngüsünü tetikleyerek "terörizm" biçimi altında bir tepkiye yol açar. Evrensel olan, küresel olarak dayatılmış yerel bir çıkardan ibaret olamaz. Evrensellik, şiddet karşıtlığına dayalı evrensel ilkelere uygun yaşayan bütün insanların niteliği olmalıdır —insan olmayan canlılara yönelik şiddetten arınmışlığın ekolojik sürdürülebilirliği; insan yaşamına yönelik şiddetten arınmışlığın toplumsal ve ekonomik adaleti. Evrensel, öz-örgütlenmeyle eyleme geçen, ama yaşama yönelik sevgi ve saygı ortak ilkeleriyle yönlendirilen çeşitli ve çoğul yerelliklerin taşıdığı imkânların hayata geçmesidir. Tolstoy, ölüm döşeğinde şöyle yazıyordu:

> İnsanların, ancak birlik olarak esenliğe kavuşacaklarını, birliğin de şiddetle sağlanamayacağını anlamak. Birliğe, ancak her bir insan birliği değil, yaşamın yasalarına uymayı düşündüğü zaman ulaşılabilir. Ancak, bütün insanlar için geçerli olan bu yüce yaşam ilkesi insanlığı birleştirebilir.[9]

Kartezyen, mekanist dünya görüşünün sonuçlarından biri de, insanın, ötekinin lehine olduğu inancıyla kendi tavrını ötekilere dayatabilmesine izin vermesidir. Irak Savaşı'nın Iraklılar açısından iyi sonuçlar doğurması gerekiyordu. Öte yandan, bu mekanist evrensellik görüşü, sıradan insanların değişim için inisiyatif kullan-

maktan imtina etmelerine yol açar; çünkü mekanik olarak tanımlanmış bir birlik anlayışında, ya hep ya hiç ilkesi söz konusudur.

Gandi'nin gözlemlediği gibi:

> Hiç kimsenin, doğru yolu seçmek için bir başkasını beklemek zorunda olmadığını vurgulamamız gerek. İnsanlar genellikle, hedefe bütünüyle ulaşamayacaklarını hissettiklerinde işe başlamakta tereddüt ederler. Bu yaklaşım aslında ilerlemenin önünde bir engeldir.[10]

Yaşayan demokrasi hareketi, bulunduğumuz noktadan işe başlayabileceğimiz ve gündelik eylemlerimizde en büyük hayallerin, en derin değerlerin izinden gidebileceğimiz kabulüne dayanır. Yeryüzü Demokrasi'sinin ilkeleri —yeryüzü ailesinin mensupları olduğumuzu, en köklü kimliğimizin yeryüzü kimliği olduğunu ve en yüce görevimizin yeryüzündeki bütün yaşamı korumak olduğunu savunan ilkeler— *jaiv panchayat* (yaşayan demokrasi) hareketinden doğmuştur.

9 Ağustos 1999'da, *jaiv panchayat* hareketinde örgütlenmiş yüzlerce köylü topluluğu, biyolojik korsanlığa karşı yürüttükleri kampanya çerçevesinde, DTÖ Genel Başkanı Mike Moore'a bir mektup gönderdi. Mektubun bir yerinde şöyle yazıyordu:

> Adem-i merkezileştirilmiş demokratik sistemimiz çerçevesinde, sadece bizim yargı alanımıza giren konularda kararlar almanıza izin vermeyeceğimizi bildirmek istiyoruz. Anayasamızda ve Biyolojik Çeşitlilik Anlaşması'nda* tanınan devredilemez haklarımıza dayanarak, DTÖ'nün haklarımızı ihlal etmesine, bilgi birikimimizi ve biyolojik çeşitliliğimizi talan edenleri korumasına izin vermeyeceğiz.

Mike Moore, bunun üzerine Hindistan'ı ziyaret etti. Hindistan hükümeti de, DTÖ'ye sunduğu raporda, yerli topluluklara tarımla

* Convention on Biological Diversity (CBD). 1992 BM Yeryüzü Zirvesi'nde imzalanmıştır. —y.h.n.

ilgili fikri mülkiyet kanunlarının dayatılmasının sorun teşkil ettiğini kabul etmek zorunda kaldı. Daha yakın bir tarihte, yerel hareketler, DTÖ'nün genetiği değiştirilmiş organizmaları (GDO) demokratik olmayan biçimde dayatmasına tepki gösterdiler. GDO karşıtı hareket, yerel ve ulusal yurttaş hareketlerinin, DTÖ'nün Avrupa'ya karşı sergilediği ABD inisiyatifli olumsuz tutumuna karşı gösterilen küresel bir tepkidir.

Yaşayan demokrasi hareketi, yerel ile küreselin, mikro ile makronun ortakyaşamına* dayanır. 1987 yılında düzenlenen Yaşamın Kanunları Konferansı'nın verdiği ilham ve buradan devşirilen bilgiler olmasa, Navdanya da olmazdı. Ve genetik mühendisliğinden, altın pirinçten, proteinli patateslerden daha üstün bir alternatif olarak ekolojik tarım yöntemlerinin önünü açan yeni imkân ve olasılıklar ortaya çıkmasa, tarımda fikri mülkiyet kanunlarına ve GDO'ya karşı küresel düzeyde mücadele veren hareketler de bugünkü halleriyle ortaya çıkamazlardı. Kolektif fikri mülkiyet hakları ve tohum bankaları aracılığıyla, biyolojik çeşitliliği ve bilgi birikimini ortak kaynaklara dönüştürüp koruma yolundaki girişimlerimiz, sadece yerel topluluklar değil, tüm toplumlar için yeni alternatifler yarattı. Bize kalan son özgürlüklerin de elimizden alınmasına izin vermedik. Ve direnişimiz, hem farklı sorunlar için, hem de farklı coğrafyalarda yaşayan başka insanlar için yeni ufuklar açtı.

Biyolojik Çeşitlilikten Monokültürlere

Yoğun kimyasal madde ve su kullanımına dayanan endüstriyel tarım, tektipleşmeye ve monokültüre yol açarak biyolojik çeşitliliğin yok olmasına neden olur. Her tarımsal iklim bölgesinde, ona uyum sağlamış canlı türlerine dayalı bir tarım sistemi gelişmiş-

* Ing. *symbiosis*.

tir. Oysa endüstriyel tarım, ekosistemleri ve tarım çeşitliliğini yok eder. Ayrıca, pek çok ekinin soyunun tükenmesine neden olur. Nitekim pirinç ve buğday monokültürleri, genellikle karışık ve münavebeli olarak yetiştirilen farklı darı türlerinin, bakliyatın ve yağlı tohumların yerini almıştır. Sonuç olarak endüstriyel tarım, farklı bitki türlerini yok ederek, ekosisteme ve iklime değil, kimyasal maddelere uyum sağlamış tektip bitki türleri yaratır.

Hintli çiftçiler, yüzyıllar boyunca, yaban sucul çayırlar arasından binlerce pirinç türü seçip yetiştirmişlerdir. Ekili ürünler arasında hiçbiri bu derece gelişmiş değildir. Himalayalar'ın tepelerindeki ılıman iklimden, alçak bölgelerdeki tropik iklime, deniz kıyılarının sulak ve tuzlu bataklıklarına kadar, ülkenin hemen hemen her yerindeki farklı ekolojik koşullara uygun pirinç türleri vardır. Hindistan'da yetiştirilen pirincin çeşitlilik bakımından, tahminen 200 bin farklı türle dünyada ilk sırada yer aldığı söylenebilir.

Hint pirinci, çok geniş bir morfolojik ve fizyolojik çeşitliliğe sahiptir. Olgunlaşma süreleri 60 ile 200 gün arasında değişir ve farklı ekolojik koşullara uyum gösterirler. Renkleri tamamen mor olan pirinç türleri vardır. Tanelerin boyu 3,5 ile 14 milimetre, genişlikleri ise 1,9 ile 3 milimetre arasında değişir. Tanelerin rengi ve özellikleri de değişiklik gösterir: Bazısı kırmızıdır, bazısı uzun ve ince, bazısı kokulu, bazısı yapışkandır. Orissa'daki Caypur arazisinde, morfolojik açıdan farklılık gösteren 1.500 pirinç türü yetiştirildiğinin bulgulanmış olması, tür çeşitliliğinin boyutlarını gösterir. Her yerli pirinç türü, yıllar içinde, çevre koşullarındaki ani değişimler ve ne zaman vuracağı belli olmayan muson yağmurları da dahil olmak üzere, bölgenin özgül ekosistemine uyum sağlamıştır. Dolayısıyla, en olumsuz koşullar altında bile, asgari düzeyde de olsa pirinç mahsulü elde edilebilmektedir. Bu geleneksel pirinç türle-

ri, binlerce yıl boyunca, tatları, pişme özellikleri, kokuları ve tıbbi özelliklerine göre çiftçiler tarafından seçilip yetiştirilmiştir.

Sir Albert Howard ve karısı G. C. C. Howard, Habibue Rehman Khan'la birlikte kaleme aldıkları klasik eserleri *Wheats of India*'da [Hindistan'ın Tahılları], 10 alt-türe ait binlerce buğday türü tespit etmişlerdir. Bugünse pek çok bölgede, kimyasal maddelere uyum sağlamak üzere yetiştirilmiş sadece birkaç tür kalmıştır.

Bu çeşitlilik kaybı, olumsuz bir şey midir? Modern tarım, bu genetik tektipliğin, daha çok ürün elde etmek ve arzu edilen morfolojik ve tarımsal özelliklere sahip ürünler yetiştirmek açısından avantajlı olduğunu iddia etmektedir. Genellikle bilim insanları, yeni bir ürünü hızla pazara sürme baskısıyla bir tür geliştirirken ya da bir türü değiştirirken, direnç kazandırmak için tek bir büyük gene odaklanırlar. Oysa geleneksel direnç bu kadar basit değildir. Direnç, pek çok genin bir arada çalışmasının sonucu olabilir. Ancak, böylesine karmaşık bir direnç oluşumunu hesaba katacak ıslah yöntemleri, çok vakit alır, çok karmaşık ve masraflıdır.

Tek gene dayalı direnç oluşumunu kullanan tohum ıslahçısı, ürünü zararlı böcekler ya da hastalıklar için çok kolay bir hedef haline getirmiş olur. Aşmaları gereken tek bir savunma hattı vardır. Bu tektipleşme tehlikesine, tarihte pek çok kez tanıklık edilmiştir: 1840'larda İrlanda'da baş gösteren patates kıtlığı; 1971'de Hindistan'da açlığa neden olan, inci darısının* kökünü kurutan mildiyö hastalığı**; son dönemde Güney Asya pirinç tarlalarında yaygın olarak baş gösteren, pirinç büyümesini durduran çeltik cücelik virüsü*** krizi gibi.

---

* İng. *pearl millet*.

İng. *mildew*.

*** İng. *rice stunt virus*.

Geleneksel tür çeşitliliğini korumanın yararları ise, Zambiya'da görüldü: Ülke içindeki mısır arzının yüzde 90'ı, tektip bir melez mısır örtüsü kullanılarak yetiştiriliyordu. Ancak, 1974'te yeni bir küf ürüne musallat oldu ve melezlerin yüzde 20'sini sardı, buna karşılık hastalığın geleneksel mısır üzerinde zararlı bir etkisi olmadı.[11] Bu, doğal çeşitliliğin dayanıklılığını gösteren somut bir örnektir. Batı Bengal'de son dönemde yapılan araştırmalar, ürün miktarını artıran türlerin devreye sokulmasından sonra, pirinç böceklerinde ve hastalıklarında ciddi bir artış olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla, pek çok tarım topluluğu açısından —ister toplumsal, ister kültürel ya da genetik olsun— çeşitlilik, güvenlik anlamına gelmektedir. Genetik çeşitlilik çiftçilere, zararlı böceklere, hastalıklara, beklenmedik iklim değişimlerine karşı güvenlik sağlar. Ayrıca küçük çiftçilerin, ürünlerini yetiştirdikleri son derece değişken çevrelerde, olabilecek en yüksek mahsulü elde etmelerini sağlar. Yüksek mahsul, ancak yetiştikleri mikro-çevreye uyum sağlamış, karışık ve çeşitli türlerin ekilmesiyle elde edilebilir, bir ya da birkaç "modern" türün ekilmesiyle değil. Bu tarz tektip türler, ancak çevrenin de tektip olması halinde yüksek mahsul verebilir. Bu da, suni gübre ve sulama sayesinde verimliliğin ve su kullanımının yüksek seviyelere ulaştığı, yüksek kalitede toprakların varlığını gerektirir —küçük çiftçilerin karşılamasının mümkün olmadığı koşullardır bunlar. Çiftçiler bu koşulları sağlasa bile, suni gübrelerin kullanımı toprak erozyonuna neden olmuş ve toprağı kalitesizleştirmiştir. Aynı şekilde, yıl boyu devam eden sulamalar, yeraltı su tablasının ciddi şekilde düşmesine neden olmuştur. Nehirler üzerine kurulan barajlarla işleyen büyük sulama projeleri, çözdükleri sorunlardan çok daha fazla ekolojik ve toplumsal soruna yol açmıştır.

Ayrıca, genetik çeşitlilik tarım topluluklarına, çeşitli kullanım

alanları olan farklı ürünler sağlamaktadır. Belirli bir ürünün bazı türleri anında tüketilmeye uygunken, bazı türler uzun süre saklanabilir, bazılarıysa zararlı böceklere dirençleri açısından elverişli olabilir. Üstelik bu genetik zenginlik, dünya çapında tarım için çok önemli bir çeşitlilik havuzu işlevi görür: Zararlı böceklere ve hastalıklara karşı direnç, besleyici özellikler ve başka etkenler bakımından kritik karakteristikler barındırır.

Yerel topluluklar, binlerce yılın deneyimine, kendi ihtiyaçlarına ve tarımsal üretim sistemleri hakkındaki derin bilgilerine dayanarak, tarım sistemleri için çok çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir: ara ekim* ve tarımsal ormancılık** gibi. Geleneksel tarım sistemlerinde her ürünün en az birkaç türü kullanılır. Sorgum, pirinç, buğday ve arpa gibi, kendi kendisini dölleyen tahıllarda ve patates ile muz gibi, bitkisel olarak yayılan ürünlerde, kullanılan tür sayısı çok yüksek olabilir.

Küresel olarak, tüketicilerin giderek artan bir ekolojik bilince sahip olduğu ve kimyasal maddeler içermeyen gıdalar talep ettikleri gözlenmektedir. Yerel çiftçilerin yetiştirdiği, kimyasal maddelerin bulaşmadığı geleneksel bitki çeşitleri, organik tarım ve diğer alternatif tarım yöntemleri için en iyi seçeneklerdir.

Zehirli Kirlilik

Endüstriyel tarım, pestisitler ve herbisitler*** gibi zehirli kimyasal maddelerin kullanılmasına dayanır. Bu maddeler, Agent Orange****

---

* Ing. *intercropping*.

Ing. *agroforestry*.

*** Ing. *herbicides*. Zararlı bitki öldürücü kimyasallar. —y.h.n.

**** ABD ordusu tarafından Vietnam savaşında kullanılan kuvvetli bir herbisit ve yaprak dökücü. —y.h.n.

gibi, birer kitle imha silahı olarak tasarlanmıştır. Bopal felaketi*, tarımda kullanılan zehirli kimyasal maddelerin tehlikelerini hatırlatan trajik bir örnektir. Bu maddelerin üretilme nedeni, yeni bitki türlerinin zararlı böceklere ve hastalıklara karşı dayanıksız olmalarıdır.

Asya'da, küresel pirinç geni bankası Uluslararası Pirinç Araştırma Enstitüsü tarafından sağlanan yeni pirinç türlerinin kullanıldığı her örnekte, bunların hastalıklara ve zararlı böceklere karşı dayanıksız oldukları görüldü. 1968 ve 1969'da, IR-8, Güneydoğu Asya'da yaprak leke hastalığının** saldırısına uğradı.[12] 1970 ve 1971'de aynı ürün, tungro virüsü yüzünden yok oldu. 1975'te, Endonezya'da 200 bin hektar araziye ekili yeni pirinç türleri, zararlı böcekler yüzünden yok oldu. 1977'de, aralarında yaprak leke hastalığı ve tungro virüsünün de bulunduğu bilinen sekiz büyük hastalığa karşı dirençli IR-36 türü geliştirildi. Ama bu ürün de, *ragged stunt* ve cüce solgunluk hastalığı*** adı verilen iki yeni virüsün saldırısına uğradı.

Yeni türlerin kullanımı, Pencap'ta da iyi sonuç vermedi. Yeni böcek türlerinin ve hastalıkların ortaya çıkmasına neden oldu. 1966'da ilk kez kullanılan bodur pirinç türü Taichung Native 1, yaprak leke hastalığına ve beyaz sırtlı yaprak piresine**** karşı dayanıksızdı. 1968'de bunun yerine kullanılan, sap çürümesine ve kahverengi lekeye karşı dirençli olduğu düşünülen IR-8'in, her ikisi-

* Hindistan'ın Bopal kentinde, 3 Aralık 1984 günü, Union Carbide'a ait bir pestisit fabrikasından 42 ton zehirli metil izosiyanit (MIC) gazı salınmıştı. Faciadan 500 binden fazla insan etkilenmiş, 2.259 kişi derhal hayatını kaybetmişti. Faciayı izleyen iki hafta içerisinde 8 bin kişinin daha öldüğü, ilerleyen tarihlerde toplam ölü sayısının 18 bine vardığı tahmin edilmektedir. —y.h.n.

** Ing. *bacterial blight*.

*** Ing. *wilted stunt*.

**** Ing. *white-backed plant hopper*.

ne de dayanıksız olduğu anlaşıldı. Daha önceki bodur türlerin iyi ürün vermemesi üzerine üretilen IR-103, IR-106, IR-108 ve IR-109 gibi türler, hastalıklara ve böceklere karşı özel bir direnç gösterecek şekilde üretilmişti. Bugün Pencap'ta üretilen pirincin yüzde 80'ini teşkil eden IR-106'nın, 1976'da kullanılmaya başlandığında beyaz sırtlı yaprak piresine ve sap çürüklüğüne* dayanıklı olduğu düşünülüyordu. Ancak, bugün hem bu ikisine, hem de çeltik yaprak bükeni**, çeltik yaprak böceği***, sap kurdu**** ve başka birkaç zararlı böceğe karşı dayanıksız olduğu görülmektedir. Mucize çeşitler, geleneksel ürün çeşitliliğine zarar vermiş, yeni zararlı böceklerin ortaya çıkmasını ve gelişmesini körükleyen bir mekanizma işlevi görmüştür.

Hindistan Tarımsal Araştırma Konseyi'nin araştırmalarına göre, şu an kullanılan pestisitlerin sadece yüzde 1'i hedef alınan böcekler üzerinde etkili olmakta, geriye kalan oransa, hedef dışında kalan canlıları etkilemektedir. Ayrıca, pestisitler yoğun olarak kullanılmasına rağmen, zararlı böcekler ürünlerin yüzde 35'ine zarar vermektedir; oysa bu oran, pestisitlerin kullanılmadığı dönemlerde yüzde 5 ila 10 arasında değişiyordu. Zararlı böcek türlerinin sayısı da artmaktadır. Pirinç tarlalarına zarar veren böcek türlerinin tahmini sayısı, 1920'de 40 iken 1992'de 299'a ulaşmıştır. Keza, bakliyata zarar veren böcek türleri aynı yıllar arasında 10'dan 240'a; buğday için 10'dan 210'a çıkmıştır.[13] Buna rağmen, pestisitlerin geliştirilmesi ve kullanımı artmaya devam etmektedir.

Meclisteki birleşik komitenin, alkolsüz içeceklerdeki pestisitlerle ilgili son dönemde hazırladığı rapor, bu zehirli maddelerin ne ka-

---

* Ing. *stem rot.*

Ing. *rice leaf folder.*

*** *hispa.*

**** Ing. *stem-borer.*

dar yaygın kullanıldığını gösteriyor: Komitenin raporuna göre, Coca-Cola ve Pepsi markalı ürünlerin hepsinde yüksek dozlarda pestisit kalıntısına rastlanmaktadır. Çevreyle ilgili bir sorun, artık bir halk sağlığı sorununa dönüşmüştür.

Kirlilik ve Su Kaynaklarının Tükenmesi

Endüstriyel tarım, suyu israf eder, tüketir ve kirletir. Kimyasal tarıma uygun ürünlerin, ekolojik tarım ürünlerine kıyasla 5 ila 10 kat fazla suya ihtiyacı vardır. Ayrıca, pirinç, buğday, şeker kamışı gibi, yoğun sulamaya ihtiyaç duyan ürünlerin tercih edilmesi, su kaynaklarını koruyan, yüksek besin değeri olan ve yağmur suyuyla beslenen (kathia ve mandua gibi) tahılların ve akdarı gibi az suyla yetişen ürünlerin yetiştirilmemesine yol açar. Kimyasal tarım, su talebini artırırken, organik maddelerin toprağa karışmasına engel olarak toprağın suyu tutma kapasitesini azaltır. Yoğun sulama, ayrıca, yeraltı suyu istilası (su çöllerinin oluşması) ve tuzlulaşma (tuzun yüzeye çıkması) gibi ciddi sorunlara da yol açar.

Toprağın ve Toprak Verimliliğinin Erozyonu

Endüstriyel tarım, toprağın ve toprak verimliliğinin ciddi derecede erozyonuna yol açar. Yüzyıllar boyunca Hindistan'da toprak verimliliği, sağlam tarım uygulamaları sayesinde korunmuştur. Kuzey Hindistan'ın Ganj ovalarının zengin alüvyonlu toprakları, yüzlerce yıl boyunca, verimliliği kaybedilmeden sürülmüştür. Önde gelen bilim insanı Howard and Wad, bu topraklar hakkında şöyle yazar:

> On yüzyıl boyunca tutulan arazi kayıtları, toprağın, her yıl, verimliliği hiç azalmadan gayet iyi ürün verdiğini gösteriyor. Elde edilen mahsulün gübre ihtiyaçlarıyla verimliliği geri kazandıran doğal süreçler arasında mükemmel bir denge sağlanmış.[14] G. Clarke da, Hindistan Bilim Kongresi'nin tarımla ilgili bölümünde yaptığı baş-

> kanlık konuşmasında şöyle demiştir: Olguları incelediğimiz zaman, verimliliğin en temel öğesi olan azotun kullanımı bakımından, Kuzey Hindistan'daki çiftçilerin dünyanın en tutumlu çiftçileri olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bu insanlar, çok az miktarlarda azotla harikalar yaratıyorlar. Bu bölgelerde, toprak kalitesinin düşmesi gibi bir sorun söz konusu olamaz. Mevcut verimlilik standardı, ilelebet korunabilir.[15]

Gelgelelim, yüzyıllar boyunca korunan verimlilik, 50 yıllık ihmalkâr tarım uygulamalarıyla heba edilmiştir. Monokültürler, toprağı rüzgâra ve yağmura karşı korumasız bırakmış, erozyon artırmıştır. Kimyasal gübreler, toprağın verimliliğini koruyan toprak faunasını ve florasını zayıflatmıştır.

Sera Gazları ve İklim Değişimi

Yoğun kimyasal madde ve fosil yakıt kullanımına dayanan endüstriyel tarımın, sera gazlarının üretilmesinde büyük payı vardır. Dünya karbondioksit salımının yüzde 25'i, metan gazı salımının yüzde 60'ı, azot oksit salımının yüzde 80'i (bunların hepsi güçlü sera gazlarıdır) endüstriyel tarımdan kaynaklanır.

Azot oksit, bir sera gazı olarak karbondioksitten 200 kat güçlüdür. Azotlu gübrelerin kullanılması sonucu üretilir. Her yıl, yaklaşık 70 milyon ton azotlu gübre kullanılmaktadır ve bu da 22 milyon ton azot oksit salımına yol açar.

Almanya ve İngiltere'de, tarımda fosil yakıtların kullanılmasından kaynaklanan karbon salımı hektar başına 0,046 ile 0,053 ton arasında değişmektedir. Endüstriyel olmayan tarım yöntemlerinde bu miktar kabaca 7 kat daha azdır, dolayısıyla tarımın sanayileşmesi dünya çapında karbon salımının artmasına neden olacaktır.[16]

Sera gazlarına bağlı hava kirliliğine, kuraklık ve seller eşlik eder. İklimdeki bu dengesizlik, tarım ve gıda güvenliği açısından cid-

di bir tehdittir. Ekolojik ve organik tarıma geçiş, hem ekolojik ve ekonomik açıdan, hem de güvenlik açısından zorunluluktur.

Organik Tarım: Ekolojik ve Ekonomik Bir Zorunluluk

Endüstriyel tarım, çevre açısından doğurduğu büyük maliyetlere rağmen özendirilmiş, mali açıdan desteklenmiş ve sübvanse edilmiştir. Endüstriyel tarımı savunanlar, bu ekolojik maliyetlerin, üretimi artırmak için zorunlu bedeller olduğunu öne sürerler. Ancak, endüstriyel tarımın verimliliği aslında negatiftir. Elde edilen ürün miktarı, girdi olarak kullanılan kaynakların miktarından daha azdır. Genelde verimlilik, işgücünün yerini alan makinelerin ve kimyasal maddelerin kullanılmasıyla artırılır. Ne var ki, işgücü kıt bir girdi değildir. Toprak ve su ise kıttır. İşgücü maliyetine odaklanmak yerine, enerjiyi, doğal kaynakları ve dış girdileri hesaba katacak olursak, endüstriyel tarımın ekolojik alternatiflerden daha verimli olmadığı anlaşılır. Geçtiğimiz elli yıllık sürede, yüksek derecede dış girdi gerektiren tarım biçimine geçilmesi, verimliliğin 66 kat düşmesine neden olmuştur.[17] Daha az kaynak kullanarak daha çok gıda üretmek için, ekolojik yöntemlere geçmemiz gerekmektedir.

Bu verimlilik analizi, geleneksel polikültürler ile endüstriyel monokültürlerin karşılaştırıldığı bir incelemeye dayanıyor ve bir polikültür sisteminde 5 birim girdiden 100 birim ürün elde edilirken, endüstriyel bir sistemde aynı 100 birim için 300 birim girdiye ihtiyaç olduğunu gösteriyor. Endüstriyel sistemde israf edilen 295 birim girdi, 5.900 birim gıda üretebilirdi. Endüstriyel tarım, insanları doyurmanın değil, açlığa sürüklemenin reçetesidir.

Endüstriyel tarım lehine öne sürülen bir iddia da, artan nüfus için gereken gıda üretimini, ancak endüstriyel tarımın ve endüstriyel tohum ıslahının sağlayabileceğidir. Ancak, gıda üretiminde sınır-

layıcı etken, işgücü değil doğal kaynaklar olduğu için, burada dikkate alınması gereken ölçüt işgücü verimliliği değil, kaynak verimliliğidir. Mevcut kaynakların, daha çok kişiyi doyurmak için daha verimli şekilde kullanılması gerekir. Kaynakların kullanımı dikkate alındığında, gıda üretim kapasitesinin 66 kat azalması, suyun, toprağın ve biyolojik çeşitliliğin sınırlı olduğu koşullarda dünyayı doyurmak için verimli bir strateji olamaz.

Endüstriyel tarımın verimlilik ölçütü eksiktir; çünkü kaynak ve enerji girdileri de dahil bütün girdiler eksiksiz biçimde hesaba katılmadığı gibi, bütün ürünler de eksiksiz olarak hesaba katılmaz.

Ekolojik tarım, karışık ve münavebeli ekime, ürün çeşitliliğine dayanır.

Geleneksel tarım sistemleri polikültürleri geliştirmiştir; çünkü farklı ürünlerin ekildiği bir alandan elde edilen ürün, aynı alanın monokültür kesitlerine ayrılması sonucu elde edilen üründen daha fazladır. Sözgelimi, sorgum ile güvercin bezelyesinin* ekildiği bir hektarlık alandan elde edilen ürün, 0,94 hektar sorgum monokültürü ile 0,68 hektar güvercin bezelyesi monokültüründen elde edilen ürüne eşittir. Yani, bir hektar polikültür, 1,62 hektar monokültürle aynı ürünü sağlamaktadır. Buna, arazi denkliği oranı adı verilir.

Biyolojik çeşitliliğe dayalı küçük çiftlikler, küçük çiftçilerin hem ürününü hem de gelirini artırır. Batı Bengal'de 55 farklı ürün yetiştiren küçük çiftçiler, hektar başına 562.653 rupi kazanmıştır. 14 farklı ürünün yetiştirildiği bir çiftlikte ise 234.149 rupi kazanılmıştır; oysa bir monokültür çiftliğinde hektar başına elde edilen gelir 79.450 rupidir.

* İng. *pigeon pea*.

Monokültürlerin ve endüstriyel tarımın daha fazla gıda üretmek için şart olduğu, dolayısıyla açlık sorununu çözmek için biyolojik çeşitliliğin yok edilmesi gerektiği yolundaki hâkim efsaneye rağmen, ürün çeşitliliği arttıkça, tarım ürünlerindeki değer ve hâsılat da ciddi şekilde artmaktadır.[18]

Can Çekişen Demokrasilerden, Yaşayan Demokrasilere

Negatif ekonomiler ve negatif politikalar, negatif kültürlerden ve kimliklerden beslenir ve onları beslerler. Toprak ve kültür çeşitliliğiyle şekillenen kültürler, biyolojik çeşitlilikle birlikte evrilmiştir. Kültürler, ekosistemler ve ekonomilerdeki mekân duygusuna dayanan, pozitif kimlikleri biçimlendirmiştir. İnsanlar yerlerinden edilip güvenliksizlik arttıkça, kimlikler dönüşüme uğrar ve tahrip olur. Bu negatif kültürler ve kimlikler arasında, terörizm, aşırılıkçılık ve yabancı düşmanlığı ölümcül biçimler kazanır. İnsanlık kendini, gayri insani yönleriyle tanımlar. Kültürel, politik, ekonomik şiddet ve dışlama kısır döngüleri, hâkimiyet kazanır.

Hayatta kalmamız, şiddetin kısır döngülerinden, şiddetten kaçınmanın erdem döngülerine; negatif ölüm ve yıkım ekonomilerinden, yeryüzünde yaşamı ve bizim yaşamımızı idame ettiren yaşayan demokrasilere; negatif yozlaşma ve faşizm politikalarından, bütün yaşamı kucaklayan yaşayan demokrasilere; birbirimizi yok etmemize yol açan negatif kültürlerden, şefkate, ihtimama ve korumaya dayalı pozitif ve yaşayan kültürlere geçmemize bağlıdır.

Yeryüzü Demokrasisi, yaşayan ekonomilerin, yaşayan demokrasinin ve yaşayan kültürlerin doğmasına imkân sağlar.

Küreselleşme, bizatihi yaşamı tehdit etmektedir —milyonlarca insanı yaşama hakkından mahrum bırakarak ve negatif kimliklerin serpildiği bir politik atmosfer yaratarak. İnsan hakları, insan türü-

nün, birbiriyle ve yeryüzü ailesinin diğer mensuplarıyla barış içinde yaşamasına odaklanmalıdır. Ekonomik küreselleşme, küresel pazarlar değil, küresel bir çılgınlık yaratmaktadır. Bu çılgınlık durdurulmalıdır. Kolektif irademiz ve cesur eylemlerimizle, güvensizliğin belirtilerini değil, kaynağını tedavi etmeliyiz.

Küreselleşmenin, doğal ve kaçınılmaz bir süreç olduğu yanılsamasını bertaraf etmemiz gerekiyor. Küreselleşme, politik bir projedir, dolayısıyla politik bir tepkiyi gerektirir. Politik tepkimizin, insanları bütün çeşitlilikleriyle, ekonomik düşüncenin merkezine koyması gerekiyor. Her şeye kadir küresel şirketlerin, insan haklarını yok etmesine göz yummamalıyız. Şirketlere, pazarlara ve sermayeye, sanki korunmaları için bütün insanların tehlikeye atılabileceği insanlarmış gibi yaklaşmaktan vazgeçmeliyiz.

Bütün insanları ve bütün hakları içine alan bir insan hakları gündemi oluşturmalıyız. Yakın geçmişte tanık olduğumuz kurtuluş hareketlerinin çoğu, kısmi ve dışlayıcı olmuştur. Belli bir sınıf, belli bir ırk adına yürütülmüşler ve çoğu kez şiddete dayanmışlardır. Öteki canlı türlerini, çeşitli kültürleri dışlamışlar, çoğunlukla da kadınların gündelik hayat aracılığıyla değişim yaratma politikalarını dikkate almamışlardır. Oysa bugün, önümüzde bir fırsat var: Özgürlüğümüzü, içermeye dayalı yöntemlerle, öteki canlı türleriyle ortak biçimde, şiddet içermeyen yollarla kazanmaya çalışmak için bir fırsatımız var. Bu çeşitlilik özgürlüğü, küreselleşmenin alternatifidir.

Küreselleşme, temsili demokrasinin nihai sınavı olmuştur. Şirket küreselleşmesinin seçim demokrasisiyle birleşmesi, liderlerle hükümetleri toplumdan ve halktan koparmıştır. Hükümetler, ister halkın direnişine rağmen küreselleşmenin gündemini, ister halkın demokratik iradesine rağmen militarist gündemi, ister kökten-

ciliğin ve yabancı düşmanlığının böl-yönet gündemini dayatsınlar, kesin olan bir şey var: Koltuklarını, ekonomik adalet, barış ve toplumsal uyum adına işgal etmiyorlar. Halk ile liderleri arasındaki demokratik uçurum bu kadar belirginken, demokrasiyi yeniden kazanmak için atılacak adımlar, sözüm ona liderler tarafından değil, bizzat halk tarafından belirleniyor.

Yaşayan demokrasi, bizim için, iktidarı geri alırken alternatifler inşa etme süreci haline gelmiştir.

Notlar

Lee Kyung Hae, *Korea Agrofood*, Nisan 2003.

Jacques Berthelot, "The Basic Concepts Used for Agricultural Policies are Tricky: Import Protection is the Least Protectionist Way of Supporting Farmers (1. Kısım)", Soldarité, II. Dünya Sosyal Forumu, Porto Allegre, 31 Ocak-5 Şubat 2002, http://www.abcburkina.net/english/eng_pol-agri/eng_protection.htm.

3 Amy Chau, *World on Fire: How Exporting Free Market Democracy Breeds Ethnic Hatred and Global Instability*, New York: Anchor Books, 2004, s. 9.

4 Research Foundation for Science, Technology and Ecology (RFSTE), *Globalization and Democracy Report of RFSTE*, Delhi: RFSTE, 1995.

5 Vandana Shiva, "Democracy in the Age of Globalisation"da alıntılanmıştır, konferans bildirisi, Tabandan Demokrasi ve Yaşama Karşı Tehdit Ulusal Konferansı: Gönüllü Dernekler ve Panchayati Raj Kurumları İçin Gündem, Yeni Delhi, 21-22 Aralık 1995, s. 3.

6 http://www.cnn.com/WORLD/9509/India_kfc/

7 Bu hareketler hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. 4. Bölüm.

8 Vandana Shiva, *Biopiracy*.

9 Leo Tolstoy, *The Law of Violence and the Law of Love*, çev. Vladimir Tehertkoff, Santa Barbara: Conford Grove Press, 1983, s. 84.

M. K. Gandi, "Equal Distribution", *Harijan*, 25 Ağustos 1940.

David J. Rapport, Bill L. Lasley, Dennis E. Rolston, *Managing for Healthy Ecosystems*, Boca Raton, Florida: CRC Pres, 2003, s. 322, http://healthwrights.org/books/HHWL/HHWLchap115.pdf.

12 Vandana Shiva, *Violence of the Gren Revolution*, Londra: Zed, 1988, s. 109.

13 Vandana Shiva vd., *Principles of Organic Farming*.

14 Howard ve Wad'den aktaran Mahatma Gandi, *Food Shortage and Agriculture*, Ahmedabad, Hindistan: Navjivan Publishing House, 1949, s. 185.

15 Hindistan Bilim Kongresi Tarım Bölümü'nde başkanlık konuşması yapan G. Clarke'tan aktaran, Mahatma Gandi, *a.g.e.*, s. 83.

16 Edward Goldsmith, *How to Feed People Under a Regime of Climate Change*, Londra: Ecologist, 2004, s. 7.

17 Vandana Shiva, *Yoked to Death: Globalisation and Corporate Control of Agriculture*, Delhi: RFSTE, 2001, s. 6.

18 Debal Deb, *Industrial vs Ecological Agriculture*, Delhi: Navdanya, 2004, s. 57.

3

YAŞAYAN KÜLTÜRLER

Bizim çağımız, şiddetin çeşitli formları —ekonomik, askeri ve kültürel şiddet tarafından bozulmuş bir çağ. Egemen kültürün şiddeti, toprakları ve kültürleri işgal edilen kesimlerin şiddet içeren tepkileriyle pekişiyor. Serbest pazar, açgözlülük ve emperyalizm ilkeleri üzerine temellendirilmiş, sürdürülebilir olmayan bir ekonomik sistem, içinden çıkış umudu görülmeyen şiddet kısır döngüleri yaratıyor.

Birkaç sene önce, Güney Hindistan'daki Udipi kentinde "Küreselleşme ve Şiddet" adlı halka açık bir toplantıda, Tibet hükümetinin sürgündeki Başbakanı Samdhong Rinpoche, "şiddet kültürü" ifadesine tepki olarak, şiddetin bir kültürü olamayacağını söylemişti. Sanskritçe'de kültür anlamına gelen *sanskriti*, bir topluluğu ya da toplumu bir arada tutan faaliyetler anlamına gelir. Şiddet toplumu parçalar, bütünleştireceğine dağıtır. Bu yüzden, şiddet pratiğinden "kültür" diye söz edilemez. Aslında Sanskritçe ve Hintçe'de bizim, parçalayan ve bozan yıkıcı süreçler için kullandığımız başka bir sözcüğümüz var: *vkriti*. Fakat İngilizce'de, "şiddet kültürü" ifadesi sıkça kullanılır. Hindistan'da Britanya yönetimi döneminde, Gandi'ye Batı medeniyeti hakkında ne düşündüğü sorulduğunda şu cevabı vermişti: "İyi bir fikir olurdu." Emperyalist Batı, medeni bir Batı olamaz; çünkü medeni insanlar öteki medeniyetleri ve

kültürleri yok etmezler. Medeni olmak, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yaşamak ve yaşanmasına izin vermektir.

Emperyalizm, öteki kültürleri medenileştirme kisvesi altında, aslında daima, öteki kültürleri yok ederek, insanları insanlıklarından, çeşitliliklerinden ve kimliklerinden yoksun bırakarak yoluna devam etmiştir. Yaşayan kültürler, kültürel çeşitliliğe dayanır; bizim evrensel ve ortak insanlığımızı tanırlar. Öldüren kültürler, emperyalist evrenselciliğe –emperyal bir gücün kültürel önceliklerini zorla kabul ettirmesine– dayanır. Küreselleşme ve emperyalizmin evrensel düzeni, evrensel sorumluluk, şefkat ve dayanışma üzerine değil, aksine kaynakların, tarihin, geçmiş ve geleceğin fethi ve sömürgeleştirilmesi üzerine kurulmuştur.

Sahte evrenselcilikler, savaş ve şiddete yol açar. Bizim ortak insanlığımıza, birliğimize ve bağlılığımıza dayanan hakiki evrenselcilikler ise barış, işbirliği ve bir arada var olmak için gerekli şartları sağlamaktadır. Emperyalizmin, şirket küreselleşmesinin, Haçlı Seferlerinin ve Cihatların sahte evrenselcilikleri, çeşitliliği ve özerkliği birer sorun ya da hastalık olarak ele alırken, barış yaratan evrenselcilik bunları özgürlüğün birer ifadesi olarak kabul eder.

Emperyalistlerin gözünde, Batılı olmayanların kültürleri istila edilip fethedildikçe çeşitlilikleri ve gelenekleri yok olur, dünya da sömürgecilerin hayalindeki gibi yeniden şekillenir –ve sömürge de kendi "kurtuluşu" için müteşekkir olur. Bu, beyaz adamın katlandığı bir külfet olarak adlandırılmıştır. Beyaz adam bu külfeti taşımaya "demokrasi" getirme fikri ve "Irak Özgürlük Operasyonuyla" devam etmektedir.

Emperyalistlerin, ötekinin özerklik, öz-örgütlenme, öznellik ve bütünlüğüne saygı göstermek hususundaki yetersizliklerinin farkında olmayışları, çeşitli şiddet biçimleri yaratmaktadır.

Şirket küreselleşmesi, çiftçilere, kadınlara, başka canlı türlerine ve öteki kültürlere karşı bir savaş başlattı. Şirket küreselleşmesi projesi, küresel bir monokültürün —McDonald's, Monsanto ve Coca-Cola tarafından şekillendirilen bir gıda monokültürünün; bir giyim monokültürünün; bir medya monokültürünün; bir ulaşım monokültürünün— dayatılması anlamına gelse de, çeşitlilik yine de yok olmuyor. Çeşitlilik egemen hale geliyor. Fakat, gelişmekte olan, iki tür kültürel çeşitlilik hareketi var.

Bir tanesi, kültürün aşırıcı ve dışlayıcı bir şekil kazanarak "Talibanlaşması" —imparatorluğa karşı verilen, fakat imparatorluğun şiddetini taklit eden ataerkil, militarist bir tepki. Bir taraftan emperyalist işgale direnirken, diğer taraftan kendi sınırları içerisinde kadınlara, azınlıklara ve öteki gruplara karşı kültürel savaş ilan ediyor. Taliban yönetimindeki Afganistan'da, kadınlara yönelik şiddet ve Bamiyan Budaları'nın yok edilişi, kültürün koruma adına nasıl imha edildiğini göstermektedir. 2004 Amerikan seçimlerinin "kırmızı" ve "mavi" bölgelere ve sözümona kültürel değerler üzerinde çatışmalara indirgenmesi, çeşitliliğin ve çoğulculuğun dışlayıcı bir kimlik inşasıyla yok edilişinin başka bir örneğidir. Bu tip kimlik tanımlamaları çağımızın kültür savaşlarına, Haçlı Seferlerine ve Cihatlarına sebebiyet vermektedir.

Diğer türden kültürel çeşitlilik hareketi, çeşitliliği baskı ve işgalle değil, şefkat ve sorumlulukla koruyan barış, sürdürülebilirlik ve adalet hareketlerinin içinde bulunabilir. Bu pozitif ve çeşitli kimlikler, çeşitli olan ötekiyle ilişki kurmak noktasında emperyalist, ataerkil modellere alternatif sunar. Dalai Lama Hazretleri, şefkatin ve tüm kültürlerden halkların insan haklarına karşı duyulan saygının, kamu yaşantısı ve uluslararası ilişkiler için bir temel olabileceğini açık seçik anlatmıştır:

> Bana göre şurası açıktır ki, gerçek bir sorumluluk hissi, ancak bizler şefkati yeşertebilirsek mümkün olacaktır. Bizi başkalarının tarafında faaliyete geçmek için, ancak onlara karşı besleyeceğimiz içten gelen bir empati duygusu harekete geçirebilir.
>
> Demokrasi, insanlığın asli doğasına en yakın olan sistemdir. Bu nedenle, demokrasiden yararlanan bizler, bütün insanların da bundan yararlanma hakkı için savaşmaya devam etmek zorundayız... Bizler, bütün halkların ve ulusların kendilerine özgü karakterlerini ve değerlerini sürdürme hakkına saygı duymalıyız.[1]

Bu çeşitlilik felsefesi artı evrensel sorumluluk, öldüren kültürlerin ortasında, yaşayan kültürleri yeşertmek için bir temel sağlamaktadır.

Ölüm Kültürlerinden Yaşam Kültürlerine

Neden bir tür olarak bizler kendi var oluşumuzun ve bekamızın temellerini yok ediyoruz? Neden güvenliği tesis etmeye yönelik her girişimin sonucu güvensizlik oluyor? Yeryüzü topluluğunun üyeleri olarak bizler, tüm türlerin yaşamını, çeşitli kültürlerin geleceğini ve bekasını teminat altına almak üzere, güvenliği nasıl yeniden icat edebiliriz? Yaşamı yok eden eğilimlerden yaşamı koruyan süreçlere nasıl geçiş yapabiliriz? Ve bizler, egemen yıkım ve ölüm kültürünün kalıntıları üzerinde, yaşamı sürdüren ve yücelten kültürleri nasıl inşa edebiliriz?

Gerçekliğin yerini, toplumdaki egemen güçler tarafından yaratılan soyut anlamlar almaya başladığı zaman, doğanın ve toplumun kâr ve iktidar uğruna maniple edilmesi kolaylaşır. Gerçek insanların ve gerçek toplumların refahının yerini şirketlerin refahı alır. Toplumun ve doğanın ekonomilerinin gerçek üretiminin yerini, sermayenin soyut inşası alır. Gerçek olan, somut olan ve hayat verenin yerine yapay bir şekilde inşa edilen para birimleri ikame edilir.

Soyutlamanın sultasına ve şeyleştirmesine yakından bağlı olan, yaşamı kendi çeşitliliği, öz-örgütlenmesi ve öz-yenilenmesi içerisinde tehdit eden şey, aklın monokültürü ve üçüncü halin imkânsızlığı yasasıdır*

Aklın monokültürü, dünyayı monokültürler şeklinde gören ve inşa eden indirgemeci bir perspektiftir. Bu akıl, çeşitliliğe ve onun zenginliğine karşı kördür. Biyolojik ve kültürel çeşitliliği —ekolojik ve kültürel güvenliğin önkoşullarını— unutuluşa ve tükenişe sürükler.

"Ya o ya bu" mantığına dayanan üçüncü halin imkânsızlığı yasası ise dışlamanın, ekolojik kırımın ve soykırımın meşrulaştırılmasına temel oluşturur. Dünyayı birbirini karşılıklı dışlayan kategoriler halinde inşa eder. Böylelikle hem çokluk ve çoğulculuğu hem de ilişkileri ve birbirine bağlı olma halini akıllardan siler. Doğa ve kültür arasındaki uzayı yok sayar. Çiftliklerin, ormanlardan gelen gıdanın biyolojik çeşitliliğini inkâr eder. Bilgimizdeki, gıdamızdaki ve giysilerimizdeki kültürel çeşitliliği yok sayar.

Pazar ekonomisi, doğanın ekonomisini aşındırıp yeni yoksulluk ve mülksüzleştirme biçimleri yarattığı halde pazar, ekolojik nedenlerden kaynaklanan yoksulluğa bir çözüm olarak sunulmaktadır. Çünkü, pazarın genişlemesinin mekanik bir şekilde, gelişmeyi ve yoksulluğun hafiflemesini sağlayacağı varsayılmaktadır. Pazar ideolojisine göre, pazar ekonomisine yeterince katılmayan, pazar için üretilen ve pazar aracılığıyla dağıtılan emtiayı tüketmeyen insanlar yoksul olarak tanımlanır. İhtiyaçlarını öz-tedarik mekanizmalarıyla karşılayan insanlar, yoksul ve geri kalmış kabul edilir.

* İng. *law of excluded middle*. Önermeler mantığında "P veya P-değil" önermesinin kesinlikle doğru olması. Bu yasa, klasik mantığın tanımlayıcı özelliklerinden birisi olmakla birlikte, onu farklı yorumlayan veya reddeden mantık sistemleri de mevcuttur —ör: bulanık mantık. —y.h.n.

Pazar ekonomisinin önyargılarına temel oluşturan kültürel algılar da bu durumu etkilemektedir. Rudolf Bahro'nun da gözlemlediği gibi, Batılı olmayan tüketim biçimlerine dayalı kültürel olarak tasavvur edilen yoksulluk, sıklıkla sefalet ve yoksullukla karıştırılmaktadır.[2] İnsanlar, eğer darı ve mısır gibi Batılı olmayan, fakat işlenmiş gıdaya göre çok daha besleyici olan temel gıdaları tüketiyorlarsa (ki bunlar Batı'da sağlık ürünleri olarak yeniden önem kazanıyor), yoksul kabul ediliyorlar. Yerel malzemelerle inşa edilen kulübeler, yoksulluğun belirtisi olmaktan ziyade, pek çok şart altında ekolojik açıdan beton evlere göre çok daha gelişkin bir barınak sağlama yöntemini temsil eder. Benzer bir şekilde, doğal iplikler ve yerel giysiler özellikle tropikal iklimlerde, bölgeye has ihtiyaçların karşılanmasında makine yapımı naylon kıyafetlere göre, çok daha üstün özelliklere sahiptir. Batı, sürdürülebilir olmayan kalkınma biçimlerini meşrulaştırmak için kendi yanıltıcı yoksulluk ve geri kalmışlık tanımlarını kullanır. Bunun sonucunda, yaşamsal önem taşıyan kaynaklar, kaynak-yoğun üretim süreçlerine yönlendirilerek daha ileri düzeyde maddi yoksulluk ve sefalet koşulları yaratılır.

Bizler, ayırmanın ve dışlamanın zihinsel hapsinden kurtulup dünyanın kendi içinde ne kadar bağlı olduğunu görebildiğimiz zaman, yeni alternatifler ortaya çıkar. Umutsuzluk, umuda dönüşür. Şiddet, yerini şiddetten kaçınmaya bırakır. Kıtlık bolluğa, güvensizlik güvenliğe dönüşür. Çeşitlilik, şiddetin sebebi değil, çözümü haline gelir.

Kültürün somut bağlamı —yediğimiz yemekler, giydiğimiz kıyafetler, konuştuğumuz diller, sahip olduğumuz inançlar— bizim insan kimliğimizin kaynağıdır. Fakat ekonomik küreselleşme kültürü gasp etmektedir, onu bir taraftan McDonald's ve Coca-Cola'nın tüketimci monokültürüne, diğer taraftan da negatif nefret kimliklerine indirgemektedir.

Kartezyen özgürlük düşüncesi, ayrılma ve bağımsızlık üzerine kurulmuştur. Bu bağımsızlık tasavvurunun kökleri, kapitalist ataerkil düzenden gelir; sermaye ve mülk sahibi güçlü erkeklerin, kadınlara, köylülere, işçilere, başka kültürlere ve türlere bağımlı oldukları halde bağımsızmış gibi davranmalarına imkân verir. Dahası bu erkekler, kendilerini destekleyenleri ve sömürdükleri insanları, kendilerine muhtaçmış gibi gösterebilmişlerdir. Ataerkil toplum düzeni, kadınları bağımlı olarak sunar. Emperyalizm, kendini özgürleştirici olarak gösterir —sömürgeler, özgürlük ve kurtuluş için imparatorluğa bağımlıdırlar. Ötekilerin rolleri karşısındaki körlük, küstah bir iktidara, tahakküm ve şiddete sebep olur. Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi gibi girişimlerin "Amerikan liderliğinin hem Amerika hem de dünya için iyi olacağını; bu tip bir liderliğin askeri güç, diplomatik enerji ve ahlaki prensiplere bağlılık gerektirdiğini"[3] iddia etmelerine neden olan, işte bu küstahça körlük ve bilinçsizliktir.

Bu emperyalist küreselleşme paradigması, açgözlülük ve tüketimcilik monokültürünü bütün toplumlara şiddetle dayatmakta ve buna "ekonomik reform" adını vermektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan güvensizliği, dar ve dışlayıcı kimliklerin yükselişini ise dışsallaştırmakta, bunları küreselleşme kültürünün zehirli tortuları olarak adlandırmaktadır.

Bizi gerçekten insan yapan tutku, anlam ve tatmin duyguları dikkate alındığında, küresel pazar yerindeki tüketici kimliği ile nefret ve korku kültürlerinin negatif kimliklerinin bize sunacak hiçbir şeyleri yoktur. Negatif kimlikler, sanki toplumu bir arada tutan bağlarmış gibi kutsanıyor. 2004'te Madrid'te gerçekleşen terörist saldırı sonrasında *Business Week*'teki bir makale şunu ilan ediyordu: "Ortak bir düşmanın ellerinden dökülen kanın yarattığı birliktelikten daha güçlüsü yoktur." Nefretle yaratılan bu negatif kimlik, çarpıtılmış bir kimliktir.[4]

Ölen kültürler, kendi kendilerini öldürürler ve ürettikleri negatif kimliklerden ötekilere karşı şiddet boşanır. İntihar bombacıları, ölen kültürlerin sembolü haline gelmiştir, negatif bir şekilde tecrübe edilen kültürlerin içerdiği umutsuzluğu açığa vurmaktadır.

Kimlikler, aynı zamanda şefkatle ve hepimizin yeryüzü ailesine ait olduğumuz bilinciyle de geliştirilebilir. Bu derin pozitif kimlikler, bizim ortak evrimsel bir tarihi ve geleceği paylaştığımızın farkındadır. Nefret tarafından işlenen kimliklerden daha kuvvetlidirler. Biz, özellikle yerli insanlar, derin bir mekân kimliğine sahibizdir. Aile, topluluk ve ülke bağlarına sahibizdir. Yeryüzü ailesinin üyeleri olarak bir kimliğe sahibizdir. Yerel kültürde içerilmiş olsa da, evrensel olan ortak bir insan kimliğine sahibizdir. Bizler, hem yerel hem de evrensel varlıklarız. Yaşayan kültürler hayat dolu, gelişkin, öz-üretici ve barışçıdır. Yaşayan kültürler köklerini yaşamdan —yeryüzünün yaşamı, topluluğun yaşamı— alırlar.

Şirket küreselleşmesinden kaynaklanan ekonomik, ekolojik ve toplumsal krizler, bu gezegende yeni bir düşünme ve yaşama biçimini zorunlu kılıyor. İçinde açgözlülüğün değil şefkatin küreselleştiği yeni bir dünya görüşü talep ediyor. Ayrıcalıklıysak, küresel ticareti yapılan emtianın tüketicilerine, eğer dışlanmışsak, renk, din ya da etnisite temelli dar, parçalı ve tek boyutlu kimliklere indirgenmediğimiz yeni bir bilince ihtiyaç duyuyor. Bizler, bu gezegenin varlıkları olarak yaşamlarımızı gezegen bilinciyle, eylemlerimizin ve tüketimimizin öteki insanlara, türlere ve gelecek kuşaklara nelere mal olacağının farkındalığı ve bilinciyle tecrübe edebiliriz ve ediyoruz.

Biz sadece gezegendeki bütün yaşamla, gelecekle ve geçmişle bağlı değiliz, yaşamlarımızın çeşitli ve birçok yönü de birbirine bağlı. Ekonomi, kültürü şekillendirir, kültür de ekonomiyi.

Yeryüzü Demokrasisi kültürü, neyi nasıl üretip tükettiğimize ve kendimizi nasıl yönettiğimize yeniden bağlar.

Yeryüzü Demokrasisi, insanların gündelik eylemlerinden yola çıkarak, hükümetlerin, hükümetler arası kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının ve şirketlerin işleyiş biçimlerini değiştirmek üzere bir potansiyel sunar. Bir yandan küresel yönetim için yeni bir paradigma yaratırken diğer yandan yerel toplulukları güçlendirir. Bir taraftan ekonomik güvenliği artırırken diğer taraftan ekolojik güvenliği artırma imkânı yaratır. Bu temeller üzerinde, toplumları komünal nefret ve korku virüsüne karşı bağışık kılar.

Yeryüzü Demokrasisi, her şeyin her şeyle savaşmadığı yeni bir görme biçimi sunar. Bu görme biçimi aracılığıyla biz, bu şiddetli ve değişken zamanlarda barış, sürdürülebilirlik ve adalet yaratmak için birlikte çalışabiliriz.

Yeryüzü Demokrasisi, yaşayan kültürler için —kadim dünya görüşlerinin sonsuz bilgeliğinden, küreselleşme, savaş ve hoşgörüsüzlüğe karşı yeni ortaya çıkan küresel yurttaş hareketlerinin dayanışmalarından esinlenen— bir bağlam temin eder. İnsanlık geçmişte bir gezegen bilinciyle bağlıymış. Bizim bugünkü krizlerimiz —küreselleşmenin pek çok yan etkisi— gelecekteki insanlığımızı daha da yakın bir şekilde bağlamaktadır. Kendimizi aynı zamanda yerel, ulusal ve küresel olarak tecrübe ediyoruz. Bu çeşitlilik ile çokluk ve ima ettiği şiddetten kaçınma ile kapsayıcılık, bizim ortak insanlığımızın ve zengin çeşitliliğimizin yeni, yaşayan kültürünü ortaya çıkarmaktadır.

Gandi'nin dediği gibi, şiddetten kaçınma sadece şiddetin yokluğu anlamına gelmez. Şefkate yönelik aktif bir taahhüttür. *Ahimsa*, ya da şiddetten kaçınma, Hindistan toprağında ortaya çıkan birçok inancın temelidir. Ekonomiye tercüme edilirse, şiddetten kaçınma

bizim üretim, ticaret ve tüketim sistemlerimizin, öteki halkların ya da türlerin ekolojik uzayını kullanmaması anlamına gelir. Bizim egemen ekonomik yapılarımız ve ekonomik örgütlenmemiz, öteki türlerin ya da halkların ekolojik uzaylarını çevirdiğinde ya da gasp ettiğinde, sonuç şiddettir.

Çok eski bir Hindistan metnine, *Iśho Upaniśhad*'a göre:

> Kâinat, Yüce Güç tarafından [tüm] yaratılanlar ondan yararlansınlar diye yaratılmıştır. Bu yüzden, her bir yaşam formu öteki türlerle yakın ilişki içerisinde, sistemin bir parçasını oluşturarak, kâinattan yararlanmasını öğrenmelidir. Hiçbir türün ötekilerin hakkına tecavüz etmesine izin verilmemelidir.[5]

İhtiyacımızdan daha fazlasını alan üretim ve tüketim modellerine yöneldiğimizde, şiddete bulaşmış oluruz. Sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim, şiddet içeren bir ekonomik düzen kurar.

Iśho Upaniśhad'ta şöyle söylenir:

> Kendi bitip tükenmeyen ihtiyaçlarını karşılamak üzere doğanın kaynaklarını fazla kullanan bencil bir adam bir hırsızdan başka bir şey değildir; çünkü kişinin kendi ihtiyaçlarının ötesinde kaynak kullanması, üzerinde başkalarının hakkı olan kaynakların kullanıldığı anlamına gelir.[6]

Avrupamerkezci mülkiyet kavramı, sermayeyi tek yatırım türü olarak görür ve bu nedenle, sermaye yatırımı getirisine, korunması gereken tek yatırım türü şeklinde yaklaşır. Batılı-olmayan yerli topluluklar ve kültürler, yatırımların emek, bakım ve yetiştirme şeklinde de olabileceğinin farkındadırlar. Bu tip kültürel sistemler, sermayenin dışındaki yatırımları da korurlar. Muhafaza etme, yaşatma ve paylaşma kültürlerini de korurlar.

Ahimsa, adalet ve sürdürülebilirliği derin bir seviyede birleştirir. "İhtiyaç duyulandan fazlasını almamak", ekosistemdeki öteki tür-

ler için yeterli kaynak bırakılmasını ve sürdürülebilirliği sağlamak için gereken ekolojik süreçlerin muhafaza edilmesini teminat altına alır. Ayrıca, çeşitli insan topluluklarının rızkları için yeterli kaynak bırakılmasını da sağlar.

İhtiyacımız olandan daha fazlasını almamak, aynı zamanda ihtiyatlılık ilkesinin de en üst düzeydeki ifadesidir. Eylemlerimizin sonuçları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız durumlarda, başkalarına zarar vermekten kaçınmamızı sağlar.

Çeşitlilik ve çoğulculuk, ahimsacı* bir ekonomik düzenin gerekli özellikleridir. Eğer biz, başkalarının haklarına tecavüz etmezsek, farklı türler hayatlarına devam edecektir, farklı zanaatlar ve meslekler gelişecektir. Çeşitlilik bu yüzden, şiddetten kaçınmanın bir barometresidir ve şiddetten kaçınmanın içerdiği sürdürülebilirlik ile adaleti yansıtır.

Çeşitlilik öz-örgütlenme imkânına yakından bağlıdır. Bu yüzden, hem *swadeshi*nin hem de *swaraj*ın, ekonomik ve politik özgürlüğün temelidir. Adem-i merkeziyetçilik ve yerel demokratik yönetim, çeşitliliğin geliştirilmesinin doğal siyasi sonuçlarıdır. Çeşitli türlerin ve toplulukların kendi ihtiyaçları, yapıları ve önceliklerine göre öz-örgütlenme ve gelişme özgürlüklerine sahip oldukları koşullar da barışın koşulları arasındadır.

Yaşayan toplumlar, yaşayan ekosistemler, yaşayan organizmalar ve yaşayan kültürler üç ilke tarafından karakterize edilir:

1. Çeşitlilik ilkesi.

2. Öz-örgütlenme, öz-düzenleme ve öz-yenilenme ilkesi.

---

* İng. *ahimsic*. Yazar Sanskritçe *ahimsa* kelimesinden, *ahimsayı* rehber edinen anlamında, İngilizce *ahimsic* kelimesini türetmiştir. Türkçe *ahimsacı* kelimesini kullandık. —ç.n.

3. Sistemler arası mütekabiliyet ilkesi —aynı zamanda iade yasası, verme ve alma yasası olarak da adlandırılır.

Çeşitliliğimiz karşılıklılığı ve bir ver-ve-al kültürünü mümkün kılar. Karşılıklılık öz-örgütlenmeyi mümkün kılar. Derinlemesine özerk ve öz-örgütlemiş, aynı zamanda derinlemesine bağlantılı —yeryüzüyle, tüm türlerle ve birbirleriyle— insanlar, kendi yaşamlarının bekası için gerekli olan şartları üretiyorlar. Şiddet ve savaşlarla sarılmış olsak dahi, bir Yeryüzü Demokrasisi yeniden doğmakta.

Küreselleşme ve Kültür Savaşları

Ekonomik küreselleşme, sadece ekonomik savaşlardan ve sınıfsal bölünmeden sorumlu değildir. Aynı zamanda kültürel savaşlara, dini ve etnik çatışmalara da neden olmaktadır. Ekonomik küreselleşmenin monokültürü, ahlaki ve dini olarak farklı toplumlara zorla kabul ettirilmeye çalışıldığında, çeşitlilik aslında yok edilemiyor, köktencilik, etnik temizlik ve kültürel savaşların diğer emareleri şeklinde ortaya çıkan çeşitli zehirli biçimlere dönüşüyor. Bu kültürel mutasyonlara pek çok faktör neden oluyor.

Amy Chua'nın, kitabı *World on Fire*'da [Dünya Bir Yangın Yeri] tartıştığı gibi, küreselleşmenin ekonomik kutuplaşması, mevcut sınıfsal eşitsizliklerin üzerine ekleniyor. Bu sınıfsal eşitsizlikler genellikle etnik kalıpları yansıtıyor. Sınıf çatışmaları Chua'ya göre, etnik çatışmalar şeklinde maskeleniyor.

Çeşitli kültürler, kendi değerlerine, normlarına ve pratiklerine yönelik küreselleşme kaynaklı tehditlerle karşılaştığında, kültürel bir geri tepme ortaya çıkar. Kültürel yanıt, aynı zamanda ekonomik demokrasiyi savunarak yaşayan ekonomiler yaratmazsa, negatif kimlik ve kültür biçimini alır.

Kültür ve ekonomi birbirinden ayrılamaz. Gelişme ve küreselleş-

menin neoliberal ideolojisi, kültürü işin içine sokmak istemez; fakat kültür baskın çıkar, rızk ve ekonomik güvenlik meselelerinin yerine geçer. Köktencilik, Marx'ın yerinde gözlemiyle "kitlelerin afyonu" haline gelir.

Neoliberal küreselleşmenin gündemini tamamen destekleyen politikacılar ve siyasi partiler, siyasi güç elde etmek için dışlayıcı dine gitgide daha fazla baş vuruyorlar —güçlerinin şirketlerden ya da sermayeden değil, doğrudan Tanrı'dan geldiğini iddia ediyorlar. "Kutsal hükmetme hakkı" günümüzün salgın hastalığına dönüşmüş gözükmekte. Feodalizmle beraber ölen bir kavram, küreselleşme bağlamında temsili demokrasi aracılığıyla bir geri dönüş yaşıyor.

Pulitzer ödüllü köşe yazarı Maureen Dowd, Bush'u ikinci kez iktidara getiren evanjelik* kökten dinci Hıristiyanların, "komşunu sev", "insanlara karşı iyi niyetli ol", "Tanrı barış yapanları kutsasın", "yargılanacaksın diye başkalarını yargılama" gibi çeşitli Hıristiyan öğretilerine inanmadıklarına dikkat çekiyor. Başkana "İsa size hizmetkârı olma iznini verdi" ki "dünyaya dürüstlüğün damgasını" bırakabilsin, diye yazan evanjelist Bob Jones'tan aktarıyor. Sonra Jones, Bush'un Tanrı'dan aldığı emri tanımlamaya başlıyor: "Yeniden seçilmenizde Tanrı, Amerika'ya aslında hiç hak etmediği bir lütufta bulunarak, onun putperestlik cezasını tecil etti... Siz kendi gündeminizi en kuvvetli ateşin üzerine koyun ve kaynamasına izin verin. Liberallere hiçbir şey borçlu değilsiniz. Onlar sizi küçümsüyorlar; çünkü aslında sizin İsa'nızı küçümsüyorlar."[7] Hıristiyan yazar Stephen Mansfield *The Faith of George W. Bush*'da [George W. Bush'un Kaderi], Bush'un şu sözlerine yer verir: "Tanrı'nın benim Başkan olmamı istediğini hissediyorum. Bunu açıklayamam, ancak

* İng. *evangelist*. İnsanları belirli bir dine yönelmeye davet eden dini görüş. —y.h.n.

öyle hissediyorum ki ülkemin bana ihtiyacı olacak. Bir şeyler olacak. Bunun, benim ya da ailem için kolay olmayacağını biliyorum; ancak Tanrı bunu benim yapmamı istiyor."[8]

Benzer bir şekilde, Hindistan'da BJP'nin Başkanı L. K. Advent şu açıklamayı yaptı: "BJP, ülkemizi bugünkü sorunlarından alıp, onu başarının yüce doruklarına taşıyacak olan, gerçekten kutsal bir araçtır."[9]

Emperyalizm hem ekonomik hem de kültürel bir süreçtir. Düşenin, lanetlenenin ve barbar olanın kurtarılması için kibirli, anlayışsız, dini bir coşkunluğun ortaya çıkmış olması tesadüf değildir. Bugün, barbarlık etiketi Afganistan, Irak, İran ve Suriye'ye yakıştırılıyor. İki yüzyıl önce Hindistan, emperyalist fethin hedefiyken, emperyal kurtuluşa ihtiyacı varmış gibi gösteriliyordu. Hindistan'ın imalat ve tarımının yok edildiği bir zamanda, Hindistan'ı medenileştirmek ve Hıristiyanlaştırmak ihtiyacı üzerine Britanya Avam Kamarası'nda bir tartışma olmuştu. William Wilberfree, Hindistan'ı "ahlaki ve toplumsal sefalet ve çürümenin en kuytu derinliklerine batmış" bir ülke olarak tanımlarken, Hindistan'ı fakirleştiren ve bu sayede İngiltere'de servet yaratan emperyalizmin rolünü görmezden geliyordu.[10] Wilberfree Britanya'nın başarısını kendi "dini ve ahlaki üstünlüklerine" yordu ve sonra şöyle buyurdu: "Hıristiyan ışığının yolundaki engeller kaldırılmalıdır; kaldırılmalıdır ki Hindistan'ın 'aydınlanan toprağı' ve 'ıssız yürekleri' tanrısal hakikat, aşk ve teselli ile ışıldasın."[11]

İmparatorluğun yükselişi, din ve kültür emperyalizmiyle el ele gitmektedir. Her ikisi de çeşitliliğe karşı hoşgörüsüzlüğü ve yıkım yoluyla kurtuluş yanılsamasını paylaşır. Bugün Birleşik Devletler'deki evanjelik kökten dincilerin, başka bir imparatorluk çağında tam benzerleri vardı. Din ve kültür emperyalizmi, iki işlevi birden yeri-

ne getirir: Mülksüzleştirme ve ekonomik adaletsizliğin kökenlerini saklar ve tedavi olarak kültürel sömürgeleşmeyi önerir.

Soykırım Olarak Küreselleşme

İmparatorluk savaşları ve küreselleşmenin ekonomik savaşları artık tek bir savaş haline gelmiştir. Irak Savaşı'nın ve Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin mimarı Paul Wolfowitz'in Dünya Bankası başkanlığına atanması, bu birleşmenin sembolüdür.

Emperyalist küreselleşme, çağımızda en kötü soykırım biçimi haline gelmiştir. İnsan ırkının büyük çoğunluğunu, tehdit altındaki türlere çevirmektedir. Küçük köylüler ve çiftçiler —insanlığın üçte ikisi— küreselleşmiş, şirketleşmiş tarımın gündemi altında, tehlike altındaki türlerdir. Kadınlar —insanlığın yarısı— da, toplumsal düzenlemelerdeki köklü değişimler dengesizlikler yarattıkça ve geleneksel kültürlerin ataerkil tarafgirliği, küresel kapitalizmin ataerkil tarafgirliğiyle birleşip kadınları kullanıp atılabilir varlıklar haline getirdikçe, tehdit edilen bir tür haline dönüşmektedirler.

Çiftçileri Kim Öldürüyor

Lee Kyung Hae, Cancún'da, DTÖ'nün başkanlık toplantısında, çağımızın en kötü soykırımlarından birine —küreselleşmenin sultası altında küçük çiftçilerin soykırımına— dikkat çekmek için, üzerinde "DTÖ çiftçileri öldürüyor" yazılı bir pankart taşırken kendisini öldürdü. Onun ölümü, intihara sürüklenen on binlerce çiftçinin ölümü içerisinde, adından en çok söz ettireni. On yıl içerisinde Hindistan'da küreselleşme politikaları tarafından otuz bin çiftçi öldürüldü. Hindistan Ulusal Suç Bürosu'na göre, Hindistan'da 2004 boyunca 16 bin çiftçi intihar etti. 2004'te altı aylık bir dönemde, sadece Andra Pradeş eyaletinde 1.860 çiftçi intiharı yaşandı.[12]

Çiftçi intiharları, Hindistan'da 1997'de ortaya çıktı. Şirketler tara-

fından güdümlenen küreselleşme ve endüstriyel tarım politikaları, küçük tarlaları bilinçli bir şekilde yok ediyor, küçük çiftçileri mülksüzleştiriyor ve onları kullanıp atılabilir varlıklar haline getiriyor.

Hindistan köylü sınıfı, dünyada yaşayan en büyük küçük köylü kitlesini oluşturuyor ve bugün neslinin tükenmesi kriziyle karşı karşıya. Hindistan'ın üçte ikisi rızkını topraktan sağlıyor. Toprağı 5 bin yıldan beri işleyen bu bir milyarlık ülkede yeryüzü, en cömert işveren. Fakat çiftçiliğin yeryüzü, toprak, iklim ve biyolojik çeşitlilikle olan bağlantısı koparıldıkça ve çiftçilik bunun yerine küresel şirketlere ve küresel pazarlara bağlandıkça, yeryüzünün cömertliğinin yerini şirketlerin açgözlülüğü aldıkça, küçük çiftliklerin ve küçük çiftçilerin varlığını sürdürebilme ihtimali yok oluyor. Çiftçi intiharları, Hindistanlı çiftçilerin karşı karşıya kaldığı hayatta kalma krizinin en trajik ve dramatik emaresi.

Borçlanmadaki hızlı artış, çiftçi intiharlarının kaynağı. Borç negatif ekonominin bir yansıması. Çiftçiler için tarımı pozitif bir ekonomiden negatif bir ekonomiye dönüştüren iki faktör var: üretimin artan maliyetleri ve çiftlik emtiasının düşen fiyatları. Her iki faktör de ticaretin liberalleşmesinden ve şirket küreselleşmesi politikalarından kaynaklanıyor.

1998'de, Dünya Bankası'nın yapısal uyum politikaları, Hindistan'ı kendi tohum sektörünü Cargill, Monsanto ve Syngenta gibi küresel şirketlere açmaya zorladı. Küresel şirketler, girdi ekonomisini bir gecede değiştirdiler. Çiftçiler tarafından saklanıp sonraki mevsimlere aktarılan tohumlar, gübre ve pestisit gerektiren ve doğal yollarla elde edilemeyen şirket tohumlarıyla değiştirildiler.

Şirketler, tohum saklamayı patentlerle ve yenilenemeyen özelliklere sahip tohumlar üreterek engellediler. Sonuç olarak yoksul

çiftçiler, her ekim mevsimi için yeni tohum almak zorunda kaldılar. Geleneksel olarak mahsulün küçük bir kısmını bir kenara koymak suretiyle elde edilen serbest bir kaynak olan tohum, bir meta haline geldi. Bu yeni harcamalar, yoksulluğu artırıp borçlanmaya neden oldu.

Saklayarak elde edilen tohumdan, tohum arzında şirket tekeline olan kayma aynı zamanda, tarımda biyolojik çeşitlilikten monokültüre olan değişimi de temsil eder. Andra Pradeş'teki Warangal bölgesinde çeşitli baklagiller, darılar ve yağlı tohumlar yetiştirilir. Şimdilerde pamuk monokültürünün dayatılması, çiftçilerin üretiminin ve doğanın evriminin sağladığı zenginliğin kaybolmasına sebep olmuştur.

Süratle pazara sokulan birörnek ve genellikle sınanmamış tohumlar, farklı ekosistemlere uyum sağlamış çeşitli tohumların yerini aldıkça, monokültürler ve tektipleştirme, mahsul kaybı riskini artırır. Monsanto 2002'de Hindistan'a Bt-pamuğu ilk defa getirdiğinde, çiftçiler mahsul kayıpları nedeniyle 1 milyar rupi zarara uğradılar. Şirket tarafından vaat edilen dönüm başına 370 kilogram yerine 50 kilogram ürün aldılar. Dönüm başına 2.500 rupi kazanç elde edeceklerine 1.600 rupi zarar ettiler. Bihar eyaletinde, çiftçiler tarafından saklanan mısır tohumunun yerini Monsanto'nun melez mısırı aldığında tüm ürün kaybedildi ve bu, toplam 4 milyar rupi zarar yarattı. Ölesiye yoksulluk içindeki çiftçiler iyice yoksullaştılar.[13] Güney'in yoksul çiftçileri tohum tekelleri karşısında yaşayamazlar. İntihar krizleri, küçük çiftçilerin yaşamlarının bekasının küresel şirketlerin tohum tekelleriyle bağdaşmadığını gözler önüne seriyor.

Hindistanlı çiftçilerin karşılaştığı ikinci baskı ise DTÖ'nün serbest ticaret politikaları nedeniyle çiftlik ürün fiyatlarının büyük ölçü-

lerde düşmesidir. DTÖ'nün tarımsal ticaret için koyduğu kurallar, özünde damping kurallarıdır. Zengin ülkelerin tarım sübvansiyonlarını artırmalarına izin verirken, diğer ülkelerin kendi çiftçilerini yapay bir şekilde ucuzlatılmış ürünler karşısında korumalarını engellemektedir. İthalat kısıtlamalarının zorunlu olarak kaldırılması, 400 milyar dolar sübvansiyonla birleşince çiftçi intiharları için hazır bir reçete oluşmuştur. Küresel buğday fiyatları 1995'te ton başına 216 dolardan 2001'de 133 dolara; pamuk fiyatları 1995'te ton başına 98,2 dolardan 2001'de 49,1 dolara; soya fasulyesi fiyatları ton başına 273 dolardan 2001'de 178 dolara düşmüştür. Bu düşüş, üretkenlikteki bir değişimden değil, sübvansiyonların artmasından ve bir avuç tarım şirketinin kontrolündeki pazar tekellerinin büyümesinden kaynaklanmaktadır.

Birleşik Devletler hükümeti, Amerikalı soya fasulyesi üreticilerine ton başına 193 dolar ödemektedir ve bu durum dünya pazarında soya fiyatını yapay bir şekilde aşağı çekmektedir. Hindistan'da kotaların kaldırılması ve gümrük vergisinin düşürülmesi nedeniyle, ucuz soya sadece soya üreticilerinin değil, aynı zamanda hindistancevizi, hardal, susam ve yerfıstığı gibi diğer yağ bitkisi yetiştiricilerinin de rızklarını yok etmiştir.

Benzer bir şekilde, Birleşik Devletler'de pamuk üreticilerine yıllık 4 milyar dolar sübvansiyon veriliyor. Bu, pamuk fiyatlarını yapay bir şekilde aşağı çekiyor. Amerika'nın, önceleri Burkina Faso, Benin ve Mali gibi yoksul Afrika ülkelerinin de erişilebildiği tüm dünya pazarlarını ele geçirmesine imkân veriyor. Amerika'da uygulanan dönüm başına 80 dolar sübvansiyon, Afrikalı çiftçiler açısından savunulması mümkün olmayan bir rakam. Afrikalı pamuk üreticileri her yıl 250 milyon dolar kaybediyor. Küçük Afrika ülkelerinin Cancún görüşmelerinden çekilip DTÖ'nün bakanlar toplantılarının çökmesine neden olmalarının sebebi de bu.

Küresel ticareti yapılan tarımsal emtianın hileli fiyatları, Güney'in yoksul çiftçilerine karşı bir hırsızlıktır. Bilim Teknoloji ve Ekoloji Araştırma Vakfı tarafından yapılan bir araştırma, düşen tarımsal fiyatlar nedeniyle Hindistanlı çiftçilerin her yıl 26 milyar dolar kaybettiğini gösteriyor. Bu, yoksul çiftçilerin kaldıramayacağı bir yük. Borçlar arttıkça —çiftlik gelirinden ödenemez hale geldikçe— çiftçiler böbreklerinden birini satmak veya intihar etmek zorunda bırakılıyor. Tohum saklamak çiftçilere yaşam verir. Tohum tekelleri çiftçilerin yaşamını çalıyor.

İntihar kelimesi, bu eylemin toplumsal sebebini belirsizleştiriyor. Çiftçilerin bireysel eylemi olarak görüldüğünde, bunlar intihardır. Fakat 2004'te 16 bin Hindistanlı çiftçinin intiharı ekonomik politikaların bir sonucu olarak görüldüğünde, bunlar intihar değil soykırımdır.

Şiddet hakkındaki bir Dünya Sağlık Örgütü raporu, soykırımı "failleri bir nüfus grubunu yok etmek amacıyla bilinçli bir şekilde hedef aldığı için, kolektif şiddetin özellikle nefret dolu bir biçimi" olarak tanımlıyor. Rapor devamında, kolektif şiddetin tanımını şöyle yapıyor:

> Şiddetin, kendilerini bir grubun —grubun geçici veya daha kalıcı bir karaktere sahip olması fark etmez— üyesi olarak tanımlayan insanlar tarafından başka bir gruba ya da bireyler kümesine karşı politik, ekonomik ya da toplumsal hedeflere ulaşmak maksadıyla araçsal kullanımı.[14]

Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunu Engelleme ve Cezalandırma Anlaşması'na göre:

> Soykırım, bir ulusal, etnik, ırksal ya da dini grubun bütününün ya da bir kısmının yok edilmesi niyetiyle aşağıdaki eylemlerden herhangi birisinin yerine getirilmesi anlamına gelir...

(c) Grubun bütününün veya bir kısmının fiziksel imhasına neden olacağı hesaplanan yaşam koşullarının, grup üzerinde kasten uygulanması.[15]

DTÖ tarım kuralları, küçük çiftçileri yok etmek ve tarımı birkaç tarım şirketinin eline terk etmek üzere kasten tasarlanmış politikalardır. Ticaret kuralları, küçük çiftçilerimiz üzerinde, onların egemen üreticiler olarak yaşamına fiziksel anlamda son verecek yaşam koşullarını kasten dayatmaktadır. DTÖ politikaları bu yüzden, küçük çiftçilerin soykırımıdır.

Tarımın şirket kontrolüne açılması için tasarlanmış politikalar, ticaret anlaşmaları ve teknolojiler, şiddetin çiftçilere karşı araçsal kullanımını temsil ediyor. Bu soykırım politikaları, küçük çiftçilerin ve aile çiftliklerinin soyunu tüketmek için tasarlanmıştır. Şiddetin faili olan gruplar, DTÖ, Dünya Bankası ve IMF, küresel tarım sektöründeki şirketler ve hükümetleri içermektedir. DTÖ'nün Tarım Anlaşması "üretici emekliliği" savunuyor —çiftçilerin rızkını yok etmek anlamına gelen kibar bir ifade. Dünya Bankası, bir taraftan küçük çiftçilerin üretkenliğini kabul ediyor ve küçük toprak sahiplerinin "kendi kaynaklarının —toprak ve sermayelerinin, gübre ve suyun— mümtaz işletmecileri" olduğunu ifade ediyor. Diğer taraftan, çiftçileri "geçimlik" çiftçilik diye adlandırdıkları faaliyetlerinden, yani bağımsız, egemen tarımsal üretimden uzaklaştırmak ihtiyacından söz ediyor. Dünya Bankası'nın kalkınma reçeteleri, tarım sektörüne ve yapay bir şekilde ucuzlatılmış ihraç malı üretimine ucuz emek girdisi sağlamak için, milyonlarca çiftçinin özgürlüğünü ve yaşamını bile isteye ellerinden alıyor.

Küreselleşme, işsiz büyümeye sebep oluyor ve nitelikli, bilgili çiftçileri kendi arazi ve topraklarından ederek "vasıfsız" işçiler yaratıyor. Köylülerin, köklerinden kasten sökülmeleri, yaşama hakkının ve rızk kazanma hakkının mutlak reddi anlamına gelmektedir. Bu,

ekonomik ve politik bir amaç uğruna, gıda ekonomisinin şirketler tarafından kontrolü için sürdürülen kasıtlı bir şiddet eylemidir.

Hindistan, DTÖ'nün adil olmayan tarım kurallarını sorgulayan ülkeler arasındaydı ve Brezilya ve Çin'le birlikte G-22 birliğinin başını çeken ülkelerdendi. Bu birlik, küçük çiftçilerin rızklarını yüksek sübvansiyon ve indirimlere dayanan serbest ticaret adaletsizliğinden korumak gerektiğine işaret ediyordu. Fakat ülke içinde, Hindistan'daki resmi kuruluşlar, serbest ticaret ile çiftçilerin bekası arasında herhangi bir bağın varlığını inkâr ediyorlar.

Hükümet, çiftçi intiharlarıyla ekonomik küreselleşme süreçleri arasındaki bağı koparma gayreti içerisinde ve bu konudaki tartışmaları susturmaya çalıştı. Karnataka hükümeti tarafından kurulan bir uzman komitesi şunu öneriyor: "Hükümetin, çiftçi intiharlarının nedenleri hakkında mahsul kaybı veya borç yükü gibi yanlış bilgiler ileri sürerek kamuoyunu ve hükümeti yanlış yönlendiren insanlar hakkında kovuşturma başlatması gerekiyor."[16]

Fakat çiftçi intiharlarının, küçük çiftçilerin karşı karşıya bulunduğu borç yükü ve ekonomik sıkıntılarla ilişkisi gözlerden kaçırılamaz. Borçluluk yeni değildir. Çiftçiler borçtan kurtulmak için daima örgütlenmişlerdir. 19. yüzyılda Dekkan Ayaklanması* diye bilinen olaylar çiftçilerin, Britanya'daki tekstil imalathanelerine ucuz pamuk tedarik etmek için itildikleri borç tuzağına karşı bir protestosuydu. 1980'lerde çiftçiler, Yeşil Devrim'in girdilerine bağlı olarak büyüyen kamu borcunun hafifletilmesi için mücadele vermek üzere örgütlendiler. Günümüzde, küreselleşme altında çiftçiler, birer üretici olarak kendi toplumsal, kültürel ve ekonomik kimliklerini

* Mayıs ve Haziran 1875'te Maharastra köylüleri tarımda yaşanan ağır sorunlar nedeniyle ayaklandı. 1875 Dekkan Ayaklanmaları tefecilerin dayattığı borç köleliğini (*kamiuti*) hedeflemişti. İsyancıların özel amacı da, tefecilerin ellerinde bulunan senet, mahkeme kararı ve benzeri belgeleri ele geçirip yok etmekti. —ç.n.

kaybediyorlar. Sadece rızklarını sağladıkları kaynaklar değil, kimlikleri de saldırı altında. Geleneksel olarak üretici kabul edilen çiftçiler, bugün tüketici –pahalı tohum ve kimyasalların tüketicisi– kabul ediliyorlar. Küresel şirket kapitalizmi ile yerel feodalizmin bu insanlık dışı, acımasız ve sömürücü birlikteliği karşısında bireysel bir kurban olarak çiftçi, kendisini çaresiz hissediyor. Devletin bürokratik ve teknokratik sistemleri kurbanları suçlayarak, egemen ekonomik çıkar gruplarını kurtarmaya çalışıyor.

Küçük çiftçilere karşı yürütülen bu savaşı durdurmak gerekiyor. Tarımda ticaretin kurallarını yeniden yazmak gerekiyor. Gıda üretimi paradigmalarımızı değiştirmemiz gerekiyor. İnsanlığın beslenmesi, çiftçilerin ve canlı türlerinin tükenişine bağımlı olmamalı. Başka bir tarım –çiftçilerin rızkını, yeryüzünü, biyolojik çeşitliliği ve kamu sağlığını koruyan bir tarım–mümkün ve gereklidir.

Çiftçi intiharları, borçluluğun bir sonucudur ve borç da yükselen tarımsal girdi maliyetiyle azalan tarımsal ürün fiyatlarının bir sonucudur. Gerek yükselen üretim maliyetleri, gerekse azalan ürün fiyatları, ticaretin liberalleşmesinin ve tarım şirketlerinin arzuladığı ekonomik reform politikalarının kasti sonuçlarıdır. Bu yüzden çiftçi intiharları, şirketlerin refahını kollayan ve çiftçilerin refahını görmezden gelen tarım politikalarının kaçınılmaz bir sonucudur. Şirket küreselleşmesinin körüklediği tarımsal krize bir çözüm olarak hükümet, sözleşmeli çiftçilik aracılığıyla daha da fazla şirket kontrolünü önermektedir. Karnataka'daki çiftçi intiharları hakkında Veeresh Komitesi raporu şu tavsiyede bulunuyor: "Seçilmiş ürünler için Özel Ekonomik Bölgeler tebliğ edilebilir. Sözleşmeli çiftçiliğin gelişmesi sayesinde küçük ve marjinal işletmeler birleştirilebilir, böylece bu tip işletmeleler ekonomik olarak yaşayabilir hale getirilebilir."[17] Ne var ki bu reçete, tedavi olarak hastalığın kendisini önermektedir.

Küçük işletmeler ekonomik olarak yaşayamaz durumda değiller. Aslında büyük arazilere göre daha üretken ve verimliler. Küçük işletmelerin sınırları, küreselleşmiş, şirketlerin kontrolündeki tarımın adaletsizliği ve eşitsizliği ile ilişkili, arazilerin boyutuyla değil.

Çeşitlilik açısından da küçük çiftçilerin üretkenliği daha yüksek. Üretkenliğin biyolojik çeşitliliğe dayanan ölçümleri küçük çiftçilerin dünyayı besleyebileceğini gösteriyor. Küçük çiftliklerin verimi, gerçekten çok yüksek bir üretkenliğe işaret ediyor. Farklı amaçlar için kullanılan çok sayıda ürün, değişken verimlere sahip ve küçük çiftlik üretkenliği bunların birleşiminden oluşuyor. Küçük arazi birimleri üzerinde üretkenlik daha az değil; aksine daha yüksek. Brezilya'da 10 hektardan küçük olan çiftliklerin üretkenliği hektar başına 85 dolarken, 500 hektarlık bir çiftliğin üretkenliği hektar başına 2 dolardı. Hindistan'da 20 dönümden küçük çiftlikler dönüm başına 184 rupi üretirken, 140 dönümlük bir çiftlik dönüm başına 86 rupi üretebilmiştir.[18]

Büyük endüstriyel çiftlikler, kaynaklar, enerji ve beslenme bakımından küçük çiftliklere göre daha az üretken olduğu için, küçük çiftliklerin kasten yok edilmesi, *hem* kırsal rızk kaynaklarını *hem de* gıda güvenliğini yok eden bir politikadır.

Özel ekonomik bölgelerde, tescil edilmiş belirli ürünlerin yetiştirilmesi yönündeki tavsiyeler ve sözleşmeli çiftçiliğin teşvik edilmesi, Hindistanlı çiftçilerin ve Hindistan tarımının karşı karşıya bulunduğu krizi derinleştirecektir. Bir ihracat bölgesinde ya da özel ekonomik bölgede yetiştiricilik, riskli bir monokültüre bağımlılık ve şirketler ile tüccarların fiyatlar üzerinde mutlak hâkimiyeti anlamına gelmektedir. Bu tip çiftçiler, tüccarlara bağımlıdırlar; çünkü çeşitliliğin sağladığı emniyet yastığına sahip değildirler. Hayatta kalmak için yetiştirdikleri şeyi satmak zorundadırlar ve

bunu alıcının dikte ettiği fiyat üzerinden yapmak durumundadırlar. Sözleşmeli tarım, üreticiyi borcun ve bağımlılığın girdabına sürükleyen bir çeşit kölelik biçimidir.

Tarımsal İhracat Bölgeleri (TİB), tarımsal emtianın ihracatını kolaylaştırmak ve çiftçilere daha yüksek tarımsal fiyatlar temin etmek amacıyla oluşturulmuştu. TİB'lerin amacı Hindistan'ı dünya tarım piyasasında güçlü bir oyuncu haline getirmektir. Tarım ve İşlenmiş Gıda Ürünleri İhracatını Geliştirme Dairesi, Sanal Ticaret Fuarı olarak bilinen bir program başlattı. Hindistan'ın meyve, sebze ve diğer tarım ürünleri, bugün dünyanın her tarafında internet üzerinden alınıp satılabiliyor. TİB'lerin gelişmesiyle birlikte Hindistanlı çiftçilerin ellerine fırsat geçeceği ve "tarladan limana" yaklaşımıyla uluslararası tarımsal ürün ticaretine damgasını vuracağı tahmin ediliyor. Bu bölgelerin, seçilmiş kırsal alanları dönüştürmesi bekleniyor. Ancak bütün Hindistan tarımsal bir ekonomi ve bütün bölgelerin desteğe ve yatırıma ihtiyacı var. TİB'ler, TİB'lerin olmadığı bölgelerde tarımın geri kalmasına sebep olacaklar. Sadece bu da değil, TİB'ler, çiftçi intiharlarına sebep olan sorunları da çözmüyor.

En yüksek intihar oranları, ihracat ürünlerine en bağımlı olan, Monsanto tohumlarının en fazla girdiği ve şirketleşmiş tarımın en üst düzeyde olduğu iki eyalette, Andra Pradeş ve Pencap'tadır. Çiftçilerin, kendi tohumlarını kullandıkları, ürünlerini yerel pazarlar ve kendi idameleri için yetiştirdikleri eyaletlerde çiftçiler, kendilerini çaresizlik ve umutsuzluğa sürükleyen borç tuzağına düşmüyorlar.

Patates yetiştiricilerin karşılaştığı kriz, hükümetin özel ihraç bölgeleri ve sözleşmeli tarım saplantısının, çözümün değil sorunun bir parçası olduğunu gösteriyor. Uttar Pradeş'te patates için ih-

raç bölgeleri oluşturulmasıyla birlikte çiftçi intiharları da başladı. Çiftçiler bir kental* patates üretmek için 255 rupi harcarken, bir kental patatesi 40 rupi gibi bir fiyattan satıyor ve kental başına 215 rupi zarar ediyor. Hektar başına üretim maliyeti 55 bin ila 65 bin rupi arasındayken, bunun 40 binini sadece tohum maliyeti oluşturuyor. Pepsi ve McDonald's gibi şirketler, cips ve "freedom fries"** için ucuz patates satın alırken, onların kârı küçük çiftçilerin hayatını cendereye sokuyor.

Tıpkı domates, pamuk, yağlık tohum ve öteki ürünlerin üreticileri için olduğu gibi patates yetiştiricileri için de kriz, Dünya Bankası —ve DTÖ— tarafından sürdürülen serbest ticaret politikalarına bağlı. Küreselleşme ve serbest ticaret politikaları üç seviyede genel tarım krizi ve özelde patates krizi yaratmıştır.

1. "Önce gıda ve çiftçi" politikalarından "önce ticaret ve şirket" politikalarına geçiş.

2. Çeşitliliğe dayalı tarımdan monokültürlere ve standartlaşmaya geçiş. Üretimin kimyasal ve sermaye yoğun hale gelmesi, tohumlar başta olmak üzere tüm girdi sektöründe düzenleyici kuralların kaldırılması ve bunun sonucunda üretim maliyetlerinin artması.

3. Pazarların düzensizleştirilmesi ve hükümetin etkin fiyat düzenlemelerinden çekilmesi, bunun neticesinde tarımsal ürün fiyatlarının çökmesi.

Yeni tarım politikaları, çiftçilerden desteğin çekilmesi ve tarımsal sanayi ile tarım sektörü için yeni sübvansiyonlar yaratılması üze-

* 100 kilogramlık ağırlık ölçü birimi. —ç.n

** Amerika'ya değişik rivayetlere göre Fransa'dan geldiğine inanılan patates kızartması için kullanılan "french fries" kelimesinin yerine, Fransız karşıtı Amerikalıların kullandığı sözcük. — ç.n.

rine kurulu. Patates krizi hakkındaki bir tartışmada, Uttar Pradeş tarım bakanı, krize karşı bir yanıt olarak soğuk hava depolarına ve nakliyeye verilen sübvansiyonlara dikkat çekti. Bu sübvansiyonlar çiftçilere gitmiyor. Tüccarlara ve şirketlere gidiyor. Pepsi'nin Pencap'a girişi, bu önce-ticaret politikasının altını çizmektedir. Bir kilo domatesin pazar fiyatı 2 rupiyken, Pepsi çiftçilere sadece 0,5 ila 0,8 rupi ödüyordu ve bunun on misli kadarını hükümetten nakliyat sübvansiyonu olarak alıyordu. Uttar Pradeş'teki soğuk hava deposu sahipleri 500 milyon rupi sübvansiyon aldılar; fakat çiftçiler bu sübvansiyonlardan yararlanmadılar. Bir çiftçi, soğuk hava deposu sahibine çuval başına 120 rupi öder. Soğuk hava deposu sahipleri, krizi sömürmek için fiyat yükseltiyorlar. Uttar Pradeş'teki yaygın patates üretimi, borçlu çiftçilerden tüccarlara, üreticilerden sanayi ve ticarete doğru muazzam bir mali kaynak aktarımı yaratıyor.

Hükümet, bir taraftan alım-fiyatı ilan etmeye ve alım-merkezi yutturmacalarına devam ederken, küreselleşme altında, fiyatlara ve alımlara hükümet müdahalesi tamamen yok oldu. Hükümet, sekiz alım merkezinin açılacağını ve bir kental patatesin 195 rupiden alınacağını ilan etti. Fakat hükümet, çiftçileri desteklemek ve adil bir fiyat tesis etmek üzere gerçek hiçbir alım yapmadı. Bu yüzden fiyatlar, kental başına 40 ile 100 rupi arasına düştü. Bu durum, cipslerden daha da çok kâr elde edecek olan tarım sanayisi için adeta bir maden yatağıydı; fakat umutsuzluk içinde intihara sürüklenen yetiştirici için bir felaketti. Tarım ürünleri sanayisi çiftçilere, 10 rupiye satılan 200 gramlık bir cips poşetinin içindeki patates karşılığında 0,08 rupi ödüyor. 13 milyon ton patates için bu, Uttar Pradeş'in yoksullaştırılmış köylülerinden küresel şirketlere doğru 20 milyar rupinin transfer edildiği anlamına gelmektedir.

Dünya Bankası'nın Hindistan için reçetesi, ihracat için sebze yetiştirmektir. TİB'ler bu politikanın parçasıdır. Fakat Hindistan, dünya pazarlarına ihraç ettiği üründen kazandığının yaklaşık üç katını sebze alırken harcıyor. Sebze ihracatına odaklanan politikalar sonucunda Hindistan, 2002'de 248 milyon dolarlık sebze ihraç ederken, 678 milyon dolarlık sebze ithal etmiştir.

Önce-çiftçiden önce-şirkete, önce-besinden önce-ticarete anlayışına geçişin Üçüncü Dünya'nın ihracatını ve çiftçi gelirlerini artıracağı ve yoksulluğu azaltacağı varsayılıyordu. Olup bitenler bunun tam tersidir. Çay ihracatı, 1997-1998 arasında 211 bin tondan 2002-2003 arasında 128 bin tona düştü. Çay ihracatının bu süreçteki değeri, 20 milyar rupiden 11 milyar rupiye düştü.[19] İhracat saplantısı, ihracatı ve geliri azaltıyor, yoksulluğu bitireceğine çiftçilerin yaşamını bitiriyor.

Tarımın küreselleşmesi, gezegen ve insanlar açısından her düzeyde başarısızlıkla sonuçlanıyor. Fakat küresel tarım sektörü, çiftçilere ve toprağa karşı olan bu savaştan kâr elde ediyor.

Şiddetten kaçınan bir tarım, bizim barış arayışımızın merkezinde olmalıdır. Bu, yeryüzüyle birlikte yaratma ve üretme üzerine kurulu bir kültürdür. Yeryüzünü ve tüm varlıklarını idame etmek için tarımsal geleneklerin yenilenmesi, yaşayan kültürler yaratmanın merkezinde olmalıdır. Tarım, gezegendeki arazinin yüzde 70'ini kullanmakta, suyun yüzde 70'ini tüketmekte ve rızkın yüzde 70'ini temin etmektedir. Bu yaşayan kültürlerin tohumları, her yere ekilmektedir. Sanayileşmiş ve küreselleşmiş tarımın sebep olduğu felaketin ortasında, yeni gıda kültürleri doğmaktadır. Bu tip inisiyatiflerin büyüdüğü her yerde, küçük de olsalar, kültür değişmektedir.

Gıda ve çiftçiliğin yaşayan kültürleri, ekoloji hareketlerini, hayvan hakları hareketlerini, çiftçi hareketlerini ve tüketici hareketlerini,

biyolojik ve kültürel çeşitliliğin korunmasını temel alan yeni bir hareket altında bir araya getiriyor. Monokültürler ve tekeller, çeşitliliğe ve ortak üretime boyun eğiyor. Kıtlık, bolluğa boyun eğiyor. Güvensizlik, güvenliğe boyun eğiyor. Savaş olarak tarımın yerini, barış olarak tarım alıyor —toprağın barışı, gezegenlerin barışı, hayvanların barışı ve insanların barışı.

Küreselleşme ve Kadınlara Yönelik Suçlar

Kapitalist ataerkinin bir projesi olan küreselleşme, kadına yönelik şiddeti artırmış ve derinleştirmiştir. Küreselleşme, kadınların üretkenliğini ve yaratıcılığını çalıyor. Kadınların bilgisiyle ve emeğiyle temin edilen gıda ve su, artık şirket malı haline getiriliyor. Kadınlar toplumdaki üretken rollerinden uzaklaştırıldıkça, gözden çıkarılabilir bir hale getiriliyor.

Kadın ticaretindeki patlama da küreselleşme etkisinin başka bir boyutu. Küreselleşmiş ekonomide, ekonomik mülteci haline gelen kadınlar için seks endüstrisi, genellikle tek hayatta kalma seçeneği. Metalaştırılmış bir dünyada, kadınlar da sadece alınıp satılabilen, ticareti yapılan ve tüketilen emtia haline geldiler. Kadın ticareti, küreselleşmenin kadınların işlerini en çok yok ettiği yerlerde, özellikle Asya ve Doğu Avrupa'da büyümüştür.

Kadınlar: Gıdayı ve Suyu Temin Edenler

İdame ekonomisindeki temel üreticiler, kadınlar olmuştur. Onlar gıda, su, sağlık ve toplumsal güvenliği temin ederler.

Küresel ekonomideki "büyüme", doğanın ekonomisinin —çevresel yeniden canlanmanın— yıkımına sebep olmuştur. İnsanların —içinde kadınların da toplumun devamını sağlamak üzere çalıştığı— idame ekonomisini de yok etmiştir. İronik bir şekilde, kadınların meşakkatli ve ücretsiz emeği, iş olarak adlandırılmaya genellikle layık görülmemiştir.

Pazar ekonomisinin başı belaya girdiğinde, boşlukları doldurmak ve onun sağlığını düzeltmek için bedel ödeyen, ağırlıklı olarak kadın emeğinden oluşan kayıt dışı ekonomidir. Pek çok durumda, hükümetlerin bir ülkenin bütçe açığını kapatmaya yönelik çabaları, toplumsal ve ekonomik kalkınma harcamalarında önemli kesintiler yapılarak uygulanır. Bunun sonucunda, reel ücretler önemli ölçüde düşer. Yapısal uyum ve kemer sıkma programları zamanlarında, kamu harcamalarındaki kesintiler, en ağır etkilerini genellikle kadınların ve yoksulların üzerinde gösterir.

Ticaret Metaforuna Karşı Doğanın Ekonomisi

Ticaret metaforu, ev metaforunun yerini almaya başladıkça, *değer*in anlamı da dönüşmektedir.

Kıymet anlamına gelen değer, değişim ve ticaretin terimleri çerçevesinde yeniden tanımlandı. Bir şey alınıp satılabilir değilse hiçbir ekonomik değeri yoktur. Bir şeyin sadece parayla değiştirilebilir olduğu ölçüde değeri olduğu varsayımı, doğanın ekonomisini —özellikle fiyatlandırılmadığı zamanlarda— değersiz kılmıştır. Hem kadınların hem de doğanın emeğinin marjinalleşmesi, evin, içinde ekonomik değere sahip hiçbir şeyin üretilmediği bir yer olarak algılanmasıyla bağlantılıdır.

GATT Uruguay Turu'nun tamamlanması ve 1 Ocak 1995'te DTÖ'nün kurulması, bütün yerel meseleleri küresel ekonominin içine çekmiştir. Dahası, yaşama ilişkin bütün meseleler —etik, değerler, çevre, gıda, kültür, bilgi ve demokrasi— uluslararası ticaretin meseleleri olarak küresel arenaya taşınmıştır.

Söylemeye gerek dahi yok. Bu durum, Güney'in en ücra köylerindeki kadınların perspektifini ve koşullarını, küresel ataerkil ku-

rumları yöneten adamların perspektifi ve iktidarlarıyla doğrudan bir çatışma içerisine sokmuştur.

Yeni Bir Analize Cesaret Etmek

Küreselleşmenin bu döneminde, toplumsal cinsiyet analizi iki büyük değişim geçirmek zorundadır. İlk olarak, küreselleşme kendisini öncelikle yatırım ve ticaretin önündeki ulusal engellerin kaldırılması şeklinde ortaya koyduğu için, toplumsal cinsiyet analizi de, aile veya ülkeyle sınırlanmış, sadece yerel düzeydeki bir analiz modelinin ötesine geçmeli, küresel aktörler arasındaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kavrayışına doğru yönelmelidir.

İkinci olarak toplumsal cinsiyet analizi, kendisini yalnızca kadınlar üzerindeki etkilerle sınırlandırarak onları kurbanlaştıran, sonuca odaklanmış bir bakış açısından uzaklaşmalıdır. Değişimi yaratmak için, toplumu biçimlendiren temel güçlere işaret eden yapısal ve dönüştürücü bir analizi benimsemeliyiz. Küresel mali ticaret ve şirket kurumları "toplumsal cinsiyetlendirilmiş" kurumlardır. Kadınlar ve erkekler, yoksullar ve zenginler ve farklı insanlar üzerinde farklı yollarla etkileri vardır.

Bu kurumlar ve yapılar, erkekler tarafından yaratılır, hükmedilir ve kontrol altına alınırlar. Belirli bir toplumsal cinsiyet, sınıf, insan ırkı ve baskın olarak da zengin G7 ülkelerinin erkekleri tarafından şekillendirildikleri için, bu belirli grubun vizyonlarının, arzularının ve varsayımlarının araçları ve ifadeleridir.

Bu yüzden, küreselleşmenin toplumsal cinsiyet analizi, kendini kadınlar üzerindeki etkilerle sınırlayamaz. Bu küresel kurumlar tarafından geliştirilmiş paradigmaların, modellerin, süreçlerin, politikaların ve projelerin ataerkil temelini de hesaba katmalıdır. Kadınların sorunlarının, önceliklerinin ve algılarının, ekonomi ve

ekonomik problemler tanımlanırken, çözümler öne sürülüp uygulanırken nasıl dışlandığını da hesaba katmalıdır.

Ataerkiyle Köktencilikler in Yakınsaması

Din ve kapitalizm ortak ataerkil köklere sahipler. Geleneksel olarak, dini ataerki gelenekleri savunan, kapitalist ataerki ise ilerleme ve modernite için baskı yapan zıt güçler olarak görülmüştür. Bu yüzden, küresel sermayenin —küreselleşmenin— güdümündeki bir dünya düzeninin, dini ataerkinin temelini çürüttüğü ve kadınlar için özgürleştirici olduğu düşünülür. Ne var ki çağımızda, dini ve kapitalist ataerkilerin bir çatışmasına değil dini köktencilik ve pazar köktenciliği şeklinde birbirlerine yakınsamasına tanık oluyoruz.

Din, genellikle pazarın karşısına konmuştur. Fakat pazar hükmeden din haline gelip pazar köktenciliği biçimini aldığında, gerçekte kökten dincilikle yakınsayabilir. Bu yakınsama, pek çok seviyede gerçekleşir.

Hem pazar köktenciliği hem de dini köktencilik, insani varlık olarak kadını yok eder. Kadınlar, seks nesnelerine ya da erkekler tarafından kontrol edilen üreme makinelerine indirgenir —pazar vasıtasıyla veya dini metinlerin buyruğuyla.

Pazar köktenciliği, ekonomik güvensizlik ürettikçe, insanlar güvenlik kaynağı olarak kökten dinciliğe yönelirler, güvensizlik kültürü ile baş edebilmek için kimliği yeniden icat ederler. Sağkanat ideolojiler, düzenleme mekanizmaları kaldırılan pazarların yarattığı güvensizlik ortamıyla doğru orantılı bir şekilde büyüyor.

Küreselleşme, ekonomik süreçler üzerindeki demokratik denetimi aşındırıyor. Temsili demokrasi, ekonomik içerikten yoksun bir

hale geliyor. Bu boşluk, insanların gerçek ihtiyaçlarından uzak; fakat bir güvenlik yanılsaması sunan yabancı düşmanı ve dışlayıcı köktenci ideolojiler tarafından dolduruluyor.

Din, yerleşik, içerici ve ilişkisel* biçimiyle pazarın aşırılıklarına karşı koyan bir değerler sistemi olabilir; fakat köktenci biçimiyle, kısır bir şiddet ve dışlama döngüsünün parçası olmaktadır.

Küreselleşme, paylaşımı ve devamlılığı güvence altına alan kadın merkezli dünya görüşleri, bilgi sistemleri ve üretim sistemleri ile şiddet ve savaşa dayalı ekonomi ve ataerkil bilgi sistemleri arasında bir mücadele başlatmıştır. İşbölümü, idame ekonomisini öncelikle kadınların ellerine bıraktığı için, kadınlar üretir, idame ettirir ve yaşamı yeniden üretir. Küresel ataerkil kurumlar, yaşamı sahiplenmeye ve metalaştırmaya çalıştıkça ölüm ve yıkım getiriyorlar. Meseleler eski, araçlarsa yeni. Herşeyi kontrol eden ve sahiplenen ataerkil dürtü eski, ifade biçimleriyse yeni. Yaşamı koruma amaçlı ekolojik ve feminist mücadele kadim, küreselleşmiş ekonomi bağlamı ise yeni. Zamanımızın destansı mücadelesi hayatta kalmakla ilgili.

Gıda ve su, şirketler tarafından kâr amacıyla gasp edildiğinde, kadınların ekonomileri ve bilgi sistemleri yok ediliyor —ve kadınlar marjinalleştikçe, onlara yönelik şiddet de artıyor.

Kapitalist ataerki ile dini ataerki şu ortak veçhelere sahiptir: dini ve ekonomik iktidar sahibi erkeklerin diğer insanlar ve yeryüzü üzerinde tahakküm kurması; kadınların, işçilerin ve öteki varlıkların değersizleştirilmesi; yeryüzü, yaşayan kültürler ve ekonomilerle bağların koparılması.

* İng. *relational.*

Kadın Fetisidi*: Kaybolan Kadınlar

Hâkim olan görüşe göre, ekonomik küreselleşme toplumları modernleştirecek ve kadınların statülerini geliştirecek. Ancak tam tersinin geçekleştiği görülüyor. Pazarın ataerkil değerleri, dini ataerkinin kadın karşıtı değerleri ile birleşmekte, kadınların sadece marjinalleşmesine değil, harcanabilir hale gelmelerine de sebep olmakta. Hindistan'da kadın fetisidinde görülen artış, dini ataerkinin gelenekleri ile kapitalist ataerkinin birleşerek, kadına yönelik şiddetin seviyesini nasıl artırdığını gösteriyor. Bu gerileme tesadüf değildir.

Pencap'ın Yeşil Devrim bölgesi, kadın fetisidinin başladığı yer.[20] Bu bölge aynı zamanda amniyosentezi** kadın fetisidi için bir araç haline getiren ilk bölge. Amniyosentez ve ultrason teknolojilerinin ortaya çıkışı, ailelerin doğmamış çocuklarının cinsiyetlerini bilmelerini ve dişi ceninleri aldırmalarını mümkün kılmıştır. 1978 ve 1983 arasında, cinsiyet belirleme testlerinin akabinde 78 bin dişi cenin aldırılmıştır. Düşen çocuk cinsiyet oranı, krizin boyutunu açığa çıkarmaktadır. Çocuk cinsiyet oranı 0-6 yaş grubunda 1.000 erkek çocuğa düşen kız çocuk sayısı ile hesaplanır. Çocuk cinsiyet oranında 1961'deki 976'dan 2001'de 927'ye azalan sistematik bir düşüş vardır. Düşüş, cinsiyet belirleme teknolojisinin kullanılabilir olduğu 1981'den bu yana en keskin biçimini almıştır.

Çocuk Cinsiyet Oranı, 1961-2001

Yıl	Cinsiyet oranı (0-6 yaş grubu, 1000 erkek çocuğa düşen kız çocuk sayısı)	Değişim
1961	976	--
1971	964	-12
1981	962	-2
1991	945	-17
2001	927	-18

* İng. *feticide*. Annekarnındaki fetusun öldürülmesi. —ç.n.

Anne karnındaki bebeğin içinde yüzdüğü amnios sıvısından numune alınması işlemi. —y.h.n.

Ayrımcılık, küreselleşmenin baskısı altında harcanabilirliğe dönüştü. Erkek çocuktan yana tarafgir geleneksel eğilim, yaşamın kendisinin metalaşmasıyla birleşerek, kadını daha da değersizleştirdi. Ataerkilerin yakınsaması, kadınların yaşamına yönelik bir tehdit haline geliyor.

Hindistan'ın nüfusu, 1991 ve 2001 arasında yüzde 21 artarak 1,03 milyara yükseldi. Nüfus büyürken kız çocukları yok oluyordu. Cinsiyet oranındaki değişim, nüfus artışı ile birleştiğinde, olması gerekenden 36 milyon daha az kadın olduğu ortaya çıkıyor. Bu, dünyadaki "kayıp" kadın sayısının —seçici kürtaj uygulanarak doğmasına izin verilmeyen 60 milyon kadının— yarısı kadar.[21]

Küreselleşme, işleri ve rızkları yok ediyor; ama tüketimciliği yaratıyor. Tüketimci arzuları karşılamanın bir yolu da zorunlu çeyiz. Pek çok toplulukta damadın ailesinin gelinin ailesine ödediği başlık parasının ve *stree-dhan* (kadının eline bırakılan zenginlik) pratiğinin yerini, lüks tüketim için çeyiz alıyor. Başlık parası, kadın tarafı hane halkının idame ekonomisinde, üretken bir katkının kaybedildiği varsayımıyla ödenir. Diğer taraftan çeyiz, kadının ailesinden alınır ve kadını bir yük olarak tarif ederek onu değersizleştirir. Çeyizin yaygınlaşması —genellikle araba, televizyon ve buzdolabı gibi tüketim malları— tüketim kültürünün yaygınlaşması ile eş zamanlıdır ve ona bitişiktir.

Çeyizin getirdiği yük, kadınların yaşamına mal oluyor. Son yirmi otuz yılda ortaya çıkan "çeyiz ölümü", gelinlerin kayınları tarafından, karşılanması mümkün olmayan aşırı "çeyiz" talepleri nedeniyle öldürülmesi vakalarını anlatmaktadır. Hindistan'da her yıl ortalama 5 binden fazla kadın çeyiz ölümlerinin kurbanı oluyor.[22] Kadın fetisidi, kadının rızkının aşınması ve artan çeyiz taleplerinin bir birleşimi neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Çeyiz belası, ülke genelinde ve sınıflar arasında yayıldıkça, kız çocuklarının harcanabilirliği de artar. Şimdi Bombay'daki jinekologların yüzde 84'ü amniyosentez uyguluyor ve bunu "daha fazla kız istemeyen anneler için insani bir hizmet"[23] olarak görüyor. Bombay'daki jinekologlar arasında yapılan bir çalışmaya göre doktorların yüzde 64'ü "amniyosentez testini sadece cinsiyet belirlemek için"[24] uyguluyor. Bir cinsiyet belirleme testinin ve kürtajın parasal maliyeti, kızın çeyizi için gerekli olan binlerce rupiden daha az. Her geçen gün, kapitalist ataerki tarafından daha fazla baskı altına alınan bir dünyada nakit para, kıymetin tek ölçütüdür –başka her şeyin olduğu gibi kadınların kıymetinin de.

Bu pratiği yasaklayan 1994 tarihli Doğum Öncesi Teşhis Teknikleri (Suistimalin Engellenmesi ve Düzenlenmesi) Yasası'nın geçmesine rağmen, kadın kırımı için yeni üretken teknolojilerin kullanımı artıyor.

> Kürtaj, istenmeyen gebeliklerden kurtulmanın intihara meyilli bir ikame aracı haline gelmiş durumda. Yok edilenler sadece dişi ceninler değil, kadınlar, defalarca kürtaja başvuruyor. Bunun nedeni, bedenleri üzerinde yeterli kontrole sahip olmamaları ve güvenli seks yapma hakkını kullanamamaları. Seçici kürtajın Hindistan'da giderek her tarafa yayılması, kadınların gördüğü bu zarara bir de aşağılanmayı ekliyor. Özellikle görece daha varlıklı, kesinlikle erkek çocuk tercih eden, son derece cinsiyetçi olan kuzey-batı bölgesinde.[25]

Bombay SNDT kadınların üniversitesinde bir profesör olan Vibhuti Patel, amniyosentezi seçici kürtaj aracı olarak özendiren bir reklam hakkındaki görüşlerini şöyle dile getiriyor:

> "Şimdi 5000 rupi, sonra 500 bin rupiden daha iyidir."; yani yetişkin bir kız çocuğunun çeyizi için 500 bin rupi harcayacağına, kadın fetisidi için 5 bin rupi harca. Bu mantıkla, fakir insanları veya Üçün-

> cü Dünya kitlelerini yoksulluk ve mahrumiyet içinde acı çekmeleri yerine öldürmek daha iyidir. Bu mantık, ayrıca çeyiz gibi toplumsal kötülüklerin Tanrı tarafından verildiğini ve bizim onlar için hiçbir şey yapamayacağımızı varsayıyor. O halde, kurbanı kurban et. Kadını bağımsız kılmak için kız çocuklarının eğitimine, sağlığına ve onurlu yaşamına yatırım yapmak, hamile anneye ve onun müstakbel kızına gaddarlık etmekten çok daha insani ve gerçekleştirilebilir eylemlerdir.[26]

Endüstriyel ve kimyasal tarımın Pencap'a girmesiyle kırsal kadınlarının rızkı ellerinden alındı. Endüstriyel tarımın kadınların rızkını çalmadığı yerlerde, kadın emeği tarımsal üretimin büyük bir kısmını oluşturur. Pencap tarlalarında ise erkekleri traktör sürerken ve kimyasal püskürtürken görürsünüz. Kadınların, önce çiftçilikteki üretken rolleri ortadan kalktı. Şimdi de kadın fetisitleri yoluyla kendileri toplumdan yok olmakta. Kadının değersizleştirilmesi ile yeni teknolojilerin ortaya çıkışı, doğmamış kız çocuklarına ölüm cezası kesmek üzere bir araya geliyor.

Eğer kadın fetisitleri, sadece kadınlara yönelik geleneksel bir önyargının sonucu olsaydı, geçmişte kız çocuklarına yönelik önyargıların en fazla olduğu bölgelerle sınırlı kalırdı ve sosyoekonomik değişimler geleneksel yapıları aşındırdıkça azalması gerekirdi. Oysa Hindistan toplumunda kadın fetisidi bir veba gibi yayılıyor: Yüksek ekonomik gelişme, daha hızlı "modernleşme" ve küresel ekonomiyle daha fazla bütünleşme yaşayan bölgeler, daha yüksek kadın fetisit oranı ve daha düşük çocuk cinsiyet oranı gösteriyor. Haryana bölgesinden bir kadın aktivist olan Kamalesh'in belirttiği gibi, gidişat hiç bu kadar kötü olmamıştı: "Eskiden işin içinde bir suçluluk duygusu vardı. Şimdi bir tercih meselesi olarak görülüyor."[27] Ekonomik büyüme ve refah arttıkça kayıp kız çocuklarının sayısı da artıyor. Pencap, Delhi, Haryana ve Gucarat'ta —varlıklı kuzeybatı— çocuk cinsiyet oranı 1.000 erkek çocuğa karşılık

900 kız çocuğun altına düştü. Kurukshetra'da 770, Ahmedabad'ta 814, güneybatı Delhi'de 845'e düştü.[28] Kerala, Goa, Sikkim, Mizoram ve Tripura gibi daha düşük ekonomik büyüme ve küresel ekonomik bütünleşme yaşayan eyaletlerde ise çocuk cinsiyet oranında herhangi bir düşüş kaydedilmedi.

Sağlık ve Aile Refahı Bakanlığı'nın "Kaybolan Kız Çocukları: Delhi Saha Çalışması" adlı raporu şöyle diyor:

> 1991 nüfus sayımına göre, altı yaşın altındaki kayıp kız çocuğu sayısı 71 binden fazla. 2001 nüfus sayımı Delhi'nin karanlık yüzünü açığa çıkardı: Doğmuş ve doğmamış kız çocuklarının büyük bir kısmının yok edildiğini ortaya koydu. Şimdi 0-6 yaş grubunda 139.173 daha az kız çocuğu var. Kent, kız çocuklarının büyük bir bölümünü başlangıçta öldürmeye devam ediyor, rahimde ve şimdi de cenin rahime düşmeden önce. Alarm zilleri 1991 sayımında çalıyordu ve 2001 sayımı, nüfusumuzun kadın olan yarısı için matem çanları gibi duyuluyor.[29]

Delhi, Hindistan'ın başkent bölgesi, okuma-yazma oranının, kişi başı gelirin ve kadına yönelik şiddetin en fazla olduğu yer. 1991'den 2001'e kadar genel okur-yazarlık oranı yüzde 75'ten yüzde 82'ye yükselirken, kadın okur-yazarlık oranı yüzde 67'den yüzde 75'e yükseldi. Ne var ki pazar yerinde fırsatlar artarken, kadınlara yönelik tehlikeler de arttı. Bir bölge küreselleştikçe, kadına yönelik şiddet de artıyor. Tecavüzün yüzde 32,9'u, tacizin yüzde 23,3'ü ve çeyiz ölümlerinin yüzde 17,4'ü Delhi'de gerçekleşiyor —Hindistan'daki 23 mega şehir arasındaki en yüksek oranlar.[30]

Pek çok kuvvetin yakınsaması, kadınların yaşam hakkını inkâr ediyor. Kadınların üretken işlerden uzaklaştırılması, idame ekonomilerinin yıkımı, tüketim ve metalaştırma kültürlerinin büyümesi, kadını toplumda değersiz kılmak üzere birleşti. Cinsiyet belirleme teknolojilerinin ortaya çıkması ve gelirlerin bunların kullanımını ödeyebilecek ölçüde artması, ataerkil tarafgirliği zayıflatacağına

daha da güçlendirdi. Dişi ceninin kürtajı yoluyla cinsiyet seçimi, kadınları harcamanın nihai aracı haline geliyor.[31]

Yaşam-Merkezli Kültürlerin Kurucusu ve Savunucusu Olarak Kadınlar

Kapitalist ataerki ve dini ataerki ile pazar köktenciliği ve dini köktencilik yeryüzündeki yaşamı tehdit etmek üzere birleşirken, kadınlar yeryüzündeki yaşamı savunmak ve kadınlara yönelik şiddete karşı direnmek üzere şefkatle ve şiddetten kaçınarak yanıt veriyorlar.

Küreselleşme, yaratmanın anlamını ve statüsünü yeniden tanımlıyor. Monsanto gibi şirketler kadim Hindistan buğdayının niteliklerini gasp edip patentleyerek bitkilerin "yaratıcısı" ve "mucidi" oluyorlar. Suez, Vivendi ve Coca-Cola gibi şirketler, nehirlerdeki ve yeraltındaki suları "ham madde" olarak, paketleyip sattıkları suları kendi ise ürünleri şeklinde adlandırıyorlar. Kapitalist ataerki, böylelikle yaratımı ve doğayı hammadde olarak; tahakküm, yıkım ve sömürü eylemlerini de yaratım olarak tanımlıyor. Bilim ve teknoloji alanında bu yaratım miti, yaşam üzerinde patentlere ve DTÖ'nün TRIPS (Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları) gibi yasalarına sebep olmuştur. Ekonomik alanda, ataerkil değerler, hane halklarının, yerel ekonomilerin ve de bütün ekosistemlerin yıkımına neden olmuştur. Yıkım, "büyüme" olarak; harcanabilirlik, kurtuluş olarak yorumlanmıştır.

Irak savaşında olanlar yıkımdır. Bugün, yeniden inşa olarak bahsediliyor. Masum insanlar öldürüldü, binlerce yıllık medeniyet tarihi yok edildi ve silindi; ama Jay Garner –Yeniden İnşa ve İnsani Yardım Dairesi'nin başına tek taraflı atanan emekli Amerikan generali– hâlâ Irak'ta yeni bir sisteme hayat vermekten bahsedebiliyor.

Bombalar topluma "hayat" vermez. Onlar, yaşamı yok ederler. Yeni toplumlar, eski medeniyetlerin tarihsel ve kültürel mirasını yok ederek "doğmazlar". Belki de Irak'ın tarihsel mirasının yıkımına izin verme tercihi, bu yeni topluma hayat verme yanılsamasının bir önkoşuluydu.

Belki de Birleşik Devletler'deki yöneticiler, kendi toplumları Yerli Amerikalıların soykırımı üzerine inşa edildiği için bu ihlalleri algılayamıyorlar. Ötekilere son verilmesinin, dünyanın tek süper gücünde iktidarı kontrol edenler tarafından normal karşılandığı görülüyor. Belki de bir medeniyetin ve binlerce masum yaşamın kasti yıkımının, bir doğum süreci olarak algılanması, Batılı ataerkinin yaratım yanılsamasının bir ifadesidir. Bu yanılsama, yıkımı yaratım ile, son vermeyi de doğum ile karıştırıyor. Bu yanılsama, sermayeyi ve makineleri (ve savaş makinelerini) yaratımın kaynağı olarak, doğayı ve insan toplumlarını da (özellikle Batılı olmayan toplumları) ölü, saf, pasif veya tehlikeli ve yamyam gibi resmediyor. Bu dünya görüşü, doğayı ve toplumlarımızı kurtarmak için "beyaz adamın külfetini" yaratıyor ve bu "kurtuluşu" özgürlüğün doğuşu olarak görüyor.

Yaratımın bütünlüğünü ve yaşamın kutsallığını tanıyan dinler, bu yıkıma karşı direnişin kaynağıdır. İktidardaki adamlar, dini, köktenci terimlerle ve pazar köktenciliğini destekleyerek yeniden tanımlarken, çeşitli kültürlerdeki kadınlar, kendi inançlarını, ruhaniliklerini ve güçlerini yeryüzünü ve yeryüzündeki yaşamı korumak için seferber ederler. Kapitalist ve dini ataerkilerin ikili yüküne maruz kalmalarına rağmen kadınlar, yaşam-merkezli kültürlerin, ekonomilerin ve politikaların liderleri ve koruyucuları olarak ortaya çıkıyorlar. Su hakkı hareketlerinin başını kadınlar çekiyor. Kadınlar, kendi marjinalleşmelerinin üstesinden gelirken, yaşamın ve geleceğin koruyucuları olarak beliriyorlar.

Kadın çiftçiler, tohumları binlerce yıl saklayıp üretmişler. Basmati, Hindistanlı çiftçiler tarafından geliştirilen 100 bin pirinç çeşidinden sadece bir tanesi. Çeşitlilik ve uzun ömürlülük, bizim tohum kültürümüzün temelini oluşturan ilkeler. Orta Hindistan'da, tarım sezonunun başında, çiftçiler köy mabutunda toplanır, kendi pirinç çeşitlerini sunar ve sonra tohumları paylaşırlar. Yılda bir düzenlenen bu Akti festivali, çiftçi topluluklarının tohum koruma ve paylaşma sorumluluğunu yeniden canlandırır. Çiftçilerin kendi aralarında ve de yeryüzüyle bir ortaklık kurmalarını sağlar.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların dışlanması ve vazgeçilebilirliği, din veya ekonomik ve politik sistemler aracılığıyla örgütlenen ataerki sistemlerinden kaynaklanmaktadır. Yaşamdan ve yaşayan süreçlerden ayrılmak, yaşam-karşıtı sistemlerin egemen olmasını getirir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınları bütün insanlıklarıyla görmeyi gerektirir —üreticiler ve yaratıcılar, kültürün koruyucuları, siyasi karar vericiler ve ruhani varlıklar olarak. Kadınların noksansız insanlığı, insanın insandışılığını insan olmanın ölçütü olarak kabul eden, açgözlülüğü ekonominin örgütleyici ilkesi olarak ele alan, soykırımı ve intiharı dini bağlılığın ifadesi olarak değerlendiren şiddet kısır döngüsünü kırabilecek iyileştirici güç haline gelir. Kimliğin kutuplaşması, köktenci pazar ideolojisi ve dini ideolojilerin dışlayıcı felsefelerinin temelini oluşturuyor. Hindistan felsefesinde biz *so-hum*un terimleriyle düşünürüz: "Sen varsın, o halde ben de varım." Halbuki köktencilikler, "Sen varsan, ben yokum." veya "Benim var oluşum senin yok olmanı gerektiriyor." inancına dayanarak işliyor. Samuel Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması** karşılıklı dışlama, bu nedenle de karşılıklı yok etme paradigması üzerine kurulmuştur: "Kimlik arayan ve etnisiteyi yeniden icat eden insanlar için, düşmanların varlığı esastır."[32]

* Çev. Cem Soydemir ve Mehmet Turan, Okuyanus, 2002.

Kadınlar, nefret ve şiddet kültürünün parçası olmayı reddediyor. Kadınlar, yaşamları içinde ve yaşamları aracılığıyla, sevgi ve şefkatin, paylaşma ve vermenin sadece *mümkün* insan nitelikleri olmadığını —insan olabilmenin zorunlu nitelikleri olduğunu gösteriyorlar.

Ataerki "insan olmayı", insanlık dışı, şiddet içeren, açgözlü, sömürücü ve yıkıcı özellikler üzerine modelledi. Kadınlar, insan olmayı, ihtimam ve paylaşım, sevgi ve koruma, doğanın armağanlarının sahibi değil koruyucusu olma, baskıcı monokültürlerde değil çeşitlilikte güç ve güvenlik bulma kapasitesi olarak yeniden tanımlıyorlar. Ataerkinin güçsüzlük kaynağı olarak tanımladığı şey, aslında güç kaynağıdır. Ataerkinin şiddete ve tahakküme dayalı sözde-üstünlüğü, aslında ayrılık ve yabancılaşmadan, ötekilerden, ötekilerin özgürlüğü ve egemenliği karşısında duyulan korkudan kaynaklanan bir zafiyete dayanmaktadır. Çağımızda şiddetin en kötüsüne tanık oluyoruz. Fakat aynı zamanda şiddetten kaçınmayı yeniden icat ediyor ve kendimizinki de dahil olmak üzere yaşamı savunmak için yeni bir cesaret buluyoruz.

1997'de Mt. Holyoke Koleji'nden Jean Grosshltz, Almanya'dan Christine von Weisacker, Edmonds Enstitüsü'nden Beth Burrows ve ben "Çeşitlilik için Çeşitli Kadınlar"ı oluşturmak ve tüm varlıkların geleceğinin iadesini talep etmek üzere bir araya geldik ve şu açıklamayı yaptık:

> Biz kadınlar, tüm canlılığımız ve olağanüstü çeşitliliğimiz içerisinde, insan ruhuna, aklına ve bedenine karşı artan bir saldırganlığa ve Yeryüzü'nün ve onun tüm çeşitli türlerinin süregiden işgaline tanık olduk.
>
> Öfkemizi paylaşan hükümetlerin, uluslararası kuruluşların, ulusaşırı şirketlerin ve erkek bireylerin, monokültürlerin yaratılmasından, biyolojik ve kültürel çeşitliliğin azalmasından, çevrilmesinden ve tüketilmesinden kaynaklanan bu krizi ele almalarını talep ediyoruz.

> Bu krizi işaret edeceklerin, kadınları, çiftçileri ve yerel düzeyde bu meseleleri ifade eden herkesi dinlemeleri ve liderliği onlardan almaları konusunda ısrar etmeliyiz. Onlardan, bugün varlığını kutsadığımız çeşitliliği koruyarak bilgeliklerini, kâhyalıklarını, bilgilerini ve adanmışlıklarını zaten kanıtlamış olanları dinlemelerini talep ediyoruz.

Küreselleşmenin iki anlamı vardır: Küreselleşme, evrensel insanlığımıza, şefkat ve dayanışma kültürlerine, yeryüzü vatandaşları olarak ortak kimliğimize ilişkin olabilir. Ben bu küreselleşmeyi Yeryüzü Demokrasisi olarak adlandırıyorum. Küreselleşmenin baskın anlamı ve biçimi ekonomik ya da şirket küreselleşmesidir. Bu kapitalist ataerkinin küreselleşmesidir –içinde her şeyin birer meta olduğu, her şeyin satılık olduğu, bir şeyin tek değerinin küresel pazar yerindeki fiyatıyla ölçülebildiği bir küreselleşme. Bunun dışında tek değer sadece "gümrüklü ve gümrüksüz" ticaret engelleridir. Ticari olmayan değerler ve destekledikleri yaşamlar ve kültürler dışlanmıştır.

Walt Martin ve Madge Ott'un kitapları *Albert Schweitzer: Reverence for Life*'ta yazdıkları gibi:

> Çeşitlilikte birlik, birlikte çeşitlilik bütün yaşamın doğal halidir. Bizler –bitkiler, hayvanlar, insanlar– birbirimize bağımlıyız ve sağlıklı kalmak için yaşamın bu farklı ifadeleri arasındaki hassas karşılıklı etkileşime ihtiyacımız var. İnsan cinsinin bu doğal karşılıklı bağımlılığı, çoğunluğun azınlığa dayattığı yapay "küreselleşme" değildir. İnsandan gelmektedir, organiktir, yaşamın temelidir ve yaşamın evrensel olduğuna dair köklü bir deneyimden kaynaklanır. Yaşamak istiyoruz, Schweitzer'in kısa ve öz bir şekilde ortaya koyduğu gibi "yaşamak isteyen öteki yaşamın orta yerinde yaşamak" istiyoruz.[33]

Yaşamak ve yaşamı tüm çeşitliliğiyle kutlamak için duyulan bu karşı konulmaz arzu, yaşayan kültürleri yaratmanın temelidir. Yaşayan kültürler yaşamı besler; ölüm ve yıkım, korku ve gü-

vensizlik yaratmazlar. Yaşayan kültürler, bizim bütün yaşamla olan bağlılığımızdan gelişir. Kültürler kimliğe dayanır. Ancak, şirket küreselleşmesi ve şirket köktenciliği bizim kimliklerimizi indirgiyor ve maniple ediyor. Evrenin bir parçası olarak evrensel bir kimliğe sahibiz. Yeryüzü ailesinin bir parçası olarak yeryüzü vatandaşlarıyız ve hem tikel mekan kimliğinden hem de küresel gezegen kimliğinden oluşan yeryüzü kimliğine sahibiz. Ülkelerin parçası olarak vatandaşlığımız var. Toplulukların üyeleri olarak, çok sayıda topluluk kimliğimiz var –yaptıklarımız, yediklerimiz, giydiklerimiz, konuştuklarımız. Bu çeşitli ve çok sayıdaki kimlikler, bizim benlik bilincimizi şekillendiriyor. Bu çeşitlilikler, bizim ortak insanlığımızla çelişmiyor. Çeşitlilik olmadan insanlığımız da olamaz.

Yaşayan kültürler, yaşamın kültürleridir, tüm yaşam için duyulan derin saygıya dayanır –kadınlar ve erkekler, zenginler ve yoksullar, beyazlar ve siyahlar, Hıristiyanlar ve Müslümanlar, insanlar ve insan olmayanlar.

Yaşam için derin saygı, ötekine karşı duyulan şefkat ve ihtimama, ötekinin özerkliğinin ve özneliğinin tanınmasına, yaşamın devamı, barış ve mutluluk için birbirimize karşılıklı olarak bağımlı olduğumuz bilincine dayanır.

15 Şubat 2003'te dünyanın her tarafında milyonlar, barış için yürüdüğünde, insan güvenliğinin ve özgürlüğünün temeli olarak tahakküm değil, dayanışma talep ettiler.

Yaşayan kültürlerde özgürlük birbirine bağlı ve bağımlı olmaya dayanır. Demokrasi İşbirliği tarafından desteklenen Birbirine Bağımlılık Deklarasyonu, yeni ortaya çıkan, çeşitliliklerimizi ve ortak insanlığımızı korumaya dayalı barış hareketinin bir ifadesidir.

Birbirine Bağımlılık Bildirgesi

Biz, dünyanın insanları, farklı topluluk ve ulusların üyeleri ve bireyleri olarak bu vesileyle aşağıda birbirimize bağımlılığımızı ilan ediyoruz. Medeni Dünya'nın şehirli, sivil ve medeni vatandaşları olmayı taahhüt ediyoruz. Kendi ulusal ve bölgesel kimliklerimizin yarar ve çıkarlarına ilişkin herhangi bir önyargı taşımaksızın, bir bütün olarak insanlığın ortak yararına ve özgürlüğüne dair sorumluluklarımızın farkındayız.

Bu yüzden hem doğrudan hem de vatandaşı olduğumuz uluslar ve topluluklar aracılığıyla, aşağıdakiler için çalışmayı taahhüt ediyoruz:

1. İçimizde en zayıf olanların, en önde ve en güçlü olanlarla aynı özgürlüklere sahip olmasını güvence altına alacak şekilde, gezegendeki herkesin insan haklarını sağlam bir zemin üzerinde tesis ederek, herkes için adalet ve eşitliği temin etmek,

2. Herkesin dünya refahından aldığı bugünkü payla orantılı ödeyeceği bir maliyet karşılığında, hepimiz için —insan bekasının önkoşulu olan— güvenli ve sürdürülebilir bir küresel çevreyi geliştirmek,

3. Ortak geleceğimiz olan çocuklara, ortak mülklerimizin dağıtımında ve her şeyin ötesinde, eğitimin ve sağlığın dayandığı kaynaklarımızın dağıtımında özel ilgi ve koruma temin etmek,

4. Sayesinde ortak haklarımızın güvence altına alınabileceği ve ortak amaçlarımızın gerçekleştirilebileceği, demokratik, küresel, sivil ve yasal yönetişim biçimleri tesis etmek,

5. Ortak insanlığımızı koruyan ve ifade eden demokratik politikalar ve kurumlar geliştirmek ve aynı zamanda,

6. İçinde farklı dini, etnik ve kültürel kimliklerimizin gelişebileceği

ve eşit derecede kıymetli yaşamlarımızın onurlu bir şekilde ve her türlü politik, ekonomik ve kültürel hegemonyadan korunarak yaşanabileceği özgür alanları şekillendirmek.[34]

Notlar

Dalai Lama Hazretleri, *The Global Community and the Need for Universal Responsibility*, Boston: Wisdom Publications, 1992.

Rudolf Bahro, *From Red to Green*, Londra: Verso, 1984, s. 211.

3 http://www.newamericancentury.org/

4 Vandana Shiva, Kadın ve Din Konferansı, toplantı açılış konuşması, Sağlık ve Toplumsal Politika Merkezi, Chiang Mai, Tayland, 29 Şubat-3 Mart 2004.

5 Vandana Shiva, *Tomorrow's Biodiversity*, s.131.

6 Vandana Shiva, *Globalization, Gandhi, and Swadeshi: What is Economic Freedom? Whose Economic Freedom?*, Delhi: RFSTE, 1998.

7 Maureen Dowd, "Slapping the Other Cheek," *New York Times*, 14 Kasım 2004.

8 http://observer.guardian.co.uk/international/story/0,6903,1075950,00.html

9 "From Hindutva, Advani Takes One Little Leap, Says God Chose BJP," *Indian Express*, 27 Kasım 2004.

10 Dharampal, *Despoliation and Defaming of India*, s. 103.

A.g.e.

12 "Late Rains to Boost Bumper Foodgrain Production," *Economic Times*, 26 Kasım 2004, s. 3.

13 Vandana Shiva vd., *Corporate Hijack of Biodiversity*, Delhi: RFSTE, 1995, s. 16.

14 WHO, *World Report on Violence and Health*, Cenova, 2002, s. 215.

15 Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunu Engelleme ve Cezalandırma Anlaşması, http:www.unhchr.ch/html/menu3/b/p_genoci.htm).

16 Veeresh Komitesi, *Farmer Suicides in Karnataka: A Scientific Analysis*, Bangalor: Karnataka Hükümeti, 2004, s. 113.

17 A.g.e.

18 Vandana Shiva, *Towards People's Food Security*, DELHI: RFSTE, 1995, s. 16.

19 Vandana Shiva ve Kunwar Jalees, *The Mirage of Market Access: How Globalization is Destroying Farmers Lives and Livelihoods*, Delhi: RFSTE, 2003, s. 47.

20 Vandana Shiva, *Staying Alive: Women, Ecology and Development*, Londra: Zed Books, 1989, s. 118.

Associated Press, "Over 60 mn Women Have Fallen Victims to Sex Discrmination" *The Indian Express*, 24 Temmuz, 2004.

Sarala Golapan ve Mira Shiva, ed., *National Profile on Women Health and Development*, Yeni Delhi: VHAI, WHO, Nisan 2000, s. 226.

23 R. P. Ravindra, *The Scarcer Half*, Bombay: CED, 1986.

24 Lakshmi Lingam, "Sex Determination Tests and Female Feticide: Discrimination Before Birth," *Understanding Women's Health: A Reader* içinde, ed., Lakshmi Lingam, Delhi: Kali for Women, 1998, s. 209-218.

25 Mira Shiva ve Ashis Bose, *Missing: Mapping the Adverse Child Sex Ration in India*, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Ekim 2003, s. 3.

26 Vibhuti Patel, "Sex Selective Abortions: Pre-Birth Elimination of Girls," *Health for the Millions* "Population and Development" sayısı içinde, Delhi: Voluntary Health Association of India, Ağustos-Kasım, 2004.

27 Pamela Philipose, "Where is the Girl Child?", *Indian Express*, 15 Nisan 2001.

28 Sağlık ve Aile Refahı Bakanlığı, "Missing Girls: A Case Study From Delhi," *Missing Census of India* içinde, Yeni Delhi: Sağlık ve Aile Refahı Bakanlığı ve UNFPA, 2003, s. 2-11.

29 Sağlık ve Aile Refahı Bakanlığı, "Missing Girls," *Missing Census of India* içinde, Yeni Delhi: Sağlık ve Aile Refahı Bakanlığı ve UNFPA, 2003, s. 1.

30 T.K.Rajalakshmi, "Crime Capital," *Frontline* 19, no. 25, 7-20 Aralık 2002.

31 Mira Shiva ve Ashis Bose, *Darkness at Noon*, Yeni Delhi: VHAI, 2003.

32 Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World* Order, Londra: Simon & Schuster, 1997, s. 20.

33 Walt Martin ve Madge Ott, *Albert Schweitzer: Reverence for Life*, yayımlanmamış el yazması, s. 3.

34 http://civworld.org/declaration.cfm

4

YERYÜZÜ DEMOKRASİSİ İŞ BAŞINDA

Geçtiğimiz otuz yıl boyunca, geniş yeryüzü ailesini savunmaya yönelik girişimlerimde, Yeryüzü Demokrasisi'ni biçimlendirmek için bir yeryüzü yurttaşı olarak çalıştım. Bilgiyi eylemle birleştirmek için çaba sarf ettim; yerel ile küresel arasında bağ kurmak için mücadele ettim. Bizler, bölünmeleri aşarak, kolektif biçimde yeni imkânlar yaratıyor, küreselleşme-sonrası bir dünya kuruyoruz. Gücümü ve enerjimi, hayatta kalmak için elzem olan alanlarda Yeryüzü Demokrasisi'ni hayata geçirmeye vakfettim. İşte bu nedenle, tohuma, gıdaya ve suya odaklanıyorum. İş başındaki Yeryüzü Demokrasisi'yle, bütün insanların ve bütün canlıların haklarının ve özgürlüklerinin tanınmasını talep ediyoruz. Gündelik sorunlarla ilgili gündelik eylemlerimizle, yaşayan ekonomiler, yaşayan demokrasiler ve yaşayan kültürler yaratıyoruz. Çeşitlilik, birlik, işbirliği ve sebat: Gücümüz bunlardan geliyor. Hizmet, destek ve dayanışma, araçlarımız; adalet, insan özgürlüğü, onur ve ekolojik kurtuluş, amaçlarımız. Uçurumun kıyısındaki bir dünyayı yeniden kazanmaya çalışıyoruz. Eylemlerimizi kibirle, kendinden emin bir biçimde değil, tevazuyla, kuşkuyla gerçekleştiriyoruz. Önemli olan, ne başardığımız değil, ne verdiğimiz. Ve bencillikten uzak bir şekilde verdiğimizde, zaferler kazanıyoruz. Gündelik eylemlerimizle, yaşam ağını yeniden örüyoruz.

Bija Sawaraj: Bütün Canlılar İçin Demokrasi

8 Mart 2005 Dünya Kadınlar Günü'nde, Avrupa Patent Dairesi'nde 10 yıldır süren bir hukuk savaşının ardından, bir biyolojik korsanlık vakasında büyük bir zafer kazandık. ABD Tarım Bakanlığı ve W. R. Grace, tarımda zararlı böceklerin ve hastalıkların kontrolü için yalancı tespih ağacının kullanılmasının kendi "buluşları" olduğunu iddia ediyordu. Bu iddiaya dayanarak, kendilerine Avrupa Patent Dairesi tarafından 436257 numaralı patent verilmişti.

Farsça'da *azad darakht* (özgür ağaç) olarak bilinen yalancı tespih ağacı, iki bin yılı aşkın süredir Hindistan'da doğal bir ilaç olarak tarımda ve tıpta kullanılmaktadır. 1984'te, Union Carbide'ın Bopal'deki pestisit fabrikasında yaşanan felaketin ardından, "Bopaller yaşanmasın, bir yalancı tespih ağacı dik." sloganıyla bir kampanya başlatmıştım. On yıl sonra, W. R. Grace, yalancı tespih ağacının kullanımının kendi buluşu olduğunu iddia ettiği için, özgür ağaca özgürce ulaşamayacağımızı gördük. Yalancı tespih ağacı üzerindeki biyolojik korsanlıkla mücadele etmek için başlattığımız kampanyaya 100 binden fazla insan katıldı. Bir on yıl daha geçti ve nihayet zafer kazandık: Avrupa Patent Dairesi, patenti geri aldı.

ABD hükümetinin ve ABD şirketlerinin, geleneksel bilgiyi ve biyolojik çeşitliliği gasp etmeye yönelik iddialarını bertaraf etmedeki başarımız, eylemle araştırmayı birleştirmemizden ve hareketi yerel düzeyde seferber etmemizden kaynaklanıyordu. Küresel dayanışmayla çalışan üç kadın —Avrupa Parlamentosu Yeşiller Partisi eski Başkanı Magda Aelvoet, Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu* Başkanı Linda Bullard ve ben— on yılı aşkın süre boyunca umudumuzu kaybetmeden davanın sonuçlanmasını bek-

* International Federation of Organic Agriculture Movements, IFOAM.

ledik. Basel Üniversitesi'nde fikri mülkiyet hukuku profesörü olan avukatımız Dr. Dolder, bu alandaki standart avukatlık ücretini talep etmeden, elinden geleni yaptı.

Yalancı tespih ağacıyla ilgili zaferimiz, küreselleşmenin mevcut kurallarının en ölümcül yönlerinden birine ışık tutuyor: DTÖ'nün, Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'na (TRIPS). TRIPS, küresel şirketlerin, akla gelebilecek her şeyin –canlı formlarının, tohumların, bitkilerin, ilaçların, geleneksel bilginin– patentini almalarına imkân vermektedir. Patentlerin, sözümona üç kritere uygun olması gerekiyor: "Yeni olmak", "bir buluş basamağını içermek" [aşikâr olmamak] ve "sanayide uygulanabilir" [yararlı] olmak.* "Yenilik" kriteri, buluşun, "daha önceki bir sanatın" ya da mevcut bilginin bir parçası olma*ma*sını gerektiriyor; "bir buluş basamağını içermek", söz konusu sanatla uğraşan bir başkasının da aynı adımı atmayacak olmasını gerektiriyor. Yerlilerin geleneksel bilgisinin gasp edilmesine dayanan çoğu patent bu kriterlere aykırıdır; çünkü doğrudan korsanlıktan, ufak tefek değişikliklere kadar uzanan işlemlerin çoğu, söz konusu tekniklerle ya da disiplinlerle ilgili eğitim almış herhangi birinin yapabileceği kadar aşikârdır. Patent, bir buluş için verilen münhasır bir hak olduğundan, yaşam ve geleneksel bilgiyle ilgili patentler iki kat zararlıdır ve mevcut adaletsizliğe tuz biber eker. Bu tür patentlerde bir buluş söz konusu değildir; bunlar yoksulların kendi ihtiyaçlarını karşılamalarını, kendi biyolojik çeşitliliklerinden ve bilgilerinden yararlanmalarını engellemeye yarayan birer araç işlevi görür.

Tohum patentleri, genetik müdahaleyle değiştirilmiş tohumlar üzerinde tekeller oluşturulmasına izin vermekle kalmıyor, çiftçilerin binlerce yıldır kullandıkları geleneksel türlerin ve fikri mül-

* TRIPS'in Türkçe çevirisi için bkz. http://www.fikrimulkiyet.com/uluslararasi/trips.pdf, Bölüm 5, "Patentler". –ç.n.

kiyetin patentlenmesine yol açıyor. Pirinç ve buğdayla ilgili yaşananlar, bu biyolojik korsanlığın çarpıcı örnekleridir.

Basmati Biyolojik Korsanlığı

Hindistan, üstün kalite kokulu pirincin, yani basmati pirincinin en büyük üreticisi ve ihracatçısı konumundadır: Yılda 650 bin ton basmati pirinci üretir. Basmati, Hindistan'da pirinç ekili toprakların yüzde 10 ila 15'ini oluşturur. Basmati ve basmati dışı pirinç, dünya çapında 80'den fazla ülkeye ihraç edilmektedir. İhraç edilen basmati pirinci miktarı 488.700 ton, elde edilen gelirse 280 milyon dolardır. 1996-1997 döneminde ihraç edilen basmati dışı pirinç miktarı ise 1,9 milyon ton, elde edilen gelir 450 milyon dolardır. Hint basmati pirincini ithal eden ülkeler arasında, ilk sırada Ortadoğu ülkeleri (yüzde 65), Avrupa ülkeleri (yüzde 20) ve ABD (yüzde 10-15) gelmektedir. AB ülkeleri, Pakistan basmati pirincinin tonunu 700 dolara, Tayland kokulu pirincinin tonunu 500 dolara ithal ederken, tonu 850 dolar olan Hint basmati pirinci AB'nin ithal ettiği en pahalı pirinçtir.[1]

Tarihi metinlerin, folklor ve şiir gibi kaynakların gösterdiği üzere, basmati, Hint Yarımadası'nda yüzlerce yıldır yetiştirilmektedir. Basmatiden söz edilen en eski kaynaklardan biri, şair Varis Shah'ın 1776'da yazdığı meşhur *Heer Ranjha* destanıdır.[2] Doğal bir kokusu olan bu pirinç türü o kadar değerlidir ki, soylular onu kıskançlıkla korur, yabancılar gıptayla yerler. Değişik ekolojik koşullara, pişirme ihtiyaçlarına ve damak zevklerine uyum sağlaması için çiftçiler tarafından farklı türleri geliştirilen basmati, yüzyıllar süren gözlemler, deneyler ve seçme işlemleri sonucu evrim geçirmiştir. Hindistan'da tam 27 farklı basmati türünün bulunduğu saptanmıştır. Basmatinin üstün nitelikleri, en başta Hint Yarımadası çiftçilerinin hünerlerine bağlanmalıdır.

2 Eylül 1997'de, Texas merkezli RiceTec şirketine, basmati pirinç türleri ve taneleri için 5663484 numaralı patent verildi. Bu "buluşun" patenti, olağanüstü derecede kapsamlıydı ve 20 hak iddiası içeriyordu. Patent, basmati pirincinin bütün genetik türlerini kapsıyordu ve çiftçilerin geliştirdiği türlere ait genler için de geçerliydi. Böylece, çiftçilerin yetiştirdiği türler de otomatik olarak patent kapsamına giriyor; bu sayede RiceTec, çiftçilerden, kendilerinin ve dedelerinin geliştirmiş olduğu pirinç türlerini yetiştirmeleri karşılığında lisans ücreti toplama hakkına sahip oluyordu.

RiceTec'in, Kasmati, Texmati ve Jasmati markalarıyla sattığı pirinç türü, Hindistan'ın geleneksel türleriyle aynı özellikleri taşır: uzun taneli, özel bir kokusu olan, yüksek rekolteli ve yarı-bodur bir pirinçtir bu. RiceTec, bu markaları aslen basmati pirincinden türetmiştir; bunların "yeni" olduğu iddia edilemez, dolayısıyla patente konu olamazlar. Nitekim dört yıl süren bir kampanyanın sonunda, RiceTec'in basmatiyle ilgili patent taleplerinin birçoğunun geri alınmasını sağladık.

Monsanto'nun Hint Buğdayı Korsanlığı

Buğday, Hintlilerin büyük kısmının yaşamında vazgeçilmez bir unsurdur. Binlerce yıl boyunca Hindistan'ın bazı bölgelerindeki en temel ekin olagelmiştir. Hindistan, buğday üretiminde Çin'den sonra ikinci sırada yer alır (73,5 milyon ton). Hindistan'da 25 milyon hektar arazi üzerinde buğday yetiştirilir. Birçok Hintli için temel besin maddesi olmasının yanı sıra, dini törenlerde ve festivallerde de sık sık kullanılır. Her geleneksel buğday türünün, kendine has bir dini ya da kültürel anlamı vardır. Farklı buğday türleri, buğdayla hazırlanan farklı karışımların ritüellerdeki kullanılma biçimleri, buğdayın tıbbi ve tedavi edici özellikleri, kadim Hint metinlerinde ve kutsal yazılarında kaydedilmiştir.

Monsanto'nun, Avrupa Patent Dairesi'ne kayıtlı patenti, geleneksel bir Hint buğdayı türünden türetilmiş buğday bitkilerinin ve bu bitkilerin aşırı öğütülmeyi gerektirmeyen esneme özellikleri kullanılarak yapılan ürünlerin, Monsanto'nun "buluşu" olduğunu iddia etmektedir.* Patentte, buğday bitkilerinin Nap Hal adlı geleneksel Hint buğdayından türetildiği iddia edilmektedir. Bu kelime Hintçe'de "meyve vermeyen" anlamına gelir ve Monsanto'nun sonlandırıcı tohumları için gerçekten de uygun bir isim olabilir. "Nap Hal" belli ki "Nepal"den bozma bir addır; çünkü bu tohumlar Nepal sınırına yakın yerlerden toplanmaktadır.

Şubat 2004'te, Araştırma Vakfı ve Greenpeace, Monsanto'nun biyolojik korsanlığına karşı çıkmak için dava açtı. Eylül ayında Monsanto'nun patenti geri alındı. Elbette bu zaferler, işimizin sona erdiği anlamına gelmiyor. Şirketler, yaşam formlarının patentini almaya ve geleneksel bilgi korsanlığı yapmaya devam ediyor. Ayrıca, çeşitli ülkelere, ahlaka aykırı, adaletsiz patent yasalarını dayatmaya da devam ediyorlar.

Yeni fikri mülkiyet hakkı yasaları, tohumlar ve bitkilerin genetik kaynakları üzerinde tekeller yaratıyor. Tohum saklama ve tohum değiş tokuşu gibi uygulamalar —ki çiftçilerin en temel özgürlüklerindendir— yeniden tanımlanıyor. Çeşitli ülkelerde, tohumla ilgili yasaların ve fikri mülkiyet hakkı yasalarının, çiftçilerin kendi tohumlarını üretmelerini nasıl engellediğini gösteren çok sayıda örnek var. Örneğin, Almanya'da organik tarım yapan Josef Albrecht, ticari olarak var olan tohumlardan memnun olmadığı için kendi ekolojik buğday türlerini yetiştirir. Komşu köylerde organik tarım yapan on çiftçi onun tohumlarını alır. Albrecht, lisanssız tohum ti-

* Monsanto'nun orijinal patent belgesi için bkz. http://www.no-patents-on-seeds.org/images/documents/monsanto_wheat_epo445929b1.pdf ve http://www.patentstorm.us/patents/5763741/fulltext.html. —ç.n.

careti yaptığı gerekçesiyle Almanya hükümeti tarafından para cezasına çarptırılır. Cezaya ve Almanya'nın tohum yasasına karşı çıkar; çünkü bu yasanın, onu organik tarım yapan bir çiftçi olarak mesleğini özgürce icra etmekten men ettiğini düşünür.

İskoçya'da, tohumluk patates yetiştiren ve başka çiftçilere satan pek çok çiftçi vardır. 1990'ların başına kadar bu çiftçiler, başka ekimlik patates yetiştiricilerine, tüccarlara ve çiftçilere ürünlerini satmakta serbesttiler. 1990'larda bitki üreticiliği hak sahipleri, ekimlik patatesin çiftçiler tarafından başka çiftçilere satılmasını yasadışı hale getirdiler. Tohum sanayisi, ekimlik patates türlerini ve ekinin geri alınacağı fiyatları belirlemeye başladı ve çiftçilerin ekini başkasına satmalarını engelledi. Kısa süre sonra, ekim alanlarını daraltıp ücretleri düşürdüler. 1994'te, İskoçyalı çiftçilerden alınan ekimlik patates, İngiliz çiftçilere iki katından fazla fiyata satılıyordu. İki çiftçi grubunun birbirleriyle aracısız ticaret yapması engellenmişti. Ekimlik patates üreticileri, birkaç şirketin hâkimiyetine itiraz ettiler ve İngiliz çiftçilere doğrudan lisanssız tohum satmaya başladılar. Tohum sanayisi, çiftçilerin lisanssız ekimlik patatesi doğrudan satmaları yüzünden tohum satışlarında 4 milyon sterlin kayba uğradıklarını iddia etti. Şubat 1995'te, Britanya Bitki Üreticileri Derneği, tohum satan bir çiftçiye dava açtı ve tartışma kamuda büyük yankı uyandırdı. Mahkeme, çiftçinin, kaybedilen lisans ücretini tazmin etmek üzere 30 bin sterlin ödemesine karar verdi. Görüldüğü gibi, Birleşik Krallık'ta ve AB'de geçerli olan yasalar, çiftçilerin, lisanssız tohumları ve lisansla korunan türleri alıp satmalarını engellemektedir.

ABD'de de, çiftçilerin birbirleri arasında tohum alışverişi yapmaları yasak. Dennis ve Becky Winterboer, yıllardır gelirlerinin hatırı sayılır bir kısmını 2000 dönümlük çiftliklerinde yetiştirdikleri ürünleri tohum olarak kullanılmak üzere başka çiftçilere "kaçak

olarak satarak" elde ediyorlardı. Asgrow (soya fasulyesi tohumlarını lisansla koruma altına alan ticari bir şirket), mülkiyet hakları ihlal edildiği gerekçesiyle Winterboerlere dava açtı. Winterboer çifti, yaptıklarının yasal olduğunu, çünkü Bitki Türleri Yasası'na göre, alıcının ve satıcının çiftçi olmaları koşuluyla çiftçilerin tohum satma haklarının olduğunu iddia etti. Sonuçta, 1994'te Bitki Türleri Yasası'nda değişiklik yapıldı ve çiftçilerin tohum saklayıp satma ayrıcalıkları ellerinden alınarak, tohum sanayisinin mutlak tekel oluşturması sağlandı.

26 Nisan 2004'te yürürlüğe konup Paul Bremmer tarafından imzalanan 81 numaralı Irak Kararnamesi, Iraklı çiftçilere bitki ve tohum patentlerini dayatmaktadır.[3] Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) 2002'de yaptığı araştırmaya göre, Iraklı çiftçilerin yüzde 97'si çiftliklerinde sakladıkları tohumları kullanıyordu. Yeni yasayla, tohum saklamak yasadışı hale gelmiştir.

Benzer yasalar Hindistan'da da yürürlüğe konuyor. Bütün ülke, 2004 tarihli Tohum Yasası'nın, tohum kalitesini yükseltmek için şart olduğu iddiasıyla kandırılıyor. Oysa 1966 tarihli Tohum Yasası'nda, tohum testi ve tohumların lisanslanması gibi işlemler zaten yer alıyordu. Hindistan hükümeti, Dünya Bankası'nın baskısıyla, yeni bir tohum politikası yerleştirdi. Bu politika, çiftçilerin kullandığı tohumların yüzde 20'sini karşılayan, kamu sektöründeki sağlam tohum arzı sistemini yerle bir etmeye başladı. Hükümet, bütün itirazlara rağmen patent yasasına, yaşamla ve tohumla ilgili patentleri düzenleyen maddeler eklemekten çekinmedi. Aynı anda, çiftçilerin geleneksel bitki türlerini kullanmasını engelleyen 2004 tarihli Tohum Yasası yürürlüğe kondu. Tohumlarımızın ve ekinlerimizin biyolojik çeşitliliğini ilelebet yok ederek çiftçileri bütün özgürlüklerinden mahrum bırakan bu yasalar, bir tohum diktatörlüğüne yol açabilir.

Hindistan'daki bütün tohumların yüzde 80'i hâlâ çiftçiler tarafından saklanıyor. Çiftçilerin ürettiği yerli türler, ekolojik güvenliğin ve gıda güvenliğimizin temelini oluşturuyor. Kıyı bölgelerindeki çiftçiler tuza dayanıklı türler geliştirdi. Bihar ve Bengal'deki çiftçiler sele; Racastan ile yarı çorak iklimi olan Dekkan* çiftçileri kuraklığa; Himalaya çiftçileri ise donmaya dayanıklı türler geliştirdiler. Bakliyat, darı, yağ tohumu, pirinç, buğday ve sebzeler, sağlıklı yaşamanın ve beslenme güvenliğinin farklı temellerini oluşturur. Tohum Yasası, yerli çiftçilerin yetiştirdiği çeşitli ürün türlerini hedef almaktadır. Tohum Yasası, çiftçilerin tohum türlerinden oluşan özgür ekonomilerini "çevirmek" için tasarlanmıştır. Çiftçilerin tohum arzı, lisanssız bitki türlerinin ekilmesini yasadışı hale getiren zorunlu tescil işlemleriyle yok edildiğinde, çiftçiler patentli tohumu tekeline alan şirketlere bağımlı olmaya zorlanırlar. Tohum Yasası, tohumlarda patent uygulamasını getiren Patent Yasası'nın bir hizmetkârıdır.

Şirketler ve hükümetler birlik olduğunda, özgürlüğümüzü korumak için yegâne yol, işbirliğini reddetmek ve sivil itaatsizliktir. 1994'ten beri, tohumlarda patent uygulamasının başlatılması halinde başkaldırmaya mecbur kalacağımıza ant içtik. Gandi'nin, Britanyalıların Tuz Yasası'nı ihlal etmek için Dandi'ye yürümesi gibi**, biz de bir *bija satyagraha* (tohum patentlerine karşı sivil itaatsizlik) başlattık. Ülkenin dört bir yanındaki çiftçiler, bulundukları bölgenin yerel yetkililerine tohum patenti yasalarının geri çekilmesi için dilekçe verdiler. 5 milyondan fazla köylü, tohum

* Dekkan platosu, Hindistan yarımadasının güneyini kaplayan çok geniş platoya verilen addır. —y.h.n.

** "Tuz Yürüyüşü" olarak anılır. Gandi, İngilizlerin tuza uyguladıkları vergiyi protesto etmek için, 12 Mart 1930'da, Sabarmati Ashram ile Dandi köyü arasındaki yaklaşık 400 kilometrelik mesafeyi çıplak ayakla, 24 günde kat eder ve yolun sonunda denizden tuz çıkarır. Yürüyüşe binlerce kişi katılır ve Gandi'yle birlikte 60 bin kişi tutuklanır. —ç.n.

saklamaya ve satmaya devam edeceklerine, kendilerini bu haktan mahrum bırakacak hiçbir yasaya uymayacaklarına ant içtiler.

Anna Swaraj (Gıda Demokrasisi)

Tarım sektöründeki şirketlerin kontrolü ve güdümü altında olan küreselleşmiş gıda sistemi, dört boyutlu bir kriz yaratmaktadır. İlki, toprağın ve suyun aşırı kullanımının, biyolojik çeşitliliğin yok edilmesinin, pestisitlerin ve kimyasal gübrelerin yol açtığı yaygın kirliliğin sonucu olan sürdürülemezlik krizidir. İkincisi, küçük çiftçilerin ve üreticilerin karşı karşıya kaldığı krizdir. Üçüncüsü, bir milyar insanı yeryüzünün nimetleri üzerindeki haklı paylarından mahrum bırakan açlık krizidir. Dördüncüsü, bir milyar insanın mustarip olduğu ve yılda 400 bin insanın ilgili hastalıklar yüzünden ölmesine neden olan obezite krizidir. Yaşadığımız gıda krizinin bu dört boyutu, aslında gıda üretiminin sanayileşmesinin ve gıda dağıtımının küreselleşmesinin sonucudur. Bu, hem ekolojik, hem ekonomik, hem kültürel, hem de politik bir krizdir.

İnsanlık, 10 bin yıldır dünyanın ekolojisini şekillendiriyor. Geçtiğimiz yarım yüzyıl, sürdürülebilir olmayan, yoğun kimyasal madde, su ve sermaye kullanımına dayanan endüstriyel tarım deneylerine sahne oldu. Şirket küreselleşmesi, gıda faşizmine doğru ilerliyor —çiftçilerin ve tüketicilerin özgürlüklerini tehdit ediyor, gıdanın ve tarımın ekolojik, ekonomik ve kültürel temelini yok ediyor.

Gıda zincirinin, tohumdan üretime, işlemeden dağıtıma kadar her basamağından olağanüstü kârlar elde etmek isteyen açgözlü şirketlerin saldırganlığı, gıda demokrasisi ve gıda egemenliği için mücadele eden yeni hareketlerin direnişiyle karşılaşıyor. *Bija swaraj* (tohum egemenliği), özgürlük hareketinde, gıda zincirinin ilk halkasını oluşturuyor. *Anna swaraj* (gıda egemenliği), hem üretim hem de tüketim düzeyinde şekillendiriliyor. Gıda demokrasisi,

yerelden küresele doğru gelişiyor. Yeni dayanışma ilişkileri, yeni kesişme noktaları, gıda özgürlüğü için yeni alanlar yaratıyor. Şirketlerin DTÖ'yü, Dünya Bankası'nı ve ulusal hükümetleri kullanarak kurdukları diktatörlüğün duvarlarında çatlaklar açıyor.

Gıda demokrasisi ve gıda egemenliği, krizin bütün boyutlarını çözme amacı taşıyor. Gıda sistemlerimiz üzerindeki kontrolü yeniden ele geçirerek, daha az kaynakla daha fazla gıda üretebilir, çiftçilerin gelirlerini ve rızk kaynaklarını artırabilir, açlık ve obezite sorunlarını çözebiliriz. Gelecek belirsiz olabilir; ama kesin olan bir şey var: Şirketlerin bize sunduğundan daha iyi bir ziraat mümkün.

Gıda Faşizminin Yasaları

Gıdanın sanayileşmesi ve küreselleşmesiyle birlikte, gıda güvenliği de ciddi bir endişe kaynağı olmaya başladı. Küreselleşmenin, endüstriyel çiftlikleri ve endüstriyel tarımı yaygınlaştırmasıyla birlikte, dünya çapında yeni hastalıklar ve bilinen hastalıkların öldürücü biçimleri ortaya çıkıyor. Hastalıklar, salgınlar ve gıda felaketleri, zararlı girdilerin ve işlemlerin kullanıldığı üretim süreçlerinin sonucudur.

Gıda üretim teknolojileri, geçtiğimiz 20-30 yıl içinde iki önemli değişime uğradı. İlki, Yeşil Devrim adı altında, tarımda kimyasal maddelerin kullanılmaya başlanmasıydı. Savaşlarda kullanılan zehirli kimyasal maddeler, barış zamanında, sentetik gübre ve pestisit olarak tarımda kullanıldı. Tarım ve gıda üretimi "kitle imha silahlarına" bağımlı hale getirildi. 1984'te bir pestisit fabrikasındaki sızıntı yüzünden binlerce insanın ölümüne yol açan ve o tarihten beri yaklaşık 30 bin insanın ölümüyle sonuçlanan Bopal felaketi, tarımın, öldürmek amacıyla tasarlanmış savaş teknolojilerine nasıl bağımlı hale getirildiğini gösteren trajik bir olaydır.

Gen mühendisliği, yeni gıda felaketleri doğuracaktır. Birleşik Krallık'ta, 2 milyon ineğin, "deli dana hastalığı" olarak bilinen BSE* ile enfekte olduğu saptanmıştır. Ağustos 2002'ye gelindiğinde, BSE'nin insanlardaki varyantı olan Creutzfeldt-Jakob hastalığı yüzünden ölenlerin sayısı 133'e ulaşmıştır. Asya'daki domuz kolerası yüzünden milyonlarca domuz ölmüştür. Nipah virüsünün yeni bir çeşidi, 100 domuz çiftliği işçisinin ölümüne ve 150 işçinin ölümcül olmayan beyin yangısına** yakalanmasına yol açmış, hastalığı kontrol altında tutmak için bir milyon domuz katledilmiştir. Kuş gribi insanların ölümüne, milyonlarca ördeğin ve tavuğun öldürülmesine neden olmuştur. Salgın 10 ülkeye yayılmıştır. Hastalık tavuklardan insanlara sıçramış, Vietnam ve Tayland'da 8 kişinin ölümüne yol açmıştır.*** Gıda felaketlerine karşı önlem olarak çıkarılan yasalar, büyük ölçekli küreselleşmiş üretimi teşvik etmek amacıyla tasarlanmaktadır ve yerel gıda üretimini engeller. Nitekim DTÖ'nün Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması'nın temelinde de bu hedefler yatmaktadır.

Hindistan'da, Ağustos 1998'de, gıda güvenliği gerekçesiyle, sıvı yağların ambalajlanması için geçerli olan, hardal yağının üretimini ve ambalajlanmamış sıvı yağların satışını yasaklayan yeni bir düzenleme yürürlüğe kondu. Bu yasayla ve DTÖ'nün dayattığı ithalat sınırlamalarını kaldıran uygulamayla birlikte, Hindistan pazarları genetiği değiştirilmiş soya fasulyesinden elde edilen sıvı

* Bovine Spongiform Encephalopathy: Sığırların Süngerimsi Beyin Hastalığı, sığırların merkezi sinir sistemini etkileyen, yavaş ilerleyen, ölümle sonuçlanan bir hastalıktır. İlk defa, Kasım 1986'da İngiltere'de teşhis edilmiştir. Hastalığın salgına dönüşmesindeki etken, yem teknolojilerindeki değişimdir: Doğal şartlar altında otçul olan sığırlar, diğer sığırlardan elde edilen et ve kemik unu ile beslenir. —ç.n.

** İng. *ansefalit*.

*** Bu kitabın yayımlandığı 2005 yılından sonra, kuş gribi salgını Türkiye de dahil pek çok ülkede daha fazla ölüme yol açmıştır. —ç.n.

yağlarla dolduruldu.* Hindistan'da sıvı yağ için hindistancevizi, yer fıstığı, keten tohumu, hardal otu, ayçiçeği ve susam kullanılırdı. İthalat sınırlamalarını kaldırmanın en önemli sonuçlarından biri, yağlı tohum biyolojik çeşitliliğimizin, sıvı yağ ve yemek kültürü çeşitliliğimizin yok olmasıdır. Aynı zamanda, ekonomik demokrasinin ve yerli kaynaklarla, yerli yemek kültürüne uygun yerli yağ üretme özgürlüğünün yok edilmesidir. Yerli yağlı tohumların yağ içeriği yüksek olduğundan, çevre dostu adem-i merkeziyetçi ve demokratik teknolojilerle, hane ya da topluluk düzeyinde işlenmeleri mümkündür.

Soya fasulyesinden yağ elde etme işleminin bütün aşamaları şirketlerin kontrolündedir. Monsanto, patentleri ve tohum şirketleri aracılığıyla tohumları kontrol eder. Cargill, Continental ve diğer ticaret devleri, uluslararası ticareti ve öğütme işlemlerini kontrol eder. Soya fasulyesinin yağ içeriği düşük olduğundan, yağ çıkarma işlemi çevreye zararlı ve sağlıksızdır.

Hardal yağı ve diğer yerli yağlı tohumlarımız, doğanın, çiftçilerimizin, farklı yemek kültürlerimizin özgürlüğünü ve yoksul tüketicilerin haklarını simgeler. Soya yağı, iktidarın yoğunlaşmasını ve doğanın, kültürlerin, çiftçilerin ve tüketicilerin sömürgeleştirilmesini temsil eder. Yağ fiyatlarının maniple edilmesi, yerli yağlı tohumların işlenmesi ve satışı üzerindeki kısıtlamalar, Hintlileri soya yağı tüketmeye zorlamakta, monokültür ve tekel sistemini pekiştirmektedir. Patent yasaları, gelecekte küçük çiftçilerin to-

* Hindistan hükümeti, Temmuz ayında ABD'den (Monsanto tarafından üretilen) 1 milyon ton soya fasulyesi ithal edeceğini duyurmuş, Tarım Bakanı da dahil pek çok kesimden itirazlar yükselmiştir. Bundan bir ay sonra, hardal yağı tüketimi yüzünden 41 kişi esrarengiz biçimde ölür, 2300 kişi zehirlenir. Hükümet, bu salgını bahane ederek hardal yağı üretimini tamamen yasaklar ve Monsanto'nun soya fasulyesi, gümrük vergileri alınmadan ithal edilir. Monsanto daha sonra, Hindistan'da ekimi yasaklanan yerli hardal otu "India brassica"nın da patentini alır. —ç.n.

humlar için lisans ücreti ödemek zorunda kalmasına yol açacak ve onları daha fazla yoksullaşmaya mahkûm edecektir.

Serbest ticaret ve ekonomik küreselleşme, herkes için ekonomik özgürlük olarak lanse edildi. Ancak, hardal yağı krizinin ve soya fasulyesi ithalatının gösterdiği gibi, sözde serbest ticaret, küçük üreticilerin, işleyicilerin ve yoksul tüketicilerin ekonomik özgürlüğünün yok edilmesine dayanır. Dahası, serbest ticaret retoriği, hükümetin iş hayatından elini çekmesi gerektiğini savunurken, soya fasulyesinin ithalatındaki engelleri kaldıran ve ambalajlama kurallarını yürürlüğe sokan karar, hükümetin bütün bu süreçte ne kadar etkin olduğunu gözler önüne serer: Üretimin, küçük ölçekli adem-i merkeziyetçi sistemlerden, tekellerin kontrolündeki merkezi sistemlere aktarılmasında, hükümet hâkim rol oynar.

Aslında devlet, serbest ticaret düzeninin belkemiğidir. Büyük şirketleri düzenlemeye tâbi tutmak yerine, serbest bırakır; küçük üreticileri ve çeşitli kültürleri yasadışı ilan eder. Küçük olan ile büyük olana yapılan muamele arasındaki uçurum, gıda güvenliği düzenlemelerinde de açıkça görülür. Hükümet, hardal yağı üretimini yasaklamakta bir an bile gecikmezken, genetiği değiştirilmiş zehirli soya fasulyelerinin dampingini durdurmak için kılını kıpırdatmamıştır.* Hindistan'da, ABD'de ve dünyanın dört bir yanında hükümetler, küresel aktörlerin çeşitli şekillerde gerçekleştirdikleri tağşiş işlemlerini cezalandırmak şöyle dursun, korumaktadırlar.

İşte en gerilimli politik ve ekonomik çatışmalar —özgürlük ile kölelik, demokrasi ile diktatörlük, çeşitlilik ile monokültür arasındaki çatışmalar— sıvı yağ satın almak ve yemeğimizi pişirmek gibi basit

* Hindistan hükümeti, hardal yağını yasaklamasına gerekçe oluşturan hastalığın, hardal yağının tağşiş edilmesi, yani başka yağlarla karıştırılıp bozulması sonucu ortaya çıktığını iddia etmişti. —ç.n.

gündelik eylemlerde ortaya çıkıyor. Hindistan'ın sıvı yağ kültürü hardala ve diğer yağlı tohumlara mı dayanacak; yoksa gizlenen zararlarıyla, küreselleşmiş soya fasulyesi monokültürünün parçası haline mi gelecek?

AB'nin genetiği değiştirilmiş ürünler ve gıdalarla ilgili moratoryumu, bu ülkelerin halklarının kendilerine dayatılan ürünleri reddetme iradelerini temsil eder ve Yeryüzü Demokrasisi'nin neler başarabileceğini gösterir. 1998'de Avrupa, halkın taleplerine bağlı olarak, genetiği değiştirilmiş ürünlere verdiği onayları askıya aldı. Bu kararın sonucunda elde edilen başarılardan bazıları şöyle:

Tarım yapılan yaban yaşam alanlarında, herbisit toleranslı genetiği değiştirilmiş ürünler yetiştirmenin dolaylı etkileri hesaba katıldı. Artık tarım yapılan yaban yaşam alanlarına zarar verdiği bilinen, genetiği değiştirilmiş herbisit toleranslı şeker/yem pancarı ve yağlık yazlık kolzanın Avrupa'da ticari olarak yetiştirilmesi yasaklandı.

Çevre ve insan sağlığı üzerindeki etkilerin denetlenmesi için şartlar getirildi, tarım şirketlerinin "zarara işaret eden kanıt yok" biçimindeki iddiaları reddedildi.

Tüketiciler, yeni etiketleme yasaları sayesinde, genetiği değiştirilmiş ekinlerden elde edilen ürünleri tüketmeme seçeneğine sahip oldular.

Genetiği değiştirilmiş ürünler için izlenebilirlik* şartı getirildi. Olumsuz etkilerin ortaya çıkması halinde, ürünün piyasadan kolayca ve hızla çekilmesi mümkün. Deli dana hastalığından sonra, izlenebilirlik Avrupa gıda güvenliği sistemlerinin temel taşı haline geldi.

* İzlenebilirlik, herhangi bir gıdanın, yemin, gıda üreten hayvanın veya tüketilecek bir maddenin, üretim, işleme ve dağıtım aşamalarının tümü boyunca izlenebilmesidir: Avrupa Gıda Güvenliği Yasası – Genel Hükümler 2.2. –ç.n.

13 Mayıs 2003'te, ABD, Kanada ve Arjantin, Avrupa'nın genetiği değiştirilmiş ekinler ve gıdalarla ilgili moratoryumuna karşı çıktı, dava hâlâ sonuçlanmadı. Bu üç ülke, genetiği değiştirilmiş ürünlerine karşı haksız bir ayrımcılık yapıldığını öne sürerek, genetiği değiştirilmiş ekinlerle ilgili karar alma süreçlerinde ihtiyatlılık ilkesine* başvurmanın doğru olmadığını savundular. Konunun DTÖ'ye taşınması, Avrupa Birliği ülkelerinin karar alma süreçlerinin parçası olan ihtiyatlılık ilkesine başvurulmasını engelleme hedefini yansıtır.

AB düzenlemeleri, ihracatçıların sorumluluklarıyla ilgili olarak, AB'nin imza attığı uluslararası ticaret sözleşmelerini ve Cartagena Biyogüvenlik Protokolü** şartlarını dikkate alır. AB'nin, genetiği değiştirilmiş ürünlere onay verilmesini düzenleyen kuralları, DTÖ kurallarına uygundur: Bu kurallar sarihtir, şeffaftır ve ayrımcılık içeremez. Dolayısıyla, DTÖ'nün incelemesi gereken hiçbir husus yoktur.

Bugün pek çok ülke, kendi politikalarını geliştirmek için AB politikalarını örnek alıyor. ABD, genetiği değiştirilmiş organizmaların, gıdaların ve yemlerin düzenlenmesi konusunda başka ülkelerin de AB'ninkine benzer yaklaşımları benimsemesinden korkuyor. İsviçre'nin genetiği değiştirilmiş ürünlerle ilgili olarak 1 Ocak 2004'te yürürlüğe koyduğu yasa, bu açıdan iyi bir örnek. Bu yasa, sorumluluk ve birlikte ekim gibi konularda, AB'nin mevcut yasa-

* AB ve üye devletler, ihtiyatlılık ilkesi uyarınca, (fiili değil) potansiyel bir risk olduğunda belli gıdaların ticaretini kısıtlayabilmektedirler. Avrupa Gıda Güvenliği Yasası – Genel Hükümler 2.3. –ç.n.

** Uluslararası Biyolojik Çeşitlilik Anlaşması'na ek olarak imzalanan, 11 Eylül 2003'te yürürlüğe giren bir biyolojik güvenlik protokolüdür. Yeni teknolojilerle üretilen ürünlerin ihtiyatlılık ilkesine uygun bir şekilde değerlendirilmesi şartını getirir. Buna göre, örneğin ülkeler, bir ürünün güvenli olduğuna dair yeterli delil bulunmaması halinde, bu ürünün ithalatını engelleyebilirler. –y.h.n.

larından daha katıdır. İhtiyatlılık ve "kirleten öder" ilkelerine dayanan yasa, insanların, hayvanların ve çevrenin sağlığını ve güvenliğini korumayı hedeflemektedir. Ayrıca, biyolojik çeşitliliği ve toprak verimini korumayı, tüketicilere seçim özgürlüğü sağlamayı amaçlar.

AB'nin genetiği değiştirilmiş ürünlerle ilgili moratoryumuna rağmen, Avrupa'da gıda güvenliğine yönelik saldırılar ve geleneksel gıda üreten küçük üreticileri tehdit eden gıda güvenliği yasalarını yürürlüğe koyma girişimleri devam etmiştir. Örneğin, İtalyan hükümetini, en küçük gıda üreticisini bile Kraft Foods gibi şirketler için uygun olan sözümona hijyen standartlarına uymaya zorlayan bir yasada değişiklik yapmaya zorlamak için, Yavaş Yemek Hareketi'nin* bir kampanya düzenlemesi gerekmiştir.

Gıda Yasaları ve Hindistan'ın Çeşitliliğe Dayalı Yerli Gıda Ekonomisinin Güvenliği

Yerel, doğal, organik yöntemlerle üretilip işlenmiş gıda, kimyasal işlemlerden geçirilmiş gıdayla (genetiği değiştirilmiş gıdadan farklı bir şeydir bu) aynı değildir. Farklı gıdaların farklı güvenlik riskleri vardır, dolayısıyla farklı güvenlik yasalarını ve farklı yönetim sistemlerini gerektirirler. Bu nedenle Avrupa'da organik, endüstriyel ve genetiği değiştirilmiş gıdalar için farklı standartlar geçerlidir. Organik gıda standartları, organik tarım hareketleri tarafından belirlenir; genetiği değiştirilmiş ürünlerin standartları ise Avrupa düzeyinde yeni yasalar aracılığıyla oluşturulur. Ayrıca, endüstriyel gıda işlemlerine ait standartların, yerel ve endüstriyel olmayan biçimde üretilen gıdalara uygulanmasıyla yok edilen gıdanın kültürel çeşitliliğini, "benzersiz" ve "tipik" gıda standartları aracılığıyla

* Slow Food. İtalya'da, *fast food*'la mücadele etmek için, 1980'lerin sonunda Carlo Petrini tarafından başlatılan hareket. Türkiye'de 1999'da başlayan Sefertası Hareketi'ne esin kaynağı olmuştur. —ç.n.

korumayı amaçlayan bir hareket vardır. Bu tür gıdalar için belirlenen standartların, merkezi hükümetlerin kontrol ettiği ve Cargill, ConAgra, Lever, Nestlé, Philip Morris gibi gıda devlerinin, Monsanto gibi gen devlerinin maniple ettiği endüstriyel "bilim"e değil, yerli bilime ve toplulukların denetimine dayanması gerekir.

Hindistan'ın da, Avrupa gibi, farklı gıda sistemleri için farklı düzeylerde yönetilecek farklı yasalara ihtiyacı var:

1. Yerel topluluklar ve *gramsabha*lar, *panchayat*lar tarafından yönetilecek, küçük ölçekli gıda işleme süreçleri için bir organik gıda işleme yasası. (*Gramsabha*, karar almak üzere toplanan köy halkı demektir; *gram* köy, *sabha* da toplantı anlamına gelir.) Kentlerde bu sorun, bölgede bulunan sosyal yardım derneklerinin, kent *panchayat*larının ve belediyelerin vereceği ruhsatlarla çözülebilir. Vatandaşların katılımı yoluyla topluluk denetiminin sağlanması, güvenliğin yegâne gerçek garantisidir.

2. Bir endüstriyel gıda işleme yasası. Bu zaten, Gıda Tağşişini Önleme Yasası'nda mevcut. Yeni gıda felaketleriyle baş edebilmek için bu yasanın güncellenmesi yeterli olacaktır.

3. Genetiği değiştirilmiş ürünlerin ithalatını, etiketlendirilmesini, ayrı tutulmasını, izlenebilirliğini vs. denetlemek için bir GDO yasası. Tüketicilerin ihtiyacı olan yeni yasa budur. Bu yasa merkezi hükümet tarafından hazırlanmalı; ancak eyaletler ve yerel topluluklar daha katı standartlar getirmekte serbest olmalıdır. Kendi bölgelerine genetiği değiştirilmiş ürün sokmak istemeyenlerin, adem-i merkezileşmiş demokrasi ilkeleri çerçevesinde buna hakları olmalıdır.

Tümleşik gıda güvenliği yasalarının, her *dhabawala*yı (geleneksel gıda üreticisi) ya da seyyar satıcıyı suçlu konumuna sokmasına

izin veremeyiz. Bu yasalar, getirdikleri ruhsat ve denetleme sistemiyle berbat bir hükümranlık yaratacak, küresel şirketlere hizmet eden bir gıda mafyası oluşturarak bir gıda faşizmi kuracaktır. Gıda özgürlüğümüzü, rızk kaynaklarımızı, gıda güvenliğimizi ve gıda çeşitliliğimizi yok edecektir. Hindistan'da üretilen gıdanın yüzde 99'u, yerel tüketim ve satış amacıyla yerel olarak işlenmektedir. Bizim gıda bilimimiz Ayurveda'ya* dayanır, sağlıksız gıdanın güvenli olduğunu savunan indirgemeci bilime değil. Merkezi hükümet, Hindistan'daki her bir *dhaba*yı [yerel yemeklerin sunulduğu küçük lokanta] ruhsata tâbi kılma derdinde olmamalıdır. Bunlar toplumumuzu obezite, şeker hastalığı, kanser ya da kalp hastalığıyla karşı karşıya bırakmıyor, milyonlarca çalışana, *dal* [kuru baklagillerin karışımı], *roti* [yufka ekmeği] gibi geleneksel Hint yemeklerini güvenli ve ucuz olarak sağlıyorlar.

Farklı gıda sistemleri, güvenlik için farklı yönetim düzeylerini gerektirir. Organik, endüstriyel ya da genetiği değiştirilmiş her tür gıdayı tek bir kategoriye sıkıştırmak doğru değildir. Gıdanın işlenme biçimi, kalitesini, besin değerini ve güvenliğini de belirler. Ev yapımı ekmek, endüstriyel olarak üretilmiş ekmekle aynı değildir. DTÖ'nün terimiyle söyleyecek olursak, bunlar "benzer ürünler" değildir. Ekolojik içerikleri ve halk sağlığı üzerindeki etkileri bakımından farklı ürünlerdir. Endüstriyel çiftliklerde yetiştirilen tavuklar, gerek hayvan refahı gerekse gıda sağlığı ve güvenliği açısından, açık alanda yetiştirilen tavuklardan farklıdırlar. Genetiği değiştirilmiş mısır, organik mısırla aynı değildir. İlkinde antibiyotiğe dirençli özellikler, büyümeyi teşvik eden virüsler, zehirli madde üretimi için kullanılan genler bulunur. Bt-mısırın güvenlik düzenlemeleri, organik mısırınkinden farklı düzenleme sistemle-

* Hindistan'a özgü, geleneksel bir tıp sistemidir. Güney Asya'da hâlâ etkinliğini korumaktadır. —y.h.n.

rini gerektirir; keza endüstriyel hayvancılık için gereken düzenlemeler de açık alanda yapılan tavukçuluk için gereken düzenlemelerden farklıdır.

Çeşitli üretim süreçleri ve farklı ürünler için, her birine uygun yasalara ve bilime ihtiyaç vardır. Kimyasal işlemler, kimya laboratuvarlarını ve kimyacıları gerektirir. GDO'lar, genetik kimlik yasalarını gerektirir; organik işlemler, yerli bilimi ve topluluk denetimini gerektirir. Hükümet 1998'deki hardal yağı zehirlenmesinden sonra, her *ghani*de (yağ imalathanesi) bir laboratuvar ve bir kimyager bulunması gerektiğine ve tüm yağların ambalajlanması gerektiğine karar vermiştir. Bu karar, üretimin ölçeği ve yöntemi açısından uygun değildir. Sonuçta bir milyon *ghani* kapanmış, 20 bin küçük yağ üreticisi, pazarın ithal soya yağıyla dolmasına neden olan uygunsuz bir yasa yüzünden suçlu konumuna sokulmuştur. Sözde güvenlik yasalarının sıvı yağ sektöründe yol açtığı yıkımın, yerli gıda ekonomimizin ve yemek kültürümüzün başka sektörlerinde de yaşanmasına izin vermemeliyiz.

Tarım şirketlerine hizmet eden maniple edilmiş yasalar ve kurallar aracılığıyla güvenli sistemlerin yerine güvensiz sistemlerin geçmesine göz yumamayız. Bunların gıda felaketlerini ve hastalıkları yaymasına, yok ettikleri gıda çeşitliliğimizin yerine sağlıksız ve zararlı endüstriyel gıdaları geçirmelerine izin veremeyiz. Küresel ticarette düzenlemeleri kaldırmaya ve yurtiçi üretimde aşırı düzenlemeye ihtiyacımız yok. Kimyasal maddeleri ve GDO'ları merkezi yapılar aracılığıyla; yerel ve yurtiçi gıda sistemlerini, yerel, demokratik, adem-i merkeziyetçi, katılımcı süreçlerle düzenlemeye ihtiyacımız var.

Hindistan hükümetinin önerdiği birleşik gıda düzenlemesi yasasında, Gıda Denetleme Dairesi'nin uluslararası standartları dikka-

te alacağı belirtiliyor. Fakat, GDO'lar için uluslararası standartlar mevcut değil, sadece Avrupa'nın yeni gıdalarla ilgili yasaları var, ABD'de ise mutlak düzensizlik hüküm sürüyor. Hindistan, kendi koşulları için kendi yasalarını oluşturmalı. Bu yasalar da, geçerli olacakları düzeye ve içeriğe uygun olmalı. Bütün gıda sistemleri için geçerli olacak bir yasa, büyük ölçekli endüstriyel ve ticari işletmeleri kayırır ve küçük ölçekli, yerel, çeşitliliğe dayalı üretimi suçlu konumuna sokar.

Mutfaklarımız ve *dhaba*larımız, hane ve küçük çiftlik bazlı üretimlerimiz, Nestlé, Cargill, ConAgra gibi dev endüstriyel işletmelerle aynı kategoride değerlendiriliyor. Yurtiçi ve yerel tüketim, "kâr amaçlı olmayan" gıda tedariki de dahil olmak üzere, zararlı ithal GDO'larla aynı kefeye konuyor. Bu, bilime dayanan çağdaş bir sistem değildir; yerli gıda üretimimizin yüzde 99'unu, onunla birlikte milyonlarca insanın rızk kaynağını, muazzam bir çeşitlilik gösteren geleneksel mutfağı yok etmek ve küresel tarım şirketlerinin bütün bir gıda ekonomimizi kontrol etmesini sağlamak üzere, şirket devletinin önerdiği, miadı dolmuş, zalim ve baskıcı bir sistemdir.

Bilgi Edinme Hakkı

Coca-Cola ve Pepsi, ticari sırlarla ilgili yasaların arkasına saklanarak, alkolsüz içeceklerindeki içeriğin Racastan Yüksek Mahkemesi'ne bildirilmesini engelliyor. Union Carbide, Bopal'deki gaz sızıntısının kaynağını açıklamayı reddederken ticari sırları bahane etmiş, binlerce insanın ölmesine, milyonlarcasının sakat kalmasına neden olmuştur. Gıda ve sağlık, şirket sırları adına feda edilemeyecek kadar önemli meselelerdir. Bilgi edinme hakkı, her türlü gıda güvenliği yasasının temeli olmalıdır.

Sanayileşmiş gıda sistemlerinin gıdalarla ilgili hatalarından ders almamız gerekiyor. Bu sistemler deli dana hastalığını yaratmış,

obezite ve şeker hastalığının salgın halini almasına yol açmıştır. Bu sistemler, sağlığa zararlı olmalarına rağmen, gıda güvenliği yasalarında "gıda felaketleri" olarak tanımlanmaz. Modern bir gıda güvenliği yasası, adem-i merkeziyetçi gıda ekonomimizin beslenmeyi, güvenliği, kültürü ve rızk kaynaklarını geliştirdiğini kabul eder. Çeşitliliğe dayalı yerel yemek kültürlerimizi, Batı'nın hastalıklara neden olan homojen, merkezi, endüstriyel yemek kültüründen koruyacak yasalara ihtiyacımız var. Biyolojik çeşitliliğimiz ve kültürel yemek çeşitliliğimiz, son derece canlı yerelleşmiş gıda ekonomileri oluşturmaktadır. Ustalıklı ve bilgi birikimine dayanan gıda işlemlerimiz, gıdanın geleceğini oluşturur. Küresel gıda devlerinin maniple ettiği ve iktidar tutkunu bürokratların desteklediği bir yasanın, gıda özgürlüğümüzü ve gıda egemenliğimizi elimizden almasına izin veremeyiz. Küresel şirketlere hizmet eden ve zengin yemek kültürümüzü yok eden sözde güvenlik yasalarına ihtiyacımız yok. Gıda sistemlerimizi zenginleştirmek, sağlığı ve beslenmeyi geliştirmek, gıda güvenliğini garanti etmek için toplumun öncülüğünde, katılımcı, demokratik sistemlere ihtiyacımız var. Delhi'nin Monsanto'ları ve Cargill'leri denetlemesi gerekiyor, *dhaba*larımızı ve mutfaklarımızı değil. Hükümet tarım şirketlerine düzenleme getirsin; biz, topluluk ve sivil toplum olarak kendi kendimizi düzenleriz. Gıda faşizmi yasalarıyla yönetilmeyeceğiz. Gıda özgürlüğümüzü temin edecek yasalar yapacağız. Bu bizim gıda egemenliğimizdir. Bu bizim *anna swaraj*ımızdır.

Terra Madre: Yaşayan Ekonomilere Övgü

Korkunun ve parçalanmanın, gözden çıkarılmanın ve umutsuzluğun hüküm sürdüğü bir dünyada, İtalya'nın Torino şehrinde, Ekim 2004'te, gıda topluluklarını bir araya getiren mucizevi bir birliktelik oluştu: Terra Madre [Toprak Ana]. İyi, sağlıklı ve çeşitliliğe dayalı gıda yetiştirmeyi ve yemeyi sosyal, ekonomik ve politik dönü-

şümün merkezine yerleştiren Slow Food [Yavaş Yemek] hareketi, 130 ülkedeki 1200 gıda topluluğuna mensup 5000 kişiyi bir araya getirdi. Farklılıklara ve çeşitliliklere rağmen, herkesi birbirine bağlayan ortak bir unsur vardı: Yeryüzü, anamız Terra Madre. Bu insanlar, gıdayla, yaşam ağının kendisiyle birbirlerine bağlanmışlardı; bir köylüyle bir prensi eşit kılan ortak insanlığımızla bağlanmışlardı.

Toprak Ana, küreselleşmenin tür ve kültür çeşitliliğini, küçük üreticileri, yerel ekonomileri ve yerli bilgi birikimini yok ettiği bir dünyada, buna direnen küçük üreticileri bir araya getiriyordu. Küçük çiftçiler ve yerel gıda toplulukları yalnızca yok olmaya direnmekle kalmıyorlar, küreselleşmenin ötesinde bir geleceği de inşa etmeye kararlılar. İtalya Tarım ve Orman Bakanı Giovanni Alemanno'nun, Toprak Ana'daki açılış konuşmasında söylediği gibi:

> Toprak Ana'nın gerçek anlamda özgün ve devrimci olan yanı, endüstriyel işlemlere açık olmayan –dolayısıyla ürünlerinin otantikliği ve niteliği bakımından ayırt edilen– gıda topluluklarını seçerek, küçük ölçekli gıda üreticilerini merkeze alma girişimidir.

Geçtiğimiz yirmi-otuz yılda, gıda üretimi, işlemesi ve dağıtımı, kadınların, küçük çiftçilerin ve küçük üreticilerin elinden alınarak Cargill, Monsanto, Philip Morris ve Nestlé gibi dev küresel şirketlerin tekeline geçti. Dünyanın dört bir yanında, büyük sübvansiyonlarla desteklenen tarım şirketlerinin haksız rekabeti yüzünden, küçük üreticiler yerlerinden ediliyor. Alternatif küreselleşme hareketi, çiftçileri borç batağına ve intihara sürükleyen küresel ticaret kurallarının adaletsizliğine odaklanıyor. Toprak Ana'da, küçük üreticiler sadece şirket küreselleşmesinin karanlığını lanetlemek için değil, küçük, adem-i merkeziyetçi, biyolojik çeşitliliğe dayalı üretimin ışığını yakmak ve korumak için de toplandılar.

Toprak Ana buluşmasının canlı enerjisi, çeşitli tohumları saklayıp paylaşmaya, çeşitli kültürlerini yaşamaya, çeşitli dillerini konuşmaya ve çeşitli yemek geleneklerini canlı tutmaya devam eden üreticilerin dayanıklılığından ileri geliyordu. Toplantıda, kurutulmuş mango üreticileri, Burkina Faso'dan böcek yiyen Ouagadougou kadınları (yenebilir böcekleri yetiştiren, işleyen ve satan kadınlar), Benin'deki Atacora'nın Baobab topluluğu, Liguria'dan fesleğen üreticileri ve *pesto genovese* imalatçıları, Hindistan ve Kirgbity'den göçer çobanlar; Orta Asya'dan koyun yetiştiricileri, Tayland'dan yasmin pirinci üreticileri, Hindistan'dan basmati pirinci üreticileri (bu iki pirinç topluluğu RiceTec'in biyolojik korsanlığına maruz kalmışlardır) bir araya geldiler. Toprak Ana'nın dünyası, insanların gerçek dünyasını yansıtıyordu —herkesin gururla ve neşeyle tarım ve yemek geleneklerini paylaştığı, olağanüstü bir çeşitliliğin damgasını vurduğu bu manzara karşısında insanın gözleri ve kulakları adeta bayram ediyordu. Burası, sadece tarım şirketlerinin var olduğu, DTÖ'nün dünyası değildi, tarım ticaretinin soyadan, mısırdan, pirinçten, buğday ve kanoladan ibaret olduğu bir dünya değildi, tek bir şirketin (Monsanto) dünya GDO üretiminin yüzde 94'ünü gerçekleştirdiği bir dünya değildi, üretilen gıdanın çoğunun insanlar tarafından değil, endüstriyel çiftliklerde tutsak edilmiş hayvanlar tarafından tüketildiği bir dünya da değildi. Toprak Ana'nın dünyasında küçük çiftlikler, daha az kaynak kullanarak endüstriyel çiftliklerden daha fazla üretiyordu. Biyolojik çeşitlilik, hem toprağın hem insanların sağlığını koruyordu. Üretimin ve işlemenin ölçütü, zehirli madde miktarı ve tarım şirketlerinin büyük kârları değil, kalite, lezzet ve besin değeriydi.

Çeşitlilik —ürünlerin çeşitliliği, yemeklerin çeşitliliği ve kültürlerin çeşitliliği—, gıda sistemlerimizi dönüştürmenin temelini sağlar. Çeşitlilik, hem monokültürlere direnmenin bir aracı, hem de mo-

nokültürlerin yaratıcı alternatifidir. Gücümüz, benzersizliğimizi ve çeşitliliğimizi beslememizden ileri gelir —ancak biz ondan vazgeçtiğimiz zaman yok olacak bir güçtür bu.

Başka Bir Gıda Paradigması

Toprak Ana, başka bir gıda paradigmasını ortaya koymak için bir fırsat ve zemin yarattı. Açılış töreninde, Yavaş Yemek hareketinin kurucusu Carlo Petrini, herkesi dünyanın dört bir yanındaki küçük üreticilerin haklarını, bilgi birikimlerini ve yaratıcılığını savunmaya çağırdı. Bizleri, tüketici ile üretici arasındaki uçurumu ortadan kaldırmaya da çağırdı. "Ortak üreticiler haline gelelim." dedi. Tüketmek, yok etmek demektir. Bu yüzden, vaktiyle vereme verilen ad "tüketim"di.* Yeme eyleminde, zaten üretim sürecine katılmaktayız. Organik besinler yiyerek, zehirli maddeleri yemeyi reddetmiş ve organik tarım yapan çiftçileri desteklemiş oluruz. GDO'ları reddederek, küçük çiftçilerin haklarını, insanların bilgi edinme ve sağlık haklarını savunmuş oluruz. Yerel besinler yiyerek, iktidarı ve kârı küresel tarım şirketlerinin elinden almış ve yerel gıda topluluğumuzu güçlendirmiş oluruz. Dolayısıyla yemek yiyen insanlar, aynı zamanda ortak üreticilerdir —hem sürdürülebilir, adil, sağlıklı bir gıda sisteminin oluşmasında küçük üreticilerle ilişkileri kritik önem taşıdığı için, hem de insanlar yedikleriyle tanımlandıkları, yaptıkları yemek tercihleriyle kim olacaklarına da karar verdikleri için.

Gıda sistemlerimizin sanayileşmesi ve küreselleşmesi bizleri bölüyor: Kuzey-Güney, üretici-tüketici, zengin-yoksul biçiminde. Aramızdaki duvarların en temel sebebi "ucuz" gıda efsanesidir —endüstriyel gıda sistemlerinin daha fazla gıda ürettiğini, böylece

* Geçmişte verem hastalığına verilen isimlerden biri "tüketim"di. Çünkü bu hastalığın, insanları, kan tükürme, ateş, solgunluk ve şiddetli bitkinlik gibi belirtilerle içerden tükettiği düşünülüyordu. —y.h.n.

açlığa çözüm olacağını öne sürer bu efsane. Gelgelelim, küçük, çeşitliliğe dayalı, organik çiftlikler, endüstriyel monokültürlerden çok daha fazla ürün sağlamaktadır.

Büyük Britanya'dan Prens Charles'ın, kapanış konuşmasında katılımcılara hatırlattığı gibi:

> "Tarım sanayicilerinin" başvurduğu savlardan biri, giderek büyüyen dünya nüfusunu, ancak yoğun yöntemler aracılığıyla besleyebileceğimizdir. Fakat, gerek ciddi bir yatırım olmaksızın, çoğu zaman da resmi onay olmaksızın uygulanan gelişmiş organik yöntemler, ürün miktarlarında muazzam artış sağlamıştır. BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) son dönemde yaptığı bir inceleme, Bolivya'da patates mahsulünün hektar başına dört tondan on beş tona çıktığını gösteriyor. Küba'da, organik şehir bahçelerindeki sebze mahsulü neredeyse iki katına çıktı. Yirmi yıl önce müthiş bir kıtlığın yaşandığı Etiyopya'da, tatlı patates mahsulü hektar başına altı tondan otuz tona yükseldi. Kenya'da, mısır mahsulü hektar başına 2,5 tondan dokuz tona yükseldi. Ve Pakistan'da, mango mahsulü hektar başına 7,5 tondan yirmi iki tona yükseldi.

Açılış töreninde yaptığım konuşmada, küreselleşmiş, sanayileşmiş gıdanın ucuz olmadığına dikkat çektim. Bu gıda sistemi, yeryüzü için, çiftçiler için ve sağlığımız için fazla maliyetli. Yeryüzü, yeraltı suyu çıkarma işlemlerinin, pestisitlerin yarattığı kirliliğin, türlerin yok olmasının ve iklimin dengesinin bozulmasının yükünü daha fazla kaldıramaz. Çiftçiler, endüstriyel tarımın yarattığı kaçınılmaz borç yükünü daha fazla taşıyamazlar.

Hindistan'da son on yılda intihar eden 30 bin çiftçi, hâkim çiftçilik ve gıda üretimi modelinin içinde bulunduğu derin krizin belirtisidir. Bu sistem, hem 1 milyar aç insanı, hem de 1 milyar obezite hastasını gıda ve sağlık hakkından mahrum bırakmaktadır. Bu sistem, güvenli, kültürel açıdan uygun, lezzetli ve kaliteli gıda üretmekten

acizdir. Herkese yetecek gıdayı üretmekten de acizdir; çünkü toprak, su, enerji gibi kaynakları israf etmektedir. Şirket tarımı, ürettiğinden 10 kat fazla enerji harcamaktadır, ekolojik tarımdan 10 kat fazla su kullanmaktadır. Dolayısıyla, elde edilen verim, ekolojik tarımda sağlanan verimin onda biridir. İşgücü verimliliği de bir efsaneden ibarettir. Bütün araştırmacılar, pestisit üreticileri, gen mühendisleri, kamyon şoförleri ve petrol savaşlarına sürülen bütün askerler, endüstriyel gıda üretimi sisteminin parçasıdırlar. Sürdürülebilir olmayan gıda üretimine dahil olan bütün insanlar sayılsa, endüstriyel gıda sisteminin işgücü verimliliğinin de ekolojik gıda sisteminin kinden düşük olduğu görülür. Tarım savaşa dönüştüğünde, tarla içi girdilerin yerini kitle imha silahları aldığında, gıda, gıda olmaktan çıkar. Yanlış fiyatlara ve haksız alışverişe dayanan ticaret de ticaret değil, sömürüdür.

Endüstriyel gıda, verimli olduğu için ucuz değildir, zira ne kaynak ne de enerji açısından verimlidir. Endüstriyel gıdanın ucuz olmasının nedeni, arkasında sübvansiyonların olması ve bütün maliyetleri dışsallaştırmasıdır —savaşları, hastalıkları, çevre tahribatını, kültürel bozulmayı, sosyal parçalanmayı.

Toprak Ana, fiyatların yalan söylemediği, yeryüzünü ve ona bakanları sömürmeyen, dürüst bir tarıma düzülen övgüdür. Toprak Ana, üretimi solucanla ve örümcekle, mikoriza* ve mantarla birlikte gerçekleştirdiğimiz yaşayan ekonomi pratiğimize övgüdür. Yaşam ağı bizi birbirimize bağlıyor ve o ağı ören şey, besin. Kadim *Taitreya Upanishad*'da söylendiği gibi: "Tüm yaratıklar gıdadan doğarlar. Canlılar gıdadan doğar, gıdayla yaşar, öldüklerinde gıdaya dönüşürler."

---

* *Mycorrhiza*. Kelime anlamıyla "mantar kök" demektir. Bitkinin gelişim evresinde kökleri istila eden mantar ile bitki arasındaki işbirliğini ifade eder. Bu işbirliği sonucu, bitkinin ürettiği karbon mantara, mantarın aldığı besin öğeleri de bitkiye aktarılır. -ç.n.

Hindistan'da bizler, özgürlük çiftlikleri, özgürlük köyleri, özgürlük bölgeleri aracılığıyla gıda demokrasisini inşa ediyoruz. Kimyasal maddelerden, zehirli maddelerden, şirketleşmiş ve patentlenmiş tohumlardan —GDO'lardan— bağımsız organik çiftlikler, tepeden dayatılan bir gıda diktatörlüğünün karşısına, tabandan yükselen bir gıda demokrasisini çıkarıyor.

Gıda Demokrasisi

Gıda demokrasisi ve gıda özgürlüğü ilkelerinin çeşitli kültürlere mensup insanlar tarafından benimsendiği açıktır: İtalya'nın Toskana bölgesinin başkanıyla birlikte yöneticisi olduğum Gıdanın Geleceği Komisyonu'nun manifestosu bunun kanıtıdır. Bu manifestonun önsözünde şöyle yazmaktadır:

> Bu manifesto, dünyanın dört bir yanındaki yüzlerce örgütün ve gıda üretiminde şu an geçerli olan sanayileşme ve küreselleşme yönündeki korkunç eğilimi durdurmak için etkin olarak mücadele eden binlerce insanın savunduğu fikirlerden ve yaptıkları çalışmalardan bir sentez oluşturma amacı taşıyor.
>
> Manifestoda, içinde bulunduğumuz dönemin tehlikeli seyrine dair eleştiriler yer alıyor; ama en önemlisi, gıdanın ve tarımın toplumsal ve ekolojik açıdan daha sürdürülebilir, daha kolay erişilebilir hale gelmesini, gıda kalitesini, gıda güvenliğini ve halk sağlığını şirket kârlarından üstün tutan bir anlayışın yerleşmesini sağlayacak pratik bir vizyon, fikir ve programlar sunuluyor.
>
> Umuyoruz ki bu manifesto, sürdürülebilir tarım, gıda egemenliği, biyolojik ve tarımsal çeşitlilik yönündeki hareketin katalizörü olur ve böylece dünya çapında açlığın ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına katkıda bulunur.[4]

Manifestoda, geleceğin gıda toplumunun nasıl olması gerektiği konusundaki amaçlarımız ve bu süreçte karşılaşacağımız zorluklar ayrıntılı olarak anlatılıyor; ardından, "endüstriyel tarıma karşı yaşayan alternatifler"den bazı örnekler veriliyor:

Her kıtada, topluluklar, şirketlerin güdümünde olan ve tarımı bir doğal maddeleri işleme sanayisine, gıdayı da büyük bir sağlık felaketine dönüştüren gıda ve tarım sistemlerinin yıkıcı etkilerinin farkına varıyorlar. Bu sistemler karşısında, birçoğu ulusal sınırların ötesinde bağlar ve paralellikler oluşturan hareketler ortaya çıkıyor. Bu hareketler, gıda, çiftçilik ve topluluk değerleri arasındaki tarihsel ilişkileri yeniden örüyor. İnsan deneyiminde bir sapma olarak ortaya çıkan korkunç bir yabancılaşmanın arından, gıdayı ve gıda üretimini kültürde ve doğada sahip oldukları asıl yere taşıyorlar.

Burada sadece, bu hareketlerin son 20-30 yılda elde ettiği çığır açıcı başarılara değinebileceğiz. Bu değişimlerin birçoğu önceden tasavvur edilemezdi; bu nedenle endüstriyel tarımın geleceğin kaçınılmaz modeli olduğunu düşünenler, durup bir an düşünmeliler. Değişim —hem de çok hızlı değişim— mümkündür. Hatta, halihazırda gerçekleşmektedir. Aşağıda, koşulların hızla değiştiği alanlardan birkaçı bulunuyor:

Toprağa erişimin demokratikleştirilmesi

Dünyanın kırsal yoksullarının toprağa erişiminin açlık ve yoksulluk sorununu çözeceği gerçeği uzun zamandır kabul edilmesine rağmen, pek çokları böyle bir reformun politik açıdan imkânsız olduğuna inanıyordu. Brezilya'da bu durum geçerliydi: Bu ülkede, kırsal toprak kiracılarının yüzde ikisinden azı, (büyük kısmı kullanılmayan) tarım arazilerinin yarısını işletiyordu, en küçük toplantılar bile yasadışıydı ve değişim çabaları şiddet yoluyla bastırılıyordu. Gelgelelim bugün bu ülke, toprak erişiminin demokratikleştirilmesinde başı çekiyor. Geçtiğimiz 20 yılda, Portekizce kısaltması MST'yle anılan Topraksız Köylüler Hareketi, Brezilya'nın hemen hemen bütün eyaletlerinde, 250 bin topraksız aileyi 6 milyon hektarlık toprağa yerleştirdi. Yeni anayasadaki, hükümetin kullanılmayan toprakları yeniden dağıtmasını öngören maddeden yararlanan MST, bu maddenin uygulanmasını kesinleştirmek için disiplinli sivil itaatsizliğe başvurdu.

MST'nin yaklaşık 3 bin yeni topluluğu, binlerce yeni iş alanı yaratıyor ve okul kuruyor. Yeni MST yerleşimcilerinin yıllık geliri asgari ücretin yaklaşık dört katına denk gelirken, hâlâ topraksız olan

köylüler ortalamada asgari ücretin sadece yüzde yetmişini kazanıyorlar; bu da toprak reformunun getirdiği kazanımlara işaret ediyor. Toprak reformundan faydalanan ailelerde bebek ölümü oranları ülke ortalamasının yarısına düşmüş durumda. Brezilya'da ticaret sektöründe yeni bir iş alanı yaratmanın maliyeti, işsiz bir aileyi toprak reformu aracılığıyla istihdam etmenin maliyetinden 2 ila 20 kat daha yüksek. Bütün bunlar, toprak erişimini demokratikleştirmenin işe yaradığının kanıtı.

Krediye erişimin demokratikleştirilmesi

Bankacılar uzun zamandır yoksulların kabul edilemez birer risk oluşturduklarını savunuyorlar. Ama bu engel ortadan kalkıyor. Bangladeş'te, bundan yirmi yıl önce, Grameen Bankası mülkiyet teminatına değil, küçük gruplar arası karşılıklı sorumluluk esasına dayalı bir kırsal kredi sistemi oluşturdu. Grameen'in, çoğu kadın 2,5 milyon yoksul köylüyü kapsayan mikrokredi sistemi, 58 ülkede benimsendi. Bildiğimiz bankalara kıyasla çok daha üstün geri ödeme oranları olan bu sistemle, yatırım kaynaklarına erişimin demokratikleştirilmesinin işe yaradığı görülmektedir.

Kent ile kırı, tüketici ile üreticiyi yeniden birleştirmek

Her kıtada, yerel tüketim için yerel üretimi geçerli kılmak üzere pratik adımlar atılıyor. "Yerli malı" kampanyaları Avrupa'da, ABD'de ve başka yerlerde tüketiciler tarafından rağbet görüyor. Bu konudaki yeniliklerden biri, çiftçilerin ve tüketicilerin birbirlerine bağlanarak riskleri paylaştığı Topluluk Destekli Tarım (TDT) hareketi. Tüketiciler, sezonun başında, çiftçilerin emeğinin ürünleri üzerinde hak sahibi olmalarını sağlayan bir "hisse" satın alıyorlar. Topluluk Destekli Tarım hareketleri 1960'ların ortalarında Almanya'da, İsviçre'de ve Japonya'da ortaya çıktı. On yedi yıl önce, ABD'de hiçbir TDT hareketi yoktu; bugün on binlerce aileye hizmet veren 3 binden fazla hareket var. ABD örneği, Birleşik Krallık'ta da bir TDT hareketinin oluşmasına esin verdi ve şimdi bu hareket yerel yönetim tarafından destekleniyor. Japonya'da ve başka ülkelerde de aynı sıralarda benzer hareketler ortaya çıktı.

Bunun yanı sıra filizlenen diğer inisiyatifler arasında, kentli ve kırsal çiftçilerin, son sekiz yılda sadece ABD'de yüzde 79 oranında artan pazarları bulunmaktadır. Bu pazarlar sayesinde yerel çiftçiler, araya pahalı aracıları sokmadan ürünlerini doğrudan alıcılarına satabiliyorlar. Kenya'daki aile bahçelerinden, California'da çocukların kendi yiyeceklerini yetiştirdikleri okul bahçelerine kadar, küçük bahçeler de giderek yaygınlaşıyor.[5]

Jal Swaraj (Su Demokrasisi)

Su hayattır. Su demokrasisi olmadan, yaşayan demokrasi olamaz.

Biyosfer, hidrosfer olduğu için biyosferdir. Gezegenimizin hidrolojik döngüsü bir su demokrasisi oluşturur —bütün türler için suyu dağıtan bir sistemdir: Amazon'daki yağmur ormanında da, Sahra'daki çölde de. Doğa, suyu *birörnek* biçimde dağıtmaz, *adil* biçimde dağıtır. Birörnek dağıtım, dünyanın her köşesine aynı miktarda ve aynı örüntüyle yağış düşmesi anlamına gelirdi. Bu da, dünyanın her yerinde aynı bitkilerin yetişmesi, her yerde aynı canlı türlerine rastlanması demek olurdu. Ama bizim gezegenimiz çeşitliliği yaratıyor ve koruyor, bu çeşitlilik su rejimindeki çeşitlilik nedeniyle evriliyor. Fakat, her ekosistem içerisinde, her tarımsal iklim bölgesinde, su adil biçimde dağıtılır — her canlı türü sudan payını alır. Doğa, bir mikrop ile bir memelinin, bir bitki ile bir insanın ihtiyaçları arasında ayrım yapmaz. Ve tür olarak tüm insanların hayatlarını sürdürmek için suya ihtiyacı vardır.

Küreselleşme, yeraltı sularını aşırı kullanarak, nehirlerin yönünü çevirerek ve kamu kaynaklarını özelleştirerek gezegenin su demokrasisinin altını oyuyor. *Su Savaşları*'nı yazdığımdan beri, suyun özelleştirilmesi ve metalaştırılmasıyla ilgili projeler, politikalar ve süreçler çok daha bariz hale geldi ve su demokrasisi için mücadele eden hareketler çok daha yaygınlaştı. O kitapta Coca-

Cola ve Pepsi'den ve suyu nasıl ele geçirdiklerinden bahsettim. Hindistan'da bu şirketlerin su hırsızlığına ve zehirli madde içeren ürünlerine direnen hareketler ortaya çıktı. Barajlardan bahsettim. Hindistan'ın nehirlerini birbirine bağlayacak büyük bir projeyle bütün nehirlerin yönünü çevirme planları söz konusu ve bu planlara karşı mücadele eden hareketler büyüyor. DTÖ'nün dayattığı özelleştirme süreçlerinden bahsettim. Bugün Delhi'nin su kaynaklarının özelleştirilmesine karşı süren bir direnişin ortasındayız. Hindistan'da su demokrasisi için verilen mücadelelerin hikâyeleri, dünyanın her yerinde tekrar tekrar yaşanan hikâyeler halini aldı. İster kola devlerinin su çıkartma faaliyetleri olsun, ister nehirlerin yönünü çevirme projeleri ya da kent kaynaklarının özelleştirilmesi olsun, şirketlerin su korsanlığı şirket devletlerin yaratılmasıyla kolaylaştırılıyor –bunlar iktidarı merkezileştiren, federal yapıları ve anayasal dokuyu yok eden, temel topluluk haklarını gasp edip aşındıran devletlerdir.

Dolayısıyla, şirket devlerine karşı su demokrasisi için yürütülen mücadeleler, aynı zamanda merkezileştirici devletlere karşı mücadelelerdir. Merkezileşmiş devlet kontrolü olmadan, özelleştirme mümkün değildir. Pazar, baskıcı, halk karşıtı, gayri demokratik devletler aracılığıyla hüküm sürer. Bu nedenle Yeryüzü Demokrasisi ve onun parçası olan su demokrasisi, aynı anda hem demokrasinin derinleştirilmesi hem de gerçek demokratik yapıların savunulmasıdır. Hem ortak kaynakları ve topluluk haklarını yeniden ele geçirme, hem de ortak kamu mallarını ve hizmetlerini savunma sürecidir.

Coca-Cola'ya Karşı Kadınlar

Kerala'nın küçük bir köyündeki kadınlar bir Coca-Cola fabrikasını kapattırmayı başardılar. Plachimada köyünde Coca-Cola karşıtı

hareketi başlatan Mylamma adındaki kadın şöyle diyordu: "Kola içtiğinizde insanların kanını içiyorsunuz."

Plachimada'daki Coca-Cola fabrikası, Mart 2000'de, günde 1.224.000 şişe Coca-Cola üretmek üzere sipariş almış ve *panchayat*ın (köy konseyi) civarında motorla çalışan bir su pompası kurmak için şartlı ruhsat çıkarmıştı. Ancak, şirket yasadışı olarak milyonlarca litre temiz su çıkarmaya başladı. Yerel halkın söylediğine göre, Coca-Cola günde 1,5 milyon litre su çıkarıyordu. Su seviyesi düşmeye başladı, yerin yüzeyinin 45 metre altındayken 150 metreye kadar indi. Kabile mensupları ve çiftçiler, yeraltından su çıkarmak için gelişi güzel açılan kuyuların su depolama sistemine zarar verdiği, bunun da ekinler üzerinde ciddi etkiler yarattığı gerekçesiyle şikâyetçi oldular. Kuyular aynı zamanda, geleneksel içme suyu kaynakları, göletler ve su tankları, su yolları ve kanallar açısından da tehlike arz ediyordu. Şirket, *panchayat*ın detaylı bilgi talebine riayet etmeyince, ihbarname çekilerek ruhsat iptal edildi. Coca-Cola, *panchayat*ın başkanı A. Krishnan'a 300 milyon rupi rüşvet teklif etse de, bu girişiminden sonuç alamadı.

Coca-Cola, yalnızca yerel halkın suyunu çalmakla kalmıyor, kullanmadığı suyu da kirletiyordu. Şirket, atık maddeleri fabrikanın dışına boşaltıyor, yağmur mevsiminde bu atıklar pirinç tarlalarına, kanallara, kuyulara karışarak insan sağlığı üzerinde ciddi zararlara yol açıyordu. Bu atık boşaltma işlemi yüzünden, kamu yetkililerinin içme suyu ve tarım için kullanılmak üzere açtığı 260 kuyu kurudu. Coca-Cola ayrıca, şirket arazisinde bulunan kurumuş kuyulara atık su boşaltıyordu. 2003'te, bölgenin sağlık yetkilisi, Plachimada sakinlerine sularının içilmeye uygun olmadığını bildirdi. Sularının kirlendiğini zaten bilen kadınlar, su alabilmek için kilometrelerce yol kat etmek zorunda kalıyorlardı. Coca-Cola, suyu bol bir bölgede su kıtlığı yaratmıştı.

Plachimada köyünün kadınları bu ikiyüzlülüğe meydan vermeyeceklerdi. 2002'de Coca-Cola'nın kapılarında bir *dharna* (oturma eylemi) gerçekleştirdiler. 2003 Yeryüzü Günü'nde mücadelelerinin birinci yılını kutlamak için ben de onlara katıldım. 21 Eylül 2003'te, büyük bir miting yapıldı ve Coca-Cola'ya ültimatom verildi. Ocak 2004'teki Dünya Su Konferansı vesilesiyle Jose Bové ve Maude Barlow gibi küresel aktivistler, yerel aktivistleri desteklemek için Plachimada'ya gittiler. Yerli [*adivasi*] kadınların başlattığı hareket, ulusal ve küresel düzeyde pek çok insanın, enerjileriyle onlara katkıda bulunmasını sağladı.

Yerel *panchayat*, anayasal haklarından yararlanarak Coca-Cola'ya ihbarname çekti. Perumatty *panchayatı* da, Kerala Yüksek Mahkemesi'ne başvurarak Coca-Cola'ya karşı kamu menfaati davası açtı. Mahkeme, kadınların taleplerini destekledi ve Yargıç Balakrishnana Nair, 16 Aralık 2003'te Coca-Cola'nın, Plachimada'nın suyunu çalmaya son vermesine karar verdi. Yargıç Nair'in kararında şöyle deniyordu:

> Kamu vakfı doktrini, esas olarak, hava, deniz, su, orman gibi belli kaynakların, tüm insanlar üzerinde önemli etkilere sahip olmalarından ötürü, özel mülkiyete konu olmalarının tamamen gayri meşru olacağı ilkesine dayanır. Sözü edilen kaynaklar doğanın birer lütfu olduklarından, konumlarından bağımsız olarak her insanın özgürce erişimine açık olmalıdırlar. Kamu vakfı doktrinine göre, hükümet bu kaynakların özel mülkiyete konu olmasına ya da ticari amaçlarla kullanılmasına izin vermemeli, bunları genel kamunun yararlanması için korumalıdır...
>
> İngiliz örfi hukukunu temel alan hukuk sistemimiz, kamu vakfı doktrinini içtihadının bir parçası olarak içermektedir. Devlet, doğaları gereği kamunun kullanması ve yararlanması amacına hizmet eden bütün doğal kaynakların vasisidir. Genel kamu, deniz kıyılarının, akarsuların, havanın, ormanların ve ekolojik açıdan hassas konum-

da olan toprakların kullanım hakkına sahiptir. Vasi olarak devlet, doğal kaynakları korumakla hukuken yükümlüdür. Kamu kullanımına hizmet eden bu kaynaklar, özel mülkiyete dönüştürülemez.[7]

17 Şubat 2004'te, giderek büyüyen hareketin ve kuraklıkla ağırlaşan su krizinin baskısı altında kalan Kerala Başbakanı, Coca-Cola fabrikasının kapatılmasına karar verdi. Plachimada'daki hareketin zaferi, geniş çaplı ittifaklar oluşturulmasının ve çeşitli stratejilerin devreye sokulmasının sonucuydu. Plachimada'da kadınların oluşturduğu yerel hareket, insanların suyla ilgili yasal topluluk haklarının farkına varmalarını sağladı. Aynı zamanda, başka yerlerde su kaynaklarının kurumasına ve kirlenmesine yol açan, diğer 87 Coca-Cola ve Pepsi şirketine karşı yürütülen mücadeleleri tetikledi.

Plachimada Bildirgesi

Su, yaşamın temelidir, doğanın lütfudur; su, yeryüzündeki tüm canlılara aittir.

Su, özel mülk değildir. Herkesin yaşamını sürdürmesini sağlayan bir ortak kaynaktır.

Su, en temel insan hakkıdır. Muhafaza edilmeli, korunmalı ve düzenlenmelidir. Su kıtlığını ve kirliliğini önlemek, gelecek nesiller için suyu korumak en temel görevimizdir.

Su, bir meta değildir. Suyu piyasalaştırma, özelleştirme ve şirketleştirme yönünde suç içeren her türlü faaliyete karşı direnmeliyiz. Ancak bu şekilde, dünyanın bütün insanlarının temel ve devredilemez su haklarını güvence altına alabiliriz.

Su Politikası bu bakış açısı çerçevesinde yeniden oluşturulmalıdır.

Suyu muhafaza etme, kullanma ve düzenleme hakkı bütünüyle yerel topluluklara aittir. Su demokrasisinin temeli budur. Bu hakkı kısıtlama ya da ortadan kaldırma yolundaki her girişim suçtur.

Coca-Cola ve Pepsi şirketlerinin zehirli ürünlerinin üretimi ve pa-

> zarlanması topyekûn bir yıkıma ve kirliliğe yol açmıştır, ayrıca yerel toplulukların varlığını tehdit etmektedir.
>
> Plachimada'da, Puduchery'de ve dünyanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkan direniş, suyumuzu çalan melun şirket çetelerine karşı yürüttüğümüz gözüpek mücadelenin simgesidir.
>
> Plachimada'da korkunç ticaret güçlerinin eziyetlerine karşı direniş örgütleyen *adivasi*lerle mutlak dayanışma halinde savaş meydanına inen bizler, bütün insanları Coca-Cola ve Pepsi ürünlerini boykot etmeye çağırıyoruz.
>
> Coca-Cola/Pepsi-Cola "Hindistan'ı Terket!"

Plachimada, dünyanın her yerinde yerel direniş için yeni bir enerji yarattı. Mayıs 2004'te, Hindistan'ın dört bir yanında su çıkarma faaliyetlerine direnen gruplar, "Coca-Cola/Pepsi-Cola Hindistan'ı Terket" kampanyasında olduğu gibi, eylemleri arasında koordinasyon sağlamak için Delhi'de buluştular.

Her fabrika, oluşum sürecindeki bir Plachimada vakasıdır. Coca-Cola 1999'da Racastan'ın başkenti Caypur'un Kaladere bölgesinde bir fabrika açtı. Su tabakası seviyesi o zamandan beri 12 metreden 38 metreye indi, kuyular ve el tulumbaları kurudu. Coca-Cola'ya yönelik protestolar orada da giderek artıyordu ve ünlü bir Gandici olan Siddharaj Dodda, fabrikanın kapatılmasını talep eden barışçıl bir yürüyüşte tutuklandı. Racastan Yüksek Mahkemesi, bir kamu menfaati davasında verdiği kararda, ürünlerinin içeriği hakkında bilgi vermeyi reddettikleri için kola devlerinin satışını durdurdu. Coca-Cola ve Pepsi, Yüksek Mahkeme'nin kararına itiraz ederek temyize gitti. Temyiz Mahkemesi, alkolsüz içecek devlerinin aleyhine karar verdi ve Racastan kararına uygun olarak içeceklerin içeriğinin açıklanmasını talep etti. Kamu Menfaati Davaları Merkezi, avukatlarından Prashant Bhushan aracılığıyla, zehirli

madde tehlikesine dayanarak içeceklerdeki tüm malzemelerin açıklanmasını talep eden bir celp çıkardı.

2 Aralık 2004'te, Bopal felaketinin 20. yıldönümünde, "Detoksifikasyon" başlıklı büyük bir konferans düzenlendi. Konferansta, Union Carbide'ın pestisit tesislerinde 1984'te meydana gelen zehirli gaz sızıntısı, pestisitler, herbisitler ve GDO'lar aracılığıyla tarımda sürekli yayılan zehirli maddeler ve Coca-Cola ile Pepsi'nin sattığı alkolsüz içeceklerde bulunan ve çiftçilerin pestisitler kadar etkili olduğunu gösterdikleri zehirli maddeler arasında bağlantılar kuruldu.

Kutsal Varanasi kentine 20 kilometre mesafede bulunan Mehdiganj'da, köylüler Coca-Cola fabrikasını protesto ediyorlar. Su tabakası seviyesi 12 metre kadar düştü ve fabrikanın çevresindeki arazilerde kirlenme gözleniyor. 10 Mayıs 2003'te yüz kişilik bir grup bir gösteri düzenledi. Jagrupa Devi adlı yaşlı bir kadın, başından aldığı yaralar yüzünden kanlar içinde hastaneye kaldırıldı. 10 Eylül 2003'te, 500 kişilik bir gösteri yapıldı; 14 kişi yaralandı, 76 kişi tutuklandı. Ekim 2003'te, halkın suyunu çaldığı gerekçesiyle Coca-Cola'ya dava açıldı. 20 Ocak 2005'te binlerce insan, Hindistan'ın dört bir yanındaki Coca-Cola ve Pepsi fabrikaları önünde barikatlar kurdu ve kola devlerine, su hırsızlığına son vermeleri için uyarıda bulundu. Yüzlerce okul ve kolej, kantinlerine Coca-Cola ve Pepsi sokmayacaklarını ilan ettiler.

Yeryüzü Demokrasisi'nin inşasında ilk adım, insanın kendi özgürlüğü için harekete geçmesidir. Haklar, ancak sorumluluk alınarak elde edilir. Özgürlük, özgür yaşamakla büyür.

Delhi'de Su Demokrasisini Yaratmak

Hindistan'ın başkenti Delhi, su ihtiyacını yüzlerce yıldır Yamuna Nehri'nden karşılıyordu. 16. yüzyılda yaşamış şair Sant Vallabhacharya, *Yamunaştakam* adlı şiirinde Yamuna'ya methiye düzmüştü:

Bütün ruhsal yetilerin kaynağı Yamuna'nın önünde neşeyle eğiliyorum.

Sen, Krişna'nın lotus ayağının değmesiyle ışıldayan sayısız kum tanesini taşırsın.

Senin suyundan, kıyılarında büyüyen taze ormanların taze çiçeklerinin ferah kokuları yayılır.

Sen, tanrıların da şeytanların da taptığı, Küpid'in babası Krişna'nın güzelliğini taşırsın.

Sen, beyaz köpüklerle parlayan sularınla, Kalinda Dağı'ndan çağlarsın.

Kayaların arasından kâh kabarıp kâh inerek, sevgiye ulaşmak için koşarsın.

Coşkulu, dalgalı hareketlerinde ahenkli şarkılar çınlar, sanki salınıp duran bir sevgi tahtırevanında otururşun.

Şan olsun Yamuna'ya, Krişna sevgimizi artıran, güneşin kızına.

Sen, yeryüzünü arındırmaya indin.

Papağanlar, tavuskuşları, kuğular ve daha nice kuşlar, aziz dostların gibi şarkılarını sundular sana.

Dalgaların, bileziklerle süslü kollar gibi, kıyıların, inci kakmalı takıları andıran kumlarla bezenmiş kalçalara benziyor.

Selamlıyorum seni, Krişna'nın dördüncü sevgilisi.

Sen, sayısız güzellikle bezeli; Siva'nın, Brahma'nın ve diğer tanrıların methettiği sen.[8]

Yirmi yıllık sanayileşme süreci, Yamuna'yı bir zehirli atık kanalına dönüştürdü. Dünya Bankası, kirlenmeye son vermek yerine, kir-

liliğin neden olduğu su kıtlığından yararlanarak Delhi yönetimini kentin su kaynaklarını özelleştirmeye ve suyu, yüzlerce kilometre uzaklıktaki Ganj Nehri üzerindeki Tehri Barajı'ndan almaya zorladı. Bir milyar rupiye inşa edilebilecek özelleştirilmiş bir tesis, kamuya 7 milyar rupiye mal oldu.

Delhi'nin su kaynaklarının özelleştirilmesinin merkezinde, Sonia Vihar su arıtma tesisi bulunuyor. 21 Haziran 2002'de açılışı yapılan ve yap-işlet-devret modeline dayanan tesis, günde 635 litre su üretme kapasitesine sahip ve 1,8 milyar rupiye mal oldu. Delhi Jal Board* ile Fransız şirketi Ondeo Degremont (dünya su devi Suez Lyonnaise des Eaux Su Bölümü'nün yan kuruluşu) arasındaki sözleşmeyle, kentin temiz içme suyu ihtiyacının karşılanması bekleniyor.

Delhi'deki Suez-Degremont su arıtma tesisinin suyu, Tehri Barajı'ndan gelecek. Yukarı Ganj Kanalı'ndan batıdaki Uttar Pradeş'e, oradan da dev boru hatlarıyla Delhi'ye taşınacak. Haridwar'dan başlayan ve Kutsal Ganj suyunu Muradnagar'dan Kanpur'a taşıyan Yukarı Ganj Kanalı, bu bölgenin temel sulama kaynağıdır.

Suez, Hindistan'a özel yabancı sermaye getirmiyor, kamu yatırımını kendisine mal ediyor. Kamu-özel ortaklıkları, fiiliyatta, özel sektörün kamu yatırımlarını kendisine mal etmesine dayanır. Üstelik bu süreçte en büyük maliyet finansal değildir; gerçek maliyetler sosyal ve ekolojik maliyetlerdir.

Ganj Nehri, baraj kurma ve yön değiştirme faaliyetlerinin ekolojik sonuçlarından ötürü, bir yaşam kaynağı olmaktan çıkıp bir ölüm nehrine dönüşüyor. Himalaya'nın dışında, Uttaranchal'in Tehri-Garhwal bölgesinde bulunan Tehri Barajı'nın, dünyanın beşinci en yük-

* Delhi'nin su ve atık su hizmetlerinden sorumlu devlet kurumu. —ç.n.

sek barajı olması tasarlanıyor. Baraj tamamlanırsa, yüksekliği 260,5 metre olacak ve Bhagirathi ile Bhilangana vadilerinde 45 kilometrekarelik bir alana yayılan bir göl oluşturacak. Bu vadilerin en verimli düzlüklerini oluşturan 4200 hektarlık alan, bölgeye hiçbir bakımdan yarar sağlamayacak bir proje uğruna, sular altında kalacak.

Ayrıca, bu alan depreme yatkındır ve dev Tehri Barajı, sismik bir fay bölgesinde bulunur. 1816 ile 1991 yılları arasında Garhwal bölgesinde 17 deprem yaşanmıştır. Bunların en sonuncusu 1991'de Uttarkashi'de, 1998'de Chamoli'de gerçekleşmiştir. Uluslararası Büyük Barajlar Komisyonu, baraj bölgesini "olağanüstü tehlikeli" olarak nitelendirmiştir.

Şayet baraj bir deprem yüzünden —ya da toprak kayması gibi başka bir nedenle— yıkılırsa, meydana gelecek tahribatın boyutlarını tasavvur etmek imkânsız. Böyle bir durumda, dev rezervuar 22 dakika içinde boşalır. Rishikesh, bir saat içinde 260 metre derinliğinde suyun altında kalır. Bundan sonraki 23 dakika içinde, Haridwar 232 metre suya gömülür. Bijnor, Meerut, Hapur ve Bulandshahar, 12 saat içinde sular altında kalır.[9] Baraj, kuzeybatı Hindistan'ın büyük kısmı için potansiyel bir tehlikedir ve Ganj Ovası'nın geniş kesimleri harap olabilir.[10]

Şimdiden, alüvyon adacıkları, barajın topladığı sudan daha hızlı biçimde yükselmektedir. Tahminlere göre barajın ömrü ağır tortulaşmadan ötürü 30 yılı aşamayacak. Tehri Barajı, suyu değil, çökeltiyi tutacak ve selleri engellemek yerine, sellere neden olacak.

Nehirlerin yönünü çevirme faaliyetleri de ciddi felaketlere gebedir. Ganj Nehri'nin 2003 yazının en sıcak zamanında yok olması, sözümona Haridwar'daki *ghat*ları* temizleme amacıyla yapılan bir

* Ganj Nehri'nde yapılan ayinlerde ya da çamaşır yıkama gibi temizlik işlerinde kullanılmak üzere oluşturulmuş basamaklar. —ç.n

deneydi —yaşayan nehirlerimizi, yaşayan kültürlerimizi kesip biçen bir deney. Ama deneyin asıl amacı, toplumca, kendi yıkımımızın suskun tanıkları olarak ne kadar şiddeti kaldırabileceğimizi test etmekti. Uttaranchal, Uttar Pradeş ve Delhi halkları, bu şiddet dolu, saldırgan deneyi tersine çevirebilir ve nehirlerimizin hayat enerjisini şirket malı olmaktan çıkarıp su adaletini ve sürdürülebilirliği güvence altına alacak bir deneyime dönüştürebilirler.

Tehri halkının, köklerinden koparılan yaşamlarının telafisi yoktur. Kadınlar, hâlâ *dharna* eylemlerine devam ediyorlar; hükümetin bölge halkını taşınmaya zorlamak için müteahhitlere para ödemesine rağmen yerlerinden ayrılmayı reddediyorlar. Barajın toplama havzası içindeki bütün su geliştirme projeleri, hükümetin mali kaynağı olmadığı gerekçesiyle iptal edildi, ne de olsa Ganj Nehri'nin her damlasının baraja akması gerekiyor. Pratap Nagar bölgesinde yaklaşık yüz kadının, Ganj Nehri, köylerinin hemen altında akmasına rağmen su kıtlığı yüzünden intihar ettiği bildiriliyor. Bir kadının dediği gibi: "Bir zamanlar anamız olan Ganj, şimdi mezarımız oldu." Suyun özelleştirilmesi, yerel toplulukları su hakkından ve suya erişim hakkından mahrum bırakıyor.

1 Aralık 2004'te, Delhi'de su fiyatları artırıldı. Hükümet, işletme ve bakım giderlerini karşılamak için bu artışın şart olduğunu iddia etse de söz konusu artış, Delhi'nin su arzını karşılamak için gereken harcamaların on katına denk geliyor. Bu artışın altında, Delhi'nin suyunu özelleştirmek ve özel işletmecilerin olağanüstü kârlar elde etmesini sağlamak için gereken zemini hazırlama niyeti yatıyor. Fiyatları özelleştirmeden *önce* artırma yöntemi, Dünya Bankası'nın çok sık kullandığı bir yöntem. "Kamu-özel ortaklığı", tam özelleştirmeyi hazırlamak için, "ticari bir işletmeye destek olmak", yani kâr marjını sağlama almak amacıyla kamu hizmet kuruluşlarının fiyat tarifesini artırır. Hükümet ücretleri yük-

seltirken, hizmet ve yönetim sözleşmeleri yapılabilir. Fiyatlardaki artış, demokratik ya da ihtiyaca dayalı bir karar değildir, Dünya Bankası'nın dayattığı bir şeydir. Kentin su hizmetlerinden sorumlu Delhi Jal Board, fiyat artışını haklı göstermek için, Price Waterhouse Cooper'ın Dünya Bankası himayesinde yaptığı özelleştirme üzerine bir araştırmayı ve Dünya Bankası'nın su fiyatlandırmasıyla ilgili teknik bir raporunu referans göstermektedir.[11]

Delhi'nin su işletme ve bakım bütçesi 3,44 milyar rupidir. Kamu hizmet kuruluşları, sızıntı ve hırsızlığın önlenmesi gibi kayıpları telafi ederek 2,7 milyar rupi geri kazanmıştır. "Kamu-kamu ortaklıkları" üzerine bir konferans, kamunun ve toplulukların katılımıyla, sızıntı ve hırsızlığın önlenmesi sayesinde buna ilave olarak 5 milyar rupi daha kazanılacağını gösterdi. Halkın katılımıyla, sızıntı ve hırsızlığın önlenmesi sayesinde, kamu su hizmet kuruluşları hem su arzını hem de kamu gelirlerini artıracaktır. 7-8 milyar rupilik bu geri kazanım, su sisteminin işletim ve bakım masrafları için gereken miktarın iki katıdır.

Buna karşılık fiyatlardaki artış, 30 milyar rupi, yani gerekenin on katı kadar geri kazanım sağlıyor. Delhi'nin su kaynaklarını ele geçirmeyi bekleyen şirketler için 26,66 milyar rupilik bir kârı garanti altına alıyor. Buna ilave olarak, fiyatlardaki yeniden yapılandırmaya yüzde 10 oranında ek bir artış da eklendi. Bu da önümüzdeki yedi yıl içinde, suyu özelleştirecek şirketlerin kârını iki katına çıkaracak. Bu kâr, daha iyi hizmet sağlayarak değil, yurttaşların, özellikle yoksulların sırtındaki mali yükü iki katına çıkararak elde edilecek.

Kategorilerde yapılan değişiklikler, önemli fiyat artışlarını gizliyor. Eğitim kurumları ve tarım, yeniden tanımlanarak sanayi kategorisine alındı. Hindistan'ın su kültürünün özünü oluşturan, suyun herkese bedava sunulduğu *piao*lar da artık su için para ödeyecek.

Bu durumda nasıl olup da bedava su sağlayacakları meçhul. Eskiden 30 rupi ödeyen ölü yakma alanları, tapınaklar, engelli evleri ve yetimhaneler de artık binlerce rupi ödemek zorunda. Zaten darda olan sosyal kurumların bu ücretleri ödemesi imkânsız. Dünya Bankası güdümündeki politikalar, açıkça, sosyal değerin yerini ticari değerin alması gerektiğini söylüyor. Suyun özelleştirilmesi ile su demokrasisi arasındaki çatışmanın kökeninde, bu dünya görüşü yatıyor.

Fiyatlardaki artışı meşrulaştırmak için, özelleştirmeyle ilgili pek çok efsaneye başvurulur. Bunların ilki, maliyetlerin tümünün karşılanması mitidir. Özelleştirmecilerin mantığına göre, suyu tedarik etmenin bütün maliyeti, su fiyatları artırılarak geri kazanılmalıdır. Ancak, işletme süreçleri söz konusu olduğunda, su fiyatlarındaki artış "on kat kazanım" anlamına geliyor, yani maliyetlerin tümünün on katına denk gelen bir geri kazanım sağlıyor. Daha önce gösterdiğimiz gibi, özel şirketler yatırım yapmıyor. Gerek su sistemlerinin geçmişteki inşası, gerekse özelleştirmeyi dayatan Dünya Bankası borçları kamu tarafından üstlenilmiş durumda, yani yatırımı yapan, kamu. Özel işletmeciler, hiçbir yatırım yapmadan, 1 trilyon rupilik kamu yatırımının semeresini toplayacak. Dolayısıyla, maliyetlerin tamamı dikkate alındığında, yatırımı yapan kamu olduğu için su sistemlerinin ortak mülk olarak kamuda kalması gerekiyor.

Suyun özelleştirilmesiyle ilgili ikinci efsane, bunun yoksulların yararına olacağıdır. Delhi'nin yeni Sonia Vihar tesisinden elde edeceği su, yoksul semtlere değil, Güney Delhi'deki zengin bölgelere gidecek. Yoksullara "cansuyu yardımı" olarak günde 40 litre bedava su verileceği iddiası da yalandır. Yeni fiyat tarifesine göre, evlerde su tesisatının bulunmadığı yoksul semtlerden bile 40 rupilik sabit bir bedel alınacak.

Üçüncü efsane, fiyatlardaki artışın su kullanımını azaltacağıdır. Bu da yine başka bir efsaneyle ilişkili: Buna göre su israfının nedeni, suyun piyasada fiyatlandırılmaması. Su almak için 16 kilometre yol kat eden kadınlar, piyasa işlemlerinden geçmese de aldıkları suyun bir damlasını bile ziyan etmezler. Zenginlerse, fiyatlardaki artışa rağmen suyu ziyan edebilirler; çünkü gelirleri göz önüne alındığında bu artış onlar için devede kulak gibidir. Özelleştirme, bu israfı ödüllendiriyor. Zengin yerleşimlere her gün 24 saat su sağlayacak proje, israfın teşvik edilmesi demek. Bu israf sadece Delhi'deki yoksulları değil, başka bölgeleri de sudan mahrum bırakıyor.

Delhi'nin günden güne artan su talebi, suyun yönünü çevirmeye yönelik büyük projelere çoktan yol açtı. Delhi, halihazırda Ganj Nehri'nden 455 milyon litre su alıyor. Sonia Vihar tesisinin 635 milyon litrelik su talebiyle birlikte, Ganj'dan günde 1090 milyon litre su alınıyor. Sharda ve Yamuna Nehirleri bağlantıları üzerinden de buna ek olarak 3 milyar metreküp suyun yönü çevriliyor. Ayrıca Delhi, Pencap'taki Dhakra Barajı'ndan günde 180 milyon litre suyun çevrilmesini talep ediyor. Giri Nehri üzerindeki Renuka Barajı'ndan günde 1,25 milyar litre ve Tons Nehri üzerindeki Keshau Barajı'ndan günde 610 milyon litre su da Delhi'ye aktarılacak.

Bu çevirmelerin çok büyük ekolojik ve sosyal maliyetleri olacaktır. 13 Haziran 2005'te, Asya Kalkınma Bankası'nın bir projesiyle, Caypur kentine Bisalpur Barajı'ndan su aktarılmasına karşı çıkan beş çiftçi öldürüldü. Delhi'deki zenginlerin büyük su çevirme projeleri, daha büyük su savaşlarını tetikleyebilir.

Su demokrasisini inşa etmek, ittifaklar inşa etmek demektir. 2 Haziran 2002'de, Suez'in Sonia Vihar tesisinin açılışıyla ilgili ilanlar çıktığında, Delhi'deki yurttaş gruplarıyla ve Ganj kıyısındaki halk hareketleriyle temas kurdum. Her grup, özelleştirmeye karşı mü-

cadelenin çerçevesinin çizilmesine katkıda bulundu ve herkesin meselesi, direnişin anahtarı haline geldi. Tehri Barajı yüzünden yerinden edilen 100 bin insan, Hindistan'da Ganj'ı kutsal sayan milyonlarca insanla, onlar da sularına ve topraklarına el konabilecek çiftçilerle bağlantılıydı. Milyonlarca insan "Anamız Ganj satılık değildir" diyen kampanyalara imza attı. 15-22 Mart günleri arasında, Dünya Su Günü'nde, bir Jal Swaraj Yatra (su demokrasisi yolculuğu) düzenledik. Kutsal Ganj'ın yaşayan kültürünü tazelemek için Ganj Yolculukları düzenledik. Bir milyon insana ulaşmıştık. 150 bin kişi, özelleştirmeyi protesto etmek için yüz metrelik kumaştan yapılmış "nehri" imzaladı. Tehri Barajı'nın bulunduğu Uttaranchal yönetimi ve suyun yönünün çevrileceği yer olan Uttar Pradeş'in yönetimi, Delhi'deki Suez tesisine su sağlamayı reddetti.

Delhi'nin su sorunlarını çözmek için, özelleştirmeye ya da su çevirme projelerine ihtiyacımız yok. Adil dağıtımla, korumayla, geri dönüşüm ve tasarrufla, Delhi'nin su ihtiyacının yerel olarak karşılanabileceğini gösterdik. Bizim demokrasiye ve su muhafazasına ihtiyacımız var. Delhi'deki su demokrasisi hareketinin tohumları ekildi. Şimdi sıra bu tohumları besleyip, kamusal bir ortak mal olarak su hakkımızı yeniden ele geçirmekte.

Su Fiyat Tarifesindeki Artış Hakkında Yurttaşlar Bildirgesi

Delhi yurttaşları, kıt; fakat değerli su kaynaklarımızın korunmasını ve adil biçimde kullanılmasını savunmaktadırlar.

Ayrıca bizler, ancak suyu kamu malı ve temel hizmet olarak ele alan bir kamusal sistemle korunabilecek olan temel su hakkımızı savunmaya da kararlıyız. Suya erişim hakkımız gereğince, Delhi'nin su arzının kamusal alanda kalmasını talep ediyoruz.

Delhi hükümetinin 30 Kasım 2004'te duyurduğu, suyun özelleştirilme sürecine hazırlık mahiyeti taşıyan, anti demokratik, haksız fiyat artışını kınıyoruz.

Yurttaşlar, kamu-özel ortaklıkları için, israfı önleyip maliyetleri düşürecekleri, herkese güvenli, temiz ve ucuz su sağlayacakları modeller önerdiler.

Delhi Jal Board'un, Dünya Bankası'nın zoruyla yürürlüğe koyduğu fiyat artışı, zenginlerin su israfını teşvik edip yükü yoksulların sırtına bindirecek. Bu "rasyonalizasyon", Dünya Bankası'nın suyu son damlasına kadar özelleştirip metalaştırma mantığına uygun düşebilir. Ancak, bizim kültürümüze ve anayasal haklarımıza aykırıdır.

Hükümet ve Dünya Bankası, Suez gibi dev çokuluslu şirketlerin suyumuzun denetimini ele geçirmelerinin zeminini hazırlıyor. Sonia Vihar tesisinin ihalesi Suez-Degremont'a verildi bile. Fiyat artışlarıyla birlikte, çokuluslu şirketler için kârlı bir "su pazarı" oluşturulmaktadır.

Bölge sakinleri, çevreci gruplar, dini gruplar, sağlık grupları, su işçileri arasında kurulan yeni bir yurttaş ittifakı olarak, yaratıcı ve kurucu çalışmalarımıza devam edip "kâr için değil, yaşam için su" ilkesini savunmayı sürdüreceğiz. Suyumuzun elimizden alınmasına izin vermeyeceğiz. Demokratik haklarımızın ihlal edilmesine göz yummayacağız. En temel hakkımız olan suya erişim hakkımızın aşındırılmasına izin vermeyeceğiz.

Bu amaç doğrultusunda, 1 Aralık 2004'te, su fiyatlarındaki artışa tepki olarak Su Demokrasisi için Yurttaşlar Cephesi'ni kurduk.

Nehirlerin Yönünün Değiştirilmesi: Su Korsanlarının Rüya Projesi

Serbestçe akan nehirler özgürdürler —sermaye yatırımına ihtiyaçları yoktur, çevrilmiş değildirler, suları herkese açıktır. Barajlarda ve kanallarda tutulan sular ise, esir sulardır. Özelleştirilebilirler, metalaştırılabilirler, alınıp satılabilir, iktidar sahipleri tarafından kontrol edilebilirler. Kısmen Dünya Bankası tarafından finanse edilen, 200 milyar dolarlık dev Nehir Bağlama Projesi, suyun özelleştirilmesinin ve Hindistan'ın ortak su kaynaklarının çevrilmesinin anahtarıdır.

Nehir Bağlama Projesi, iki geniş bölgeye ayrılmış durumda: Himalaya bölgesi ile Yarımada bölgesi. Himalaya kısmı, 14 nehrin birbirine bağlanmasından oluşuyor ve maliyeti 3,75 triyon rupi olarak tahmin ediliyor. Yarımada kısmı ise 16 nehir bağlantısından oluşuyor ve maliyetinin 1,85 trilyon rupi olması bekleniyor.

Himalaya Bölgesi

Kosi-Mechi Bağlantısı
Kosi-Ghaghra Bağlantısı
Gandak-Ganj Bağlantısı
Ghaghra-Yamuna Bağlantısı
Sadra-Yamuna Bağlantısı
Yamuna-Racastan Bağlantısı
Racastan-Sabarmati Bağlantısı
Chunar-Sone Barajı Bağlantısı
Sone Barajı-Ganj Bağlantısı'nın Güney Ayakları
Brahmaputra-Ganj Bağlantısı (Manas Sankosh Tista-Ganj)
Brahmaputra-Ganj Bağlantısı (Jogighopa Tista-Farakka)
Farakka-Sunderbans Bağlantısı
Ganj-Damodar-Sundernarekha Bağlantısı
Subernarekha-Mahanadi Bağlantısı

Yarımada Bölgesi

Mahanadi (Manibhadra)-Godavari (Dowlaiswaram) Bağlantısı
Giodavari (Polavarm)-Krişna (Vijayawada) Bağlantısı
Godavari (Inchamaplli)-Krişna (Nagarjunasagar) Bağlantısı
Godavari (Inchamaplli Alçak Barajı)
-Krişna (Nagarjunasagar Kuyruk Göleti) Bağlantısı
Krişna (Nagarjunasagar)-Pennar (Somasila) Bağlantısı
Krişna (Srisailam)-Pennar Bağlantısı
Krişna (Almatti)-Pennar Bağlantısı
Pennar (Somasila)-Cauvery (Büyük Anicut) Bağlantısı
Cauvery (Kattalai)-Vaigai (Gundar) Bağlantısı
Parbati-Kalishindh-Chambal Bağlantısı

Damanganga-Pinjal Bağlantısı
Par Tapi-Narmada Bağlantısı
Ken-Betwa Bağlantısı
Pamba-Achankovil-Vaippar Bağlantısı
Netrreavati-Hemavati Bağlantısı
Bedti-Varda Bağlantısı

Tahmin edilen asgari maliyetler bile (5,6 milyon rupi), gayri safi yurtiçi hasılamızın dörtte birine, yıllık vergi gelirlerimizin 2,5 katına, döviz rezervimizin iki katına denk geliyor. Hükümetin 2001-2002'de yaptığı ekonomik araştırmaya göre, bu projenin maliyeti, Hindistan'ın gayri safi yurtiçi tasarruflarından daha fazla ve Hindistan'ın toplam dış borçlarından 12 milyar dolar yüksek.[12] Böylesi dev bir sermaye nereden bulunabilir?

Tek seçenek, uluslararası kaynaklardan fon almak olabilir. Böyle bir finansman, her Hindistan yurttaşının sırtına 112 dolarlık bir borç yükü bindirecektir—yani, ortalama yıllık gelirin yüzde yirmisi. Ödenecek yıllık faiz, 200-300 milyar rupi olacaktır. Ayrıca, bu borcun nasıl geri ödeneceği ve geri ödeme için nasıl teminatlar verileceği de ayrı bir merak konusudur.[13]

Bu ölçekte bir borçlanma, gelecekteki hükümetleri de yabancı ülkelerin mali baskılarına karşı savunmasız bırakacaktır. Burada üzerinde durulması gereken asıl tehlike şudur: Bu kadar tantanayla ve milyarlarca rupi yatırım yapılarak hayata geçirilen bir projeye başlandıktan sonra, bundan sonraki herhangi bir hükümet mali yükü ortaya çıktığında muhtemelen projeden vazgeçecek, milyarlarca metreküp toprak kazılmış halde bırakılarak ülkenin çehresinde yüzlerce yıl kapanmayacak yaralar açılacaktır. Böyle bir senaryonun gerçekleşmesi halinde geriye kalan tek seçenek, projeyi —ülkenin bütün su kaynaklarıyla birlikte— çokuluslu şirketlere devretmek olacaktır.

Araştırma Vakfı, Dünya Bankası'nın finanse ettiği ilk nehir bağlantısı (Ken–Betwa Bağlantısı) hakkında bir inceleme yaptı. Ken–Betwa bağlantı projesi, Chhattarpur ile Panna bölgelerinin sınırında yer alan Bundelkhand'daki Ken Nehri üzerine 73 metre yüksekliğinde bir baraj kurulmasını ve Ken ile Betwa'yı birleştirecek 231 kilometre uzunluğunda bir kanal yapılmasını içeriyor. Tahmin edilen 20 milyar rupilik maliyetin yüzde 75'i, önümüzdeki 25 yıl içinde türlü yollarla bölge köylülerinden toplanacak vergilerden devşirilecek. Hükümetin, sulama yoğunluklu ürünlerin ekimini teşvik etmesinin ve su vergilerindeki buna bağlı artışın nedeni de bu.[14]

Panna Tiger Milli Parkı'nın elli kilometrekarelik kısmı, bu bağlama projesiyle sular altında kalacak. Ken Nehri'nin geçtiği bu park, 1972 tarihli Yaban Hayatı Koruma Kanunu'nun birinci listesinde yer alan, soyu tükenme tehlikesi altındaki on türün doğal yaşam alanını oluşturuyor. Bu su bağlama ve aktarma projesi, yalnızca bu hayvan türlerinin yaşamı üzerinde değil, bitki örtüsü üzerinde de olumsuz etki yaratacak, zira proje yüzünden yüz binlerce ağaç kesilecek.

Projede, aynı anda beş baraj inşa edilmesi öneriliyor. Biri Ken Nehri üzerinde, diğer dördü Betwa Nehri üzerinde inşa edilecek bu barajlar, 18 köyü yerinden edecek. Beş barajın da, koruma altındaki ormanlık alana yapılması öngörülüyor. Betwa üzerindeki dört baraj, 800 hektarlık orman alanını sular altında bırakacak.

Hindistan hükümeti, Betwa'ya 1 milyar metreküp su aktarmayı hedefliyor; fakat Uttar Pradeş ve Madhya Pradeş Sulama Daireleri, Ken Nehri'nin bu kadar su barındırmadığı fikrinde. Hükümetin, su fazlalığı olduğu iddia edilen alanlardan su kıtlığı olan alanlara su aktarma hedefi, gerçekleştirilemez. Dahası, Ken Nehri'nde su fazlası olmadığı, Betwa'da da yeterli miktarda su olduğu için, Ken nehir şeridinde kuraklık, Betwa nehir şeridinde ise taşkın meydana gelecektir.

Aritmetik hesapla proje, ilk bakışta dengeli görünüyor. Depolamak üzere alınan suyun geri verilmesi öngörülüyor. Gelgelelim, plana göre su, kuraklık zamanında alınıp taşkın zamanı geri götürülecek, böylece her ikisi de şiddetlendirilmiş olacak. Araştırma Vakfı'nın incelemesine göre, bağlantı kanalını doldurmak üzere Banda bölgesinde 75 bin hektarlık bir alanda bulunan 40 köyde kuraklık, Hamirpur bölgesinde ise 400 bin hektarlık bir alandaki 200 köyde taşkın şiddetlendirilecek, buna karşın kanal yaz mevsiminde dört ay boyunca kuru kalacaktır. Hindistan'da her biri yaşadıkları göl ya da nehrin adıyla anılan benzersiz balık türleri yok olacak. Hayatları bu balıklara bağlı olan, Chhattarpur'da 5 bin, Tikamgarh'ta 15 bin balıkçı, ağır açlık sorunuyla yüz yüze kalacaktır.

Bundlekhand bölgesindeki su demokrasisi hareketinin sonucu olarak, Uttar Pradeş hükümeti Ken'in suyunu aktarmayı reddetti. Ken Havzası'nda yaşayan halk da nehir bağlama projesine direnmeye kararlı. Havzada bulunan bütün köyler, suyun ortak mülk olduğunu ve suyla ilgili her proje ya da planda bölge topluluklarının temel alınması gerektiğini duyurma kararı aldı. Ayrıca, Ken-Betwa bağlantı kanalı, geleneksel sulamanın son beş yüz yıldır yeterli olduğu alanlardan geçecekti. Yeni bir sulama kanalına kavuşacak tek bölge Tikamgarh'tı; fakat Chandel ve Bundel hanedanlarından kralların yaptırdığı göller sayesinde bu bölge, zaten Budelkhand'ın tamamında tarım arazileri en çok sulanan bölge konumunda.

23 Temmuz 2003'te, Orchha'da, Nehir Bağlama Projesi'ne karşı itaatsizlik için bir kampanya başlatmak üzere bir su meclisi örgütledik. Bütün bölgede su demokrasisi ruhu hissediliyordu. Yerel örgütleyicilerden biri bana şöyle demişti: "Irak'ı bombalarla yok ettiler. Tohum patentleri ve nehirlerin çevrilmesi de bizi yok edecek bombalardır. Bu yüzden bunlara direnmemiz gerek." Dünya

medyasının ilgisinden uzak sıradan insanlar, zalim bir imparatorluğu, ordular kurup savaşarak değil, ona sırtlarını dönerek, araçlarını ve mantığını geri çevirerek, zincirlerini ve diktatörlüğünü reddederek yenmek üzere, kendi hayatlarını –kendi kaynaklarını, kendi kültürlerini, kendi ekonomilerini– kendileri örgütleyerek tarih yapıyorlar.

Özgürlük köylerimizde, toplulukların içinden yeniden doğuyor. Özgürlük meşalesi insanlar tarafından, barış içinde, birlikte hareket ederek taşınıyor. Askeri güç bize özgürlük getiremez, hiçbir zaman getirmedi.

Sonuç

Kaynakları korumak için hızla yok olan doğal servetimizin metalaştırılmasını savunan Dünya Bankası ekonomisti David Pearce, son dönemde yapılan bir tartışmada, ekolojik krizin derin olduğunu ve gittikçe daha da derinleştiğini kabul etti. Ama ardından, suyun özelleştirilmesini, yaşamın metalaştırılmasını, tarımın küreselleşmesini savunmaya devam etti. "Büyük ölçekli sorunlar," diyordu, "büyük ölçekli çözümleri gerektirir."[15]

Gelgelelim, Gandi'nin kendi yaşamında gösterdiği, bizlerin de Yeryüzü Demokrasisi hareketinde tecrübe ettiğimiz gibi, diktatörlük ve totaliter yönetim zamanlarında küçük ölçekli cevaplar zorunlu hale gelir; çünkü büyük ölçekli yapılar ve süreçler hâkim güçlerce kontrol edilmektedir. Yaşayan kültürlerin ve yaşayan demokrasilerin yeniden inşa sürecinde küçük olan güçlüdür; çünkü küçük zaferler milyonlarca insan tarafından sahiplenilebilir. İnsanların alternatiflerinin ufku söz konusu olduğunda, büyük olan küçüktür. İnsanların enerjilerini serbest bırakmak söz konusu olduğunda, küçük olan büyüktür.

Gandi, Britanya İmparatorluğu'nu, imparatorluk güçleriyle boy ölçüşecek toplarla ya da ordularla yenmedi. Bir tutam tuz ve çıkrıkla yendi. Britanyalılar tuz vergisi için Tuz Yasası'nı yürürlüğe koyduklarında, Dandi Yürüyüşü'ne başladık, tuzu aldık ve şöyle dedik: "Doğa tuzu bedava veriyor. Hayatta kalmak için tuza ihtiyacımız var. Tuz yasalarına itaat etmeyeceğiz." Hindistan tekstil sanayisi Britanyalılar tarafından yerle bir edilmeye başladığında, Gandi Hindistan tekstillerinin sanayileşmesi için çağrıda bulunmadı. Eline bir çıkrık aldı. Ve şöyle dedi: "Milyonların birlikte yapabildiği her şey, güçle dolar." Çıkrık, böyle bir gücün simgesi oldu.

Bizim için tohumlarımız, nehirlerimiz, gündelik gıdamız, ekonomik, politik ve kültürel özgürlüklerimizi talep edeceğimiz alanlardır; çünkü bunlar şirket imparatorluğunun yaşamı fethettiği alanlardır. Biliyoruz ki öz-örgütlenmeye dayanan yaşayan ekonomiler ve öz-yönetime dayanan yaşayan demokrasiler yaratmak, öz-yönetimi, kendi kendini geçindirmeyi ve kendi kendini idame etmeyi yasadışı hale getiren, adil olmayan yasalara direnme ve itaat etmeme cesaretini ve kararlılığını gerektiriyor. Tohum saklamayı yasadışı ilan edenler, çiftçileri şirketlerin kölesi haline getiriyor. Özelleştirme sözleşmelerini imzalayanlar, yoksulları su pazarlarına mahkûm ediyor. Hepimiz, yerel üretimi ve işlemeyi yok eden yasalarca gıda faşizmine itiliyoruz.

Bu yasadışı, gayri meşru yasaları, yapıları ve kuralları kabul edecek olursak, özgürlüğümüzü kaybederiz —yaşayan kültürlerimizi ve demokrasilerimizi kaybederiz. Gandi'nin bize öğrettiği gibi özgürlüğü, ancak adil olmayan, ahlakdışı yasalara uymayı reddederek elde edebiliriz. Sivil itaatsizlik, şiddetten kaçınma ve işbirliği yapmama ilkelerini uygulayarak hakikat uğruna yürütülen savaş, özgür toplumların özgür yurttaşları olarak hakkımız olduğu kadar, yeryüzü yurttaşları olarak görevimizdir de.

Şirket küreselleşmesi ve militarizm el ele gider. İkisi de, propagandayla ve hakikate açılan bir savaşla, güvenliğimizin reçeteleri olarak sunulur. Keza, Monsanto da bize gereksiz, güvenilmez, genetiği değiştirilmiş tohumlarını satmak için hakikate savaş açmak zorundadır. Coca-Cola, suyumuzu çalmak için hakikate savaş açmak zorundadır. ABD hükümeti "anavatan güvenliği" mazeretiyle sivil özgürlüklerimizi çalmak için hakikate savaş açmak zorundadır. Dünya Bankası, yoksul ülkeleri ve yoksul insanları borca sürüklemek için hakikate savaş açmak zorundadır. Dünya Bankası başkanlığına Paul Wolfowitz'in atanmasıyla birlikte, ekonomik ve emperyal savaşın gündemi büsbütün açıklık kazanmıştır.

Propaganda yoluyla köleliğin pazarlandığı bir zamanda özgür kalmak için, *satyagraha*nın, yani hakikat mücadelesinin, zihinlerimizi ve düşüncelerimizi sömürgeleştiren araçlara karşı verilmesi gerekiyor.

Yeryüzü Demokrasisi, eylem için olduğu kadar, düşünce için de yeni özgürlükler sunuyor —anavatan güvenliğini, gerçek yurdumuzun, yani yeryüzünün bağlamında düşünmek için; güvenliği de, gerçek güvenliğimizin, yani yeryüzünün sağladığı ekolojik güvenlik, topluluklar aracılığıyla, kamusal sistemler aracılığıyla, servet paylaşımı aracılığıyla yarattığımız sosyal güvenlik bağlamında düşünmek için.

Yeryüzü Demokrasisi, dünya görüşünü değiştirir: Pazarların ve ordunun, monokültürlerin ve mekanist indirgemeciliğin hâkimiyeti altındaki bir dünya görüşü yerine, ortak yaşam bağlarıyla birbirine bağlanan farklı canlıların barışçıl ortak yaratımının ve birlikte evriminin damgasını vurduğu bir dünya görüşü getirir.

Kıtlık ekonomisi aracılığıyla yaşamın metalaştırılması da güvenliksizlik, ayırma ve koparma politikaları aracılığıyla terörün hüküm sürmesi de tahakküm amacıyla kullanılır. Yeryüzü Demok-

rasisi, yapay kıtlıkları, maniple ve imal edilmiş güvenliksizlikleri, bağlantıları görerek ve tecrübe ederek aşmamızı sağlar. Şirketler ile şirket devletleri arasındaki bağlantıları, ekonomik savaşlar ile askeri savaşlar arasındaki bağlantıları, şirketlerin kârı ile halkların yoksulluğu arasındaki bağlantıları, ekonomik küreselleşme ile köktencilik arasındaki bağlantıları görmeye başlarız. Ayrıca hem yeryüzüyle hem de birbirimizle aramızdaki bağlantıları keşfederiz. Hâkim güçler arasındaki bağlantıları ifşa etmek, ölü demokrasileri yaşayan demokrasilere dönüştürmemiz için gereken araçlar geliştirmemizi sağlar. Ekolojik ve toplumsal bağlarımız, yaşayan ekonomiler ve yaşayan kültürler inşa etmemizi, aynı zamanda da güçlülerin kendi aralarındaki ittifakı paramparça eden dayanışma ağları kurmamızı sağlar. Atomize olduğumuzda, kuşatıldığımızda, bölündüğümüzde ve yeryüzü yurttaşları olarak sahip olduğumuz çeşitli potansiyelleri göremediğimizde, yoksul oluruz, güvenliğimiz olmaz, özgür olamayız. Mutlak kontrol ve sınırsız kâr için tasarlanmış sistemlere karşı, alternatifler geliştirme sürecine yaratıcı biçimde katılmamızı sağlayacak potansiyele sahibiz.

Yeryüzü Demokrasisi, gözümüzün önündeki perdeleri kaldırır, bize başka olasılıkları hayal etme ve yaratma gücü verir. Çokuluslu şirketleri hâkim kılma projesi, bizi en temel özgürlüklerimizden mahrum bırakmakla kalmıyor, çok sayıda insanın ve canlı türünün hayatta kalma koşullarını da ortadan kaldırma tehdidi taşıyor. Soykırımın damgasını vurduğu bir zamanda kurtuluş, her şeyden önce, hayatta kalma özgürlüğündedir. Yaşam güçleri ile ölüm güçleri arasındaki bu destansı savaşta, toplumsal ve ekonomik adalet, ekolojik sürdürülebilirlik, barış, demokrasi ve kültürel özgürlükler için mücadele eden hareketlerin her biri farklı; ama anlamlı katkılarda bulunuyor. Diktatörlük artık kısmi olmaktan çıkmıştır. Bütün toplumların ve bütün ülkelerin ekonomik, politik ve kültü-

rel yaşamlarını kuşatma altına almıştır. Özgürlük de uğruna kısmi mücadele verilen ve kısmi olarak savunulan bir şey olamaz. Yeryüzü Demokrasisi bize, özgül mücadelelerimizi özgül tutkularımızla sürdürürken, bölünemez ve çeşitli özgürlüklerimizi yaratma ve savunma gücü veriyor. Emperyalizmin kolları her zaman tüm dünyayı sarmıştır. Günümüzün hareketleri gezegeni kucaklıyor. Dönüşüm ve kurtuluş yolundaki imkânlarımızı yeni yeni kullanmaya başladık. Bu, tarihin sonu değildir, yeni bir başlangıçtır.

Notlar

Research Foundation for Science, Technology and Ecology, *Basmati Biopiracy*, Delhi: RFSTE, 1999, s. 1.

CSS Haryana Agricultural University, Hissar.

3 http://www.iraqcoalition.org/regulations/20040426_CPAORD_81_Patents_Law.pdf

4 International Coalition on the Future of Food and Agriculture, *Manifesto on the Future of Food and Principles of Earth Democracy*, Cambridge, MA: South and Press, 2005, s. 7-8.

5 A.g.e., s. 24-27.

6 Kadınlar ve Su Konferansı, Doon Valley, Şubat 2004.

7 Kerala Yüksek Mahkemesi, Yargıç Balakrishnan Nair'in 16 Aralık Salı, 2003 tarihli kararı, WP (C) Sayı 2003/34292 (G), s. 23.

8 Sureshwar D. Sinha, *Quenching Delhi's Thirst Locally: Rejuvenating the Yamuna and Reviving Local Water Sources*, Delhi: RFSTE, Ağustos 2003, s. 37.

9 Shekar Singh ve Pranab Banerjee, *Large Dams in India: Environment. Social and Economic Impacts*, Yeni Delhi: Hindistan Kamu Yönetimi Enstitüsü, 2002, s. 18.

Vandana Shiva ve K. Jalees, *Ganga: Common Heritage or Private Commodity*, Delhi: RFSTE, 2004.

Dünya Bankası 386 No'lu Rapor, Dünya Bankası, 1997.

Vandana Shiva ve K. Jalees, *River Linking Project*, Delhi: RFSTE, 2004, s. 1.

13 A.g.e., s. 2.

14 Vandana Shiva ve Gunjan Mishra, *Ken-Betwa Link: A Social and Ecological Assessment*, Delhi: RFSTE, yayımlanmamış rapor, 2004, s. 1-6.

15 David Pearce, "The Future of the Earth," European Academy of Otzenhausen, Almanya, Mart 2005.

İNDEKS

A

ABD 54-59, 68-73, 84-88, 93, 106, 108-109, 112-115, 118, 130, 140-141, 202-204, 207, 212-216, 221, 230, 253

ABD Ticaret Kanunu 130

Advent, L. K 168

Aelvoet, Magda 202

Afganistan 157, 168

Afrika 42, 45, 52, 59, 63, 66, 79, 114-115, 172

ahimsa 163-165

AIDS 63

Albert Schweitzer: Reverence for Life (Martin & Ott) 196, 200

Albrecht, Josef 206

Alemanno, Giovanni 223

Almanya 148, 195, 206-207, 230, 256

Alvares, Cluade 77, 106

Amstutz, Dan 55

Arjantin ve GDO'lar 216

Asgrow 208

Asya Kalkınma Bankası 244

ataerki 157, 161, 169, 182-196

Avrupa Birliği 113,216

Avustralya 39, 66

B

Baden-Powell, Baden H. 104

Bahro, Rudolf 160, 199

Bamiyan Budaları 157

Bangladeş'te mikrokredi 230

barajlar 48, 61, 71, 76, 104, 143, 232, 240, 246, 249

Barlow, Maude 234

basmati pirinci, 15, 48, 194, 204-205, 224, 255 ayrıca bkz. pirinç

Batı Bengal 142, 150, 194

Bechtel 37, 65, 67

Benin 172, 224

Betwa nehri 248-250, 256

bhaiachara sistemi 37-38

Bharatiya Janata Party (BJP) 108, 109, 168, 199

Bharatiya Kisan Sendikası 133

Bhushan, Prashant 236

Bilim Teknoloji ve Ekoloji Araştırmaları Vakfı (RFSTE) 104, 106, 153, 154, 199, 255, 256

Biopiracy (Shiva) 40, 104, 153, 255

"Birbirine Bağımlılık Bildirgesi" 198

Birleşik Krallık 207, 212, 230

Birleşmiş Milletler (BM) 94, 119, 139, 226

Bitki Türleri Yasası (ABD) 208
biyoçeşitlilik 7, 14, 37, 51-52, 61-62, 66, 98
Biyogüvenlik Protokolü 58, 216
biyokorsanlık. Bkz. patentler
Bolivya 65, 125, 226
Bombay Sefertası Tedarikçileri Derneği 101
Bopal felaketi 145, 211, 237
Burrows, Beth 195
Bové, Jose 234
bovine spongiform encephalopathy (BSE) 212
Bremmer, Paul 208
Brezilya 175, 177, 229, 230
Britanya Bitki Üreticileri Derneği 207
Britanya Bkz. Büyük Britanya
buğday 15, 45, 141-142, 144, 146-147, 172, 192, 204-206, 209, 224
Bullard, Linda 202
Burkina Faso 172, 224
Bush, George 74, 84, 167
Business Week 161
Büyük Britanya, Britanya İmparatorluğu 43-47, 63, 89, 108, 136, 155, 168, 175, 207, 209, 226, 252

C

Cancún 12, 16, 64, 110-112, 114-116, 121, 137, 169, 172
Cargill 55, 112, 130, 170, 213, 218, 221-223
Cartagena Biyogüvenlik Protokolü 216
Celestial Seasoning 58
Chakravarty-Kaul 38
Charles, Galler Prensi 226
Cheney, Dick 84
chipko hareketi 96-97
Chua, Amy 117, 166
Clarke, G. 147, 154
Medeniyetler Çatışması (Huntington) 194, 200
Clive, Robert 46
Coca-Cola 15, 40, 57-58, 130, 147, 157, 160, 192, 221, 232-237, 253
ConAgra 112, 218, 221
Continental 213
Cornwallis, Charles 44
Creutzfeldt-Jakob hastalığı 212

Ç

çay 58, 181
Çeşitlilik İçin Çeşitli Kadınlar 195
çevirmeler 13-15, 20, 36, 39-42, 61, 65, 67-70, 72, 75-76, 79-80, 104, 244
çeyizler 188-191
çiftçi intiharları 54, 110-111, 114, 169-173, 175-180, 226, 241
Çin 46, 58, 175, 205
çocuklar 15, 20, 57-58, 89, 109, 187-191, 198, 231
çorak araziler (wastelands) 43

D

dabbawala 101-102
Dalai Lama 157, 199
Dekkan Ayaklanmaları 175
Delhi Jal Board 239, 242, 246

Delhi, su temini 67, 231-232, 236-237, 239, 241-246

deli dana hastalığı 212, 215, 221

Demokrasi İşbirliği 197

idame ekonomileri 27-36, 78

Devi, Jagrupa 237

Dharampal 44, 104, 199

dini köktencilik 185, 192

Dodda, Siddharaj 236

doğanın ekonomisi 28-31, 35, 50-52, 72, 74, 78, 92-93, 96-97, 159, 182-183

Doğu Hindistan Şirketi 45-46

Doğum Öncesi Teşhis Teknikleri Yasası (Hindistan) 189

Dolan davası 70

Dolder, Fritz 203

Dowd, Maureen 167, 199

DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) 12, 18, 28, 47, 55, 59, 63-65, 97, 102, 108-117, 123-124, 127, 134, 139-140, 169, 171-172, 174-175, 179, 183, 192, 203, 211-212, 216, 219, 224, 232

DTÖ'ye Karşı Halk Kampanyası 134

Dünya Bankası 18, 28, 66, 97, 102, 108-109, 117-118, 123, 127, 130, 169-170, 174, 179, 181, 208, 211, 238, 241-243, 246-249, 251-253, 255

Dünya Sosyal Forumu 16, 153

Dünya Su Konferansı 234

Dünyamız Satılık Değildir Şebekesi 134

E

ekolojik ayak izi 86-87, 119, 138

emperyalizm 155-156, 161, 168, 255

Endonezya 145

Enron 67

Epstein, Richard 69-71, 105

Exxon-Mobil 59

F

Faith of George W. Bush, The (Mansfield) 167

Farrukhsiyar 46

fetisit 187-190

Fife, Daniel 81, 106

Fikri Mülkiyet Hakları 12, 192, 203

Filipinler 66

Frost, Robert 27, 103

G

Galler 13, 89

Gandi, Mahatma 32, 76, 92, 103, 109, 132, 133, 136-137, 139, 153-155, 163, 209, 236, 251-252

Ganj (nehir) 239-241, 244-245, 247

Garner, Jay 192

GATT (Gümrükler ve Ticaret Genel Anlaşması) 130-131, 133-134, 183

General Electric 67

genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) 58-59, 91, 140, 218, 220-221, 224-225, 228, 237

Gıda Denetleme Dairesi (Hindistan) 220

Gıda Tağşişini Önleme Yasası (Hindistan) 218

Gıdanın Geleceği Komisyonu manifestosu 228

Grameen Bankası 230

gramsabha 218
Greenpeace 206
Grosshltz, Jean 195
Güney Afrika, suyun özelleştirilmesi 66

H

Hain Celestial Group 59
Halliburton 65
Hardin, Garrett 80-82, 84, 88, 106
hâsılat 67-72
Heer Ranjha (Shah) 204
Hindistan Bilim Kongresi 147, 154
Hindistan Halk Kampanyası 115
Hindistan Orman Yasası (sömürge Hindistan'da) 42
Hindistan Tarımsal Araştırma Konseyi 146
Hobbes, Thomas 80
Hollanda 86
Howard, Albert 142
Howard, G. C. C. 142
Huntington, Samuel 194, 200

I

IMF (Uluslararası Para Fonu) 18, 28, 50-51, 102, 108-109, 117-118, 123, 127, 130, 174
Irak 93, 107, 118, 138, 156, 168-169, 192-193, 208, 251
Irak'ı Özgürleştirme Harekâtı 107
Isho Upanishad 164

İ

İngiltere 13-14, 34, 37, 40-42, 45-48, 59, 67, 72, 88-89, 148, 168, 212
İran 168
İskoçya 207
istikrar 76, 78, 92
istimlak yetkisi 69-71
İsviçre 216, 230
iş güvenliği 73, 118
İtalya'da gıda yasaları 217

J

Japonya'da Topluluk Destekli Tarım 230
Jones, Bob 167

K

kadın fetisidi 187-192
Kamalesh 190
kamu vakfı doktirini 68-71, 234
Kanada 64, 216
Karnataka Rajya Ryota Sangha (KRRS) 133
Kartezyen düşünce 138, 161
Ken (nehir) 248-250
Kenya 226, 231
KFC 126, 130
Khan, Habibue Rehman 142
Kıyı Düzenleme Bölgesi (Hindistan) 72
kirlilik 19, 87-88, 119, 137, 144, 147
Kneifel, George 73
Kore Küçük Çiftçiler Federasyonu 112
Kore'de çiftçiler 111-112
Korea Agrofood 111
koyunlar ve çevirmeler 35, 88

Kraft Foods 217

Krishnan, A. 233

Kropotkin, Peter 81, 106

Kyoto Protokolü 95

L

Lamy, Pascal 113, 115

Lee Kyung Hae 111, 153, 169

Lever 218

Lijjat Papad 94, 99

Locke, John 68-69

lonca sistemi 45, 72

Lovins, Amory 87, 104, 106

Lucas ve Southern Carolina Kıyı Konseyi davası 70

M

Maharaj, Chatrapathi Shivaji 101

Mali 172

Mamdani, Mahmood 89, 106

Mansfield, Stephen 167

Martin, Walt 136, 200

Marx, Karl 167

McDonald's 157, 160, 179

Megde, Raghunath 101

Mehdiganj 237

Meksika 110

mısır, GD 58, 219

mikrokredi 230

Monsanto 37, 53-54, 59-60, 130, 135, 157, 170-171, 178, 192, 205, 206, 212, 213, 218, 222-224, 253

Moore, Mike 139

More, Thomas 35, 103

Mukherjee, (Radhakamal) Radha Kamal 46, 89, 104, 106

Mylamma 233

N

NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) 64, 85

Nair, Balakrishnana 234, 255

Nap Hal 206

Navdanya 4, 97-98, 132-133, 140

Nehir Bağlama Projesi 40, 247-250

Nestlé 218, 221-223

New Deal (ABD) 69

Nollan ve California Kıyı Toplulukları davası 70

nüfus kaygıları 85-89

O

obezite 57-58, 210-211, 219, 222, 226

Odwalla 58

okaliptüs 66

Ondeo Degremont 239

organik gıda 217-218

ormanlar 31, 40-43, 48, 59-61, 71-75, 79, 96-97, 104, 134, 159, 234, 238

ortak mülkler 13-16, 18, 23, 28, 34-42, 48, 61-62, 65, 67-69, 71-72, 75, 79-83, 88, 93, 95-96, 103, 104, 198

Ott, Madge 196, 200

P

pamuk 45-47, 53, 113-114, 171-172, 175, 179

Pandey, Mangal 134

Panna Tiger Milli Parkı (Hindistan) 249

patates 140-144, 176-180, 207, 226

Patel, Vibhuti 189, 200

patentler 13, 22, 37, 50, 61, 124, 135, 170, 192, 203, 208, 209, 213, 251

pazar ekonomisi 13, 27-36, 48-53, 62, 74-78, 92, 159-160, 183

pazarlar 33-37

Pearce, David 251, 256

Pepsi 40, 57-58, 147, 179, 180, 221, 232, 235-237

Pestisitler 144-146, 210, 226, 237

Petrini, Carlo 217, 225

Phillip Morris 59

pirinç 112, 140-147, 194, 204-205, 209, 224, 233

Plachimada Bildirgesi 15, 232-236

Price Waterhouse Cooper 242

Q

Qaim, Matin 60, 105

R

Rand, Ayn 71

Rees 87, 106

Rexam Inc. 73

rızklar 13-16, 20, 33, 50-57, 62-89, 95-98, 108-135, 165-188

RiceTec 205, 224

Rifkin, Jeremy 73, 103-106

RWE Group 65

S

Salt Laws (Hindistan) 136

Samdhong Lonsang Tenzin Rinpoche 155

Satyagraha 133, 136-137, 209, 253

Scalia, Antonio 69

Schmeiser, Percy 135

Schweitzer, Albert 169, 200

Science 60

Seattle 12, 16, 111, 115-116, 121, 134, 137

Seattle, Şerif 11-12, 19

seks endüstrisi 182

Shah, Varis 204

Singh, Charan 59, 105

Singh, Manmohan 125

Slow Food 217, 223

Smith, Sidney 47

Sonia Vihar fabrikası 239, 243-246

Sosyal Güvenlik (ABD) 68, 73-74

soya fasulyesi 172, 208, 212-215, 220, 224

sömürgecilik 28, 42-49, 70

Su Demokrasisi İçin Yurttaşlar Cephesi 246

Su Savaşları (Shiva) 4, 7, 75, 231, 244

Suez 37, 65-66, 230, 192, 239, 244-246

Sunbelt 64

Suriye 168

swadeshi 136-137, 165, 199

swaraj 109, 134-137, 165, 210, 222, 231, 245

Syngenta 170

Ş

şiddetten kaçınma 8, 16, 19, 151, 160-165, 195, 253

şirket küreselleşmesi 12-27, 48-50, 60, 73, 107-110, 119-125, 137-138, 152, 156-157, 162, 170, 176, 196, 210, 223, 250

T

Taitreya Upanishad 227

Takings: Private Property and the Power of Eminent Domain (Epstein) 69

Taliban 157

Tarım Bakanlığı (Hindistan) 60

Tarımsal İhracat Bölgeleri (TİB) 178

taşıma kapasitesi 86

Tehlike Altındaki Türler Yasası (ABD) 69

Tehri Barajı 239-241, 245

tekstil sanayi 34, 47, 252

Temiz Su Yasası (ABD) 69

terörizm 14, 50, 117, 138, 151

Terra Madre 8, 68, 222, 223

terra nullius 39-40

Thames Water 65

Thatcher, Margaret 71

Thomas, Clarence 69

ticaret yolları, tarihsel 49

Tohum Yasası, 1966 (Hindistan) 208

Tohum Yasası, 2004 (Hindistan) 208

Tolstoy, Leo 138, 153

Topluluk Destekli Tarım hareketi 121, 230

Topraksız Köylüler Hareketi (MST) 229

TRIPS (Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması) 12, 105, 192, 203

U

Uluslararası Büyük Barajlar Komisyonu 240

Uluslararası Küreselleşme Forumu 4, 61, 134

Uluslararası Pirinç Araştırma Enstitüsü 145

Union Carbide 145, 202, 221, 237

Upanishadlar 164, 227

Uruguay Turu 55, 111, 130, 134, 183

V

Vallabhacharya, Sant 237

Vivendi 37, 65, 192

von Weisacker, Christine 195

W

W. R. Grace 130, 134, 202

Wackernagel 87, 106

Wad 147, 154

Wall Street Journal 73

Wallström, Margot 59

Wheats of India (Howard, Howard & Khan) 142

Who Will Pay? Coping with Aging Societies, Climate Change, and other Long-Term Fiscal Challenges (Heler) 50

Wilberfree, William 168
Wilson, H. H. 47
Winterboer, Becky 207-208
Winterboer, Dennis 207-208
Winthrop, John 39, 104
Wolfowitz, Paul 169, 253
World on Fire (Chua) 117, 153, 166

Y

Yaban Hayatı Koruma Kanunu (Hindistan) 249
Yamuna (nehir) 237-238, 244, 247
Yamunastakam (Vallabhacharya) 237-238
Yaşamın Kanunları Konferansı 140
yaşayan demokrasiler 8, 16-24, 98, 107-151, 251-254
yaşayan ekonomiler 8, 13-25, 27, 90-137, 151, 166, 201, 222, 252, 254
yaşayan kültürler 8, 16-25, 76, 98, 151, 155-165, 181-197, 201, 241, 251-254
Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi 16, 161, 169
yenilik 47, 62, 203, 230
yerelleşme 93-94, 102, 109, 119-121, 127-130
Yeryüzü Demokrasisi 11-25, 251-255
Yeryüzü Zirvesi 84, 94, 139
Yerli Amerikalılar 11, 70, 193
yerli halklar 39, 203
Yeşil Devrim 131, 175, 187, 211
yağlı tohumlar 141, 171, 213-214
yalancı tespih ağacı 15, 134, 202-203

Z

Zambiya 58, 143
zamindar sistemi 44, 63
Zapatistalar 85
Zilberman, David 60, 105
Zoellick, Robert 115

YERYÜZÜ DEMOKRASİSİ, GELENEKSEL BİLGİ, KÜLTÜR, GEN VE SU KAYNAKLARI GİBİ ORTAK MÜLKÜMÜZ OLAN YAŞAMSAL KAYNAKLARIMIZIN, TOPLULUKLARIN YÖNETİMİNDEN KOPARTILIP NASIL ÖZEL BİRER MÜLK HALİNE DÖNÜŞTÜRÜLDÜĞÜNÜ TARİHSEL VE GÜNCEL ÖRNEKLERİYLE ELE ALMAKTADIR. SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR GEZEGEN İÇİN DOĞAL KAYNAKLARIN KORUNMASI VE BU KAYNAKLAR ÜZERİNDEKİ TOPLULUK HAKLARININ İADESİ ADINA, YERYÜZÜ DEMOKRASİSİ PERSPEKTİFİNİ SAVUNMAKTADIR.

GELECEĞE DAİR BİR VİZYON OLDUĞU KADAR, BUGÜNÜN YAŞAYAN EKONOMİLERİ, YAŞAYAN DEMOKRASİLERİ VE YAŞAYAN KÜLTÜRLERİ ÜZERİNDE YÜKSELEN SOMUT BİR PERSPEKTİF OLARAK YERYÜZÜ DEMOKRASİSİ, ÖZELLİKLE GIDA, TOHUM VE SU KAYNAKLARIMIZ ETRAFINDA SEYREDEN ÖZELLEŞTİRME TARTIŞMALARINA DA ÖNEMLİ BİR KATKI SUNMAKTADIR.

ISBN 978-975-6165-33-1